
KAUNO TECHNOLOGIJOS UNIVERSITETAS
LIETUVOS SOCIALINIŲ TYRIMŲ CENTRAS
VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Ingrida
Gečienė-Janulionė

MIGRANTŲ INDĖLIS KILMĖS ŠALIMS:
LIETUVOS MIGRANTŲ JUNGTTINĖJE
KARALYSTĖJE ATVEJIS

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, sociologija (S 005)

Vilnius, 2019

Mokslo daktaro disertacija rengta 2015–2019 metais Lietuvos socialinių tyrimų centre pagal doktorantūros teisę, suteiktą Kauno technologijos universitetui, Lietuvos socialinių tyrimo centrui ir Vytauto Didžiojo universitetui (2011 m. birželio 8 d. įsakymu Nr. V–1019).

Mokslinė vadovė:

Vyriaus. m. d., dr. Meilutė Taljūnaitė (Lietuvos socialinių tyrimų centras, socialiniai mokslai, sociologija S 005).

PADĖKA

Pirmiausia norėčiau padėkoti savo mokslinei vadovei prof. Meilutei Taljūnaitei už suteiktą mokslinę laisvę, padrašinimą ir pasitikėjimą rengiant disertaciją. Labai esu dėkinga kolegoms, draugams ir šeimai už neįkainojamą pagalbą ir palaikymą doktorantūros studijų metu. Norėčiau nuoširdžiai padėkoti disertacijos rankraščio recenzentams prof. Vyčiui Čiubrinskui, dr. Dianai Janušauskienei, dr. Kristinai Šliavaitei ir dr. Rūtai Žiliukaitei už vertingas pastabas ir naudingus patarimus tobulinant disertacijos tekstą. Taip pat labai norėčiau padėkoti savo tyrimo informantams už pasidalintas patirtis ir apmąstymus bei LR Užsienio reikalų ministerijai už galimybę naudoti užsienio lietuvių apklaustų duomenis. Doktorantūros studijų metu turėjau galimybę dalyvauti užsienio konferencijose ir patikrinti savo mokslines idėjas tarptautiniu mastu, todėl esu dėkinga Lietuvos mokslo tarybai už finansinę paramą. Pabaigoje norėčiau padėkoti Lietuvos socialinių tyrimų centro administracijai už visokeriopą pagalbą sprendžiant su doktorantūra susijusius klausimus.

TURINYS

IVADAS	6
TEORINIS MIGRANTŲ INDĖLIO PAGRINDIMAS.....	14
1. Transnacionalinės migracijos teorija.....	16
1.1. Transnacionalinės migracijos teorijos pagrindinės prielaidos.....	16
1.2. Transnacionalinis identitetas.....	18
1.3. Migrantų indėlis į kilmės šalies gerovę.....	20
1.4. Transnacionalinės migracijos teorijos kritika.....	22
1.5. Apibendrinimas.....	23
2. Bourdieu socialinės praktikos teorijos išvalgos.....	25
2.1. Socialinė erdvė ir socialiniai laukai.....	25
2.2. Kapitalo rūšys ir jų mainai.....	26
2.3. Habitus	29
2.4. Bourdieu teorijos taikymas migracijos ir migrantų indėlio studijose.....	30
2.5. Apibendrinimas.....	32
3. Naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos	34
3.1. Migrantų indėlis į kilmės šalies vystymąsi.....	35
3.2. Skirtingos migrantų indėlio galimybės	36
3.3. Motyvacija, paskatos ir kliūtys.....	37
3.4. Migrantų indėlio poveikis.....	39
3.5. Apibendrinimas.....	41
4. Teorinis analizės modelis ir tyrimo metodai.....	43
4.1. Teorinis analizės modelis kaip tyrimo priega.....	43
4.2. Empirinio tyrimo duomenys, metodai ir apribojimai.....	45

LIETUVOS MIGRANTŲ INDĖLIO LIETUVAI TYRIMO REZULTATAI	51
1. Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai ir jų indėlio aktyvumo veiksniai	51
1.1. Individualūs Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai	52
1.2. Kolektyviniai Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai	61
1.3. Apibendrinimas	67
2. Užsienio lietuvių indėlio Lietuvos gerovei formos	70
2.1. Migrantų indėlio formų pasiskirstymas ir jų sąlygojantys veiksniai	70
2.2. Migrantų indėlio formų įvairovė	77
2.3. Apibendrinimas	95
3. Lietuvos migrantų motyvacija, paskatos ir kliūtys teikti indėlį	97
3.1. Motyvacija teikti indėlį	97
3.2. Paskatos teikti indėlį	100
3.3. Kliūtys teikti indėlį	106
3.4. Apibendrinimas	111
4. Lietuvos migrantų indėlio perdavimo proceso etapai: mobilizacija, perkėlimas ir poveikis	112
4.1. Indėlio mobilizacija	112
4.2. Indėlio perkėlimas	117
4.3. Indėlio poveikis	122
4.4. Apibendrinimas	143
IŠVADOS	145
LITERATŪRA	153
PRIEDAI	170
PUBLIKACIJŲ IR PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS	177

ĮVADAS

Problema ir aktualumas. Globalizacijos sąlygomis vykstant masinei migracijai kilmės šalys kenčia dėl mažėjančios darbo jėgos, protų nutekėjimo, sumažėjusio mokesčių surinkimo, visuomenės senėjimo ir pan. Dėl migracijos kinta kilmės šalių visuomenių demografinė struktūra ir resursų pasiskirstymas. Nors migracijos sukeltų problemų ir jų sprendimų diskursas yra vyraujantis kilmės šalių politikoje, žiniasklaidoje ir moksliniuose tyrimuose, pastarąjį dešimtmetį pamažu vėl atkreipiamas dėmesys į didėjančių pozityvų migrantų vaidmenį ekonominiame, socialiniame, kultūriniame ir politiniame kilmės šalių gyvenime. Savo kilmės šaliai migrantai gali padėti „atverti duris į pasaulio darbo rinkas, paskatinti plėtoti prekybą, verslą, inicijuoti kultūrinius mainus ir diplomatinis santykius, perduoti naujas idėjas, įgūdžius ir finansinį pajėgumą“ (Omelaniuk ir kt. 2013, 23). Kadangi migrantai palaiko artimus ryšius su savo kilmės šalimi, tai jie gali veikti kaip tarpininkai tarp abiejų visuomenių. Migrantų teikiamas indėlis skatina imtis atitinkamų migrantų indėlio į šalies gerovę pritraukimo skatinimo priemonių.

Per nepriklausomybės metus iš šalies išvyko apie 706 tūkst. arba beveik penktadalis (19,2 proc.) Lietuvos gyventojų (Europos migracijos tinklas, 2019a). Skaičiuojama, kad už Lietuvos ribų gyvena apie 1,3 milijono lietuvių ir save iš Lietuvos kildinančių žmonių (Užsienio reikalų ministerija, 2017). Jungtinė Karalystė (toliau JK) yra daugiausiai priglaudusi migrantų iš Lietuvos Europos Sąjungoje. Pagal valstybių pateiktus oficialius statistinius duomenis JK gyvena virš 212 tūkst., Norvegijoje ir Vokietijoje – po 48 tūkst., Airijoje – 36 tūkst. lietuvių (Europos migracijos tinklas, 2019b). Lietuvos visuomenės migracijos rodikliai atskleidžia tiek didelį migracijos mastą, tiek ir didelį migrantų indėlio kilmės šaliai potencialą. Tačiau Lietuvoje nėra išsamiai ištirtas migrantų teikiamas indėlis, jo tipai ir raiška kilmės šaliai, nėra sistemiškai išanalizuoti migrantų indėlio perdavimo mechanizmai ir poveikis. Tokio tyrimo rezultatai padėtų tikslingiau formuoti valstybės migracijos politiką bei efektyviau taikyti migrantų indėlių skatinančias priemones. Tai paskatino iškelti **pagrindinį disertacijos klausimą** – nuo ko priklauso migrantų prisidėjimas prie kilmės šalies gerovės ir kokie yra šio indėlio teikimo proceso ypatumai?

Temos naujumas ir reikšmė. Vyraujančio neigiamų migracijos padarinių ir jų keliamų problemų diskurso fone migracijos teikiamas indėlis kilmės šaliai yra nauja ir mažai tyrinėta ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje. Daugiau yra tyrinėtas

ekonominis migrantų indėlis: finansinės perlaidos, gimtosios šalies verslo ir ekonomikos vystymas. Tik pastaraisiais metais atkreiptas dėmesys į migrantų teikiamą socialinį indėlį, pavyzdžiui, Levitt 1998 m. specialiai šiai indėlio rūšiai įvedė naują terminą „socialinės perlaidos“ (angl. *social remittances*) (Levitt 1998). Be to, teigiama, kad žinių perdavimas labiau prisideda prie kilmės šalies gerovės kėlimo, nei finansinė pagalba, investavimas ir pan. (Kuznetsov 2010; 2013). Labiausiai trūksta indėlio kilmės šalims proceso (Tabar 2014), ir ypač poveikio tyrimų (Nowicka 2015, 10). Kol kas tyrimų šia tema yra mažai ne tik Lietuvoje, bet ir užsienyje.

Temos ištirtumas. Lietuvos emigracijos procesų tyrimai jau plačiai išplėtoti ir apima labai daug sričių, tad šioje apžvalgoje paminėtos tos sritys, kurios vertingos disertacijos tyrimui. Plačiai tyrinėjama migrantų situacija užsienio šalyse, atliekama jų tapatybės kaitos ir integracijos strategijų analizė (Čiubrinskas 2004, 2005, 2008, 2009, 2010, 2013; Gečienė 2008, 2011; Kripienė 2006, 2007, 2008, 2011, 2012; Kuznecovienė 2008, 2009, 2010, Kuzmickaitė 2004, 2006, 2008, 2012, 2013; Taljūnaitė ir Labanauskas 2009 ir daugelis kitų). Visgi tenka pastebėti, kad paminėtuose tyrimuose gana mažai yra skiriama dėmesio į migrantų teikiamą grąžą kilmės šaliai.

Pastarąją temą iš dalies nagrinėja keletas publikacijų: Čiubrinskas savo straipsnyje „Būti naudingam savo tėvynei – misionieriškasis lietuvių transmigrantų identitetas“ (2006) gilinasi į išeivijos vertybines nuostatas pagalbos Lietuvai atžvilgiu bei kokias socialines bei kultūrinės nuostatas atsiveža grįžtantys į tėvynę migrantai, kitoje publikacijoje „Grįžimas su ištekiais: socialinės perlaidos ir transatlantinių remigrantų neapibrėžtas priklausymas“ (2018) autorius aptaria remigrantų tapatumo sąsajas su keliomis socialinių perlaidų rūšimis bei susijusius iššūkius reintegruoti į Lietuvos visuomenę; Gečienė su bendraautoriais, remdamasi Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko tarnybos užsakymu atlikto tyrimo duomenimis, pateikia respondentų išvalgas apie galimą migrantų ekonominį, kultūrinį ir socialinį indėlį į Lietuvos gerovės kūrimą (Gudelis, Gečienė ir Jakulevičienė 2012; Gečienė ir Matulaitis 2012); Bagdonavičienė savo straipsnyje „Pasaulio lietuvių parama atkuriant Lietuvos valstybę“ taip pat pateikia puikius pavyzdžius apie migrantų vaidmenį savo šalies vystymesi (Bagdonavičienė 2009). Plačiau išnagrinėta migrantų indėlio istorinė apžvalga iki šių dienų pateikiama Gečienės ir Kanopkaitės 2015 m. parengtame kolektyvinės monografijos „Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę“ skyriuje „Diasporos

indėlis į Lietuvos gerovės kūrimą“. Tačiau jų tyrimuose apsiribojama organizacijų bei veikėjų ir indėlio formų paminėjimais, neanalizuojant indėlio perdavimo būdų, poveikio ir veiksnių.

Užsienyje migrantų teikiamas indėlis daugiausiai yra tyrinėjamas ekonominiu aspektu, siejant jį su finansinėmis perlaidomis, šalies verslo ir ekonomikos vystymu (Light, Zhou ir Kim 2002; Newland ir Tanaka 2010; Plaza ir Radha 2011; Rodriguez-Montemayor 2012; Brinkerhoff 2012; Kuznetsov 2010, 2013 ir kiti). Tačiau kitos indėlio formos yra labai mažai ištyrinėta sritis (De Haas 2007, Nowicka ir Šerbedžija 2016). Didžiausią indėlį socialinės migrantų naudos tyrinėjimų srityje yra atlikusi jau minėta Levitt, 1998 m. apibrėždama terminą „socialinės perlaidos“ kaip „normas, praktikas, tapatybes ir socialinį kapitalą“ ir nagrinėdama jų įtaką kilmės šalims (Levitt 1998, 927). Pataruoju metu migrantų teikiama socialinė nauda vis dažniau pavadinama socialinėmis perlaidomis (Kapur 2010, 19; Omelaniuk ir kiti 2013, 47). Teigiama, kad migrantai gali būti svarbus tyrimų ir inovacijų, technologijų perdavimo ir įgūdžių lavinimo šaltinis ar tarpininkas (Plaza ir Radha 2011, 20). Panaudojant migrantų kultūrinį kapitalą, įgautą priimančioje šalyje, kilmės šalys gali gauti naudos perimdamos kultūrinį ir pilietinį sąmoningumą bei patirtį (Brinkerhoff 2012, 77). Taip pat atkreipiamas dėmesys į „subtilų ir dinamišką migracijos „socialinių perlaidų“ efektą performuojant politinį supratimą, lūkesčius ir normas“ (Kapur 2010, 19). Pabrėžiama, kad migrantų žinių ir įgūdžių mobilizavimas gali vaidinti netgi efektyvesnį vaidmenį skatinant jų kilmės šalių vystymąsi nei finansinės perlaidos ar investicijos (Johnson ir Sedaca 2004, 73; Kuznetsov 2010, 2013). Nuo 2012 m. pasirodė keli straipsniai, aptariantys socialinių perlaidų įtaką moterų kilmės šalyje igalimumui (Lodigiani ir Salomone 2012; Akkoyunlu 2013), socialinių perlaidų ir socialinio kapitalo sąsajas (Markley 2012). 2016 m. pasirodė publikacijos apie platesnį Centrinės ir Rytų Europos migrantų socialinį indėlį savo kilmės šaliai (Grabowska ir Engbersen 2016, Karolak 2016, Sandu 2016), socialinio indėlio įtaką socialiniams pokyčiams kilmės šalyse (Dzieglewski 2016), kliūtis priimant socialinį indėlį (Garapich 2016, Nevinskaitė 2016). Siekiant paaiškinti skirtingą gražos aktyvumą, išskiriami šie veiksniai: lytis, amžius, socioekonominis statusas, į(si)traukimas į priimačiosios šalies gyvenimą, migrantų tinklai (Burgess 2014; Ahmadov ir Sasse 2016).

Tiek Lietuvoje, tiek užsienyje ypač trūksta indėlio perdavimo proceso bei poveikio kilmės šalims tyrimų. Šie migrantų indėlio aspektai iš dalies paliesti Tabar (2014), nagrinėjusio tris politinio indėlio perdavimo proceso

etapus: mobilizaciją, perkėlimą ir poveikį. Nagrinėjamos politinės mobilizacijos priimančiose šalyse formos, pvz., manifestacijos, rinkiminė agitacija ir pan., bei skirtingi veikėjai, pvz.: etninės ir religinės organizacijos, mokyklos ir pan. (Vertovec 2005, Tabar 2014). Gudelis atskleidžia Lietuvos diasporų organizacijų mobilizuojantį vaidmenį aptardamas vieną iš jų misijos aspektų – pagalbą Lietuvos valstybei (Gudelis 2015). Išskiriami indėlio cirkuliacijos kanalai: migrantų kelionės ar grįžimas į kilmės šalį, migrantų socialiniai tinklai (Perez-Armendariz ir Crow 2010); žiniasklaida (Boccagni, Lafleur ir Levitt 2015). Poveikio atžvilgiu, nagrinėjama, kaip migrantų perlaidos reprodukuoja tradicinius lyčių vaidmenis (King ir kt. 2006) ar atlaisvina moteris nuo šeimyninių ryšių (Taylor ir kt. 2006), padeda padidinti perkamąją galią, sumažinti skurdą ir žalą ištikus nelaimėms, padeda sutaupyti ir panaudoti pinigus investavimui į gyvenamąjį būstą, žemę, sveikatą, išsimokslinimą ir verslą (Plaza ir Radha 2011, 7,11).

Tyrimo objektas. Lietuvos migrantų teikiamas indėlis Lietuvai.

Tyrimo tikslas yra ištirti, kokie veiksniai turi įtakos Lietuvos migrantų prisidėjimui prie kilmės šalies vystymosi ir atskleisti šio proceso ypatumus.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išnagrinėjus migrantų indėlį nagrinėjančias teorijas, sukurti teorinį indėlio teikimo analizės modelį;
2. Išnagrinėti Lietuvos migrantų indėlio veikėjus ir formas;
3. Išsiaiškinti migrantų motyvaciją, paskatas ir kliūtis teikti indėlį;
4. Ištirti migrantų indėlio perdavimo proceso etapus: mobilizaciją, perkėlimą ir poveikį;
5. Nustatyti veiksnius (demografinius ir kitus), darančius įtaką indėlio teikimui.

Ginamieji disertacijos teiginiai:

1. Aukštasis išsilavinimas, socialinė padėtis ir ryšių palaikymas su kilmės šalimi turi didesnę pozityvų poveikį indėlio teikimui kilmės šaliai nei kiti socio-demografiniai veiksniai. Kitaip tariant, aukštasis išsilavinimas, socialinė padėtis ir intensyvesnis ryšių palaikymas su kilmės šalimi labiau padidina indėlio teikimo galimybę.
2. Labai svarbią įtaką indėlio teikimui kilmės šaliai turi migranto habitus

(indėlio atveju tai poreikis prisidėti prie kilmės šalies gerovės, socialinis aktyvumas, noras išlaikyti lietuviybę, Lietuvos pažangos ir gerovės siekimas ir pan.), perimtas dar gyvenant kilmės šalyje ir sustiprintas priimančioje šalyje.

3. Migrantų organizacijos ir specialios migrantų indėlių skatinančios programos atlieka didelį vaidmenį migrantų indėlio teikimo mobilizavimui, perdavimui ir poveikiui užtikrinti.
4. Migrantų teikiamo indėlio poveikį patiria beveik pusė Lietuvos gyventojų ir šis poveikis apima daugelį kilmės šalies sričių – ekonominę, kultūrinę, socialinę ir politinę.
5. Transnacionalinės migracijos, Bourdieu socialinės praktikos teorijos ir naujausių migracijos ir vystymosi sąsajų teorinėmis išvalgomis pagrįstas migrantų indėlio kilmės šaliai tyrimo teorinis analizės modelis, kuriame nagrinėjama indėlio veikėjai, motyvacija, paskatos ir kliūtys, indėlio teikimo mobilizacija, perteikimas ir poveikis, leidžia visapusiškai atskleisti migrantų teikiamą indėlį ir jo teikimui įtaką darančius veiksnius.

Tyrimo teorinis pagrindas. Migrantas – (angl. *migrant*) bendraja prasme, tai asmuo, persikėlęs iš vienos vietos į kitą, tačiau darbe koncentruojamasi į asmenis, kurie migruoja tarp valstybių ir apima tiek emigrantus, tiek transmigrantus ir remigrantus, pabrėžiant migracijos krypties nepastovumą bei gyvenimo tarp dviejų valstybių galimybę. Migrantų indėlis (angl. *remittances*) šiame darbe yra apibrėžiamas kaip materialiniai (pvz., pinigai, labdara ir pan.) ir nematerialiniai (informacija, vertybės, normos ir pan.) transakcijų tarp migrantų ir ne migrantų objektai (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 1). Tai nėra stabilūs transakcijų objektai, bet kintantys transakcijų metu (angl. *mutable mobiles*) ir todėl „turi proceso funkciją“ (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 14). Todėl galima migrantų indėlių analizuoti kaip skirtingus objektus ir jų perdavimo procesą per santykius tarp migrantų ir nemigrantų, kaip transakcijos veikėjų. Veikėjas – (angl. *agent*) šiame darbe tai migrantų indėlio teikėjas ar priėmėjas. Veikėjai gali būti tiek individai, tiek individų grupės (migrantų organizacijos, klubai ir pan.) ar kilmės šalies organizacijos, įmonės ar institucijos. Migrantų indėlio teikimui gali daryti įtaką tiek mikro lygmens (individo motyvacija, socio-demografiniai veiksniai bei vertybės, nuostatos), tiek makro lygmens (paskatos (angl. *incentives*) – kilmės šalyje kylančios stichinės nelaimės, finansinės krizės, karai ar kt. konfliktai ar kilmės šalies priemonės pritraukti indėlį ir pan.) veiksniai.

Poveikis – (angl. *impact*) tai efektas, kurį vykdoma veikla ir jos rezultatai daro žmonėms, praktikai, organizacijoms ir institucijoms. Šiame darbe tai migrantų indėlio poveikis likusiems kilmės šalyje artimiesiems, nevyriausybinėms organizacijoms, įmonėms ir valstybės institucijoms.

Dauguma migracijos teorijų (neoklasikinė, istorinė-struktūralistinė, darbo migracijos ekonomikos, šeimos ūkio pragyvenimo ir kt.) siekia paaiškinti, kokios priežastys lemia migraciją ir mažai kreipia dėmesio į migrantų indėlių kilmės šalims. Todėl teoriniam tyrimo pagrindui yra pasitelkiama labiausiai su indėlio teikimu susijusi – transnacionalinės migracijos teorija. Siekiant giliau išnagrinėti migrantų išteklius ir indėlio formas bei išanalizuoti sąsajas tarp migrantų indėlio ir kilmės šalių vystymosi, ši teorija papildoma Bourdieu socialinės praktikos teorijos bei naujausių migracijos ir vystymosi sąsajų teorinėmis išvalgomis. Transnacionalinės migracijos teorija pabrėžia išliekančius nuolatinis migrantų ryšius su kilmės šalimi, kurie daro didelį poveikį teikiamam indėliui kilmės šaliai. Bourdieu socialinės praktikos teorijos aspektai padeda sistematizuoti teikiamą indėlių, atskleisti habitus vaidmenį bei išnagrinėti teikiamą indėlių skirtingose sociodemografinėse grupėse. Naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos atskleidžia motyvacijos ir paskatų teikti indėlių svarbą bei skirtingų indėlio rūšių skirtingą poveikį kilmės šalių vystymuisi. Siekiant sukurti teorinį analizės modelį pasitelkiami visų trijų teorinių priegų privalumai. Šis modelis apima paskatas ir motyvaciją teikti indėlių, skirtingus veikėjus bei indėlio rūšis, indėlio perdavimo proceso etapus: mobilizaciją, perkėlimą ir poveikį. Modelis naudojamas tyrimo duomenims stuktūruoti bei analizuoti.

Tyrimo duomenys ir metodai. Siekiant išsamiai ištirti Lietuvos migrantų teikiamą indėlių priimančiai šaliai bei Lietuvai, pasirenkama viena užsienio šalis – JK, suprantant, kad išsamiam problemos analizavimui plati užsienio šalių apimtis būtų labiau kliūtis, nei privalumas. JK pasirinkta pagal kelis kriterijus: tai daugiausiai migrantų iš Lietuvos priimanti šalis ES, turinti galias migrantų integracijos tradicijas, be to, svarbus ir šios šalies platus migrantų iš Lietuvos demografinis spektras, nes šioje šalyje, skirtingai nuo Airijos, Ispanijos bei Norvegijos, yra nemažas skaičius migrantų su aukštuju išsilavinimu.

Tyrimo metodai, remiantis metodų trianguliacijos principu, apima kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus:

1. 2013-2018 m. užsienio lietuvių iš įvairių šalių apklausų apie jų būklę ir poreikius duomenys. Šios apklausos buvo vykdomos Lietuvos

Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakymu. Apklausas vykdė visuomenė nuomonės ir rinkos tyrimų centras UAB Vilmorus. Apklausų metu buvo apklausti 18 m. ir vyresni užsienio lietuviai, gyvenę užsienyje ne mažiau 6 mėn. Šių apklausų pirminiai (apklausų duomenys Excel ar SPSS formatu) ir antriniai (užsienio lietuvių apklausų ataskaitos) duomenys leidžia atskleisti migrantų indėlio dinamiką laike bei palyginti skirtingų sociodemografinių grupių indėlio teikimo motyvą bei apimtis;

2. 2014 m. autorės kartu su kitais tyrėjais atlikto kiekybinio (512 respondentų užsienio lietuvių iš įvairių šalių) tyrimo „Lietuvos diasporos profesionalų tinklų potencialo panaudojimo tyrimas“ pirminiai duomenys, susiję su migrantų indėliu. Šio tyrimo rezultatų analizė padeda išanalizuoti bendrą vienos iš migrantų grupių – diasporos profesionalų – indėlio teikimo situaciją ir jai darančius veiksnius, motyvą ir kliūtis teikti indėlį;
3. 2016-2019 m. autorės šiai disertacijai atlikti pusiau struktūruotų interviu su 30 įvairių demografinių charakteristikų migrantų iš Lietuvos JK. Šių interviu analizė padeda giliau ištirti indėlio Lietuvai teikimo situaciją, indėlio tipus, komponentus ir raišką;
4. 2018 m. gruodžio mėn. 1-9 d. autorės šiai disertacijai užsakytos reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos (N = 1000) duomenys, autorės prašymu įdedant keturis klausimus į gyventojų nuomonės tyrimų Omnibusą, siekiant ištirti potencialaus migrantų indėlio poveikio mastą;
5. 2018-2019 m. autorės atlikta trijų užsienio lietuvių indėlį skatinančių programų Lietuvoje atvejų – „LT Big Brother“, „Talentai Lietuvai“ ir „Kurk Lietuvai“ – analizė, remiantis šių programų internetinėse svetainėse pateiktų programos įgyvendinimo duomenų ir autorės atliktų interviu su programų koordinatoriais duomenimis. Ši analizė leidžia iš dalies atskleisti migrantų indėlio daromą poveikį mokslo, verslo ir viešajam sektoriams.

Disertacijos struktūra. Disertacijos pirmoje dalyje aptariamos trys pagrindinės teorinės priegijos: transnacionalinės migracijos teorija, Bourdieu socialinės praktikos teorijos bei naujausių migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos. Taip pat pateikiamas teorinis analizės modelis, pagrįstas šių trijų teorinių priegijų aiškinamosios galios privalumais. Jame aptariami šie migrantų indėlio aspektai: paskatos ir motyvą teikti indėlį, skirtingi veikėjai bei indėlio rūšys,

indėlio perdavimo proceso etapai: mobilizacija, perkėlimas ir poveikis.

Antrame skyriuje pateikiama pirminių (apklausų duomenys Excel ar SPSS formatu, atliktų interviu duomenys) ir antrinių duomenų (užsienio lietuvių apklausų ataskaitos) analizė, struktūruota pagal teorinį analizės modelį. Remiantis teorinės dalies pagrindu, analizuojamos paskatos ir motyvacija teikti indėlių, skirtingi veikėjai bei indėlio rūšys, indėlio perdavimo proceso etapai: mobilizacija, perkėlimas ir poveikis. Daugiausia orientuojamasi į pozityvų Lietuvos migrantų indėlių, kuris prisideda prie šalies vystymo.

Disertacijos pabaigoje aptariami migrantų indėlio tyrimo rezultatai, suformuluojamos išvados. Pristatomi iškeltus ginamuosius teiginius patvirtinantys argumentai. Aptiriamos tolesnių migrantų indėlio tyrimų gairės.

TEORINIS MIGRANTŲ INDĒLIO PAGRINDIMAS

Teorinių perspektyvų pasirinkimą lemia ankstesnių migracijos teorijų mažas dėmesys migrantų indėliui bei jam darantiems įtaką veiksniams. Dauguma XX amžiaus antros pusės susijusių su migracija darbų buvo įtakoti dviejų makro lygio teorijų (De Haas 2010): 1) neo klasikinės teorijos su jos prielaida, kad migracija yra skatinama atlygio už darbą skirtumo tarp siunčiančios ir priimančios šalies (Lewis 1954; Harris ir Todaro 1970) ir, 2) istorinės-struktūralistinės teorijos, kuri teigia, kad pagrindinė migracijos priežastis yra globali kapitalizmo ekspansija, vis didinanti nelygybę tarp migrantus siunčiančių ir priimančių šalių (Myrdal 1957; Frank 1966, 1969), skatinanti „migrantų sindromą“¹ (Reichert 1981) ir „migracijos kultūrą“² (Massey ir kiti 1993; Heering ir kiti 2004).

Visgi abi šios teorijos susilaukė nemažai kritikos. Neoklasikinė migracijos teorija kritikuota už tai, kad nėra pajėgi paaiškinti, kodėl migracija išlieka suvienodėjęs darbo paklausai ir gaunamoms pajamoms tarp priimančių ir kilmės šalių (Faist 2000); kad ši teorija yra „mechaniška mažinanti migracijos priežastis, ignoruojanti rinkos netobulumus, suvienodinanti migrantus ir migrantų bendruomenes“ (Kurekova 2011, 7); bei žiūri į „migrantus kaip į atomistinius, maksimalios naudos siekiančius individus bei ignoruoja kitus migracijos motyvus ir migrantų socialines grupes, tokias kaip šeimyna, šeima, bendruomenės“ (De Haas 2010, 230). Istorinės struktūralistinės perspektyvos kritika siejama su sunkumais paaiškinti pozityvų migrantų indėlių, neatitikimu empiriniams stebėjimams, kad labiau išsivysčiusios šalys yra ne mažiau, bet daugiau mobilios (Skeldon 1997; De Haas 2010).

Atsižvelgiant į šią kritiką, nuo 1980-90 m. pastebima tendencija atsitraukti nuo migracijos makro teorijų link pliuralistinių ir siekiančių integruoti veikėjų (angl. *agency*) ir struktūros perspektyvas bei atsižvelgti į skirtingą migracijos kontekstą. De Haas (2010) išskiria tris šio tipo teorijas: darbo migracijos ekonomikos teoriją, šeimos ūkio pragyvenimo (angl. *a household livelihood*) teoriją ir transnacionalinės migracijos teoriją. Kadangi disertacijos tema koncentruojasi

¹ Migrantų sindromas“ apibendrina istorinės-struktūralistinės teorijos teiginį, kad emigracija sąlygoja mažesnę kilmės šalies vystymąsi, kas savo ruožtu vėl didina emigraciją ir taip toliau.

² „Migrantų kultūra“ apibrėžia kilmės šalių gyventojų požiūrį, kad ateitis gali būti susijusi tik su emigracija, mažinančių jų norą dirbti ir kurti ateitį savo šalyje.

ne tiek į migracijos priežastis (kurioms paaiškinti skirtos dvi pirmosios teorijos), o į migrantų indėlio analizę, iš šių teorijų pasirenkama transnacionalinės migracijos teorija, kuri didesnę dėmesį skiria migrantų integracijos priimančioje šalyje analizei bei pabrėžia išliekančius nuolatinius migrantų ryšius su kilmės šalimi, kurie daro didelį poveikį teikiamam indėliui kilmės šaliai. Be to, siekiant giliau išnagrinėti migrantų išteklius ir indėlio formas bei išanalizuoti sąsajas tarp migrantų indėlio ir kilmės šalių vystymosi, ši teorija papildoma Bourdieu socialinės praktikos teorijos bei naujausių migracijos ir vystymosi sąsajų teorinėmis išvalgomis.

1. Transnacionalinės migracijos teorija

Viena iš naujausių migracijos teorijų, nagrinėjančių migrantų ryšius su kilmės šalimis, yra transnacionalinės migracijos teorija. Siekiant išsiaiškinti, kaip ši teorija prisideda prie emigrantų indėlio kilmės šaliai paaiškinimo, toliau kritiškai analizuojamos susijusios su migrantų indėliu transnacionalinės migracijos teorinės prielaidos: transnacionalinių ryšių palaikymas, transnacionalinių bendruomenių ir transnacionalinio identiteto bei lojalumo kelioms šalims formavimasis, pinigų, idėjų, vertybių ir praktikų cirkuliacija socialinio kapitalo pagalba tarp emigrantų kilmės ir priimančių šalių.

1.1. Transnacionalinės migracijos teorijos pagrindinės prielaidos

Transnacionalinės migracijos teorija, skirtingai nuo kitų teorijų, atkreipė dėmesį, kad šiuolaikiniams migrantams yra būdingi daugkartiniai trumpalaikiai persikėlimai iš kilmės šalies į kitas šalis ir atgal bei gyvenimo tarp kelių (angl. *in-between*) šalių praktika, kurios metu yra sukuriami ir palaikomi išplėtoti socialinių ryšių tinklai, peržengiantys nacionalinių valstybių ribas ir apjungiantys dvi ar daugiau visuomenių tuo pačiu metu (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 7). Skirtingai nuo asimiliacijos teorijų, pastebima, kad tokie migrantai yra žymiai mažiau susaistyti su gyvenamąja vieta nei anksčiau ir, nenutraukdami ekonominių, socialinių, kultūrinių ir dažnai politinių ryšių su kilmės šalimi, nepatiria asimiliacijos proceso net per kelias kartas (Straughan ir Hondagneu-Sotelo 2002, 99-200; Pries 2006, 9; Faist 2010a, 13). Tokia migracija pradėdama apibūdinti veikiau kaip gyvenimo būdas (Portes, Guarnizo ir Landolt 1999, 218; Olwig ir Sorensen 2002, 8, Kuzmickaitė 2008, 27), kuri vis labiau įgalina šiuolaikinės komunikacijos ir transporto technologijos (Pries 2006, 9).

Šiems globalios migracijos reiškiniams įvardinti buvo įvesta „transnacionalumo“ sąvoka, apibrėžianti „transnacionalumą“ kaip „procesą, kurio metu imigrantai sukuria ir palaiko daugialypius (angl. *multi-stranded*) socialinius ryšius, kurie apjungia kilmės ir priimančias šalis“ (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 8). „Transnacionalumo“ sąvoka pasirinkta dėl dviejų teorinių prielaidų: siekiama pabrėžti, kad „imigrantai kuria socialinius laukus, kertančius geografines, kultūrinis ir politines sienas“, tačiau kartu nėra atmetamas nacionalinių valstybių vaidmuo reguliuojant migraciją (Basch, Glick-Schiller ir

Szanton-Blanc 1994, 8). Tokiu būdu, ši teorinė prieiga kvestionuoja ne tiek nacionalinių valstybių vaidmenį migracijos procese, kiek nacionalinės valstybės ir jos visuomenės sutapatinimą, teigiant, kad „augantis skaičius individų gyvenimų nebegali būti paaiškinti žvelgiant tik į tai, kas vyksta tarp nacionalinės valstybės sienų“ (Levitt ir Glick-Schiller 2004, 1003).

Siekiant atsisakyti „metodologinio nacionalizmo“ (Wimmer ir Glick-Schiller 2003) ir rasti kitą teorinę prieigą, buvo pasitelkta Bourdieu sąvoka „socialiniai laukai“, kurie transnacionalinės migracijos perspektyvoje per socialinius tinklus apjungia tiek migrantus ir jų ryšius priimančioje šalyje, tiek likusius kilmės šalyse (Levitt ir Glick-Schiller 2004). Yra teigiama, kad transnacionaliniai migrantų tinklai įgalina migrantus sukurti ir perduoti iš kartos į kartą (angl. *reproduce*) buvimą abiejose šalyse tuo pačiu metu (Levitt ir Glick-Schiller 2004). Tokiu būdu transnacionalinės migracijos teorija inkorporuoja galios perspektyvą, veikiančią šių tinklų atsiradimą ir transformaciją (Glick-Schiller 2005). Toks požiūris padeda „peržengti klasikinę antropologinę lokalumo analizę“ (Lazar 2011, 77), mažiau tyrinėti lokalumą – ar tai būtų „siunčiančioji šalis“ ar „priimančioji šalis“, ir labiau orientotis į jas jungiančius ryšius (Ozkul 2012, 2), tirti tos pačios etninės grupės migrantų tinklus kitose šalyse (pvz., Vokietijos turkų imigrantai palaiko ryšius su turkų imigrantais Prancūzijoje ir Nyderlanduose (Abadan-Unat 2011)) bei ryšius su kitomis etninėmis migrantų grupėmis (Čiubrinskas 2014, 25).

Pasak transnacionalinės migracijos teorijos pradininkų, migrantus, kurie išvysto ir palaiko daugialypius šeimyninius, ekonominius, socialinius, organizacinius, religinius ir politinius santykius, galima vadinti „transmigrantais“ (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 8). Transmigrantai yra aktyvūs veikėjai kuriant socialinius tinklus, nes jie „veikia, daro sprendimus ir kuria tapatybes, įvietintas (angl. *embedded*) santykių tinkluose, kurie tuo pačiu metu sujungia dvi ar daugiau nacionalinių šalių, be to, vienas iš transnacionalizmo esminių elementų yra dalyvavimo šiuose tinkluose įvairovė“ (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 8).

Migrantų socialiniai laukai apima ne tik migrantus, bet ir nemigrantus, kurie yra įtraukti į transnacionalines praktikas ir kurių socialinis bei ekonominis gyvenimas priklauso ir yra formuojamas perduodamų reguliarių išteklių ir idėjų (Levitt 2001, 199). Dažniausiai tai būna žmonės, susiję su migrantais giminystės (angl. *kinship*) ryšiais, tad teigiama, kad transnacionalinės migracijos teorijos požiūriu reikia peržiūrėti namų ūkių ir šeimos sąvokas, kurios transmigraciniuose socialiniuose laukuose išsiplečia, apjung-

damos toli vienas nuo kito gyvenančius šeimos narius (Basch, Glick Schiller ir Szanton Blanc 1994, 261). Tad skirtingai nuo ankstesnių migracijos teorijų, kur analizės vienetas buvo migrantas, transnacionalinės migracijos teorijoje tokiu vienetu tampa šeimos ūkiai, kuriuose kuriamos migracijos ir išgyvenimo strategijos ir kurie tarpininkauja tarp individo ir pasaulio bei įtraukia ne tik ekonominius, bet ir socialinius, kultūrinius ir kt. migracijos aspektus (Brettell 2008).

Atkreipiamas dėmesys, kad dažnai migracija yra galima tik visos šeimos pastangų ir išteklių dėka (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 263), be to, teigiama, kad transnacionalinių šeimų strategijos dažnai naudojamos ir tam, kad „išlaikyti ir, jei įmanoma, pagerinti socialinę poziciją“, taip „prisidedant prie klasinės diferenciacijos ir reprodukcijos“ (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 262). Šiame požiūryje galima jausti stiprią Bourdieu socialinės praktikos teorijos įtaką, pagal kurią individo pozicija socialiniuose laukuose yra nusakoma jo turimų išteklių ir yra nuolat siekiama ją pagerinti.

Be transnacionalinės giminystės taip pat tyrinėjami platesni reiškiniai kaip įvairios migrantų organizacijos (etninės, filantropinės, religinės, profesinės organizacijos, sporto, socialiniai, ir kultūriniai klubai, savo miesto kilmės šalyje draugijos ir pan.), transnacionalinės bendruomenės ir diasporos. Vienas pirmųjų apie transnacionalines bendruomenes pradėjo rašyti Rouse, kuris teigė, kad „per nuolatinę žmonių, pinigų, prekių ir informacijos cirkuliaciją įvairios migrantų kolonijos (angl. *settlements*) tampa taip susipynusios tarpusavyje, kad sudaro vieną bendrą bendruomenę, išsibarsčiusę skirtingose gyvenamosiose vietose“ (Rouse 1991, 15). Tokiomis transnacionalinėmis bendruomenėmis gali būti abipus sienų gyvenančios bendruomenės, bendruomenės, pagrįstos religija, profesija ar etniškumu (diasporos) (Vertovec ir Cohen 1999, xxiv; Faist 2010a, 21). Transnacionalinėms bendruomenėms būdingi „socialiniai ir simboliniai ryšiai, charakterizuoti dideliu intymumu, emociniu gilumu, moraliniu išipareigojimu ir socialine sanglauda“ (Faist, Fauser ir Reisenauer 2013, 14).

1.2. Transnacionalinis identitetas

Išvardinti transnacionalinės migracijos ypatumai daro didelę įtaką šios migracijos dalyvių – transnacionalinių migrantų – identiteto formavimui: transmigrantai dažnai turi „neapibrėžtą, maišytą, dvigubą ar daugialypę tapatybę“

(Pries 2006, 9). Tapatybė tampa „kaleidoskopine“ kaip „mozaika“ (Sabelli 2005, 439) ir vis mažiau susijusia su kuria nors tautine tapatybe. Tokią tapatybę imta įvardinti kaip transnacionalinę, siekiant atskirti nuo aiškios nacionalinės tapatybės (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 8; Gilroy 1994, 293; Vertovec 1999, Guarnizo ir kt. 2003). Kaip teigia Pries, „transnacionaliniai migrantai dažnai jaučia simpatiją, prisirišimą ir lojalumą įvairiems skirtingų nacionalinių visuomenių ir kultūrų aspektams bei skirtingoms nacionalinėms valstybėms“ (Pries 2006, 10).

Iš vienos pusės, toks transnacionalinis identitetas tampa mobilus ir lengvai keičiamas, transmigrantai tampa lojalūs kelioms šalims, kyla „patriotizmo krizė“ (Appadurai 1996, 173, 177). Pasak Bauman, priklausymas ir prisirišimai praranda savo buvusį intensyvumą, nes tuo pačiu metu žmogus gali paraleliai priklausyti ir prisirišti prie skirtingų vietų, tad ir daugialypis lojalumas daugiau nebetraktuojamas kaip „nelojalumas“ ar „išdavystė“ (Bauman 2011, 434). Toks „lakus“ transmigrantų identitetas yra veikiamas ir „laikinumo mentaliteto“, kai dauguma imigrantų neskuba susieti save su priimančiąją šalimi (Morawska 2003, 140). Šiuo atžvilgiu, nuolatinis daugialypio transnacionalinio identiteto konstravimas, pasak Bauman, kelia klausimą apie išvietinto arba išrauto (angl. *uprooted*) identiteto metaforos tinkamumą, vietoje jos, kaip žyminčios galutinį ir neatšaukiamą veiksma, siūlydamas „inkaro nuleidimo ir įtraukimo“ metaforą, kuri žymėtų galimybę pakelti inkarą ir vėl jį nuleisti kitoje vietoje (Bauman 2011, 433).

Iš kitos pusės, nors atrodytų, kad šiuolaikiniai transnacionaliniai kultūriniai procesai bei žmonių, idėjų ir kapitalo judėjimas peržengia nacionalinių valstybių ribas ir sienas, tačiau transnacionalinė migracija yra dažnai lydima nacionalinio identiteto politikos stiprėjimo (Glick-Schiller, Basch ir Szanton-Blanc 1995, 52). Šis identiteto politikos stiprėjimas vyksta iš dviejų pusių: tiek kilmės šalies politinės partijos ir visuomenės lyderiai, žvelgdami į emigrantus potencialius balsuotojus ir globalius išteklius, siekia manipuluoti emigrantų identitetu, tiek patys migrantai siekia „atgaivinti, perkonstruoti ar iš naujo išrasti ne tik savo tradicijas, bet ir politinius reikalavimus teritorijoms ir istorijai, iš kurių jie buvo išvietinti“ (Glick-Schiller, Basch ir Szanton-Blanc 1995, 52). Šiuo aspektu socialinė atmintis, istorija (Glick-Schiller, Basch ir Szanton-Blanc 1995, 51) ir tautinis paveldas (Čiubrinkas 2005) tampa galingu identiteto politikos rezervuaru.

Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad be etninio transmigrantų identiteto dėmens, išlieka svarbūs ir kiti dėmenys: rasė, klasinė padėtis, tad, pasak Faist,

„būtina vengti kategoriškai priskirti vieną bendrą ar dominuojančią tapatybę visiems migrantų grupės nariams“ (Faist 2010a, 20). Basch ir kolegės taip pat savo tyrime nustatė, kad, pvz., filipiniečiai kaip visuma JAV išlieka susiskaidę pagal regioninius, profesinius, lingvistinius ir klasinius skirtumus, atsivežtus iš kilmės šalies (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 279). King ir Christou tyrimas atskleidė, kad transmigrantų identitetas priklauso ne tik nuo klasinių, bet ir nuo lyties bei kartų skirtumų (King ir Christou 2010). Nuo visų šių skirtumų priklauso, kaip transmigrantai konstruoja savo identitetą ir supranta savo transnacionalines patirtis (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994, 287), bei kokia jų motyvacija prisidėti prie savo kilmės šalies gerovės.

1.3. Migrantų indėlis į kilmės šalies gerovę

Migrantų indėlis į kilmės šalies gerovę yra vienas kertinių transnacionalinės teorijos elementų. Kadangi ši teorija koncentruojasi ties migrantų ryšiais tarp priimančios ir kilmės šalių, kyla ne tik klausimas, kas tuos ryšius palaiko, bet ir kas tais ryšiais perduodama. Skirtingai nuo ekonominių migracijos teorijų, transnacionalinės migracijos teorijoje teigiama, kad šeimos ūkiai ir socialiniai tinklai tarpininkauja tarp individo ir pasaulio bei įtraukia ne tik ekonominius, bet ir socialinius, kultūrinius ir kt. migracijos aspektus (Brettell 2008). Jau šios teorijos pradininkės atskleidžia didelę indėlio įvairovę, tiek finansinę pagalbą, perlaidas bei verslų įkūrimą, tiek dalyvavimą (idėjų perdavimo, balsavimo, kandidatavimo rinkimuose ar darant spaudimą priimančios šalies vyriausybei dėl paramos kilmės šaliai ir pan. būdais) politiniame kilmės šalių gyvenime (Basch, Glick-Schiller ir Szanton-Blanc 1994).

Siekdama atsiriboti nuo dominuojančios finansinių perlaidų analizės, Levitt visas kitas indėlio rūšis pavadino „socialinėmis perlaidomis“ (angl. *social remittances*), kurios apima „normas, praktikas, tapatybes ir socialinį kapitalą“ (Levitt 1998, 927). Pavyzdžiui, socialiniam indėliui priskiriama perduodamos kilmės šaliai žmogaus teisių, lyčių lygybės ir demokratijos vertybės (Glick-Schiller ir Faist 2010, 7). Tačiau vėliau, atsižvelgdami į konstruktyvią kritiką, Levitt ir Lamba-Nieves teigia, kad socialinės perlaidos yra tiek pat kultūrinės kaip ir socialinės, ir veikia abiem kryptimis – tiek priimančiai, tiek kilmės šaliai (Levitt ir Lamba-Nieves 2011, 19).

Transnacionalinės migracijos tyrėjai plėtodami šią kryptį, pažymi, kad vyksta abipusė indėlio cirkuliacija, nes ištekliai perduodami ne tik iš migrantų

į kilmės šalyje likusiems giminaičiams, bet ir atvirkštine kryptimi, pavyzdžiui, pinigine parama studentų mokesčiams už mokslą arba giminaičio pagalba prižiūrint vaikus (Khadria 2009, 109). Be to, įvardijamas ir migrantų indėlis priimančioms šalims: papildo reikalingą nekvalifikuotą ir kvalifikuotą darbo jėgą, kurios trūksta dėl didėjančių šalies pajėgumų ir gyventojų senėjimo ir kurią priimančios šalys gauna nieko neinvestavę į mokslą ir pan.; prisideda prie darbo jėgos pigimo ir gamybos kaštų mažinimo; savo vartojimu vėl grąžina gautus pinigus priimančiai šaliai; prisideda prie pensijų sistemos išlaikymo; be to, nors ir mokėdami mokesčius, negali pilnai pasinaudoti socialinėmis išmokomis (Wise ir Covarrubias 2010, 161).

Be to, transnacionalinės migracijos teorijos šalininkai taip atkreipia dėmesį, kad egzistuoja nelygios migrantų galimybės teikti indėlį kilmės šalims, nes tai priklauso nuo dalyvaujančių migracijos tinkluose nelygių išteklių ir galimybių (Poros 2011). Teigiama, kad sėkmingai išitraukę į priimančią šalį migrantai padidina savo finansinius ir žmogiškuosius išteklius, kurie potencialiai įgalina juos daugiau prisidėti prie kilmės šalies vystymosi, pavyzdžiui, per įmonių steigimą ar dalyvavimą viešuosiuose debatuose (Snel ir kt. 2006). Šiuo atžvilgiu, transnacionalinės migracijos teorija verčia abejoti ankstesnių teorijų prielaida, kad migracija automatiškai reiškia protų ir fizinės darbo jėgos nutekėjimą (angl. *brain and brawn drain*) (De Hass 2010).

Iš kitos pusės teigiama, kad migrantų indėlis priklauso ne tik nuo pačių migrantų ar jų artimųjų, likusių kilmės šalyje, bet ir nuo struktūrinių veiksnių. Šių veiksnių įtaką nagrinėja transnacionalinės teorijos struktūrinė-institucinė kryptis arba kaip ją pavadino Smith ir Guarnizo (1998) „transnacionalizmas iš viršaus“. Šioje kryptyje analizuojamas struktūros ir veikėjų sąryšis (Morawska 2001, 2003; Van Houte 2016), valstybės vaidmuo transnacionalinėje migracijoje (Kivisto ir Faist 2010; Faist, Fauser ir Reisenauer 2013); transnacionaliniai ryšiai institucijų lygmenyje (Smith 1994; Faist 2000), instituciniai transnacionalinės pilietybės klausimai (Bauböck 1994, 2010; Smith ir Bakker 2008), transnacionalinės socialinės formacijos (Guarnizo 1997; Landolt 2001) ir pan. Migrantų indėlio analizės atveju svarbios šios krypties autorių išvalgos, atskleidžiančios valstybės sudaromas kliūtis ar teikiamas paskatas pritraukti migrantų indėlį, pavyzdžiui, nacionalinės valstybės gali skatinti įvairiomis priemonėmis ar sudaryti kliūtis savo emigrantų prisidėjimui prie kilmės šalies vystymosi. Šis aspektas plačiau aptariamasis migracijos ir vystymosi sąsajų teorinių išvalgų dalies.

Tokiu būdu transnacionalinės migracijos teorija padeda išvelgti migrantų indėlio į priimančias ir kilmės šalis įvairovę bei priklausomybę nuo migracijos konteksto: kokios priežastys lėmė migraciją (tai darbo ar priverstinė migracija, mokymasis, šeimos susijungimas ir pan.), kokius išteklius turi migrantai (ekonominius, kultūrinius, socialinius), kokia kilmės šalies situacija (išsivysčiusi ar besivystanti), koks integracijos į priimančią šalį laipsnis, kokie struktūriniai veiksniai daro įtaką ir pan.

1.4. Transnacionalinės migracijos teorijos kritika

Transnacionalinės migracijos teorija kritikuojama dėl kelių esminių aspektų. Toliau pateikiamos pagrindinės kritikos sritys su transnacionalinės migracijos pasekėjų atsaku. Kai kurie autoriai teigia, kas ši teorija nepateikia nieko naujo, nes migrantai visais laikais palaikė ryšius su kilmės šalimi (Waldinger ir Fitzgerald 2004; Morawska 2005, 215), tačiau pripažįstama, kad dėl transporto ir informacinių naujovių transnacionalinė migracija vyksta skirtingose sąlygose, nei anksčiau (Joppke ir Morawska 2003), be to, „transnacionalizmo linzės pateikia naują analitinį požiūrį, suteikiantį galimybę pamatyti tai, kas negalėjo būti pamatyta prieš tai“ (Smith 2003, 725).

Kiti autoriai kritikuoja šią teoriją dėl to, kad transnacionaline praktika užsiima tik nedidelė dalis migrantų (Boccagni 2010, 200), pvz, tyrimai JAV atskleidė, kad tik maža dalis (nuo 10 iki 15 proc.) yra įsitraukę į reguliarią ir tęstinę ekonominę ir politinę transnacionalinę veiklą (Portes, Haller ir Guarnizo 2002), Vokietijoje panašiai, nuo 10 iki 30 proc. migrantų gali būti apibrėžiami kaip transmigrantai, priklausomai nuo jų transakcijų reguliarumo ir intensyvumo (Faist, Fauser ir Reisenauer 2013, 11). Tačiau kiti autoriai teigia, kad nors transnacionalinės praktikos sudaro tik nedidelę dalį migrantų gyvenimo, tačiau tai nepadaro jų mažiau reikšmingomis (Ozkul 2012, 4).

Taip pat kritikuojamas teorijos pagrindumas teigiant, kad teorija pagrįsta iš anksto pasirinktais patvirtinančiais ją atvejais, neanalizuojant priešingų tendencijų: ryšių praradimo, neįsitraukimo, nereguliarumo ir ryšių silpnėjimo (Lazar 2011, 73). Be to, laikoma, kad transnacionalinė migracija yra tik trumpalaikis pirmos kartos migracijos reiškinys (Lucassen 2006; Portes ir kiti, 1999). Kaip atsakas buvo atlikta keletas tyrimų siekiant iširti antros kartos

(arba „transnational generation“) migrantų transnacionalines praktikas. Šie tyrimai atskleidžia, kad antros kartos migrantų transnacionalinės praktikos kartais gali būti net stipresnės, nei pirmos kartos praktikos (Glick-Schiller ir Fouron 2002; Levitt ir Waters 2006; King ir Christou 2010).

Kai kurie autoriai atkreipia dėmesį, kad šioje teorijoje yra išsakytas per ankstyvas nacionalinių valstybių sienų svarbos atsisakymas, nes nacionalinių valstybių sistema kažin ar greitai išnyks, kadangi pastebimos dar didesnės valstybių pastangos kontroliuoti migracijos judėjimą (Waldinger 2008, 25) bei dėmesio nacionaliniam saugumui stiprėjimas (Lazar 2011, 78; Bauman 2011).

Galiausiai kritikuojamas ir per didelis pozityvaus migrantų indėlio į priimančios ir kilmės šalių akcentavimas (Glick-Schiller ir Faist 2010), kuris, tenka pripažinti, tampriai sieja transnacionalinės migracijos teoriją su naujausiomis migracijos ir vystymosi sąsajų teorinėmis išvalgomis. Pasak Faist, kritikuotinas transnacionalinės migracijos teorijos aspektas, kad migrantai yra laikomi savo šalių „gelbėtojais“ ir manoma, kad migrantų indėlis (ypač finansinis) gali paskatinti kilmės šalių vystymąsi, kad „migracija iš vystymosi problemos tapo sprendimu“ (Faist 2010a, 7). Toks požiūris yra taikliai Kapur su dalimi ironijos įvardintas kaip „nauja vystymosi mantra“ (Kapur 2004).

Vėliau, atsižvelgdami į kritiką, transnacionalinės migracijos teorijos pasekėjai bandė sumažinti ankstyvųjų darbų entuziazmą, atskleisdami problemines migracijos ir vystymosi sąsajos puses (Glick-Schiller ir Faist 2010) ir nustatė, kad nors yra pozityvus indėlis kilmės šaliai, tačiau kartu egzistuoja ir migrantų kaip grėsmės nacionalinių valstybių saugumui ir klestėjimui traktavimas. Migrantai kaltinami dėl priimančių šalių ekonominių sunkumų, atotrūkio tarp turtingųjų ir mažiau pasiturinčių didėjimo, vidurinės klasės susitraukimo, viešų paslaugų ir švietimo kokybės mažėjimo ir prieinamumo, sveikatos apsaugos ir būsto brangimo, o tai sąlygoja imigracijos apribojimą ir deportacijos mastų didėjimą. Tik viena migrantų grupė yra laukiama visur – profesionalai, „globalūs talentai“ (Glick-Schiller 2010, 23).

1.5. Apibendrinimas

Nepaisant kritikos, transnacionalinės migracijos teorija ženkliai prisideda prie migrantų indėlio kilmės šaliai paaiškinimo. Ši teorinė prieiga aiškiai įvardija kas ir koku būdu teikia ir priima indėlių: nustato indėlio transakcijų veikėjų

įvairovę, atskleidžia transnacionalinių ryšių (tinklų) formavimo ir palaikymo būdus bei mastą, dekonstruoja transnacionalinio identiteto formavimą ir vykdomą identiteto politiką, nagrinėja skirtingas indėlio priimančiai ir kilmės šaliai rūšis, bei indėlio priklausymą nuo skirtingų migrantų turimų išteklių ir galimybių.

Transnacionalinė migracijos teorija formavosi kaip atsakas ankstesnėms migracijos teorijoms, siekiant išvengti jų ribotumų. Tačiau ir pati susilaukė nemažai kritikos dėl naujumo stokos, dėl per didelio transnacionalinės migracijos reiškinių, nors jis apima nedidelę dalį migrantų veiklos ir gali būti tik trumpalaikis, svarbos išpūtimo, nacionalinių valstybių interesų ignoravimo bei ryšio su kilmės šalių vystymusi pervertinimo. Ši kritika atskleidžia teorijos silpnąsias puses, tačiau kartu ir nurodo galimas tolesnio jos plėtojimo kryptis.

2. Bourdieu socialinės praktikos teorijos išvalgos

Transnacionalinės migracijos teorija turi gana stiprias sąsajas su Bourdieu socialinės praktikos teorija tiek savo transnacionalinių laukų suvokime, tiek perduodamų išteklių analizėje, tiek galios perspektyvos panaudojimu ir reprodukcijos atskleidimu. Ši dalis skirta platesniam socialinės praktikos teorijos pagrindinių sąvokų – socialinių laukų, kapitalo rūšių ir habitus – aptarimui. Pats Bourdieu savo teorijos sąvokų nėra taikęs migracijos studijose, tačiau pastaruoju metu kiti migracijos tyrėjai pamažu panaudoja šią teorinę priemonę savo studijose, tad šioje dalyje pristatomi ir jų tyrimų pagrindinės išvalgos migrantų indėlio srityje.

2.1. Socialinė erdvė ir socialiniai laukai

Analizuodamas visuomenės socialinę struktūrą, Bourdieu sutelkia dėmesį į „socialinius laukus“, kurie yra mažesni „socialinės erdvės“ vienetai. Taigi jis pakeičia „visuomenės“ sąvoką į „socialinės erdvės“ sąvoką, nes jam „susiskirsčiusi visuomenė yra ne vientisa visuma, susieta integruota sisteminių funkcijų, bendros kultūros, kryžminių konfliktų arba vienos valdžios, bet visuma santykiškai autonomiškų „žaidimo“ sričių“ (Bourdieu, Wacquant, 2003, 37). Todėl, remiantis Bourdieu apibrėžimu, pagrindinis visuomenės struktūrinis vienetas yra „socialinis laukas“, kurį galima apibūdinti kaip „tinklą arba objektyvių galios santykių konfigūraciją, apimančią visus, kurie į ją įeina“ (Bourdieu, 1991, 230).

Bourdieu socialiniai laukai yra labiau takūs nei dauguma struktūrinių kategorijų: tiek veikėjai, tiek ištekliai gali skirtis, pavyzdžiui, dominuojanti klasė turi daugiau bendro kapitalo išteklių nei kitos klasės, skirtingos klasės turi skirtingą dominuojančią išteklių rūšį, pavyzdžiui, buržuazija turi didesnę ekonominio kapitalo dalį, intelektualai – kultūrinio kapitalo (Bourdieu, 1994, 152). Tuo pačiu metu šioje teorijoje socialinis laukas traktuojamas sistemingai, nes jis apima santykius tarp skirtingų socialinių pozicijų ir tam tikrų vertybių hierarchiją, taip pat kovą už ribotus išteklius. Bourdieu tvirtina, kad bet kuris laukas „pasireiškia kaip tikimybių – apdovanojimų, laimėjimų, naudos, sankcijų – struktūra“ (Bourdieu ir Wacquant, 2003, 39). Šie socialiniai laukai nėra stabilūs: jie atsiskleidžia ir vystosi pasikeitus galios santykiams ir kapitalo mainams, taip pat gali atsirasti nauji socialiniai laukai, o ankstesnieji – išnykti.

2.2. Kapitalo rūšys ir jų mainai

Žmonių santykiai ir užimama pozicija socialiniuose laukuose, pagal Bourdieu, yra nusakomi skirtingomis kapitalo rūšimis. Iš pirmo žvilgsnio Bourdieu kapitalo apibrėžimas neatrodo labai originalus; jis labai bendrais bruožais nurodo turtą ir išteklius. Pats žodis „kapitalas“, naudojamas socialinių laukų sandarai apibūdinti, nurodo mums, kad „Bourdieu panaudoja ekonominę metaforą siekiant suprasti socialinį gyvenimą“ (Jenkins 1992, 86). Visgi, Bourdieu kapitalo samprata, kuri nėra nei marksistinė, nei formaliai ekonominė, reiškia gebėjimą „kontroliuoti savo ir kitų ateitį“ (Calhoun 1993, 4).

Bourdieu kapitalo mainų teorijoje skiriamos trys pagrindinės kapitalo rūšys:

- ekonominis (privati nuosavybė, finansinės lėšos ir pan.),
- kultūrinis (išsilavinimas, kompetencijos, kalbų žinojimas, informacija),
- socialinis (socialiniai ryšiai, kontaktai, pažintys) kapitalas (Bourdieu 1986).

Ekonominis kapitalas, pavyzdžiui, turtas ir pajamos, yra vienas iš svarbiausių išteklių bet kokiaje socialinės stratifikacijos teorijoje. Bourdieu taip pat bando paaiškinti, kodėl ekonominis, o ne simbolinis kapitalas, yra dominuojantis šiuolaikinėje visuomenėje. Pasak jo, palyginti su simboliu kapitalu, ekonominis kapitalas yra lengvai „perduodamas“ ir „objektyvus“. Iš tiesų jis daro išvadą, kad „ekonominio kapitalo ypatinga galia“ gali būti ta, kad ji leidžia apskaičiuoti ekonomiką, t.y. racionalų valdymą, perdavimą ir darbą, kitaip tariant, lengviau valdyti racionaliai, apskaičiuoti ir prognozuoti“ (Lash 1993, 201). Tačiau pats Bourdieu prieštarauja ekonominiam determinizmui, teigdamas, kad socialiniams stratifikacijos modeliams visuomenėje gali būti labai svarbūs ne tik ekonominiai ištekliai.

Kita kapitalo rūšis Bourdieu kapitalo mainų teorijoje yra kultūrinis kapitalas. Nors šis kapitalas visų pirma yra susijęs su švietimu ir galimybėmis darbo rinkose, Bourdieu teigė, kad tai reiškia ne tik klasikinį išsilavinimą, bet ir kalbos vartojimą, manieras, meno skonį ir t.t. (Bourdieu 1991, 230). Kiti aspektai, tokie kaip kultūrinis vartojimas (ar dalyvavimas) ir laisvalaikio veikla, taip pat yra šio kapitalo dalis. Taigi galima sakyti, kad „teorinės kultūrinio kapitalo teorijos šaknys grįžta į Weberio panašaus kultūrinio vartojimo ir gyvenimo stiliaus socialinių grupių tyrimus“ (Robertas 1991, 145). Kita vertus, ne tik svarbūs individo veiksmai, bet ir šeimos socialinė aplinka (jo gyvenimo būdas, tėvų išsilavinimas) daro įtaką kultūrinio kapitalo kaupimui. Taigi, šiuo atžvilgiu galima formuluoti kultūrinės reprodukcijos koncepciją, aiškinantis kaip socialinė

nelygybė yra išlaikoma kartos viduje ir perduodama kitoms kartoms. Pasak Bourdieu, svarbiausia šio proceso sritis yra švietimo sistema, kuri nesumažina socialinių skirtumų tarp skirtingų socialinių ir kultūrinių grupių, bet padeda atgaminti ar dar labiau įteisinti šią nelygybę (Bourdieu 1990, 67).

Colemanas taip pat teigia, kad vaikai atsineša prielaidas savo nelygybei iš šeimos aplinkos, nes mokyklos ištekliai ir aplinka yra daug panašesnė visiems joje besimokantiems (Coleman 1990, 67). Visgi empiriniai bandymai įrodyti šią teoriją nebuvo sėkmingi, pavyzdžiui, De Graff (1986) ir Mateju (1989) padarė išvadą, kad kultūrinio kapitalo, paveldėto iš šeimos, vaidmuo „nėra nereikšmingas, bet toli gražu nėra pagrindinis aiškinamasis principas švietimo nelygybei“ ir „kad ekonominiai ištekliai atrodo už tai yra labiau atsakingi“ (Mateju 1989, 16). Robertas taip pat atkreipė dėmesį į tai, kad siekiant pakilti socialinėje hierarchijoje materialūs ištekliai ir finansinis kapitalas gali būti svarbesnis. Tačiau siekiant sėkmingos karjeros akademinėse srityse, kultūrinis kapitalas gali būti naudingesnis ir ne mažiau reikalingas (Robert 1991, 146).

Socialinis kapitalas taip pat glaudžiai susijęs su ekonominiu ir kultūriniu kapitalu. Nors Bourdieu plačiai naudoja šį terminą, geriausia socialinio kapitalo analizė pateikta Putmano ir Colemano darbuose, kurie pirmą kartą pabrėžė bendrų normų ir pasitikėjimo (kaip socialinio kapitalo formų) vaidmenį socialiniuose tinkluose (Coleman 1990a, 300). Socialinis kapitalas egzistuoja šeimoje, bet ir „už šeimos ribų bendruomenėje“ (Coleman 1990b, 334). Socialinis kapitalas kaip socialiniai tinklai reiškia išteklius, tokius kaip giminės santykiai, bendravimas su senais universitetų draugais ar kolegijomis ir kt. (Leiulfstrud ir Sohlberg, 1994, 14). Šie tinklai, dažnai grindžiami išplėstine šeima arba artimais giminaičiais ar draugais, skatina pasitikėjimą, mažesnes veiksmų sąnaudas ir didesnę perdavimo greitį.

Putmanas pabrėžė, kad socialinis kapitalas, kurį sudaro socialiniai tinklai, normos ir pasitikėjimas, palengvina koordinavimą ir bendradarbiavimą siekiant abipusės naudos ir paprastai yra savaime sustiprinantis ir kaupiantis (Putnam 1993, 37). Tokiu būdu, socialinis kapitalas sukuria priemonių rinkinį, kurio dėka asmeniui daug lengviau sekasi visuomenėje. Putnam taip pat atkreipė dėmesį į kai kuriuos socialinio kapitalo neigiamus padarinius (arba disfunkcijas), nes socialinė nelygybė gali pasireikšti ir socialinio kapitalo atveju. Normos ir tinklai, kurie tarnauja kai kurioms grupėms, gali kliudyti kitiems, ypač jei normos yra diskriminuojančios, tad kai kurios socialinio kapitalo formos gali pakenkti individų laisvėms (Putnam 1993, 42). Pavyzdžiui, jauni specialistai gali turėti mažiau galimybių įsidarbinti, jei jie nežino įtakingų žmonių,

kurie jiems padėtų. Taigi rasinės ir klasinės nelygybės prieiga prie socialinio kapitalo, jei ji yra tinkamai išmatuota, gali būti tokia pat kaip ir finansinio bei žmogiškojo kapitalo nelygybė (ten pat, 39).

Visi šie – ekonominiai, kultūriniai ir socialiniai – ištekliai lemia, pagal Bourdieu, dar vieną kapitalo tipą – simbolinį kapitalą, kuris nusako asmens pripažinimą (reputaciją, garbę, prestižą) visuomenėje ir kartu gebėjimą daryti įtaką priimamiems sprendimams (Bourdieu 1986). Simbolinis kapitalas turi ir dar vieną, mažiau matomą, aspektą. Pagal Bourdieu, kova už galią šiuolaikiniame visuomenėje yra nematomo „simbolinio“ pobūdžio, nes „simbolinė galia yra tikrovės konstravimo galia“ (Bourdieu 1994, 164). Šiuo atžvilgiu, „veikėjai turi galią proporcingai jų simboliniam kapitalui, t. y. proporcingai pripažinimui, kurį jie gauna iš grupės“ (ten pat).

Kai kurie tyrėjai kartais šalia paminėtų kapitalo rūšių prideda kaip atskirą išteklių tipą žmogiškąjį kapitalą (Brinkerhoff 2012, 76; Diasporas and Development: Bridging between Societies and States 2013, 1), tačiau iš esmės ši kapitalo rūšis yra sudaryta iš Bourdieu aptarto kultūrinio kapitalo formų: žinių, įgūdžių ir patirties. Kita papildomai išskiriama kapitalo forma yra politinis kapitalas (Brinkerhoff 2012, 76), kuris nors ir yra „socialinio kapitalo atmaina politinėje srityje, tačiau aiškiau padeda išskirti diasporos politinį indėlį į kilmės šalies politinės sistemos ir viešosios politikos tobulinimą“ (Gečienė 2015, 36).

Kapitalo rūšys gali būti konvertuojamos tarpusavyje. Tipiškas pavyzdys yra ekonominio kapitalo pavertimas švietimo kapitalu, investuojant pinigus į vaikų siuntimą į geros reputacijos mokyklą. Kita vertus, socialinis asmenų mobilumas yra reiškiny, kai žmonės sėkmingai konvertuoja savo kapitalą arba to nepadaro ir „krenta“ socialinėje erdvėje. Socialinių veikėjų poziciją socialinėje erdvėje lemia „kapitalo dydis ir kapitalo sudėtis“ (kitaip tariant, atsižvelgiant į santykinį visų rūšių kapitalo svorį bendrame kapitalo kiekyje) bei „šių dviejų savybių pokytis laikui bėgant“ (Bourdieu 1994, 114). Per šios teorijos prizmę socialinės struktūros pokyčiai gali būti paaiškinti skirtingų kapitalo rūšių, tokių kaip ekonominis, kultūrinis, simbolinis ir socialinis kapitalas, persikirstymu.

Socialinės praktikos teorija teigia, kad vienos ar kitos rūšies kapitalo sukaupimas padidina individo galimybes prieiti prie kitų kapitalo rūšių išteklių (Bourdieu ir Wacquant 1992, 129). Tad skirtingos grupės turi skirtingą kapitalų kiekį, skirtingą dominuojantį kapitalą (Bourdieu 1993, 127). Pavyzdžiui, aukštąjį išsilavinimą turintys specialistai bei verslininkai turi platesnius socialinius ryšius su draugais, pažįstamais. Tai pagerina priėjimą prie kitų išteklių per socialinio kapitalo mainus į kitas kapitalo rūšis,

pavyzdžiui, siekiant gauti reikiamos informacijos, įdomesnę ir/ar geriau apmokamą darbą (Gečienė 1999, 170). Sukaupiti kapitalo išteklių nusako „individo socialinį statusą, jo vietą socialiniame visuomenės audinyje, o išteklių kaupimo ir mainų dinamika – socialinio mobilumo trajektorijas“ (Gečienė 2014, 13). Be to, pagal socialinės praktikos teoriją, individai siekia maksimalizuoti savo kapitalų išteklius ir pagerinti savo socialinę padėtį (Bourdieu 1990, 16).

2.3. Habitus

Habitus Bourdieu teorijoje tai įsitikinimų, „patvarių ir transponuojamų dispozicijų“ sistema, kuri „funkcionuoja kaip suvokimų, supratimų ir veiksmų matrica“ (Bourdieu ir Wacquant 2003, 39). Konkreti socialinė aplinka, pasaulėžiūra, žinios ir vertybės yra internalizuojamos socializacijos proceso ir kasdienio gyvenimo patirčių metu ir daro įtaką elgsenos strategijų pasirinkimui, atitinkančiam turimą pasaulėžiūrą ir patirtį. Šios strategijos kyla iš „nuostatų rinkinių, kurie praktiškai įtvirtina tai, kas atrodo tinkama iššūkių, suvaržymų ar galimybių atvejais“ (Szwartz 1997, 100). Tokiu būdu, socialinio lauko sąvoka yra susijusi ne tik su kova dėl pozicijos socialiniame lauke, bet ir individų strategijomis, nulemtomis habitus (Thieme 2011, 338).

Iš vienos pusės, habitus gali apriboti veikėjo galimybes rinktis elgsenos modelius. Kaip teigia Bourdieu, yra „matoma grupių tendencija išlaikyti savo elgsenos modelius, dėl to, kad jos susideda iš individų, turinčių ilgalaikes nuostatas, kurios gali pralenkti ekonomines ir socialines sąlygas, kurių metu šios nuostatos buvo sukurtos“ (Bourdieu 1990, 62). Habitus keičiasi lėtai, nes dispozicijos dažnai nėra sąmoningos ir veikia ilgą laiką (Bourdieu 1977, 79). Tai leidžia reprodukuoti panašius hierarchijos modelius ir konfliktus iš vieno lauko į kitą (Swartz 1997, 132). Iš kitos pusės, habitus „kaip socialinių sąlygų ir istorijos produktas [...] yra be galo transformuojamas“ (Bourdieu 1990b, 116). Toks habitus paslankumas transformacijai, suteikia galimybę improvizacijai. Pasak Calhoun, „tai sukuria nuolatinio taisymo ir prisitaikymo galimybę“ (Calhoun 1993, 78). Ypač tikėtina habitus transformacija, kai individai susiduria su nežinomu socialiniu lauku (Reay ir kt. 2009). Tokiu būdu, dėl habitus „socialinė praktika nėra nei mechaninis struktūrų primetimas, nei vien tik laisvo individo sprendimo kaip veikti rezultatas“ (Navarro 2006, 16).

Turimą habitus galima perkelti į skirtingus socialinius laukus, kur jis gali būti „negebėjimo ar gebėjimo prisitaikyti, pasipiktinimo ir susitaikymo

šaltinis“ (Bourdieu 1990, 62). Veikiamas kitos socialinės aplinkos jis gali keistis, nes „nestabili aplinka gali kurti nestabilias dispozicijas, kurios generuoja nepastovius elgesio modelius“ (Navarro 2006, 16). Tad, iš vienos pusės, habitus sustiprina individų grupių sanglaudą, iš kitos pusės, stimuliuoja pokyčius ir naujoves, ypač kai egzistuojantis habitus neatitinka pasikeitusios socialinės aplinkos (Navarro 2006, 16).

Bourdieu socialinės praktikos teorija yra susilaukusi kritikos dėl ekonomizmo aptariant kapitalo formas ir kovos dėl resursų aspektus ir net metodologinio nacionalizmo, teigiant, kad jo teorija yra paremta tik Prancūzijos atvejo analize (Tittenbrun 2018), bei „materializmo, struktūralizmo ar determinizmo“ ypač aptariant habitus poveikį socialinei reprodukcijai ir pan. (Yang 2014, 1523). Visgi, nors Bourdieu teorija provokuoja daug teorinių diskusijų, sukurti teoriniai įrankiai suteikia galimybę naujai pažvelgti į įvairiausių visuomenės reiškinius, taip pat ir migraciją bei migrantų indėli.

2.4. Bourdieu teorijos taikymas migracijos ir migrantų indėlio studijose

Nors pats Bourdieu nenagrinėjo migracijos, pastaruoju metu vis daugėja šios teorijos taikymo migracijos studijose pavyzdžių. Kaip minėta, socialinio lauko samprata labai svarbi transnacionalinės migracijos teorijos šalininkams paaiškinant transnacionalizmo reiškinį, nes migrantai dalyvauja tiek priimančios šalies, tiek kilmės šalies tam tikrų grupių bei diasporos socialiniuose laukuose. Kiekvienas iš šių laukų turi savo galios santykius, hierarchiją, vertybes, išteklius ir apdovanojimus.

Daugelis migracijos procesų tyrėjų pastebi, kad migrantams patekus į kitos šalies socialinius laukus, iškyla jų turimų kapitalo formų panaudojimo problema ar (ne)patiriamos habitus transformacijos. Pavyzdžiui, migrantai dažnai patiria sunkumus perkelti savo ankstesnį išsilavinimą, žinias, įgūdžius ir patirtį, įgytą kilmės šalyje (Andersson ir Guo 2009; Thieme 2011; Sprung 2013). Tai leidžia teigti, kad ištekliai gali būti transformuojami į kapitalą tik tuo atveju, kai individai „patenka į socialinį lauką, kur jie [ištekliai] yra vertinami“ (Thieme 2011, 338), kai ištekliai „funkcionuoja kaip socialinės galios santykis, ar kitais žodžiais, kai ištekliai yra socialinės kovos objektas“ (Navarro 2006, 17).

Ne tik kultūrinis, bet ir socialinis kapitalas yra plačiai pripažįstamas migracijos studijose kaip „migrantų kapitalo pagrindinis šaltinis, kuris palengvina migraciją ir apsigyvenimą, bei transnacionalinio gyvenimo palaikymą“ (Ryan

ir kt. 2015, 3). Migracijos studijose pastebima, kad socialiniai tinklai yra įvairialypiai: tiek vietiniai ar transnacionaliniai, tiek susiejantys (angl. *bonding*) ar sujungiantys (angl. *bridging*), tiek horizontalūs ar vertikalūs, be to, socialinis kapitalas yra stratifikuotas pagal migrantų „klasę, lytį, etniškumą ir kitas socialines perskyras“ (Ryan ir kt. 2015, 5), pavyzdžiui, amžių (Keles 2015). Atkreiptas dėmesys, kad narystė skirtingose institucionalizuotuose migrantų socialiniuose tinkluose (etninėse organizacijose) gali skirtingai paveikti migrantų politinį dalyvavimą (Herman ir Jacobs 2015).

Priimančiojoje šalyje praleisto laiko metu migrantų sukauptas kapitalas gali būti pertvarkytas, naudojamas kuriant naujus ar padidinant jau turimo kapitalo išteklius (pvz., siekiant aukštojo mokslo studijų), taip pat – mobilizuotas diasporos bendruomenės vystymuisi, per tarptautinius ryšius perkeliamas į kilmės šalį ir pan. Analizuojama, kaip sumažėjęs migrantų simbolinis kapitalas gali būti padidintas kultūrinio indėlio būdu, pavyzdžiui, per knygos publikavimą apie ukrainiečių migrantų gyvenimą Italijoje. Šiuo atveju atskleidžiama kaip pasikeičia sumažėjęs nuo mokytojos kilmės šalyje iki namų tvarkytojos migracijos šalyje migrantės socialinis statusas atgal prie jos intelektualinės pozicijos kaip aukštai kvalifikuotos ir turinčios kultūrinio kapitalo (Issakian ir Triandafylidou 2016, 7). Tad migrantų kapitalo akumuliacijos procesas yra dinaminis, daugiasluoksnis, priklausantis nuo erdvės ir istorinio laikotarpio, pavyzdžiui, yra aptariama kaip Brexit procesas JK sukelia grėsmę, kad migrantų sukauptas įvairių kapitalų kiekis praras vertę, bei verčia prisitaikyti ir kurti naujas strategijas (Erel ir Ryan 2019, 257).

Panašiai kaip migrantų kapitalas gali būti transformuojamas, jų habitus taip pat gali keistis, veikiamas priimančiosios šalies socialinės aplinkos vertybių, įsitikinimų ir įpročių. Taigi, jis gali būti suvokiamas ne tik kaip „nuostatos, kurias migrantai „atsineša į naują šalį““, bet ir „kaip bėgant laikui jos kinta naujoje socialinėje aplinkoje“ (Nowicka, 2015a, p. 96). Nors pats Bourdieu „nekalba apie habitus atsiradimo mechanizmą tarp visų grupių ar apie tarpasmeninį habitus perdavimą“, jis „atkreipė dėmesį į habitus perdavimą tarp skirtingų kartų atstovų“ (Nowicka, 2015b, p. 9). Tokiu būdu analizuojamas habitus gali padėti atskleisti migrantų strategijų teikti indėlį kilmės šaliai dinamiką.

Visgi, taip pat pastebima tendencija, kad migrantai siekia atkurti priimančiojoje šalyje savo gyvenimo būdą, susiskirstymą į klases ir pan. Pavyzdžiui, Oliver ir O'Reilly atskleidžia, kaip JK migrantai Ispanijoje pakeičia aplinką – atsidaro daug britiškų barų, teikiančių anglišką pusryčius ir

kitus JK gyventojams įprastus valgius, transliuojančių britų televizijos kanalus, siūlančių britiškus laikraščius ir pan. Britų migrantai daug įdeda pastangų sukurti ir išlaikyti socialinius klubus (dažnai uždarus), kurie sukuria ne tik erdvę kultūrinėms veikloms, bet ir erdvę, kuriose įgyja poziciją ir statusą (simbolinį kapitalą). Taip britų migrantai išlaiko kultūrinius ir ekonominius dominavimo aspektus, reprodukuodami susiskirstymą į klases, nes ši diaspora nėra homogeniška (Oliver ir O'Reilly 2010). Panašiai pastebima, kad, pavyzdžiui, lenkų migrantai išlaiko kilmės šalyje susiformavusias politines pažiūras ir tai parodo savo preferencijose balsuojant kilmės šalies rinkimuose (Ahmadov ir Sasse 2016).

Be to, socialinės praktikos teorija leidžia analizuoti ne tik migrantų, bet ir jų artimųjų, likusių kilmės šalyje bei žmonių, gyvenančių priimančioje šalyje besikeičiančius galios santykius. Tai padeda labiau suprasti, kaip migrantai ir jų artimieji kilmės šalyje gali gauti naudą iš migracijos, bei kokie veiksniai trukdo tam (Thieme 2011, 338). Kaip teigia Levitt, socialinių „perlaidų siuntimo veiksmas dažnai yra galios ar pasisekimo demonstravimas“ (Levitt 2016, 16). Tai galioja tiek ekonominiam, tiek politiniam ar religiniam indėliui, nes indėlio teikimui suteikiama tam tikra socialinė prasmė. Pavyzdžiui, Levitt nagrinėdama Dominikos respublikos migrantų indėlį atskleidė, kad tai, ką pasiekia šie migrantai Bostone, tai „padidina jų likusios šeimos socialinį statusą Dominikos respublikoje“ (Levitt 2016, 16). Tačiau galios santykiai, galios asimetrija tarp migrantų ir pasilikusiųjų, migracijos sukelti konfliktai bei su tuo susiję kilmės šalies bendruomenės socialiniai pokyčiai yra vis dar labai mažai tyrinėta tema (Boccagni ir Decimo 2013, 3).

2.5. Apibendrinimas

Nors Bourdieu pats netaikė savo teorijos migracijai analizuoti, jo socialinės praktikos teorija gerokai praplečia transnacionalinės migracijos tyrėjų išvagas apie migrantų nelygybę turimų išteklių atžvilgiu ir, atitinkamai, galimybių geriau integruotis priimančioje šalyje ir teikti indėlį kilmės šaliai skirtumus. Be to, aiškus skirtingų kapitalo rūšių išskyrimas padeda sistematizuoti transnacionalinės migracijos teorijoje gana chaotiškai aptariamus išteklius. Pati Levitt pripažįsta, kad vis dar matoma daug persidengimų kalbant apie indėlio rūšis, ypač kalbant apie socialinį ir kultūrinį indėlį (Levitt 2016, 16).

Tad, pagal Gečienę ir Kanopkaitę (2015), migrantų turimi kapitalo ištekliai gali būti išskiriami į penkias indėlio ir kilmės šalies gerovę formas:

- Ekonominis indėlis (asmeninės perlaidos, investicijos ir jų skatinimas, prekybos skatinimas ir verslo įmonių kūrimas kilmės šalyje);
- Kultūrinis indėlis (idėjos, žinios, inovacijos ir pan.);
- Socialinis indėlis (tarpininkavimas, socialinė parama);
- Simbolinis indėlis (kilmės šalies reputacijos ir patikimumo kėlimas);
- Politinis indėlis (politinis dalyvavimas, politinės nuostatos, reformų ir institucinio vystymosi skatinimas).

Be aiškesnės indėlio formų sistematizacijos, Bourdieu socialinės praktikos teorija padeda geriau atskleisti migrantų galimybių teikti indėlį skirtumus, pagrįstus akumuliuotų kapitalo rūšių skirtumais, galios santykius tarp migrantų ir likusiųjų kilmės šalyje, habitus įtaką migrantų motyvacijai teikti indėlį bei likusiųjų kilmės šalyje nuostatoms jį priimti. Visgi plačiau išanalizuoti migrantų indėlio formų hierarchiją pagal daromą poveikį kilmės šalies gerovei ir jų sąsajas su priimančios ir kilmės šalies vystymuisi galima remiantis naujausiomis migracijos ir vystymosi teorinėmis išvalgomis.

3. Naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos

Kaip jau atskleista anksčiau, transnacionalinė teorija yra susijusi su pastarųjų dešimtmečių migracijos ir vystymosi sąsajų (angl. *migration development nexus*) diskusijomis (Faist 2007, Glick Schiller ir Faist 2010). Teigiama, kad migrantų vaidmuo kilmės šaliai buvo ir yra svarbus per visą migracijos egzistavimo laikotarpį. Kaip pastebi Kapur, „emigrantai, misionieriai ir keliautojai visuomet buvo naujų produktų, technologijų, žinių ir idėjų skleidėjai“ (Kapur, 2010, 11). Pirmieji bandymai susieti migraciją ir kilmės šalių vystymąsi jau išvelgiami Thomas ir Znaniecki lenkų migrantų tyrimuose (Faist 2007, 25). Vėliau migracijos ir vystymosi sąsajų konceptualizacija patyrė keletą etapų (Faist 2007, De Haas 2010, Glick Schiller ir Faist 2010):

- praeito amžiaus šeštajame dešimtmetyje vyravo optimistinis neoklasiikinės teorijos sąlygotas požiūris, kad migracija mažina priimančių šalių darbo jėgos trūkumą, o per finansines perlaidas ir grįžtamąją migraciją prisideda prie ekonominio siunčiančiųjų migrantus šalių vystymosi;
- septintajame ir aštuntajame dešimtmetyje išivyravo istorinės struktūralistinės teorijos sąlygotas pesimistinis požiūris, kad migracija tik didina siunčiančiųjų šalių vystymosi palyginti su priimančiomis šalimis atitrūkimą, prisideda prie protų nutekėjimo ir priklausomybės didėjimo dėl asimetrinio naudos ir išteklių pasiskirstymo;
- nuo devintojo dešimtmečio vėl imta pozityviau žvelgti į migrantus (ypač laikinai išvykusius) kaip kilmės šalių vystymosi veikėjus, išitraukiančius į socialinį, kultūrinį ir politinį kilmės šalies gyvenimą, pabrėžiant jų finansinių ir socialinių perlaidų svarbą.

Paskutiniam etapui nemažą įtaką padarė transnacionalinės migracijos teorijos išvalgos, kad migrantai palaiko socialinius ryšius su kilmės šalimis, šie ryšiai perduodami iš kartos į kartą, be to migrantai gali prisidėti prie šalies vystymosi ne tik grįždami, bet ir nuotoliniu būdu ar aplankydami savo kilmės šalį (De Haas 2010, 247). Tad pripažįstama, kad kilmės šalių vystymasis veikiamas nėra ne vien struktūrinių veiksnių, bet ir migrantų, kaip turinčių galimybes veikėju, pozityvaus vaidmens įvairiose kilmės šalies vystymosi srityse. Iš kitos pusės, pačios transnacionalinės migracijos teorijos plėtotėi nemažą įtaką padarė dalyvavimas migracijos ir vystymosi sąsajų diskusijoje.

Šių diskusijų įtakoje buvo pripažinta, kad yra skatinantys ir ribojantys migrantų veikimą (angl. *agency*) struktūriniai veiksniai, sąlygoti rinkos, valstybės ir bendruomenės (Faist 2010), globalūs „politiniai ir ekonominiai procesai, imperinės ambicijos ir projektai, socialiniai judėjimai“ (Glick Schiller ir Faist 2010, 15).

Siekiant papildyti transnacionalinės migracijos teorijos prielaidas migrantų indėlio srityje, šioje dalyje koncentruojamasi ties naujausiomis pastarojo dešimtmečio migracijos ir vystymosi sąsajų teorinėmis išvalgomis. Nors daugelį šioje dalyje aptariamų autorių sunku būtų priskirti transnacionalinės teorijos šalininkams, tačiau jų įdirbis migrantų indėlio tyrinėjimų srityje padeda papildyti transnacionalinę teoriją ir paaiškinti migrantų motyvaciją teikti indėlių, struktūrinių veiksnių įtaką skatinant ar ribojant migrantų indėlių ir to indėlio poveikį kilmės šalių vystymuisi.

3.1. Migrantų indėlis į kilmės šalies vystymąsi

Migrantų indėlis yra viena iš esminių migracijos ir vystymosi sąsajų ašis (De Haas 2010). Teigiama, kad migrantai yra svarbūs kilmės šalių vystymosi veikėjai, teikiantys didelį indėlį, visų pirma, į ekonominį kilmės šalių vystymąsi (Faist 2007, De Haas 2010, Kuznetsov 2010, 2013). Daugeliui migrantus siunčiančių šalių migrantų finansinės perlaidos yra pagrindinis išorinis finansavimo šaltinis po tiesioginių užsienio investicijų ir sudaro nuo 5 iki 30 proc. šių šalių bendro vidaus produkto (Piracha ir Saraogi 2011, 2). Atitinkamai didesnis dėmesys buvo kreipiamas į didėjančias migrantų finansines perlaidas, investicijas ir pan. bei jų svarbą kilmės šalių ekonomikai. Tai skatino tiek mokslinį, tiek politinį interesą aiškintis kodėl ir kaip migrantai siunčia finansines perlaidas, kokį poveikį šie finansiniai srautai atlieka, kaip jie prisideda prie kilmės šalių vystymosi (Ghosh 2006). Tačiau toks išskirtinis dėmesys finansinėms perlaidoms lėmė, kad anksčiau aptariant migracijos ir vystymosi sąsajas buvo būdingas kitų diasporos indėlio į kilmės šalies gerovę formų (socialinio, kultūrinio, politinio ir pan.) mažesnis vertinimas.

Visgi buvo pastebėta, kad migrantai perduoda kilmės šaliai daugiau nei pinigų, nes jie „siunčia daiktus, keičiasi informacija, perduoda idėjas ir vertybes“ (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 4). Pastaruoju metu ši aplinkybė paskatino giliau analizuoti kitas migrantų indėlio rūšis. Levitt sukurtos socialinių perlaidų sąvokos naudojimas pastaruoju metu labai paplito (Kapur 2010, 19; Omelaniuk ir kt. 2013, 47). Teigiama, kad migrantai gali būti svarbus tyrimų

ir inovacijų, technologijų perdavimo ir įgūdžių lavinimo šaltinis ar tarpininkas (Plaza ir Radha 2011, 20). Panaudojant migrantų kultūrinį kapitalą, įgautą priimančioje šalyje, kilmės šalys gali gauti naudos perimdamos kultūrinį ir pilietinį sąmoningumą bei patirtį (Brinkerhoff 2012, 77). Taip pat atkreipiamas dėmesys į galimą „subtilų ir dinamišką migracijos „socialinių perlaidų“ efektą performuojant politinį supratimą, lūkesčius ir normas“ (Kapur 2010, 19).

Pastaruoju metu yra atkreiptas dėmesys, kad ne tik pavieniai migrantai, bet ir jų tinklai bei organizacijos yra transnacionaliniai vystymo „kolektyviniai veikėjai“, kurie pajėgūs mobilizuoti kolektyvinį indėlį (Faist 2008, 21). Tačiau kartu perspėjama, kad nėra gerai konceptualizuoti migrantų kolektyvinius veikėjus apibendrintai kaip vienos ar kitos kilmės šalies „diaspora“, nes tai suponuoja vienakryptį santykį tik su kilmės šalimi, kai santykis gali būti ir tarp skirtingų šalių diasporos grupių, be to, ne visa diaspora yra vienalytė, joje gali būti įvairių etninių, religinių grupių bei skirtingų tinklų šeimos, regiono ir pan. lygmenyse (Faist 2008, 39), tad diasporos grupių indėliai gali būti labai skirtingi.

3.2. Skirtingos migrantų indėlio galimybės

Tiek kvalifikuoti, tiek nekvalifikuoti (angl. *low-skilled ir high-skilled*) migrantai prisideda prie kilmės šalies gerovės, tačiau, jei mažiau kvalifikuotų migrantų indėlis daugiau siejamas su finansinėmis perlaidomis, tai labiau kvalifikuotų – su prekybos skatinimu, investicijomis, technologijų ir žinių perdavimu (Snel, Engbersen ir Leerkes 2006, 287; Plaza ir Radha, 2011, 5-6). Teigiama, kad labiau išsilavinę migrantai daro didesnę įtaką gimtojoje šalyje valstybiniame ir instituciniame lygmenyje, kai žemos kvalifikacijos migrantų indėlis paprastai yra apribotas „šeimos ar namų ūkio lygmeniu“ (Ambrosini 2014, 15). Todėl manoma, kad aukštos kvalifikacijos migrantai turi geresnes galimybes teikti transnacionalines socialines perlaidas (Kivisto 2001; Siar 2012).

Atsižvelgiant į migrantų skirtingas galimybes prisidėti prie kilmės šalies gerovės, paprastai orientuojamasi į diasporos profesionalus, kaip galinčius daugiausiai nuveikti kilmės šalies labui. Kuznetsov teigimu, „kompetentingi individai, gerai pažįstantys savo šalį, besirūpinantys jos ateitimi ir neturintys užslėptų asmeninių interesų, turi didžiausią potencialą inicijuoti ir palaikyti pokyčius“ (Kuznetsov 2013, 5). Manoma, kad aukštos kvalifikacijos migrantai atlieką esminį vaidmenį perkeliant idėjas ir praktikas (Holdaway ir kt. 2015, 268), nes jie yra „turintys daugiau galios ir pripažinimo individai, [kurie gali]

paspausti jų tautiečius keistis“ (Wong ir Levitt 2014, 4).

Profesionalų sąvoka apima aukštos kvalifikacijos migrantus (Kuznetsov ir Sabel 2006, 12) bei labai talentingus migrantus (pvz., aukšto lygio mokslininkus ar menininkus) (Isaakyan ir Triandafylidou 2016). Tad, pasak Kuznetsov, profesionalai paprastai yra asmenys, turintys ne mažesnę kaip aukštąjį išsilavinimą, asmenys, kurie pasiekė nepaprastų profesinių aukštumų ir yra savo profesinės karjeros viršūnėje, kuriuos galima pavadinti „daug pasiekusiais“ (angl. *high achievers*) (Kuznetsov 2008, 270). Be to, kaip taisyklė, jie sudaro gana mažą, dinamišką ir verslią migrantų dalį (Kuznetsov 2013, 6). Tačiau tai, kad profesionalai diasporoje nesudaro didelės dalies, nėra lemiamas veiksnys veiksmingam indėliui į kilmės šalies gerovę – „maža diasporos profesionalų grupė gali būti tiek pat produktyvi kilmės šalies vystymuisi, kiek ir didelė“ (Kuznetsov 2008, 270).

3.3. Motyvacija, paskatos ir kliūtys

Be stiprios motyvacijos panaudoti savo kilmės šalies gerovei migrantų turimi ištekliai lieka tik potencialūs realizavimo atžvilgiu. Aptariant finansines perlaidas dažniausiai išskiriami du pagrindiniai motyvaciniai veiksniai: altruizmas ir investavimas (Piracha ir Saraogi 2011, 25). Kiti tyrėjai praplečia motyvacijos tipus iki penkių: altruistiniai, mainų, strateginiai, apsidraudimo (angl. *insurance*) ir investavimo motyvai teikti indėlį kilmės šaliai (Rapoport ir Docquier, 2006). Atsižvelgiant į bendruomenės vystymą ir į analizę įtraukiant ne tik finansines, bet ir socialines perlaidas, nurodomos trys pagrindinės motyvacijos prisidėti prie kilmės šalies gerovės: siekis kurti bendruomenę, siekis greitai atkurti bendruomenę po krizių, karo ir pan., bei siekis stiprinti bendruomenės solidarumą (Khan ir Merritt 2018, 88). Visgi kiti tyrėjai teigia, kad migrantų indėlio teikimas nebūtinai turi būti paremtas altruistiniais motyvais, nes migrantai gali norėti „pakelti savo socialinį statusą ar palikti asmeninę žymę gimtoje vietoje“, jų indėlių gali lemti „emociniai ir simboliniai motyvai, o ne instrumentinis racionalumas“ (Itzigsohn ir Saucedo 2002, 769). Kuznetsov diasporos profesionalų atveju išskiria dvi pagrindines asmenines motyvacijas teikti indėlį:

- norą būti didelio nacionalinio projekto dalimi, įsitraukti į veiklas savo kilmės šalyje ir keisti ją į gerą pusę;
- norą kilti profesinėje ir ekonominėje srityse (Kuznetsov 2013, 7).

Paskatos (angl. *incentives*) prisidėti prie kilmės šalies gerovės dažniausiai siejamos su kilmės šalių apėmusiomis krizinėmis situacijomis, ar tai būtų stichinė nelaimė, karinis ar pilietinis konfliktas, ekonominė krizė ar pan. (Brin-

kerhoff 2012, 79; Carling ir kt. 2012; Boccagni ir kt. 2015). Teigiama, kad šali ištikus krizei migrantai dažnai yra pirmieji, pasiryžę padėti, imtis rizikingų investicijų. Jie turi potencialą atgaivinti, paskatinti ilgalaikį socialinį ir ekonominį vystymąsi po krizės. Pavyzdžiui, migrantai gali trumpalaikėje perspektyvoje daryti tiesioginį poveikį – paremti, padėti atsigaivinti pavienėms šeimoms ir bendruomenėms, o ilgalaikėje perspektyvoje jų investicijos į infrastruktūros projektus gali užtikrinti ilgalaikį augimą ir vystymąsi. Be to, migrantai dažnai pasižymi gebėjimu operatyviai sutelkti įvairius paramos šaltinius. Kalbant apie pokrizinį atkūrimą ir rehabilitaciją, migrantai turi gana stiprų pranašumą: jie gali daryti įtaką viešajai nuomonei juos priėmusioje šalyje ir, tuo pat metu, telkti įvairiopa paramą krizės kamuojamai arba jau atsigaunančiai savo kilmės šaliai (Omelaniuk ir kt. 2013, 67).

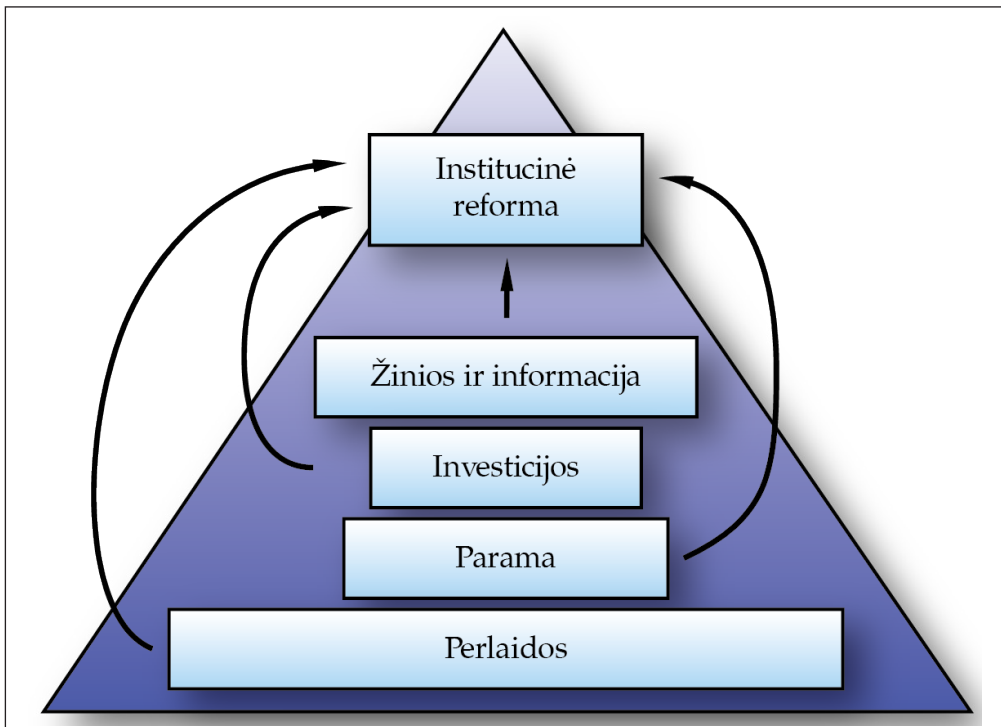
Kitos paskatos siejamos su dažniausiai kilmės šalies ir, mažiau, su priimančių šalių vyriausybių ir / ar agentūrų priemonėmis skatinti migrantų indėlį (De Haas 2006, Lacroix 2009). Nemaža dalis migrantus siunčiančių šalių turi specialias programas, skirtas pritraukti migrantus prisidėti prie kilmės šalies vystymosi. Tokios šalys nebūtinai yra besivystančios, nes ir tokios išsivysčiusios šalys kaip Šveicarija ar JK taip pat turi migrantų indėlio pritraukimo priemones. Pavyzdžiu galėtų būti JK Globalscot³ verslo ekspertų pasaulinis tinklas, siekiantis pritraukti investicijas, kontaktus ir žinias savo kilmės šalies vystymui. Panašūs tinklai buvo sukurti Čilėje, Pietų Afrikos Respublikoje (Ancient, Boyle ir Kitchin 2009, 25) ir Korėjoje (Ionescu 2006, 27).

Prie trukdančių veiksnių paminimas kilmės šalies „uždarumas“, kuris gali būti „socio-ekonominis, kultūrinis ir psicho-socialinis“, kuris pasireikia, pavyzdžiui, per darnios politikos grįžtantiems migrantams trūkumą, socialinį migracijos naratyvą ar „sugrįžusiojo sindromą“ (Dzieglewski 2016, 167). Kiti tyrėjai atkreipia dėmesį, kad potencialių socialinių perlaidų aktualizacija priklauso nuo grįžusių migrantų reintegracijos strategijų ir institucinės bei struktūrinės kilmės šalies sanklodos (Karolak 2016, 21), institucijų (Nevinskaitė 2016) ar visuomenės (jos kai kurių grupių) pasirengimo priimti migrantų indėlį (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 14). Teigiama, kad panašiai, kaip kultūros difuzijos studijose, migrantų socialinės perlaidos gali būti labiau priimtinos, kai atnešamos vertybės, normos, požiūriai sutampa su kilmės šalies kultūriniais rėmais ar suvokimais (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 13).

³ Remiantis šio tinklo patirtimi buvo kuriama Globalios Lietuvos programa, Global Lithuanian Leaders ir kitos iniciatyvos.

3.4. Migrantų indėlio poveikis

Kai kurie autoriai teigia, kad skirtingos indėlio rūšys gali turėti didesnę ar mažesnę vaidmenį šalies vystymuisi, pavyzdžiui, teigiama, kad migrantų žinių ir įgūdžių mobilizavimas gali vaidinti efektyvesnį vaidmenį skatinant jų kilmės šalių vystymąsi nei finansinės perlaidos ar investicijos (Johnson ir Sedaca 2004, 73). Tokiu būdu, pasak Kuznetsov, galima išvelgti tam tikrą migrantų indėlio į kilmės šalies gerovę hierarchiją pagal daromą poveikį (žr. 1 paveikslą). Šis poveikis gali būti tiesioginis ir netiesioginis: tiesioginis diasporos poveikis susijęs su finansinėmis perlaidomis, parama (labdara), investicijomis bei žiniomis ir inovacijomis; netiesioginis poveikis susijęs su institucinėms reformomis. Netiesioginis poveikis, kai kvalifikuoti diasporos nariai, pasitelkę savo žinias ir gebėjimus, prisideda prie institucinių reformų inicijavimo ir vykdymo, yra aukščiausia pagalbos šaliai forma (Kuznetsov 2013, 20–21).

1 pav. Migrantų indėlio į kilmės šalies gerovę hierarchija pagal daromą poveikį (Kuznetsov, 2013).

Šia schema Kuznecov parodo, kad visos tiesioginio poveikio formos (perlaidos, parama, investicijos ir žinios) prisideda prie šalies institucinio transformavimosi. Antra, parodo skirtingą šių formų poveikį šiam transformavimuisi: kuo indėlis yra mažiau materialus, tuo jo poveikis didesnis. Šiuo atžvilgiu, diasporos atstovų žinios ir įgūdžiai yra labiau vertingi nei asmeninės finansinės perlaidos (Kuznetsov 2013, 20).

Visgi tenka pastebėti, kad ši schema labiau tinkama mažiau išsivysčiusių šalių, kurioms yra aktualios institucinės reformos ir kurios atviros tokioms reformoms, migrantų indėlio poveikio analizei. Be to, ji neįtraukia kitų migrantų indėlio rūšių, tokių kaip socialinis, platesnis kultūrinis, pilietinis ar simbolinis indėliai. Taip pat ji koncentruojasi į poveikį institucinėms reformoms, tad kitoks poveikis tiesiogiai migrantų šeimoms, nevyriausybiniam sektoriui, socialinei paramai, kultūriniam vystymuisi ar politinei sričiai lieka nuošalyje.

Deja, tenka pripažinti, kad platesnis skirtingų indėlio rūšių poveikis yra vis dar labai mažai empiriškai tyrinėjama tema. Daugiausiai ištyrinėtas finansinių perlaidų poveikis, kai yra teigiama, kad kai kuriose šalyse migrantų finansinės perlaidos sudaro nemažą dalį šalies bendrojo vidaus produkto. Teigiama, kad perlaidos padeda padidinti perkamąją galią, sumažinti skurdą ir žalą ištikus nelaimėms, padeda sutaupyti ir panaudoti pinigus investavimui į gyvenamąjį būstą, žemę, sveikatą, išsimokslinimą ir verslą. Tai palaipsniui duoda didelę socialinę gražą (Plaza ir Radha 2011, 7,11).

Tačiau kitų tyrėjų nuomone, ne visuomet finansinės perlaidos daro tik teigiamą poveikį. Skelton atkreipia dėmesį, kad perlaidos, skirtingai nuo vystomojo viešojo finansavimo, nukreipto į tam tikrus regionus ir tam tikrą grupę gyventojų, negarantuoja nelygybės sumažėjimo kilmės šalyje. Paprastai perlaidos atitenka išvykusiojo artimiesiems, kurie nebūtinai yra skurdžiausiai gyvenantys šalyje. Be to, perlaidų srautas yra skirtingai pasiskirstęs šalies regionuose ir nebūtinai pasiekia vargingiausius regionus ir kaimo vietas. Todėl perlaidos iš dalies prisideda prie esamos socialinės nelygybės išlaikymo (arba, Bourdieu terminais, reprodukcijos) ir netgi ją padidina (Skeldon 2008, 5), prisideda prie diskriminacijos (Brinkerhoff 2011, 121). Be to, perlaidos iškreipia rinką, nes gali padidinti „nuosavybės kainą ir vietinę infliaciją“ (Omelaniuk ir kt. 2013, 46).

Toks finansinių perlaidų neigiamo poveikio atskleidimas verčia suabejoti išskirtinai pozityviu migrantų indėliu kilmės šalies vystymuisi. Palaipsniui buvo randama vis daugiau galimo neigiamo migrantų indėlio pavyz-

džių: migrantai gali prisidėti prie konfliktų eskalavimo, smurto ir saugumo iššūkių kilmės šalyse (Weinar 2010, 73, Brinkerhoff 2011, 120), pasipriešinimo judėjimų, terorizmo ir kriminalinės veiklos (Lahneman 2005, 9), taikos derybų stabdymo (Brinkerhoff 2011, 123). Taip pat tėvų emigravimas daro destruktinį poveikį šeimų struktūrai, likusių vaikų išsilavinimui (McKenzie ir Rapoport 2006), migrantų pasakojimai pakelia kilmės šalies gyventojų materialinius lūkesčius, koks turi būti gyvenimas, ką žmonės turėtų galėti įsigyti, kokius gražius namus turėtų turėti ir pan. (White 2016a), ir taip mažina pasitenkinimą savo šalies situacija. Tad reiktų tirti tiek pozityvų, tiek negatyvų migrantų indėlio poveikį skirtingoms kilmės šalies grupėms, nes migrantų indėlis gali paskatinti „tiek kosmopolitizmą, tiek ksenofobiją“ (White 2016a, 66).

Kartais pastebima, kad nepaisant teikiamo indėlio intensijos, indėlis nepadarо jokio žymesnio poveikio (Paasche 2016, Tabar ir Maalouf 2016) arba gali daryti įtaką pokyčiams įvairiose, net nenumatytose srityse (Boccagni ir kt. 2016). Todėl teigiama, kad migrantų indėlio poveikio įvairovė gali priklausyti nuo „šalies, socialinės grupės, nuo laikotarpio, kolektyvinio ar individualaus indėlio panaudojimo“ (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 6). Visgi Levitt atsargiai perspėja, kad šalies vystymasis, politinė ir socialinė transformacija nėra vien tik migrantų indėlio pasekmė: „tai būtų atsakomybės už vystymąsi perkėlimas ant migrantų pečių. O tai yra pavojinga ir neteisinga strategija“ (Levitt 2016, 18). Tad reiktų vengti pervertinti migrantų indėlį socialiniams kilmės šalies pokyčiams (White 2016a, 50) ir į migrantų indėlį į šalies vystymąsi reiktų žvelgti kaip į „papildančią funkciją“ (Grabowska ir Garapich 2016, 8) šalia „kitų poveikio kanalų“ (White 2016a, 66).

3.5. Apibendrinimas

Nors naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos pateikia išsamiausia migrantų indėlio poveikio kilmės šalims analizę, tačiau taip pat susilaukia kritikos už tendenciją tirti migracijos poveikį atskirai nuo migracijos priežasčių, nors veiksniai, kurie lemia migracijos sprendimus taip pat veikia ir vystymosi rezultatus kilmės šalyse (Taylor 1999). Be to, migracijos poveikis tiriamas dirbtinai atskiriant nuo bendrų socialinių pokyčių procesų konteksto (De Haas 2010, 228). Kritikuojama ir tai, kad socialinės perlaidos, kaip ir finansinės, nagrinėjamos per

4 Čia De Haas interpretuoja „socialinius pokyčius“ platesne prasme, tai yra apimančius ekonominę, kultūrinę ir politinę pokyčių dimensijas (De Haas 2010, 228).

jų poveikį šalių vystymui (Paasche 2016), nors jos gali turėti ir kitus tikslus – pavyzdžiui, palaikyti draugiškus ryšius (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 10).

Nepaisant kritikos, naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos labai prisideda atskleidžiant skirtingų migrantų grupių indėlio skirtumus, skirtingų indėlių rūšių skirtingą poveikį, indėlio teikimo motyvaciją, paskatas ir kliūtis. Tokiu būdu jos ženkliai papildo transnacionalinės migracijos teorines išvalgas ir sudaro prielaidas kompleksiskai nagrinėti migrantų teikiamą indėlį kilmės šalims.

4. Teorinis analizės modelis ir tyrimo metodai

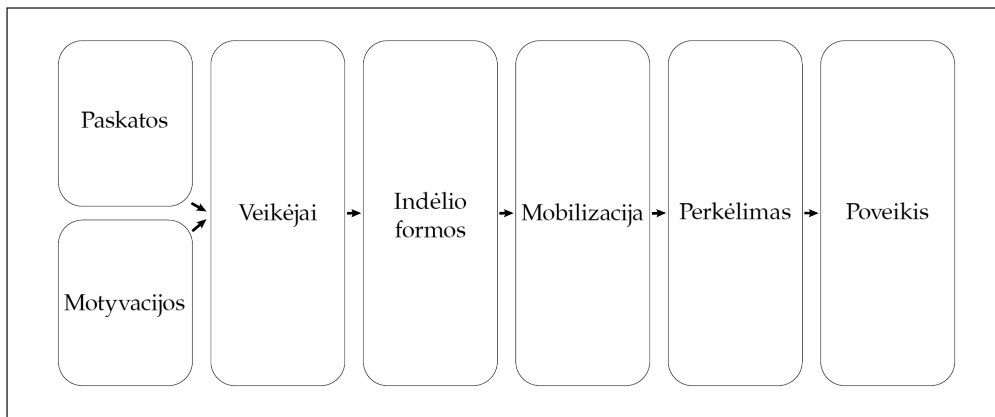
4.1. Teorinis analizės modelis kaip tyrimo priega

Nagrinėjant migrantų teikiamo indėlio priimančiai ir kilmės šaliai veiksnius ir jų sąveiką, empirinio tyrimo teoriniu pagrindu pasitelkta transnacionalinė teorija ir ją papildantys Bourdieu socialinės praktikos teorijos aspektai bei naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos susijusios su migrantų indėliu ir jo poveikiu kilmės šalių vystymuisi. Transnacionalinės migracijos teorija padeda išvelgti migrantų indėlio į priimančias ir kilmės šalis mechanizmą bei priklausomybę nuo migracijos konteksto: migracijos priežastis, migrantų išteklius, priimančiosios ir kilmės šalių situaciją, integracijos į priimančią šalį poveikį indėliui ir pan. Be to, ši teorija pabrėžia socialinių tinklų bei tapatybės kitimo svarbą perduodant indėlį. Visgi joje trūksta aiškaus indėlio rūšių sistematizacijos ir platesnės skirtingų socialinių grupių indėlio analizės.

Bourdieu socialinės praktikos teorijos išvalgos kapitalo rūšių, habitus ir socialinio lauko atžvilgiu padeda paaiškinti, kokie ir kaip migrantų turimi ištekliai yra naudojami transnacionalinės migracijos tinkluose, sistematizuoti migrantų teikiamą indėlį pagal turimus išteklius, suprasti, kaip turimi ištekliai sąlygoja skirtingą migrantų indėlį. Tačiau ši teorija migrantų indėlio motyvaciją sieja tik su išteklių didinimu, siekiu pagerinti savo padėtį, palikdama nuošalyje altruistišką norą padėti savo kilmės šaliai ar norą būti didesnio proceso dalimi ir pan.

Naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos padeda atskleisti migrantų skirtingų indėlio rūšių skirtingą svarbą šalių vystymuisi, indėlio teikimo motyvaciją, paskatas ir kliūtis. Taip pat padeda išvelgti skirtingų indėlių hierarchiją poveikio kilmės šalies vystymuisi aspektu, tačiau jai trūksta indėlio rūšių sistematizacijos bei migrantų socialinių ryšių bei tapatybės poveikio analizės, kokią suteikia transnacionalinės migracijos teorija. Tokiu būdu visų trijų pasirinktų teorinių priegų derinimas puikiai papildo migrantų indėlio analizę.

Siekiant sudaryti apibendrintą teorinį analizės modelį, pasitelkiami visų trijų teorinių priegų privalumai. Šiame modelyje siekiama koncentruotis ties migrantų indėlio veikėjais, indėlio rūšimis, motyvacija ir paskatas, indėlio perdavimo procesą bei poveikį.

2 pav. Migrantų indėlio teorinis analizės modelis *(sudarytas autorės).*

Migrantų indėlio teorinio analizės modelio schemą trumpai galima apibendrinti šiais teiginiais:

- Paskatos, kaip makro lygmens veiksnys, apima kilmės šalių apėmusias krizines situacijas, ar tai būtų stichinė nelaimė, karinis ar pilietinis konfliktas, ekonominė krizė ar pan. Taip pat įtraukia dažniausiai kilmės šalies ir, mažiau, priimančių šalių vyriausybių priemones skatinti migrantų socialinį indėlį.
- Motyvacija, kaip mikro lygmens veiksnys, apima migrantų tiek siekį sukaupti daugiau įvairių išteklių, įgyti profesinės patirties ir pagerinti savo ekonominę padėtį, tiek altruistinę motyvaciją prisidėti prie savo kilmės šalies gerovės ir būti didesnio nacionalinio proceso dalimi.
- Veikėjai apima tiek pačius migrantus, tiek likusiuosius kilmės šalyje, tiek individualius, tiek kolektyvinius. Individualūs migrantų veikėjai apima visas migrantų grupes, tiek profesionalus, tiek žemos kvalifikacijos migrantus. Kolektyviniai migrantų veikėjai apima migrantų organizacijas, klubus, visuomeninius judėjimus ir pan. Kilmės šalies veikėjai apima tiek migrantų artimuosius, draugus ir kolegas, tiek vietines bendruomenes, nevyriausybinės organizacijas, įmones ir valstybines institucijas. Atsižvelgiant į indėlio cirkuliaciją, veikėjų atžvilgiu yra vengtinas skirstymas į indėlio teikėjus ir priėmėjus, nes indėlis gali būti teikiamas abejomis kryptimis.
- Indėlio formos sistematizuojamos į ekonominio, socialinio, kultūrinio,

politinio (pilietinio)⁵ ir simbolinio indėlio rūšis. Indėlis gali būti tiek individualus, tiek kolektyvinis (pvz., mobilizuotas per diasporos organizacijas).

- Mobilizacija vyksta migrantų socialinių ryšių pagalba. Ryšiai gali apimti ne tik migrantų ryšius su artimaisiais, draugais ir kolegomis, likusiais kilmės šalyje ar kilmės šalies įmones, organizacijas bei institucijas, bet ir ryšius su diasporos organizacijomis ar pavieniais migrantais, ryšius su platesne priimančios šalies bendruomene ir organizacijomis, institucijomis. Tad mobilizacija apima tokias indėlio teikimo mobilizavimo formas kaip dalyvavimas migrantų organizacijų, tautinių, religinių bendruomenių ir kilmės šalies kalba organizuojamų mokyklų, klubų ir pan. veikloje, migrantų kultūrinėje ir politinėje bei pilietinėje srityse bei atitinkamą dalyvavimą kilmės šalies įvairialypėje asmeninėje ar kolektyvinėje veikloje.
- Perkėlimas (angl. *transaction*) apima įvairius kanalus, kuriais indėlis perduodamas: socialinius tinklus, masinės informacijos priemonės, apsilankymus kilmės šalyje pas artimuosius ar organizacijas, įmones ir valdžios institucijas, darbinę veiklą.
- Poveikis apima poveikį tiesiogiai migrantų šeimoms, nevyriausybiniam sektoriui, socialinei paramai, kultūriniam vystymuisi, verslo bei politinei sričiai, institucinėms reformoms ir daugeliui kitų sričių.

Šio teorinės migrantų indėlio analizės modelio pranašumas – nuoseklus ir procesinis požiūris į migrantų indėlių kilmės šalims, įgalinantis migrantų indėlio teikimo situaciją nagrinėti kompleksiskai.

4.2. Empirinio tyrimo duomenys, metodai ir apribojimai

4.2.1. Kompleksinio empirinio migrantų indėlio kilmės šaliai tyrimo duomenys

Tyrimo metodai, remiantis metodų trianguliacijos principu, apima kiekybinius ir kokybinius tyrimo metodus:

1) 2013-2018 m. užsienio lietuvių iš įvairių šalių apklausų apie jų situaciją ir poreikius pirminiai ir antriniai duomenys. Šios apklausos vykdomos Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos (toliau – URM) užsakymu.

⁵ Tai, ką užsienio autoriai įvardija politiniu indėliu (balsavimas, dalyvavimas pilietinėse akcijose, diskusijose), Lietuvoje dažniau įvardijama kaip pilietinis indėlis.

Pirminiai duomenys (Excel ir SPSS formatu) buvo gauti iš šiuos tyrimus atlikusios visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro UAB Vilmorus gavus URM leidimą. Antriniai duomenys (tyrimų ataskaitos) yra viešai prieinami URM svetainėje <https://www.urm.lt/default/lt/globali-lietuva/globalios-lietuvas-programa/tyrimai>. Šių užsienio lietuvių apklausų metu buvo apklausti 18 m. ir vyresni užsienio lietuviai, gyvenę užsienyje ne mažiau 6 mėn. Apklauso metodas – tikslinė užsienio lietuvių apklausa internetu, nustatant kvotas pagal emigracijos šalį. Potencialūs respondentai buvo kviečiami užpildyti anketą per Facebook portalą, per užsienio lietuvių vienijančias bendruomenes ir organizacijas. Disertacijoje panaudojami tik tie duomenys, kurie susiję su respondentų dalyvavimu Lietuvos viešajame gyvenime, indėlio teikimu.

Šių duomenų apribojimai visų pirma susiję su reprezentatyvumo trūkumu, kadangi nėra jokių galimybių atlikti reprezentatyvią užsienio lietuvių apklausą. Be to, paprastai internetinėse apklausoose dalyvauja tik susidomėję asmenys, kurie dažniausiai būna moteriškos lyties, aukštesnio išsilavinimo bei socialiai aktyvūs. Šiose užsienio lietuvių apklausoje taip pat matyti ši tendencija: apie 72-78 proc. sudaro moterys, 80-85 proc. žmonės su aukštuoju išsilavinimu, apie 70 proc. yra iki 40 metų amžiaus, 92 proc. turintys Lietuvos pilietybę, 90-95 proc. yra gimę Lietuvoje bei apie 60-70 proc. gyvena užsienyje ne ilgiau, nei 10 m. Todėl šių apklausų duomenis galima analizuoti tik per didesnių tendencijų prizmę, turint omenyje, kad jose nepakankamai atsispindi mažiau išsilavinusių ir mažai besidominčių Lietuva žmonių nuomonės. Tačiau šie duomenys iš dalies suteikia galimybę analizuoti indėlio teikimo pasiskirstymo tendencijas įvairių užsienio lietuvių grupių atžvilgiu bei palyginti duomenis per keletą metų⁶. Siekiant sumažinti analizės teksto perkrovimą duomenimis, giliau analizuojami tik naujausi pirminiai 2018 m. užsienio lietuvių apklauso duomenys.

2) 2014 m. autorės kartu su kitais tyrėjais atlikto kiekybinio tyrimo „Lietuvos diasporos profesionalų tinklų potencialo panaudojimo tyrimas“ duomenys. Tyrimo metu buvo apklausti 512 užsienio lietuvių profesionalai iš įvairių šalių. Apklauso metodas – tikslinė užsienio lietuvių profesionalų (turinčių aukštąjį išsilavinimą ir dirbančių aukštos kvalifikacijos reikalaujantį darbą) apklausa internetu. Potencialūs respondentai buvo kviečiami užpil-

⁶ Šių apklausų klausimynuose tie patys klausimai skirtingais metais yra gana dažnai formuluojami skirtingai su skirtingomis alternatyvomis, tad tokiems atvejais palyginimas yra neįmanomas.

dyti anketą tiesiogiai per elektroninį pašta, per užsienio lietuvius vienijančias bendruomenes ir organizacijas. Respondentų elektroninio pašto adresų bazė buvo sudaryta iš kelių šaltinių: panaudotos VŠĮ „Globalios Lietuvos lyderiai“ diasporos profesionalų kontaktų bazė ir VŠĮ Socialinių inovacijų instituto diasporos mokslininkų kontaktų bazė, dalis respondentų nustatyta atsitiktiniu būdu įvedant lietuviškas pavardes su priedais „professor“, „doctor“ ir kt. „Google“ paieškos sistemoje bei įvedant lietuviškas pavardes komercinėse duomenų bazėse „ZoomInfo“ ir „Leed411“.

Šios apklausos duomenų apribojimai taip pat susiję su internetinės apklausos metodo trūkumais – reprezentatyvumo stoka, aktyviausių ir labiausiai besidominčių tyrimo tema respondentų dalyvavimu. Be to, šioje apklausoje buvo siekiama apklausti tik užsienio lietuvių profesionalus su aukštuoju išsilavinimu, neįtraukiant visų grupių migrantų. Bendrai paėmus, šių abiejų tipų apklausų nemažas duomenų apribojimas yra susijęs su tuo, kad jos nebuvo skirtos šios disertacijos teorinės analizės modelio tikrinimui, todėl nesuteikia visų reikiamų duomenų indėlio teikimo poveikio analizei. Visgi šios apklausos duomenys padeda giliau išanalizuoti labiausiai galinčių prisidėti prie Lietuvos gerovės užsienio lietuvių indėlio teikimo tendencijas.

3) 2017-2019 m. autorės šiai disertacijai atliktų pusiau struktūruotų interviu su 30 įvairių demografinių charakteristikų migrantų iš Lietuvos Jungtinėje Karalystėje. Interviu metodas buvo pasirinktas siekiant užpildyti kiekybiniais tyrimais neatskleistas informacijos spragas, giliau ištirti motyvacijos, paskatų ir indėlio teikimo proceso aspektus. Informantai buvo atrinkami tikslinės atrankos ir sniego gniūžtės metodais. Pirmiausia buvo kontaktuojama su Jungtinės Karalystės lietuvių bendruomenėmis bei atskirais šioje šalyje gyvenančiais lietuviais, vėliau buvo prašoma kitų lietuvių kontaktų. Siekiant apklausti kuo skirtingesnius informantus, atrankoje buvo pritaikytas kuo didesnės įvairovės principas, kad į atranką pakliūtų skirtingo amžiaus, lyties, išsilavinimo, gyvenantys skirtingose JK vietose ir skirtingą metų skaičių bei turintys skirtingą dalyvavimo lietuvių bendruomenėse patirtį informantai. Buvo siekiama atlikti ne mažiau kaip 10 įvairaus profilio lietuvių jungiančių bendruomenių (studentų, miestų, regionų ir JK lietuvių bendruomenių, diasporos profesionalų klubų ir pan.) atstovus bei po 4-5 informantus verslo, kultūros, mokslo srityse bei dirbančius mažai kvalifikuotą darbą (duomenys apie informantų charakteristikas pateikiami 1 priede). Interviu truko 30-60 min. ir daugeliu atveju buvo atliekami nuotoliniu būdu, naudojantis Skype ar Facebook Mesengerio programų pagalba.

Šių interviu su užsienio lietuviais sunkumai, kaip ir kiekybinių apklausų

atveju, buvo susiję su žemą išsilavinimą turinčių užsienio lietuvių pasiekiamumu, nes į didžiąją daugumą prašymų atlikti interviu buvo gautas neigiamas atsakymas, o pradėjus interviu su sutikusiais pasidalinti savo istorijomis dirbančiais žemos kvalifikacijos užsienio lietuviais išaiškėdavo, kad jie turi aukštąjį išsilavinimą. Pačių gautų interviu duomenų apribojimai yra daugiausia susiję su bendrais metodo apribojimais – kai nėra galimybės atspindėti visos grupės nuomonę ar patirtį. Nepaisant apribojimų, šie interviu suteikė galimybę giliau ištirti indėlio Lietuvai teikimo situaciją, indėlio tipus, komponentus ir raišką, motyvaciją, paskatas ir kliūtis, mobilizaciją bei perdavimą.

4) 2018 m. gruodžio mėn. autorės užsakyti šiai disertacijai reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenys. Siekiant sužinoti Lietuvos gyventojų nuomonę apie Lietuvos migrantų indėlį ir jo poveikį buvo suformuluoti keturi klausimai (klausimai pateikti 2 priede) ir įdėti į visuomenės nuomonės ir rinkos tyrimų centro UAB Vilmorus Omnibuso apklausą. Nors dėl didelės tokios apklausos kainos teko apsiriboti minimaliu klausimų skaičiumi, gauti reprezentatyvūs duomenys sudarė galimybę nustatyti, kiek visuomenės narių patiria Lietuvos migrantų indėlį, kokios jo rūšys dominuoja.

5) 2018 – 2019 m. trijų užsienio lietuvių indėlių skatinančių programų Lietuvoje – „LT Big Brother“, „Talentai Lietuvai“ ir „Kurk Lietuvai“ – analizės duomenys. Šios programos buvo pasirinktos dėl jau nemažo idirbio migrantų įtraukimo į indėlio teikimą, visos trys programos siekia įtraukti jaunimą, tačiau skiriasi naudos gavėjais: „LT Big Brother“ skirta didinti Lietuvos jaunimo (dažniausiai studentų) kompetencijas, „Talentai Lietuvai“ siekia pritraukti jaunus užsienio lietuvius į Lietuvos verslą, o „Kurk Lietuvai“ – į valstybines institucijas. Tiriant šiuos atvejus buvo naudojama šių programų informacija, prieinama programų internetinius puslapiuose bei interviu su šių programų vadovais, koordinatoriais. Nors šios programos neapima viso migrantų indėlio skatinimo priemonių spektro, jų patirties analizė leidžia atskleisti migrantų indėlio daromo poveikio verslo ir viešajam sektoriams tendencijas.

4.2.2. Duomenų analizės metodai

Pagrindiniai kiekybinių duomenų analizės metodai – duomenų palyginimas skirtingais metais, statistiškai reikšmingų ryšių tarp kintamųjų nustatymas, bei regresinė analizė, leidžianti analizuoti vieno veiksnio įtaką, kontroliuojant kitų veiksnių poveikį, t.y. atsižvelgiant į tai, kad skirtingi veiksniai gali būti tarpusavyje susiję. Pasirinkta multinominė logistinė regresinė analizė, kadangi ji

padedą nustatyti nominalaus priklausomo kintamojo tikimybę per intervalinius, ranginius ir nominalius nepriklausomus kintamuosius. Kadangi analizei naudojami nominalūs kintamieji, įprastinė daugiamatė ar binarinė logistinė regresija negali būti taikomos.

Analizuojant interviu buvo remiamasi J. Creswello kokybinės duomenų analizės spiraliniu modeliu (Creswell 2007, 151). Šis modelis apima šešias tarpusavyje persidengiančias kokybinės duomenų analizės procedūras: duomenų rinkimas, duomenų tvarkymas, perskaitymas ir atmintinių rašymas, aprašymas, interpretavimas ir klasifikavimas, duomenų pristatymas.

Pagal Creswell, kokybinė analizė prasideda įvairaus pobūdžio duomenų rinkimu, kuriuos būtina struktūrizuoti. Duomenų tvarkymas apima duomenų sudėliojimą į aplankus, indeksus ar kompiuterines laikmenas. Be to, atliekamas ir tam tikras „grubus“ vidinis informacijos struktūravimas pagal teksto vienetus. Sekančiame etape, tyrėjui iškyla uždavinys „susipažinti“ su visais surinktais duomenimis. Tai atliekama atidžiai perskaitant, perklausanč ar peržiūrint visą turimą informaciją (kartais net po kelis kartus) – „pasineriant“ į duomenis. Tokia pirminė duomenų analizė paprastai sąlygoja refleksiją, pastabų, klausimų ir kitokių pastebėjimų fiksavimą atmintinėse (angl. *memos*).

Susipažinus su duomenimis prasideda svarbiausias kokybinės duomenų analizės etapas – aprašymas, klasifikavimas ir interpretavimas, kurio šerdis yra duomenų kodavimas arba kategorizavimas. Čia tyrėjas kuria detalius aprašymus, vysto temas ir dimensijas, ieško interpretacijų pasitelkdamis savo patirtis ar mokslines perspektyvas. Detalės paprastai pateikiamos su kontekstu. Kategorizavimą autorius apibūdina kaip duomenų „sijojimą“: reikiamos informacijos atrinkimą tolesnei analizei (Creswell 2007, 152). Paskutinė kokybinės duomenų analizės proceso stadija yra duomenų pristatymas ir išryškėjusių dalykų demonstravimas tekstine, grafine ar lentelės forma.

Kategorizavimo metu pagal teorinį analizės modelį buvo išskirtos 5 pagrindinės temos: indėlio teikimo veikėjai, motyvacija, paskatos teikti indėlį, mobilizacija indėlio teikimui, perdavimo procesas bei poveikis. Vėliau šios temos buvo toliau detalizuojamos, identifikuojant prasminius vienetus bei pasižymimos tyrimui prasmingos ištraukos (citas). Šie prasminiai vienetai buvo toliau koduojami ir analizuojami siejant idėjas, argumentus ar hipotezes su duomenimis ir jų kategorijomis bei kontekstais.

Analizuojant tris užsienio lietuvių indėlių skatinančių programas Lietuvoje buvo pasitelkta ne tik interviu su jų vadovais analizė, bet ir šių programų in-

formacija pateikiama jų internetinėse svetainėse atliekant turinio analizę pagal išskirtas kategorijas: programos idėjos kilmė ir išvystymas, dalyvių motyvai dalyvauti programoje, dalyvių pritraukimo praktika ir problemos, programos vykdymo kliūtys, programos teikiama nauda (poveikis).

4.2.3. Tyrimo etiniai aspektai

Atliekant garso įrašų transkripciją buvo siekiama laikytis etinių aspektų. Visų pirma, prieš interviu buvo žodiniai tyrimo dalyvių sutikimai. Antra, pasak McLellan, MacQueen ir Neidig, yra būtina numatyti kaip bus elgiamasi su konfidencialia informacija (2003, 64, 70-71). Todėl buvo užtikrintas ne tik kalbėtojo (interviu dalyvio), bet ir žmonių, vietų, įstaigų ir pan., kurios yra paminėtos interviu anonimiškumas, pašalinant ar užkoduoiant šią informaciją, išskyrus interviu su indėlių skatinančių programų vadovais, koordinatoriais). Koduojant šią informaciją buvo nuspręsta paminėti tik informanto lytį, apytikslį amžių, užsiėmimą, vadovavimą lietuvių diasporos organizacijoms ir Jungtinėje Karalystėje praleistas metų skaičius. Asmeniniam vartojimui buvo sukurta lentelė su „šifrais“, kad visuomet esant reikalui pasitikslinti atlikto interviu detales. Tai padeda užtikrinti interviu metu gautų duomenų apsaugą.

LIETUVOS MIGRANTŲ INDĒLIO LIETUVAI TYRIMO REZULTATAI

Šiame skyriuje aptariami Lietuvos migrantų indėlio savo kilmės šaliai disertacinio tyrimo rezultatai, struktūruojant juos pagal sukurtą migrantų indėlio teorinės analizės modelį. Nuosekliai aptariama migrantų indėlio veikėjai, indėlio rūšys, motyvacija ir paskatos, indėlio perdavimo procesas – mobilizacija, perdavimas ir poveikis. Remiamasi tiek jau atliktais lietuvių migrantų tyrimais, jų pirminių ir antrinių duomenų šaltiniais, tiek pačios autorės atliktų lietuvių migrantų bei Lietuvos gyventojų ir kai kurių organizacijų tyrimų rezultatais. Kiekvienas iš poskyrių užbaigiamas pagrindinių teiginių apibendrinimu.

1. Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai ir jų indėlio aktyvumo veiksniai

Migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai apima tiek pačius migrantus ir jų organizacijas, tiek migrantų kilmės šalies individus, nevyriausybinės organizacijas, įmones ar valstybines institucijas. Šiame darbe kilmės šalies veikėjų vaidmuo nėra plačiai nagrinėjamas, kadangi siekiama koncentruotis ties migrantų indėlio teikimu kilmės šalies vystymuisi. Pasirinkti disertacinio tyrimo metodai padėjo pasiekti tiek individualius, tiek kolektyvinius veikėjus, teikiančius indėlį Lietuvos valstybei, jos visuomenei, įmonėms, organizacijoms ir institucijoms bei savo artimiesiems, draugams. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakytos užsienio lietuvių apklausos pateikia 2013-2018 m. individualių įvairių socio-demografinių grupių veikėjų bendrą indėlio teikimo situaciją. Diasporos profesionalų tyrimas 2014 m. pateikia gilesnę vienos iš socio-demografinių grupių – aukštai kvalifikuotų – Lietuvos migrantų indėlio teikimo situaciją. Atlikti interviu su Lietuvos migrantais JK apima tiek individualius, tiek kolektyvinius veikėjus per interviu su lietuvių migrantų bendruomeninių organizacijų, studentus ir jaunimą vienijančių organizacijų, profesionalų klubų vadovais. Indėlį priimančius individualius veikėjus pasiekė Lietuvos gyventojų apklausa 2018 m., o kolektyvinius veikėjus – interviu, atlikti su Lietuvos programų „Kirk Lietuvai ir „Talentai Lietuvai“ vadovais. Šie veikėjai yra plačiau aptariami migrantų poveikio skyriuje.

1.1. Individualūs Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai

Siekiant ištirti individualius Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjų charakteristikas buvo remtasi Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakytų užsienio lietuvių apklausos 2018 m. bei Lietuvos diasporos profesionalų apklausos 2014 m. duomenimis. Šiose apklausose buvo pateikti du klausimai apie indėlio teikimą: „Ar dalyvaujate viešajame Lietuvos gyvenime?“ ir „Ar prisidedate prie gerovės Lietuvoje kūrimo? Nors jie suformuluoti skirtingai, tačiau abu klausimai pateikia skirtingas indėlio formas bei atskleidžia respondentų subjektyvaus, prisidėjimo ar neprisidėjimo prie jų tendencijas. Pavyzdžiui, 2018 m. užsienio lietuvių apklausos klausimo apie dalyvavimą viešajame gyvenime atsakymo formuluotės yra tiesiogiai susijusios su pilietinio (politinio) ir kultūrinio indėlio teikimu: dalyvavimas pilietinėje veikloje (balsavime, dalyvavime pilietinėse akcijose, diskusijose, Lietuvos visuomeninių organizacijų veikloje ir kt.) yra pilietinio (politinio) indėlio formos, o dalyvavimas kultūros, meno ir sporto veikloje (Dainų šventėje, Pasaulio lietuvių sporto žaidynėse ir kituose renginiuose) – kultūrinio indėlio formos. Tokiu būdu klausimas apie dalyvavimą viešajame Lietuvos gyvenime papildoma klausimą apie prisidėjimą prie gerovės Lietuvoje kūrimo, tačiau dėl formuluočių skirtumo klausimai toliau nagrinėjami atskirai.

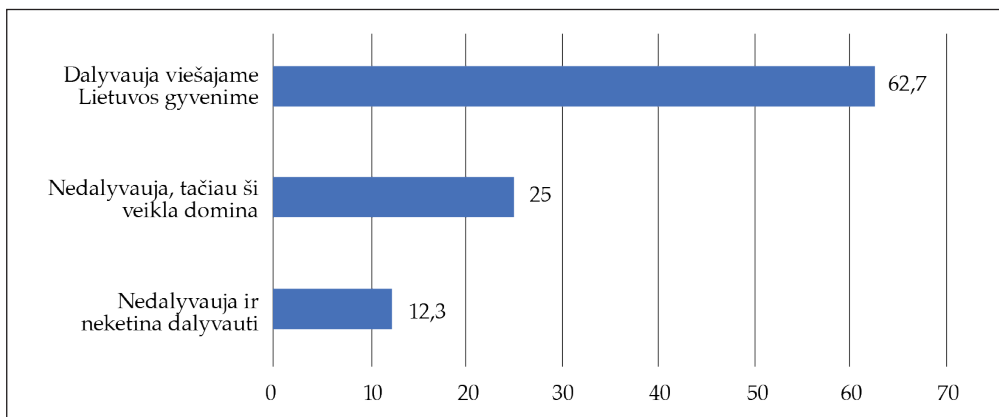
Be to, abu šie klausimai praktiškai atspindi ne migrantų indėlio teikimą savo artimiesiems privačiame lygmenyje (išskyrus atsakymą „remiu Lietuvoje gyvenančius artimuosius“), bet prisidėjimą platesniu mastu – prisidėjimą prie ekonominės, socialinės, kultūrinės bei pilietinės/politinės sričių vystymo Lietuvoje. Tokį indėlį tyrėjai, remdamiesi privačios ir viešos srities perskyrimu, priskiria viešajai sferai (angl. *public realm*) (Itzigsohn ir Saucedo 2002, 778), tad migrantų dalyvavimas savo kilmės šalies viešajame gyvenime išreiškia didesnę jų „bendruomenės jausmą, pagrįstą kultūriniu priklausymu ir abipusiu įsipareigojimu“ (Itzigsohn ir Saucedo 2002, 767), solidarumą su savo šalies visuomene (Faist 2010b, 98), ne tik su savo likusiais šeimos nariais.

Tenka pabrėžti, kad šių užsienio lietuvių apklausų duomenų analizė gali pateikti tik bendras tendencijas, kadangi visose apklausose internetu paprastai dalyvauja tik susidomėję asmenys, kurie dažniausiai būna moteriškos lyties, aukštesnio išsilavinimo bei socialiai aktyvūs. Tad ir šiose apklausose daugiau dalyvavo labiau save siejantys su Lietuva ir ja besidomintys bei dalyvaujantys jos viešajame gyvenime užsienio lietuviai. Be to, pastebėtas, kad į kai kuriuos klausimus, tarp kurių yra ir dalyvavimas Lietuvos viešajame gyvenime, indėlio Lietuvos gerovei formos ir pan., atsako tik dalis respondentų. Tai gali gana stipriai iškreipti bendrą

⁷ Čia ir toliau nagrinėjamos respondentų subjektyvios nuomonės apie dalyvavimą ir pridėjimą.

užsienio lietuvių indėlio proceso veikėjų bei teikiamo indėlio vaizdą, tad pristatant šių apklausų rezultatų analizę yra pateikiamos tik bendriausios tendencijos.

Nagrinėjant migrantų dalyvavimą Lietuvos viešajame gyvenime pastebėti skirtumai tarp dalyvaujančių ir nedalyvaujančių šiame gyvenime migrantų. Nors klausimas apie dalyvavimą Lietuvos viešajame gyvenime buvo užduotas visose 2013-2018 m. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakytose užsienio lietuvių apklausose, tačiau klausimo formuluotė skyrėsi iš metų į metus⁸, tad aptariant dalyvaujančių Lietuvos viešajame gyvenime migrantų charakteristikas remiamasi 2018 m. apklausos duomenimis. Šioje apklausoje klausime apie dalyvavimą Lietuvos viešajame gyvenime buvo pateiktos dalyvavimo formos, kurios apėmė pilietinę veiklą, kultūros ir meno veiklą, sportą ir Lietuvos visuomeninių organizacijų veiklą. Tad galima daryti prielaidą, kad respondentai suprato, kas yra laikoma dalyvavimu viešajame gyvenime. Kadangi šios dalyvavimo formos bus aptartos kitoje dalyje, 3 pav. pateikiamas tik 2018 m. užsienio lietuvių pasisakymai apie jų dalyvavimą ar nedalyvavimą Lietuvos viešajame gyvenime⁹.

3 pav. 2018 m. užsienio lietuvių dalyvavimas Lietuvos viešajame gyvenime (proc., N=1504). Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2018 m. užsienio lietuvių tyrimo pirminius duomenis.

⁸ Pavyzdžiui, 2013-2014 m. buvo pateiktas klausimas „Ar Jūs dalyvaujate Lietuvos viešajame gyvenime?“ su binariniu (taip arba ne) atsakymų variantu. Tokia klausimo formuluotė kelia abejonų ar tikrai visi apklausos dalyviai suprato, kas yra viešasis gyvenimas. 2018 m. apklausoje jau pačiame klausime buvo pateiktos atsakymų alternatyvos, detalizuojančios, ką reiškia dalyvavimas viešajame gyvenime ir rezultatai labai ženkliai skyrėsi: jei 2013-2014 m. tik apie 23 proc. teigė dalyvaujantys viešajame gyvenime, tai 2018 m. – jau apie 63 proc. (Vilmorus 2013; Vilmorus 2014, Vilmorus 2018).

⁹ Kadangi galima buvo pasirinkti keletą dalyvavimo Lietuvos viešajame gyvenime formų, tai paveiksle pateiktas respondentų, kurie teigė, kad dalyvauja Lietuvos viešajame gyvenime, procentas buvo perskaičiuotas taip, kad iš 100 proc. atsakusių į klausimą skaičiaus buvo atimti teigusių, kad nedalyvauja, tačiau ši veikla domina“ ir „nedalyvauja ir neketina dalyvauti“, procentai.

Analizuojant 2018 m. užsienio lietuvių pasisakymus apie dalyvavimą Lietuvos viešajame gyvenime matyti, kad apie 63 proc. užsienio lietuvių teigia vienu ar keliais būdais dalyvaujantys Lietuvos viešajame gyvenime. Statistiškai reikšmingai dažniau dalyvaujantys Lietuvos viešajame gyvenime teigė migrantai su aukštuoju išsilavinimu, mokslininkai ir įmonių, įstaigų vadovai, kuriuos galima būtų priskirti prie Lietuvos diasporos profesionalų. Užsienio tyrėjų teorinėse išvalgose didesnis migrantų su aukštuoju išsilavinimu dalyvavimas kilmės šalies viešajame gyvenime siejamas su didesniu resursų (ar, pagal Bourdieu, kapitalų), ypač „socialinių tinklų ar ankstesnės socializacijos dalyvauti viešajame gyvenime“, turėjimu (Itzigsohn ir Saucedo 2002, 782).

Likusieji 37 proc. atsakiusių į klausimą respondentų nedalyvauja Lietuvos viešajame gyvenime. Iš jų 25 proc. nedalyvauja, bet juos ši veikla domintų, tad jie sudaro potencialių indėlio teikėjų grupę, kurią galima būtų įvairiomis priemonėmis paskatinti dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime. Statistiškai reikšmingai šią grupę daugiausiai sudaro moterys, neturintys aukštojo išsilavinimo, darbininkai. Užsienio tyrėjai moterų migrančių mažesnę dalyvavimą kilmės šalies viešajame gyvenime sieja su didesniu jų dalyvavimu indėlio teikime privačiame lygmenyje, nei viešajame (Pessar, 2000), o žemesnis išsilavinimas ir darbininkiška profesija vėlgi gali būti siejama su mažesniu resursų turėjimu, ypač tai matyti neturinčių darbo migrantų atveju (Itzigsohn ir Saucedo 2002, 785).

Užsienio lietuvių grupę, kuri teigia nedalyvaujantys ir neketinantys dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime, statistiškai reikšmingai daugiau sudaro neturintys aukštojo išsilavinimo, darbininkai (nuo amžiaus, lyties, pragyvenimo laiko užsienio priimančioje šalyje nepriklauso). Tačiau išryškėjo ir kiti trys veiksniai, darantys įtaką nedalyvavimui viešajame Lietuvos gyvenime, labiau susiję su respondentų požiūriais į lietuviybės išsaugojimą, Lietuvos gerovę ir ryšių palaikymą: statistiškai reikšmingai daugiau teigia nedalyvaujantys ir neketinantys dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime respondentai, kuriems nesvarbi Lietuvos pažanga ir gerovė, kuriems nesvarbus tautinis identitetas (lietuviybė) gyvenant užsienyje, kurie nepalaiko ryšių su giminėmis, draugais Lietuvoje, kurie nebendrauja su vietos lietuviais¹⁰. Tai leidžia daryti prie-

¹⁰ Užsienio tyrėjau yra analizavę kitus du įdomius veiksnius, lamiančius migrantų pasisakymus apie dalyvavimą kilmės šalies viešajame gyvenime: diskriminacijos patirtis bei priimančios šalies visuomenės neigiamas požiūris į migrantus. Šie veiksniai lemia didesnę migrant išitraukimą transnacionalines socio-kultūrinės veiklas – teikiant socialinį ir kultūrinį indėlį (Itzigsohn & Saucedo 2002, 785). Kituose Lietuvos migrantų tyrimuose verta būtų patikrinti šių veiksnių daromą įtaką.

laidą, kad migrantai be aukštojo išsilavinimo, darbininkiškų profesijų ir atitrūkę nuo Lietuvos ir lietuvių yra mažiau linkę teigti, kad dalyvauja Lietuvos viešajame gyvenime.

Dažniausiai įvardijamos priežastys nedalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime: neturėjimas tam laiko (38,6 proc.), nedalyvavimas tokiose veiklose nei Lietuvoje, nei užsienyje (37 proc.), ryšio su Lietuva nenorėjimas (10,3 proc.). Apie 14 proc. paminėjo kitas priežastis, pavyzdžiui, atstumas, finansinės problemos, nepritarimas Lietuvos politikai.

Panašios tendencijos matyti nagrinėjant indėlio teikimo veikėjus remiantis 2015-2018 m.¹¹ Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakytų užsienio lietuvių apklausų duomenimis pagal klausimą: Ar prisidedate prie gerovės Lietuvoje kūrimo? Šiame klausime buvo išvardintos indėlio formos bei pateikti atsakymų variantai „neprisidedu, bet ketinu“ bei „neprisidedu ir neketinu“. Kadangi indėlio formos bus nagrinėjamos kitoje dalyje, 1 lentelėje siekiant iširti pagrindines indėlio teikimo veikėjų charakteristikas pateikiamas respondentų pasiskirstymas pagal jų pasisakymus apie tai, ar prisideda¹², neprisideda, bet ketina, bei neprisideda ir neketina.

1 lentelė. Užsienio lietuvių prisidėjimas prie Lietuvos gerovės kūrimo (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2015 (N=1565)	2016 (N=1092)	2017 (N=982)	2018 (N= 1851)
Prisideda	91,4	89	90,2	80,3
Dar neprisidėjo, bet ketina	8,6	5,9	2,9	12,7
Neprisidėjo ir neketina	8	5,1	6,9	7,0

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2015-2018 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas. 2018 m. perskaičiuoti rezultatai pagal pirminius duomenis, nes ataskaitoje nebuvo įtrauktas atsakymas „neprisidėjau ir neketinu“.

Kaip ir dalyvavimo viešajame gyvenime atveju, neturintys aukštojo išsilavinimo respondentai statistiškai reikšmingai dažniau teigė, kad neprisideda

¹¹ 2013-2014 m. klausimo ir atsakymų apie nepridėjimą formuluotės buvo kitos, tad nėra galimybės palyginti.

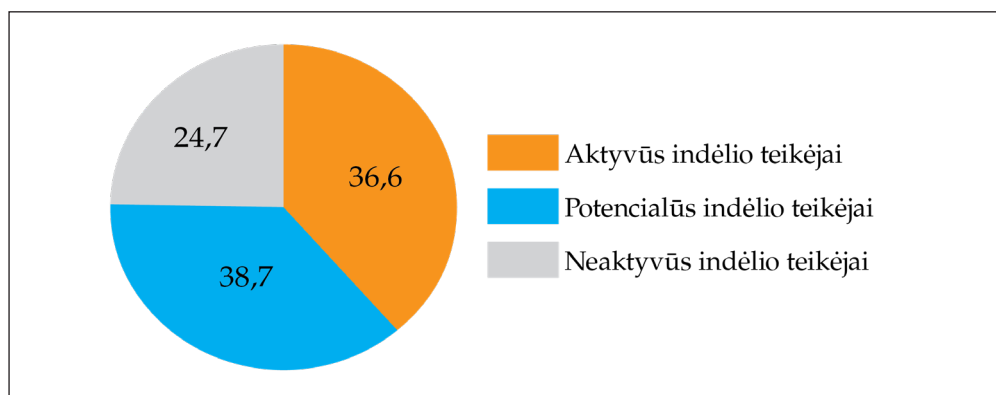
¹² Kadangi galima buvo pasirinkti įvairias indėlio formas, tai lentelėje pateiktas respondentų, kurie teigė, kad prisideda prie Lietuvos gerovės kūrimo, procentas buvo perskaičiuotas taip, kad iš 100 proc. atsakiusių į klausimą skaičiaus buvo atimti teigusiu, kad „dar neprisidėjo, bet ketina“ ir „neprisidėjo ir neketina“, procentai.

prie Lietuvos gerovės ir neketina. Iš dalies tokią situaciją paaiškina kokybiniai interviu, kurie atskleidžia, kad mažesnę išsilavinimą turintys migrantai išvyksta dėl ekonominių sunkumų turėdami tikslą geriau aprūpinti likusią Lietuvoje šeimą ir kitus artimuosius: „siunčiu šeimai. Anksčiau tėveliams siūsdavau, dabar kažkaip patys prasisuka“ (vyras, apie 40 m., profesinis, šaltkalvis, 12 m. JK).

Kiti stiprūs trys vienas su kitu labai susiję veiksniai, darantys įtaką prididėjimui prie Lietuvos gerovės kūrimo apima dalyvavimą užsienio lietuvių vieni-jančiose organizacijose ir požiūrį į lietuviybės išsaugojimo bei Lietuvos pažangos ir gerovės svarbą. Visomis indėlio formomis prisideda labiau tie, kurie priklauso diasporos organizacijoms, kuriems svarbus tautinis identitetas gyvenant užsienyje bei svarbi Lietuvos pažanga ir gerovė. Ir atvirkščiai, neprisideda ir neketina prisidėti prie Lietuvos gerovės tie, kuriems šie aspektai nėra svarbūs.

Kokybiniai interviu atskleidžia galimas tokio neigiamo nusistatymo priežastis, nes dalis informantų turi gana neigiamą požiūrį į Lietuvą, jos žmones ir kultūrą: „už jokių pinigų [nenoriu grįžti]. Nežinau, kas turi atsitikti, kad aš bent tokią mintį pradėčiau galvoti. Man viskas nepatinka Lietuvoje“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, dailininkė, slaugytoja, 8 m. JK), „ne Lietuvos dėka ten išvažiavau“ (vyras, apie 40 m., profesinis, šaltkalvis, 12 m. JK). Šie informantai turi gilių emocinių nuoskaudų savo šaliai ir tai yra dar vienas veiksnys, kurį labai mažai kas tyrinėja nagrinėdami migrantų indėlių.

Panaudojant Lietuvos diasporos profesionalų 2014 m. kiekybinio tyrimo klausimą apie jų teikiamas konkrečias indėlio formas, kaip galima prisidėti prie Lietuvos gerovės kūrimo ir kiek prisideda, galėtų ar neprisideda prie kiekvienos iš jų, buvo išskirtos trys respondentų grupės: aktyvūs, potencialūs ir neaktyvūs teikiant bet kokios formos indėlių. 4 pav. pateikiamas kintamojo pasiskirstymas.

4 pav. 2014 m. užsienio lietuvių profesionalų pasiskirstymas pagal aktyvumą teikiant indėlių (proc., N=512). Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo pirminių duomenų analizės rezultatus.

Šis kintamasis neturi statistiškai reikšmingų su dauguma svarbių socio-demografinio bloko kintamųjų (lytim, amžiumi, tautybe, pilietybe, gimimo šalimi, metais, praleistais gyvenamojoje šalyje ir pan.). Tačiau turi tokius ryšius su profesijų sritimis: verslo, politikos, mokslo kultūros ir kita (2 lentelė). Iš 2 lentelės matyti, kad aktyvūs, kaip ir potencialūs indėlio teikėjai yra daugiau iš verslo ir mokslo, nei kultūros ir meno srities, kurie yra kiek mažiau aktyvūs. Mažiausiai aktyvūs yra tie, kurie nepriskyrė savęs nei vienai išvardintai sričiai. Šiuo aspektu nėra įmanoma aptarti respondentus iš politikos srities, nes jų buvo apklausta per mažai, kad galima būtų palyginti su kitomis grupėmis.

2 lentelė. Skirtingų užsienio lietuvių profesionalų indėlio teikėjų grupių pasiskirstymas pagal profesijų grupes (proc.)

	Verslo	Politikos	Mokslo	Kultūros, meno	Kita
Aktyvūs indėlio teikėjai	34,7	4	26,6	17,3	17,3
Potencialūs indėlio teikėjai	27,9	3,3	32,2	20,2	16,4
Neaktyvūs indėlio teikėjai	25,6	4,3	16,2	23,1	30,8

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenų analizės rezultatus.

Iš 2 lentelės matyti, kad aktyvūs, kaip ir potencialūs indėlio teikėjai yra daugiau iš verslo ir mokslo, nei kultūros ir meno srities, kurie yra kiek mažiau aktyvūs. Mažiausiai aktyvūs yra tie, kurie nepriskyrė savęs nei vienai išvardintai sričiai. Šiuo aspektu nėra įmanoma aptarti respondentus iš politikos srities, nes jų buvo apklausta per mažai, kad galima būtų palyginti su kitomis grupėmis.

Skirtingų indėlio teikėjų grupių kintamasis neturi statistiškai reikšmingų sąsajų su noru grįžti į kilmės šalį, tapatinimusi su kilmės šalimi ar priimančia šalimi, ir t.t. vertybėmis, tokiomis kaip lietuviybės palaikymas ir pan. Tačiau turi tokius ryšius su kitais kintamaisiais, iš esmės susijusiais su motyvacija teikti indėlių, palaikomais ryšiais tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, bei kliūtimis teikti indėlių.

Siekiant sužinoti veiksnius, darančius įtaką indėlio potencialiam ar daromam teikimui, buvo atlikta regresinė analizė. Ši analizė leidžia analizuoti

vienų veiksnių įtaką kontroliuojant kitų veiksnių poveikį, t. y. atsižvelgiant į tai, kad skirtingi veiksniai gali būti tarpusavyje susiję (pvz., dalyvavimas Lietuvos organizacijų veikloje gali būti susiję su motyvacija ar kliūtimis teikti indėlių). Pasirinkta multinominė logistinė regresinė analizė, kadangi ji padeda nustatyti nominalaus priklausomo kintamojo tikimybę per intervalinius, ranginius ir nominalius nepriklausomus kintamuosius. Kadangi skirtingų indėlio teikėjų grupių kintamasis yra nominalus kintamasis, įprastinė daugiamatė analizė ar binarinė logistinė regresija negali būti taikomos.

Atliekant regresinę analizę, taip pat buvo naudotas skirtingų indėlio teikėjų grupių kintamasis, sugrupuotas į tris kategorijas: „Aktyvūs“, „Potencialūs“ ir „Neaktyvūs“ indėlio teikėjai. Kategorija „Neaktyvūs“ buvo pasirinkta referentine kategorija, t. y. su ja lyginamos kitos dvi kategorijos. Taigi analizės rezultatai rodo, kuo aktyviai teikiantys indėlių ar potencialūs indėlio teikėjai respondentai skiriasi nuo „neaktyviųjų“.

Kaip nepriklausomi kintamieji į modelį iš pradžių buvo įtraukti šie binarinėje duomenų analizėje nustatyti veiksniai: motyvacija teikti indėlių, palaimais ryšiais tiek Lietuvoje, tiek užsienyje, bei kliūtimis teikti indėlių. Tačiau išaiškėjo, kad nors yra ryšys tarp indėlio teikimo aktyvumo ir motyvacijos bei kliūčių teikti indėlių, šių kintamųjų įtaka, kai kontroliuojama kitų kintamųjų įtaka, tampa statistiškai nereikšminga, todėl šie veiksniai buvo išimti iš pirminio modelio. Kiekvieno analizuoto veiksnio įtaka lieka statistiškai reikšminga, kai kiti modelio veiksniai yra kontroliuojami. Modelio aiškinamoji galia yra gana didelė, ką rodo Nagelkerke's R square reikšmė „0.527“. Rezultatai pateikiami 3 lentelėje.

3 lentelė. Užsienio lietuvių profesionalų indėlio teikimo daugialypės regresijos analizė ('Neaktyvūs' pasirinkta kaip referentinė kategorija)

Veiksniai	Potencialūs indėlio teikėjai		Aktyvūs indėlio teikėjai	
	Exp(B)	Wald	Exp(B)	Wald
Atidėjimas koordinacijų srityje		,102		1,028
Dalyvavimas ne Lietuvos institucijose ir organizacijose (ref. nedalyvauja)				

Lietuvos diasporos bendruomenėmis, klubais ir pan.	3,213	2,954	9,221*	9,849
Ne Lietuvos diasporos NVO, bendruomenėmis, klubais ir pan.	,633	,545	,708	,235
Universitetais, tyrimų institutais ir kt.	4,738*	4,019	1,410	,316
Verslo įmonėmis	1,424	,485	,268*	4,265
Valstybės ir vietos savivaldos institucijomis	-	-	-	-
Kultūros institucijomis	-	-	-	-
Profesinėmis sąjungomis	25,315*	6,321	5,317*	6,155
Politinėmis organizacijomis	-	-	-	-
Ryšų palaikymas Lietuvoje (ref. nepalaiko)				
Su šeimos nariais	-	-	-	-
Su giminaičiais	-	-	-	-
Draugais	-	-	-	-
Buvusiais bendrakursiais, bendraklasiais	2,505	,857	4,452*	4,714
Buvusiais ar esamais bendradarbiais	1,139	,023	17,343*	8,595
Ryšų palaikymas su Lietuvos institucijomis ir organizacijomis (ref. nepalaiko)				
Su nevyriausybinėse organizacijomis, klubais	,763	2,009	,886	,365
Su bendruomenėmis	1,308	1,738	1,031	,016

Su universitetais, tyrimų institutais, mokyklomis	,470	,913	,709**	6,623
Verslo įmonėmis	,562*	6,379	,461**	11,001
Valstybės ir vietos savivaldos institucijomis	,973	,001	,921	,126
Kultūros institucijomis	,812	1,649	,880	,569
Profesinėmis organizacijomis	1,744*	4,184	1,223	,516
Politinėmis organizacijomis	1,239	,705	1,594	3,090
Validus N			512	
Modelio Chi-Square			262,706***	
Nagelkerke's R square			0,527	
Teisingų prognozių proc.			48,6	

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Diasporos profesionalų tyrimo duomenų analizės rezultatus.

Nepriklausomų kintamųjų įtaka daugialypėje (angl. *multinomial*) regresijoje paprastai yra aiškinama per tikimybių santykius. Šiuos santykius atspindi 3 lentelėje pateikti $\text{Exp}(B)$ (toliau – galimybių santykis) koeficientai. Jei galimybių santykis yra lygus 1, nepriklausomas kintamasis neturi poveikio, jei galimybių santykis yra daugiau nei 1, tai nepriklausomas kintamasis padidina tikimybę, o jei mažiau nei 1, sumažina tikimybę. Pavyzdžiui, tikimybė patekti į kategoriją „aktyvūs indėlio teikėjai“ palyginus su „neaktyvūs indėlio teikėjai“ padidėja 17 kartų, jei respondentas palaiko ryšius su buvusiais ar esamais bendradarbiais, palyginus su tais, kurie nepalaiko tokių ryšių, jei kiti kintamieji modelyje yra kontroliuojami.

Atlikta regresinė analizė parodė, kad palyginti su neaktyviais teikiant indėlį užsienio lietuviais profesionalais, ryšių palaikymas su Lietuvos profesinėmis organizacijomis, gyvenamosios šalies universitetais ir profesinėmis organizacijomis kelis kartus (kiekvienam kintamajam skirtingai) padidina tikimybę, kad asmuo bus potencialiai nusiteikęs teikti indėlį Lietuvai. Paskutinis veiksnys, kurio įtaka yra statistiškai reikšminga, kontroliuojant kitų kintamųjų įtaką, yra ryšių palaikymas su Lietuvos verslo įmonėmis, nes galimybių santykis yra mažesnis už 1, o tai reiškia, kad kuo rečiau palaiko ryšius su verslo įmonėmis,

tuo mažesnis potencialas teikti indėlį. Kitų veiksnių įtaka potencialiam indėlio teikimui yra statistiškai nereikšminga.

Taip pat palyginti su neaktyviais teikiant indėlį užsienio lietuviais profesionalais, ryšių palaikymas su Lietuvoje likusiais bendrakursiais ir bendradarbiais, bei priklausymas gyvenamosios šalies diasporos organizacijoms, ryšių palaikymas su gyvenamosios šalies universitetais ir profesinėmis organizacijomis, kelis kartus (kiekvienam kintamajam skirtingai) padidina tikimybę, kad asmuo aktyviai teiks indėlį Lietuvai. Ryšių palaikymo su Lietuvos universitetais ir verslo įmonėmis, bei užsienio verslo įmonėmis poveikis indėlio teikimui visgi yra labai mažas, ir, nors statistiškai reikšmingas, nepadeda paaiškinti ir prognozuoti indėlio teikimo.

1.2. Kolektyviniai Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai

Visose Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakymu 2013-2018 m. atliktose užsienio lietuvių apklausose buvo užduotas klausimas apie priklausymą kokiam nors bendruomenei ar organizacijai (klubui), vienijančiai užsienio lietuvius. 4 lentelėje yra pateiktas gautų duomenų palyginimas.

4 lentelė. Užsienio lietuvių priklausymas diasporos organizacijoms (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2013 (N=700)	2014 (N=621)	2015 (N=1565)	2016 (N=1092)	2017 (N=982)	2018 (N= 1851)
Taip	37,4	37	39	44,5	48,4	43
Ne	62,6	63	61	55,5	51,6	57

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2013-2018 m. tyrimų viešai prieinamas ataskaitas.

Kaip matyti iš 3 lentelės apie 2/5 respondentų priklauso kokiam nors diasporos organizacijai. 2014 m. ir 2015 m. apklausose buvo užduotas klausimas, kokioms diasporos organizacijoms priklauso užsienio lietuviai. Daugiausia atsakiusių į šį klausimą priklauso savo kraštų lietuvių bendruomenėms (2014 m. 81 proc. apklaustųjų, 2015 m. – 64 proc.). Žymiai mažesnė dalis priklauso jaunimo–studentų bendruomenėms (2014 m. 16 proc., 2015 m. 4 proc.), kon-

krečių interesų klubams (2015 m.¹³ 13 proc.), kultūros draugijoms/bendrijoms (2015 m.¹⁴ 7 proc.). Tik po kelis procentus respondentų priklausė Pasaulio lietuvių bendruomenei (PLB) (2014 m. 1,9 proc., 2015 m. 1,1 proc.), Global Lithuanian Leaders (GLL) organizacijai (2014 m.¹⁵ 1,4 proc.). 2017 m. apklausoje taip pat užsienio lietuvių buvo paklausta kokio pobūdžio diasporos organizacijai jie priklauso. Didžioji dauguma apklaustųjų nurodė, jog priklauso vietos lietuvių bendruomenei (80 proc.), žymiai mažiau priklauso kitoms organizacijoms: pomėgių /bendraminčių grupei (14 proc.), lituanistinio švietimo organizacijai (11 proc.), vietos lietuvių jaunimo bendruomenei (8 proc.) (Vilminus 2017, 50).

2017 m. apklausos duomenys taip pat parodė, kad 18 proc. apklaustųjų priklauso daugiau nei vienai tokio užsienio lietuvių vienijančiai bendruomenei ar organizacijai, 30 proc. – priklauso vienai (Vilminus 2017, 19). Kokybiniai interviu taip pat atskleidė, kad aktyvūs žmonės dažnai priklauso vienu metu keletui lietuvių organizacijų, kelioms jų vadovauja arba dalyvauja daugelyje veiklų: „*priklausau Lithuanians in Scotland Association bei Glasgow University Lithuanians Society (studentų sąjungai) ir Glasgow lietuvių sąjungai*“ (vyras, 23 m., studentas, org. vadovas, 3,5 m. JK), „*padėsiu skelbti tas naujienas <...> lietuvių bendruomenės. Taip pat kvietė lietuvių vaikų mokykla <...>, ten vaikams kūrybines pamokėles pravesti*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, architektė, 2 m. JK). Patys lietuviškų organizacijų atstovai atskleidžia, kad aktyvių žmonių trūksta, tad jie labai stengiasi tokius žmones pritraukti: „*kai pamatai kažką aktyvų, dažniausiai ir griebiamė, ir stengiamės duoti vėliavą į rankas, kad tik juos įkvėpti ir išsaugoti, kad jie kažką darytų*“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).

Skirtingais metais labai skiriasi priklausančiųjų diasporos organizacijoms charakteristikos, kurios kartais tiesiog priklauso nuo tais metais užduotų klausimų. Pavyzdžiui, 2014 m. apklausos duomenimis migrantų bendruomenių ar organizacijų veiklose dažniau dalyvavo užsienio lietuviai, „turintys aukštąjį išsilavinimą, vyresni nei 50 metų, vedusieji/ištekėjusios, dirbantys, neturintys Lietuvos pilietybės, gimę ne Lietuvoje, kurie naudojasi parama lietuvybei išlaikyti bei Lietuvos institucijų teikiama informacija“ užsienio lietuviai (Vilmorus 2014, 26). 2018 m. apklausos duomenimis lietuvių bendruomenės, organizacijos veikloje statistiškai reikšmingai dažniau dalyvauja turintys aukštąjį išsilavinimą, nedarbininkiškų profesijų migrantai, vyresni nei 36 metai, ilgiau nei 10 m. gyvenantys užsienyje, gimę ne Lietuvoje, kuriems

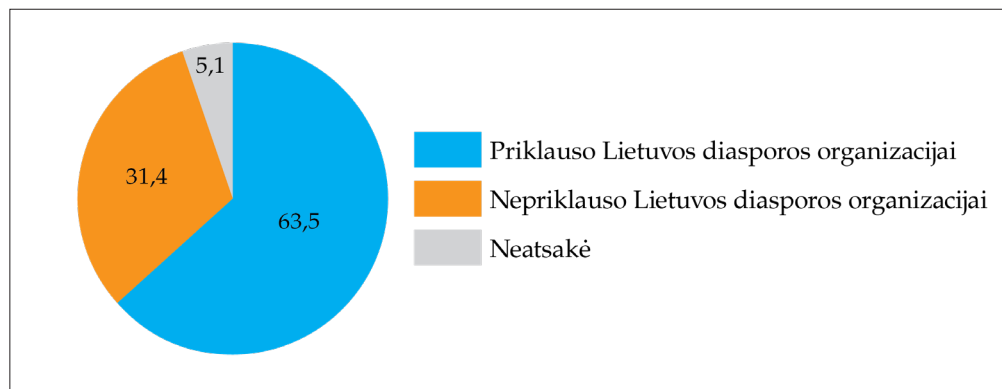
¹³ 2014 m. užsienio lietuvių apklausoje šis atsakymo variantas nebuvo pateiktas.

¹⁴ 2014 m. užsienio lietuvių apklausoje šis atsakymo variantas nebuvo pateiktas.

¹⁵ 2015 m. užsienio lietuvių apklausoje šis atsakymo variantas nebuvo pateiktas.

svarbu išlaikyti tautinį identitetą (lietuvybę) gyvenant užsienyje, kuriems svarbi Lietuvos pažanga ir gerovė¹⁶.

2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrime taip pat buvo pateiktas klausimas apie priklausymą diasporos organizacijoms. Šiame tyrime respondentų, teigusių, kad priklauso tokioms organizacijoms, procentas buvo didesnis, galimai dėl to, kad tyrime dalyvavo tik respondentai su aukštesniu išsilavinimu. Beveik 2/3 šios apklausos dalyvių nurodė, kad dalyvauja diasporos organizacijose, o maždaug trečdalis, kad nedalyvauja nė vienoje Lietuvos diasporos organizacijoje (5 pav.).

5 pav. 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų dalyvavimas diasporos organizacijose (proc., N=512). Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Diasporos profesionalų tyrimo duomenų analizės rezultatus.

Tarp įvairių diasporos organizacijų ir institucijų, 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų apklausos dalyviai teigė aktyviausiai dalyvaujantys gyvenamosios šalies lietuvių bendruomenėse (41,6 proc.) bei neformaliuose klubuose (26,4 proc.) (5 lentelė).

5 lentelė. 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų įsitraukimas į diasporos bendruomenių, organizacijų ir/ar socialinių profesinių tinklų veiklą (proc., N=520).

	Nedalyvauju	Dalyvauju pasyviai	Dalyvauju aktyviai	Neatsakė
Pasaulio lietuvių bendruomenė	52,9	35,4	10,7	1

¹⁶ 2018 m. nebuvo užduoti klausimai apie pilietybę, naudojimas parama lietuvybei išlaikyti ir Lietuvos institucijų teikiama informacija.

Šalies, kurioje gyvenu, lietuvių bendruomenė	17	40,6	41,6	0,8
Lietuvos įvairiautės diasporos organizacijos	69,9	19,7	8,6	1,8
Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga	82,6	10,9	5,1	1,4
Šalies, kurioje gyvenu, jaunimo sąjunga	82,4	10	6,3	1,4
Lietuvos diasporos labdaros organizacija (pvz., Tautos fondas)	70,3	18,9	9,8	1
Lietuvos diasporos religinė organizacija (pvz., JAV Lietuvių katalikų organizacija „Kunigų vienybė“)	78,3	11,5	8,6	1,6
Globalios Lietuvos lyderiai	74	17,8	7,2	1
Profesinės (mokslo, verslo, kultūros ir pan.) Lietuvos diasporos organizacijos (pvz., Biologų užsienyje draugija)	75,4	13,1	10	1,6
Internetinės bendruomenės (angl. <i>online groups</i>) (pvz., Užsienio lietuvių mokslo forumas)	62,5	24	12,5	1
Neformalūs klubai (grupės, bendruomenės)	37,1	34,8	26,4	1,8

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Diasporos profesionalų tyrimo duomenų analizės rezultatus.

Atlikti interviu atskleidė keletą dalyvavimo užsienio lietuvių apjungiančių organizacijų veikloje motyvų, dažnai susijusių su habitus, atsivežtomis nuostatomis, įgūdžiais ir tam tikromis gyvenimo strategijomis. Klausiant apie informantų motyvą dalyvauti lietuvių bendruomenės ar kitų visuomeninių iniciatyvų veiklose, vienas dažniausių atsakymų buvo siejamas su dar Lietuvoje perimtu iš tėvų ar įgautu įpročiu gyventi aktyviai ir organizuoti visuomenines veiklas. Kaip pasakoja informantai, poreikis aktyviai dalyvauti visuomeninėje veikloje susiformavo nuo vaikystės matant tėvų pavyzdį: „*mano šeimoje visą laiką buvo ugdomas toks pilietiškumas. Tėtis valstybėj dirba, tai iš šeimos atėjo toks*“

(vyras, 23 m., studentas, org. vadovas, 3,5 m. JK). „*pas mane tai tėvo įtaka, jis visuomet buvo visur, jis buvo ir tos sąjungos pirmininku, ir sekretoriumi, ir kuo tik nori. <...> Vienu žodžiu, aš pripratau prie to augdamas šeimoje, kad čia įdomu. Tai aš priaugau, įaugau, man tas tapo automatišku. Man buvo natūralu*“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK).

Kiti informantai sunkiau reflektavo savo aktyvaus dalyvavimo habitus susiformavimą, tačiau taip pat teigė, kad aktyvūs visuomeninėje veikloje buvo dar gyvendami gimtojoje šalyje: „*aš tokia aktyvi ir man veikla visą laiką patinka. Nežinau kodėl. <...> Aš Lietuvoje taip pat lygiai dariau, dalyvavau renginiuose*“ (moteris, 31 m., lietuviškos mokyklėlės mokytoja, org. vadovė, 7 m. gyvenanti JK). Kita informantė siejo tai su tam tikru gyvenimo būdu: „*gal toks gyvenimo būdas, nes gyvendama Lietuvoje buvau įkūrusi dailės studiją <...> ir aktyviai dalyvavdavau su studijos veiklomis tiek universitetuose, tiek kitose įstaigose. Čia atsikrausčius natūraliai trūko to veiksmo. Tas toks įprotis gyventi aktyviai gal labiausiai ir paskatino taip stengtis įsilieti [į bendruomeninę veiklą]*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, architektė, 2 m. gyvenanti JK).

Toks susiformavęs aktyvumas skatina pašvęsti save visuomeninei veiklai, nors ji nėra apmokama veikla, tiesiogiai neprisideda prie materialinės gerovės augimo: „*aš šiaip aktyvus žmogus. Patiko, aš pamačiau save tame [bendruomenės organizacinėje veikloje], nepaisant to, kad tai yra tik hobis, mes gi nesame apmokami visiškai ir net ne tame esmė*“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, rinkodaros specialistė, org. vadovė, 5 m. JK). Tad čia galima išvelgti altruistinius, savirealizacijos, o gal ir tam tikro socialinio statuso, simbolinio kapitalo didinimo motyvus.

Iš kitos pusės, 2015 m. užsienio lietuvių apklausoje buvo pateiktas klausimas apie nedalyvavimo užsienio lietuvius vienijančiai bendruomenei / organizacijai priežastis. Dauguma respondentų nurodė, kad „*tokios bendruomenės nėra jų gyvenamoje vietovėje arba iki jos yra per toli nuvažiuoti (30 proc.); nemaža dalis respondentų nurodė, kad tam jie neturi poreikio /tai jų nedomina (29 proc.); taip pat kaip priežastis buvo minima „neturiu tam laiko /didelis užimtumas“ (22 proc.)*“ (Vilmorus 2015, 21). 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrime dažniausiai nurodomos priežastys nedalyvauti diasporos organizacijų veikloje buvo pakvietimo į organizaciją neturėjimas (13,7 proc.) arba atstumas nuo gyvenamosios vietos (8,8 proc.). 8 procentai respondentų taip pat nurodė per didelio atitrūkimo nuo Lietuvos priežastį. Tarp kitų priežasčių buvo minimos laiko, informacijos, intereso stoka, per didelis užimtumas, susidomėjimo nebuvimas ir kt.

Kokybiniai interviu dalį šių priežasčių patvirtino ir atskleidė kelias kitas nedalyvavimo lietuvių bendruomenėse priežastis:

- Didelis darbo užimtumas (mažai laiko): „Profesionalai, jie dirba pilnu etatu, jiems karjera, ypatingai jaunesniame amžiuje, yra prioritetas, tai labai sunku tikėtis, kad jie galės laiko skirti kažkam kitam“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK), „žmonės labai užimti“ (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas, 6 m. JK).
- Aktyvumas sumažėja ilgesnį laiką gyvenant užsienyje: „pačioje pradžioje gal buvo [įsijungimas į lietuviškas organizacijas], bet paskui kažkaip pranyko“ (vyras, 31, aukštasis, kino industrijos atstovas, 10 m. JK), „kažkaip buvome aktyvūs pradžioje, bet dabar nelabai...“ (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas, 6 m. JK).
- Uždarumas, pasyvumas: „kažkodėl žmonės ar nenori save parodyti, ar nenori dalyvauti, ar nenori atskleisti kur jie yra, nežinau, kažkaip to aktyvumo nelabai sulaukėme. Kažkoks užsidarymas jaučiasi, net nežinau, nebendravimas, nenoras“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „tikrai yra labai daug tokių lietuvių, kurie nenori. Yra net tokių, kurie gyvena čia daugiau nei 10 metų, bet nemoka angliskai. <...> Jie tikriausiai yra labai uždari. Darbas – namai ir daugiau nieko neveikia. Izoliuojasi. Gal net mažiau yra tokių aktyvių, daugiau tokių, kurie stengiasi tiesiog nueiti į darbą, kuo daugiau užsidirbti, tačiau visiškai nesirūpina kas vyksta aplink juos, bendruomenėje“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, architektė, 2 m. JK).
- Neigiamas požiūris į Lietuvą, lietuvių bendravimo kultūrą: „Arba toks požiūris į Lietuvą, kad „ai, ką man Lietuva davė, aš nenoriu grįžti“ arba „man visai nerūpi“. Labai daug tokių girdžiu“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „bet jokiai organizacijai nepriklausau. Kad ir kaip keista bebūtų, bet tas posakis „trys lietuviai, trys partijos“ yra iš tiesų taip. Pradedu žmonės dėl niekų pyktis. Nori visi vadovauti“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK).
- Intravertiškumas: „ne, jis – visiška priešingybė. Jis nemėgsta didelių susibūrimų, jam labiau patinka daryti kažką vienam, individualiai. Jis kūrybiškas žmogus, jo specialybė – kurti puslapius internetinius. Neseniai jis pradėjo mokyti piešti ranka. Jam labiau patinka namuose, ar dviese su manimi, ar pačiam vienam“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, architektė, 2 m. JK).

1.3. Apibendrinimas

Apibendrinant galima teigti, kad jei asmeniniame lygmenyje beveik visi užsienio lietuviai, kurie turi likusių Lietuvoje artimųjų, prisideda savo vienos ar kitos formos indėliu, tai viešajame lygmenyje matomi skirtumai pagal skirtingas migrantų charakteristikas. Remiantis 2018 m. užsienio lietuvių apklausa, daugiau apie 60 proc. užsienio lietuvių teigia dalyvaujantys viešajame Lietuvos gyvenime ir daugiau nei 80 proc. teigė dalyvaujantys Lietuvos gerovės kūrimo.

Mažiausiai dalyvaujantys Lietuvos viešajame gyvenime bei prisidedantys prie Lietuvos gerovės kūrimo teigė neturintys aukštojo išsilavinimo, darbininkų profesijų ir nepalaikantys ryšių su artimaisiais ir giminėmis Lietuvoje migrantai. Prie Lietuvos gerovės teigė neprisidedantys ir neketinantys prisidėti apie dešimtadalį migrantų, kuriems nesvarbus lietuviybės išlaikymas, kurie nedalyvauja migrantų organizacijose, kuriems nesvarbi Lietuvos pažanga ir gerovė, kurie nenori ryšio su Lietuva. Interviu duomenys atskleidžia, kad dažnai toks nenoras prisidėti susijęs su neigiamu požiūriu į Lietuvą, jos žmones ir kultūrą, yra stipriai emociškai nuspalvintas išsakant galias emociškas nuoskaudas savo šaliai. Tai galėtų būti atskira naujo tyrimo dalis, nes labai mažai kas tyrinėja emocinį migrantų indėlio aspektą.

Visgi tyrimo duomenys atskleidžia ir nemažą migrantų, kurie dar neprisideda prie Lietuvos gerovės ir/ar nedalyvauja Lietuvos viešajame gyvenime, potencialą prisidėti. Potencialiai besidomintys dalyvavimu Lietuvos viešajame gyvenime teigė apie ketvirtadalį respondentų, neprisidedantys, bet ketinantys prisidėti prie Lietuvos gerovės kūrimo teigė apie 15 proc. bendros apklausos ir 20-30 proc. diasporos profesionalų apklausos respondentų, o apie trečdalis iš jau prisidedančių diasporos profesionalų teigė galintys prisidėti daugiau. Toks potencialaus prisidėjimo mastas atskleidžia Lietuvos valstybės ir jos institucijų, organizacijų priemonių, skatinančių aktyviau prisidėti užsienio lietuvių prie savo kilmės šalies vystymo, poreikį.

Dažniau prie Lietuvos gerovės kūrimo teigė prisidedantys užsienio lietuviai, turintys aukštąjį išsilavinimą. Taip pat Lietuvos viešajame gyvenime savo pilietiniu (politiniu) bei kultūriniu indėliu teigė dalyvaujantys migrantai su aukštuoju išsilavinimu bei mokslininkai ir įmonių, įstaigų vadovai,

kuriuos galima būtų priskirti prie Lietuvos diasporos profesionalų. Lietuvos diasporos profesionalus galima sugrupuoti į aktyvius, potencialius ir neaktyvius indėlio teikėjus. Palyginti su neaktyviais teikiant indėlį, ryšių palaikymas su Lietuvos bei gyvenamosios šalies kolegomis ir profesinėmis organizacijomis kelis kartus padidina tikimybę, kad asmuo bus potencialiai nusiteikęs teikti ar jau aktyviai teikia indėlį Lietuvai. Tai atliepia naujausias migracijos ir vystymosi sąsajų teorines išvalgas dėl didesnio diasporos profesionalų dalyvavimo indėlio teikime bei migrantų organizacijų ir kilmės šalies paskatų vaidmens. Taip pat išryškina socialinių ryšių vaidmenį ne tik kaip indėlio perdavimo kanalui (pabrėžiamam transnacionalinės migracijos teorijoje), bet ir nusiteikimui teikti indėlį.

Tiek dalyvavimo Lietuvos viešajame gyvenime, tiek prisidėjimo prie Lietuvos gerovės atvejais be išsilavinimo įtakos indėlio teikimui buvo atskleisti ir kiti trys vienas su kitu stipriai susiję veiksniai – dalyvavimas užsienio lietuvių vienijančiose organizacijose ir požiūriai į lietuviybės išsaugojimo bei Lietuvos pažangos ir gerovės svarbą. Kiekvienas savaip šie veiksniai atspindi migrantų požiūrį į ryšių su Lietuva išlaikymą.

Kolektyviniai Lietuvos migrantų indėlio teikimo proceso veikėjai buvo pasiekti tiek per apklausas, tiek per interviu. Bendrose užsienio lietuvių apklausose apie 2/5 respondentų teigė priklausantys kokiai nors užsienio lietuvių vienijančiai organizacijai, diasporos profesionalų apklausoje priklausančių diasporos organizacijoms buvo daugiau – 2/3 apklaustųjų. Daugiausia užsienio lietuvių teigė dalyvaujantys savo gyvenamos šalies ar krašto lietuvių bendruomenėse, mažiau kitose lietuvių vienijančiose organizacijose (studentų ar jaunimo, konkrečių interesų, profesionalų klubams ir pan.). Aktyvūs užsienio lietuviai dažnai teigė priklausantys vienu metu keletui lietuvių organizacijų, kelioms jų vadovauja arba dalyvauja daugelyje veiklų.

Diasporos organizacijose dažniau teigė dalyvaujantys užsienio lietuviai su aukštesniu išsilavinimu, vyresni, gimę ne Lietuvoje, gyvenantys ilgiau nei 10 m. Darbininkai, kaip taisyklė, žymiai rečiau teigė dalyvaujantys diasporos organizacijose. Skirtingų metų užsienio lietuvių apklausos atskleidė ir papildomus dalyvavimo veiksnius, susijusius su motyvaciniais veiksniais ir paskatomis: dažniau teigė dalyvaujantys diasporos organizacijose tie migrantai, kuriems svarbu išlaikyti tautinį identitetą (lietuviybę) gyvenant

užsienyje¹⁷, kuriems svarbi Lietuvos pažanga ir gerovė ir kurie naudojami parama lietuvybei išlaikyti bei Lietuvos institucijų teikiama informacija.

Pagrindinės nedalyvavimo diasporos organizacijose priežastys siejamos su dideliu atstumu iki artimiausios užsienio lietuvių bendruomenės, laiko trūkumu ir dideliu užimtumu, dideliu atitrūkimu nuo Lietuvos, poreikio nebuvimu ar neigiamu požiūriu į Lietuvą, bendru uždaru, pasyvumu ar tiesiog intravertiškumu. Įsijungiama į užsienio lietuvių vienijančias organizacijas dėl altruistinių, savirealizacijos ar kitų motyvų, kuriems dažnai įtaką daro habitus, perimtas iš tėvų ar įgytas dar būnant Lietuvoje.

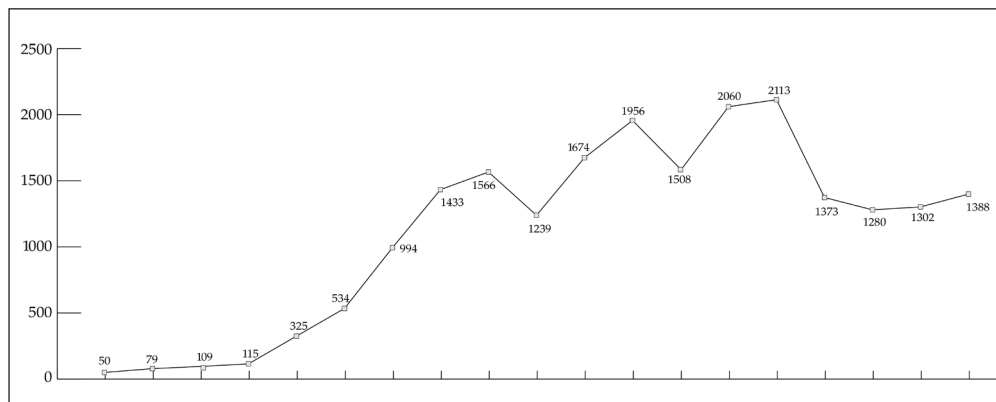
¹⁷ Pagal 2018 m. užsienio lietuvių apklausos duomenis 2 proc. dalyvaujančių Lietuvos diasporos organizacijose užsienio lietuvių teigė, kad jiems nesvarbu jų tautinis identitetas (lietuvybė) gyvenant užsienyje.

2. Užsienio lietuvių indėlio Lietuvos gerovei formos

Šiame poskyryje siekiama atskleisti, iš vienos pusės, dažniausiai teikiamas migrantų indėlio formas, remiantis kiekybinėmis užsienio lietuvių apklausų duomenų analize. Ši analizė pateikiama per sąsajas su indėlio teikėjų socio-demografinėmis charakteristikomis bei didelę įtaką darančiais veiksniais, susijusiais su dalyvavimu užsienio lietuviams vienijančiose organizacijose bei požiūriu į lietuviybės išsaugojimą ir Lietuvos pažangą bei gerovę. Iš kitos pusės, siekiama atskleisti migrantų indėlio formų įvairovę, pateikiamą kokybiniuose interviu.

2.1. Migrantų indėlio formų pasiskirstymas ir jį sąlygojantys veiksniai

Visų pirma užsienio lietuviai prisideda prie Lietuvos gerovės savo finansinėmis perlaidomis, kurios 2018 m. sudarė 2,6 proc. Lietuvos BVP (6 pav.). Nuo įstojimo į Europos Sąjungą migrantų finansinių perlaidų suma yra artima gautai iš ES paramai¹⁸. Šios finansinės perlaidos daugiausiai atitenka migrantų artimiesiems kaip socialinė parama, investuojamos į nekilnojamąjį turtą ir pan.

6 pav. Finansinės perlaidos Lietuvai (mln. dolerių). Šaltinis: Pasaulio bankas.

¹⁸ Migrantų finansinės perlaidos nuo 2004 m. (apie 14 milijardų eurų) beveik siekia Europos Sąjungos paramos lygį (apie 15 milijardų eurų). Šaltinis: Mačiulis, Nerijus (2019). „15 metų Europos Sąjungoje: pergalės, praradimai, perspektyvos“, publikuota 2019.03.06 lrt.lt, prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/703608/nerijus-maciulis-15-metu-europos-sajungoje-pergales-praradimai-perspektyvos>

Užsienio reikalų ministerijos užsakyti užsienio lietuvių tyrimai, be finansinių perlaidų atskleidžia daugiau įvairių imigrantų indėlio formų. Siekiant nustatyti užsienio lietuvių indėlio formas dalyvaujant Lietuvos viešajame gyvenime, 2013-2015 m. tyrimuose buvo užduotas klausimas „Kokiomis formomis dalyvaujate Lietuvos viešajame gyvenime?“. Klausimo atsakymus sudarė skirtingos indėlio formos ir galima buvo pažymėti visus tinkamus atsakymus (6 lentelė). 2016-2017 m. apklausoje šis klausimas nebuvo įtrauktas, o 2018 m. toks klausimas buvo pateiktas, tačiau atsakymų variantų formuluotės labai ženkliai skiriasi, tad duomenys pateikti atskiroje 7 lentelėje.

6 lentelė. Užsienio lietuvių dalyvavimo Lietuvos viešajame gyvenime formos 2013-2015 m. (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2013 (N=54)	2014 (N=133)	2015 (N=722)
Dalyvauja Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose	72,2	66,9	55,8
Dalyvauja Lietuvoje vykstančiuose renginiuose	70,4	45,1	41,7
Dalyvauja kultūriniame gyvenime	66,7	45,1	35,3
Palaiko ryšius su tam tikra grupe žmonių	61,1	61,7	77
Prisideda prie Lietuvos valstybės institucijų iniciatyvų ir programų realizavimo	37	13,5	8,7
Užsiima akademinė/publicistine veikla	35,2	21,1	12,7
Yra Lietuvoje veikiančių juridinių asmenų narys ar dirbate jų valdymo organuose	13	3	4,4
Užsiima verslu	11,1	8,3	9,1

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2013-2015 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas.

Populiariausios dalyvavimo Lietuvos viešajame gyvenime formos yra dalyvavimas Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose, renginiuose ir kultūriname gyvenime, bei ryšių palaikymas su tam tikra grupe žmonių. Visgi matyti, kad dalyvavimas viešajame gyvenime nuo 2013 m. pradeda mažėti beveik visose srityse, išskyrus ryšių palaikymą su tam tikra grupe žmonių. Šio sumažėjimo priežastys nėra lengvai paaiškinamos. Viena iš priežasčių gali būti susijusi su apklausos imties dydžio pokyčiu: jei 2013 m. buvo apklausti 711 respondentų (o iš jų tik 54 atsakė į šį klausimą), 2014 m. apklausti 635 respondentai (iš jų 133 atsakė į šį klausimą), tai 2015 m. apklausta 1720 respondentų (iš jų 722 atsakė į šį klausimą). Gali būti, kad apklausus daugiau respondentų į apklausą pakliuvo didesnis skaičius mažiau besidominčių dalyvavimu Lietuvos viešajame gyvenime respondentų. Apklausų respondentų socio-demografinių charakteristikų palyginimas parodo, kad 2015 m. buvo apklausta kiek daugiau neturinčių aukštojo išsilavinimo respondentų: jei 2013 m. tokių buvo 14,2 proc., tai 2015 m. – jau 21,1 proc. O kaip tik respondentai su žemesniu nei aukštasis išsilavinimas yra mažiau aktyvūs viešajame gyvenime.

Remiantis Lietuvos Respublikos vyriausiosios rinkimo komisijos duomenimis 2019 m. Lietuvos prezidento rinkimuose 51 Lietuvos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose rinkėjų sąrašuose buvo įrašyta 63 tūkst. 030 rinkėjų. Rinkimuose dalyvavo 44 tūkst. 142 rinkėjai (iš viso 70,03 proc.) (Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija 2019), tad, žinant, kad užsienyje gyvenančių asmenų, turinčių balsavimo teisę, yra apie 350 tūkst., balsavo apie 12,6 proc. užsienio lietuvių, turinčių balsavimo teisę. Tai daugiau nei ankstesniuose 2016 m. Seimo rinkimuose, kai užsiregistravusių užsienio lietuvių buvo tik 19207, balsavo 16 411 (85,4 proc.) (Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija 2016, 77), bei daugiau nei 2014 m. prezidento rinkimuose, kai užsiregistravo 15 744 rinkėjai, balsavo 11 636 (74,9 proc.) (Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija 2014). Tokiam rinkėjų užsienyje aktyvumui galėjo įtaką padaryti kartu vykęs dvigubos pilietybės referendumas, tačiau, galėjo nemažai prisidėti ir aktyvi agitacija bei pagalba registruojantis JK, kurie išaiškėjo atliekant interviu su lietuvių migrantais JK.

2018 m. klausime apie užsienio lietuvių dalyvavimą Lietuvos viešajame gyvenime daugiausia atsakiusių į klausimą paminėjo, kad dalyvauja pilietinėje veikloje (55,2 proc.) ir kultūros, meno veikloje (26,9 proc.). Galima pastebėti, kad 2018 m. klausimo atsakymų variantai nebuvo gerai apsvarstyti,

nes dalyvavimas Lietuvos visuomeninių organizacijų veikloje taip pat yra pilietinė veikla, tad pilietinėje (politinėje) veikloje dalyvavo 70,6 proc. visų atsakiusių į klausimą (7 lentelė).

7 lentelė. Užsienio lietuvių dalyvavimo Lietuvos viešajame gyvenime formos 2018 m. (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2018 (N=1504)
Pilietinėje veikloje (balsuoja, dalyvauja pilietinėse akcijose, diskusijose, kt.)	55,2
Kultūros, meno veikloje (pvz., Dainų šventėse, kituose renginiuose)	26,9
Dalyvauja Lietuvos visuomeninių organizacijų veikloje	15,4
Sporte (pvz., Pasaulio lietuvių žaidynėse, maratonuose, kt.)	7,2

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2018 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas.

2013-2018 m. tyrimuose taip pat buvo užduotas klausimas apie konkrečius indėlio tipus: 2013-2014 m. „Nurodykite, kuo jūs pats, Jūsų manymu, jau prisidėjote prie teigiamų pokyčių Lietuvoje?“, o 2015-2018 m. klausimo formulotė buvo pakeista – „Kaip manote, ar jūs prisidedate prie gerovės kūrimo Lietuvoje“. Taip pat keitėsi įtraukti atsakymų variantai, vienu buvo atsisakyta, nauji buvo įtraukti. Tai gana stipriai apsunkina palyginamumą, tačiau turint omenyje, kad buvo galima pasirinkti visus tinkamus variantus, naujai pridėti variantai nepadarė didesnės įtakos variantų pasiskirstymui, kaip matyti 8 lentelėje. Jei atsakymo alternatyva nebuvo įtraukta į tų metų atsakymų variantus, lentelėje pažymėta brūkšneliu.

8 lentelė. Užsienio lietuvių indėlio Lietuvos gerovei tipai (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2013 (N=657)	2014 (N=565)	2015 (N=1565)	2016 (N=1092)	2017 (N=982)	2018 (N= 1851)
Atostogavau Lietuvoje	-	-	-	74,9	74,4	-
Garsinau/-u Lietuvą savo buvimo valstybėje	53,9	43,7	61,2	59	60,6	-
Rėmiau/-iu likusius Lietuvoje giminaičius ir artimuosius	44,1	42,7	48,1	41,3	42,1	36,1

Rinkausi lietuvių kūrėjų darbus, lietuvišką produkciją, ją populiariu	-	-	42,3	37,8	34,6	-
Skyriau lėšų labdaros, paramos iniciatyvoms, socialiniams projektams, NVO Lietuvoje	-	-	-	20,8	19,3	19,7
Padėjau užmegzti kontaktus tarp savo buvimo šalies ir Lietuvos atstovų	20,2	19,3	18,1	18,3	18	14,4
Dalyvavau/-ju diskusijose Lietuvos viešojoje erdvėje	11,3	10,8	13,5	16,6	14,3	-
Investavau/-ju Lietuvoje	15,1	15,8	18,5	15,9	12,7	4,9
Lietuvoje įgyvendinau/-u kultūrinį, švietimo, verslo, sporto projektą	8,2	8,1	-	7,9	8,1	-
Taip, skatinu turizmą Lietuvoje	-	-	-	-	-	32,0
Taip, konsultuoju Lietuvos įmones, organizacijas, asmenis	-	-	-	-	-	7,1
Taip, dalyvauju bendroje mokslinėje, akademinėje veikloje	-	-	-	-	-	6,6
Taip, prekiauju lietuviškais produktais	-	-	-	-	-	2,3

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2013-2018 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas. 2018 m. perskaičiuoti rezultatai pagal pirminius duomenis, nes ataskaitoje nebuvo įtrauktas atsakymas „Dar neprišidėjau“.

Visuose į palyginimą įtrauktuose tyrimuose daugiausia užsienio lietuvių nurodė, jog jie prisideda prie Lietuvos gerovės garsindami Lietuvą savo buvimo valstybėje (simbolinis indėlis) bei remdami likusius Lietuvoje giminaičius ir artimuosius (ekonominis indėlis). Nuo 2015 m. įtraukus atsakymo variantą apie lietuviškos produkcijos vartojimą (ekonominis indėlis), respondentai taip pat dažnai pažymėjo prisidedantis šia veikla, nors prisidėjimas nuo 2015 m. turi mažėjimo tendenciją – nuo 42,3 proc. 2015 m. iki 34,6 proc. 2017 m. Stabilesnis prisidėjimas atostogų praleidimo Lietuvoje (apie 74 proc.), lėšų labdarai skyrimo (apie 20 proc.),

kontaktų tarp savo buvimo šalies ir Lietuvos atstovų užmezgimo (apie 18-20 proc.), dalyvavimo diskusijose Lietuvos viešojoje erdvėje (apie 11-16 proc.), investavimo Lietuvoje (13-18 proc.) atvejais. 2018 m. pirmą kartą pateiktą atsakymo variantą „Taip, skatinu turizmą Lietuvoje“ pasirinko 32 proc. respondentų.

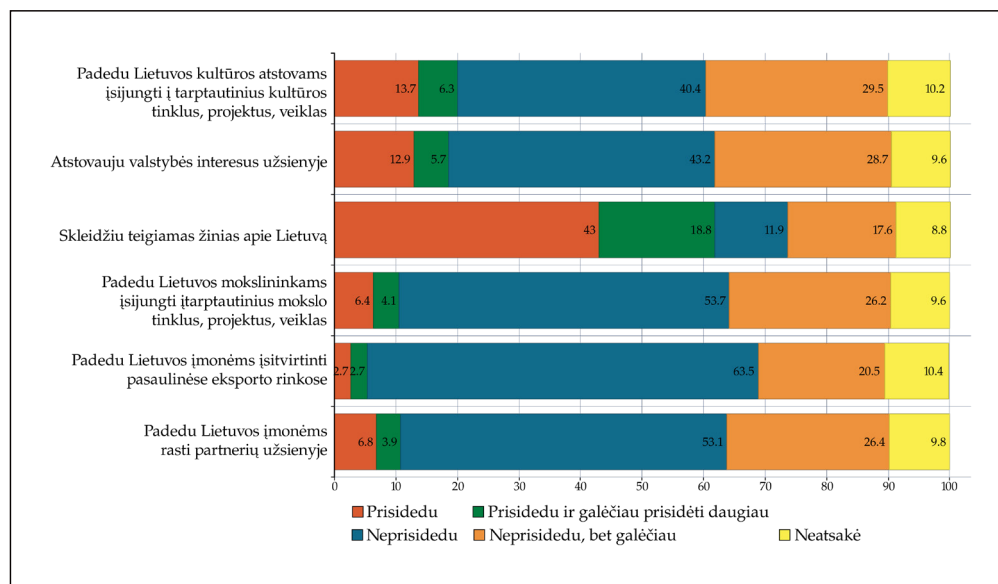
2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakytame užsienio lietuvių tyrime atskirai buvo klausiama apie simbolinį užsienio lietuvių indėlį garsinant Lietuvos vardą: Ar Jūs prisidedate prie Lietuvos žinomumo ir tarptautinio patrauklumo didinimo? (procentai skaičiuojami nuo visų respondentų, galimi keli atsakymai, N=1384). 74 proc. respondentų nurodė, kad jie prisideda prie Lietuvos žinomumo ir tarptautinio patrauklumo didinimo pasakodami apie Lietuvą kolegoms, kaimynams, draugams; 30 proc. – rašydami žinutes apie Lietuvą socialiniuose tinkluose, dalindamiesi pozityviomis žinutėmis. Dalis apklaustųjų (14 proc.) taip pat organizuoja renginius, rengia prezentacijas. 18 proc. užsienio lietuvių atsakė, kad jie niekaip neprisideda prie Lietuvos žinomumo ir tarptautinio patrauklumo didinimo (Vilmorus 2018, 51).

Kaip matyti, labiausiai prisideda simboliniu indėliu (garsina Lietuvą savo buvimo valstybėje), ekonominiu indėliu (remia likusius Lietuvoje giminaičius ir artimuosius, vartoja lietuvišką produkciją, praleidžia atostogas Lietuvoje, skatina turizmą į Lietuvą, investuoja Lietuvoje), bei politiniu/pilietiniu indėliu (balsuoja, dalyvauja pilietinėse akcijose, diskusijose Lietuvos viešojoje erdvėje, Lietuvos visuomeninių organizacijų veikloje), kiek mažiau – socialiniu indėliu (skiria lėšas labdarai, padeda užmegzti kontaktus tarp savo buvimo šalies ir Lietuvos atstovų).

Pagal 2018 m. užsienio lietuvių apklausos duomenis, kaip ir dalyvavimo Lietuvos viešajame gyvenime, taip ir prisidėjimas skirtingomis indėlio formomis prie Lietuvos gerovės stipriai priklauso nuo respondentų išsilavinimo: respondentai su aukštesniu išsilavinimu dažniau, nei žemesnį išsilavinimą turintys respondentai, teigė konsultuojantys Lietuvos įmones, organizacijas, asmenis, tarpininkaujantys užmezgant kontaktus tarp Lietuvos ir šalies, kurioje gyvena, skatinantys turizmą Lietuvoje bei investavę Lietuvoje. Nuo išsilavinimo nepriklauso tik indėlis dviejose srityse: artimųjų rėmimo ir labdaros teikimo atvejais. Artimųjų rėmimo atveju, apie pusė tiek įmonių ir įstaigų vadovų, tiek verslininkų, tarnautojų ar specialistų, tiek ir darbininkų remia savo artimuosius. Tačiau darbininkų atveju artimųjų rėmimas ir, iš dalies, labdara yra pagrindinės indėlio formos, kai kitos migrantų grupės prisideda ir kitomis indėlio formomis. Tai atliepia

Bourdieu socialinės praktikos teorijos ir naujausių migracijos ir vystymosi sąsajų teorines išvalgas apie skirtingų socialinių migrantų grupių skirtingas galimybes prisidėti prie kilmės šalies gerovės.

2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrime taip pat buvo klausiama apie jų indėlį kuriant Lietuvos gerovę. Buvo pateiktos atsakymų alternatyvos, apimančios ekonominį, kultūrinį ir simbolinį indėlį. Kaip indėlį kuriant Lietuvos gerovę daugiausia respondentų nurodė prisidedantys skleisdami teigiamas žinias apie Lietuvą (61,8 proc.), padėdami Lietuvos kultūros atstovams įsijungti į tarptautinius kultūros tinklus, projektus, veiklas (20 proc.) bei atstovaudami valstybės interesus užsienyje (18,6 proc.). Kitais aspektais kuriant Lietuvos gerovę dauguma respondentų neprisideda, tačiau maždaug ketvirtadalis tai daryti galėtų (7 pav.). Tai atskleidžia didžiulį diasporos profesionalų potencialą – apie 20-30 proc. respondentų galėtų, nors dabar neprisideda, esant sąlygoms, prisidėti prie visų išvardintų veiklų, be to, apie trečdalį iš jų prisidedančių teigia, kad galėtų prisidėti daugiau.

7 pav. Užsienyje gyvenančių lietuvių pasiskirstymas pagal indėlį kuriant Lietuvos gerovę (proc., N=512). Šaltinis: sudarytas autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Tiek kiekybinių užsienio lietuvių apklausų, tiek kokybiniai interviu duomenys atskleidžia, kad dažnai užsienio lietuviai savo indėlį į Lietuvos gerovę

mato per savo profesinių kompetencijų prizmę. Pavyzdžiui, kiekybinių apklausų atveju matyti, kad investuoja daugiausiai verslininkai ir įmonių, įstaigų vadovai, konsultuoja Lietuvos įmones, organizacijas ar asmenis taip pat verslininkai, vadovai bei mokslininkai. Dalyvauja bendroje mokslinėje veikloje daugiausiai mokslininkai. Kokybiniai interviu tą patvirtina, pavyzdžiui, mokslininkai prisideda prie Lietuvos mokslininkų mokslo projektų vertinimo, paskaitų, seminarų pravedimo universitete, studentų pasikvietimui praktikai: „*tai aš jiems [Lietuvos mokslų tarybai] esu savo CV davus ekspertuoti tų mokslinių pasiūlymų vertinime. Ką tikrai aš įsivaizduočiau, ne tai, kad paskaitas dėstyt, bet kažkokius seminarus universitete. <...> aš mielai net vieną kitą studentą pakviesčiau*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, mokslininkė, 1,5 m. JK).

Verslo srities specialistai daugiau galvoja apie investicijas, savo verslą Lietuvoje: „*daug kas, pagyvenę užsienyje mato Lietuvos investavimo galimybes, tarkime, nekilnojamą turtą perka, ar kažkaip patys kažkokią veiklę Lietuvoj užsuka*“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK). Taip pat kaip indėlis įvardijamas tarpininkavimas tarp Lietuvos ir gyvenamos šalies verslininkų, investicijų pritraukimas ir panašiai: „*užsienio lietuviai galėtų labai prisidėti prie pinigų pritraukimų ir suvedimo tų starup'ų su užsienio investuotojais. [...] Kad lietuviai galėtų dirbti kaip mediumas tarp Lietuvos verslininkų kompanijų ir kontaktų užsienyje*“ (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK).

Kultūros srities atstovai siekia prisidėti prie Lietuvos kultūros vystymo, naujų idėjų įvedimo: „*Man tai labai toks geras jausmas, kad aš atiduodu Lietuvai kaip galiu. Aišku, tai nėra dideli, nacionalinės reikšmės, investiciniai projektai, verslo projektai, bet kultūra labai svarbu yra iš principo <...>, nes per kultūrą, per švietimą mes tampame žmonėmis, tampame bendruomene*“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK).

Atsižvelgiant į užsienio lietuvių didesnę polinkį prisidėti prie Lietuvos vystymo savo kompetencijos srityse veiksmingesnės galėtų būti migrantų indėlių skatinančios priemonės, tikslingai susiejančios indėlio sritis ir užsienio lietuvių kompetencijas.

2.2. Migrantų indėlio formų įvairovė

Kokybinių interviu su užsienio lietuviais duomenys pateikia gerokai platesnę indėlio formų, kaip galima būtų prisidėti prie Lietuvos gerovės, spektrą. Tai atskleidžia didelę indėlio formų įvairovę, toliau pateikiamą susistemintą pagal indėlio rūšis. Taip pat siekiama suprasti, kokios aplinkybės, kokie

kiekybinėje analizėje sunkiau apčiuopiami veiksniai lemia vienos ar kitos indėlio formos (ne)pasirinkimą.

2.2.1. Ekonominis indėlis

Kokybinių duomenų analizė atskleidžia, kad lietuviai, gyvenantys JK, teikia ekonominį indėlį pačiomis įvairiausiomis formomis. Dažniau paminimos šios ekonominio indėlio formos: finansinės perlaidos, siuntos, labdara, minios finansavimas (angl. *crowd-funding*), investavimas, verslo sukūrimas. Šis indėlis teikiamas tiek asmeniškai, tiek per lietuvių organizacijas JK.

2.2.1.1. Finansinės perlaidos

Kaip jau atskleidė kiekybinių apklausų analizė, finansines perlaidas siunčia tiek aukštos, tiek žemos kvalifikacijos žmonės. Kai kurie informantai teigia, kad visi išvykę į užsienį siunčia pinigų savo šeimai ir kitiems artimiesiems: „*visą laiką tą [finansiška] padedu tėvams] darau. Tikriausiai nepažįstu nei vieno Anglijoje esančio lietuvio, kuris nesiųstų namo pinigų*“ (moteris, 45 m., aukštasis, savivaldybės darbuotoja, 22 m. JK). Tačiau ar siunčia finansines perlaidas, ar ne, priklauso nuo informantų šeimos ir artimųjų materialinės padėties Lietuvoje. Dažniausiai siunčia tie, kurie išvyko į JK dėl šeimos ir kitų artimųjų sunkios materialinės padėties ar dėl darbo netekimo, verslo žlugimo finansinės krizės metu, sutuoktinio mirties ir daugelio kitų priežasčių:

„*Turėjau ir tebeturiu didelę šeimą, auginau su vyru keturias dukteris, bet taip atsitiko, kaip gyvenime būna situacijų, kurių tu neplanuoji... Mano vyras žuvo. <...> Tas įvyko labai greitai, aš neplanavau, negalvoju, net minties tokios nebuvo [išvykti], bet kai žmogus pradeda klimpti į skolas... <...> Dabar esu čia penkiolikti metai*“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK).

„*Lietuvoje 2009 metais buvo labai sunki ta situacija, ekonominė krizė buvo, nors vyras turėjo savo verslą Lietuvoje, bet viskas pradėjo sektis sunkiau ir tada aš pasiūliau važiuoti vasarai pabandyti, pasižiūrėti kas ten kaip. Ir mes išvažiavome. Išvažiavome 3 mėnesiams, o dabar jau 10 metų čia*“ (moteris, apie 50 m., aukštasis, menininkė, org. vadovė, 10 m. gyvenanti JK).

„*Netekau darbo Lietuvoje būdama jau gana solidaus amžiaus, įmonė, kurioje dirbau atleido mane net nepaaiškinusi priežasčių, stovėjau darbo biržoje pusę metų. <...> Pradėjau svarstyti įvairiausias galimybes, yra keletas draugių, kurios Anglijoje gyvena, viena mano moksladraugė, ji dirbo vertėja ir ji pakalbino mane,*

sako atvažiuok“ (moteris, 45 m, aukštasis, vertėja, soc. darbuotoja, org. vadovė, 8 m. gyvenanti JK).

Šiems ekonominiams migrantams artimųjų išlaikymas Lietuvoje yra pagrindinis migracijos tikslas: „*aš kai išvažiavau, viską labai skaičiuodavau, dirbau daug, viršvalandžius. <...> Suskaičiuodavau, kiek man kainuos transporto išlaidos, kiek man reikės pragyvenimui ir visus likusius pinigus aš išsiųsdavau [vaikams]*“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, 15 m. gyvenanti JK). Kiti informantai teigė, kad jei jų išvykimo pradžioje intensyviai siuntė pinigus tiek šeimai, tiek savo tėvams, šiuo metu siunčia mažiau, nes, pvz., tėvai jau savarankiškai pragyvena: „*siunčiu šeimai. Anksčiau tėveliams siųsdavau, dabar kažkaip patys prasisuka.*“ (vyras, apie 40 m., profesinis, šaltkalvis, 12 m. JK).

Kitas finansinių perlaidų aspektas, išryškėjęs kalbant su informantais, yra tas, kad artimieji Lietuvoje kartais nenoriai priima finansinę pagalbą: „*labai plačiai neprisidedu. <...> Sunku stebėti, kad maži jų atlyginimai, įdomu, kaip jie taip išsisuka. Mama mano tikrai nesistengia dejuoti, kad prastai jiems ten. Kiek turi, jiems tiek užtenka*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, menininkė, verslininkė, 5 m. JK). Nebūti našta savo artimiesiems yra viena iš gana paplitusių dispozicijų Lietuvoje, kurios lemia žmonių elgesį. Pavyzdžiui, dažnai informantų tėvai, nors ir turėdami materialinių sunkumų, atsisako priimti išvykusių vaikų pagalbą: „*mano mama minėjo, kad ji nenorėtų, kad aš jai padėčiau, nors ji augina neįgalią seserį. <...> Tikrai joms sunku. Mano mamai tos pagalbos reikėtų, bet ji gal jaustųsi blogai, kad ji pati negali [apsirūpinti]. Ji gal labiau manęs prašo, kad aš jai padėčiau surasti kažkokį būdą, kaip ji pati galėtų užsidirbti*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, architektė, dailininkė, 2 m. gyvenanti JK).

Kiti informantai, ypač kurie išvyko mokytis, dažniau teigia, kad pinigais retai kada tenka prisidėti, atvirkščiai, jiems padeda tėvai iš Lietuvos: „*man tėvai duoda pragyvenimui, bet dauguma žmonių čia dirba. <...> Aš dirbau antrame ir trečiame kursuose, aš buvau praktikoje apmokamoje, bet šiemet nedirbu, tik mokausi*“ (vyras, 23 m., studentas, org. vadovas, 3,5 m. JK). Tačiau yra ir tokių, kuriuos jau po studijų JK pasilikusios dirbti šioje šalyje, vis dar kartais finansiškai paremia tėvai: „*labiau tėvai mane remia, nei aš juos*“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. gyvenanti JK).

Tokia tėvų pagalba leidžia šiems migrantams pradėti gyvenimą migracijos šalyje jau stovint ant aukštesnio laiptelio – jie turi daugiau galimybių rinktis kur studijuoti ar kokį darbą dirbti. Tai padeda jiems sukaupti dar daugiau resursų – dažniausiai prestižinį aukštąjį išsilavinimą ir vėliau labai gerai apmokamą darbą (pvz., finansiniame sektoriuje) ar tokį darbą, kuris nors ir yra

mažiau apmokamas, bet suteikia savirealizacijos, pasitenkinimo nešant naudą visuomenei galimybes, pvz., JK nevyriausybinių organizacijų sektoriuje.

Iš kitos pusės, kalbantis su išvykusiais iš Lietuvos lietuviais pasitaikė atveju, kai migrantų tiek iš pradžių, tiek po kelių metų, paremia suaugę vaikai, likę Lietuvoje: *„kadangi atvykau čia ir pradėjau stotis ant kojų, buvo tikrai labai sunku ir finansiškai, esu labai dėkinga sūnui, jis mane rėmė. Ir dabar dar kartais paremia. Perveda man į sąskaitą pinigų. Jo kalėdinė dovana yra piniginė išraiška. Aš nieko neremiu Lietuvoje“* (moteris, apie 54 m, aukštasis, vertėja, soc. darbuotoja, org. vadovė, 8 m. JK). Kartais vėlgi nenoras, kad vaikai išlaikytų, nenoras būti finansine našta savo artimiesiems yra viena iš priežasčių vis dar likti JK: *„aš negaliu sau leisti, kad vaikai mane dar išlaikytų. Aš kiek galiu, padedu vaikams. O į Lietuvą parvažiavusi šito negalėsiu daryti – anūkėliams, vaikams dovanas [pirkti], keliauti kur panorėjusi. O čia aš galiu sau leisti“* (moteris, 59 m., profesinis, mėsos cecho darbuotoja, 14 m. gyvenanti JK).

Remiantis informantų interviu duomenimis galima pastebėti, kad finansinių perlaidų teikimas savo artimiesiems gali skirtis priklausomai nuo to, kokiai socialinei grupei artimieji ir dažnai pats migrantas priklauso. Jei migrantas išvyko dėl skurdo, nepriteklių, nedarbo, greičiausiai ir jo šeima patiria ekonominius sunkumus ir tuomet siunčiamos finansinės perlaidos likusiems artimiesiems Lietuvoje. Tačiau jei migrantas išvyko siekdamas mokytis, daryti karjerą ar ieškodamas didesnių iššūkių, dažnu atveju ir jo artimieji gyvena materialiai aprūpinti: *„gali būti taip, kad tie žmonės, kurie mažiau išsilavinę ir jie daugiau siunčia pinigų, jų aplinka ir artimieji galbūt yra irgi mažiau išsilavinę, jiems tų pinigų daugiau reikia. Nes gali būti, kad <...> tie žmonės, kurie smarkiai išsilavinę, daug pasiekę, gali būti, kad Lietuvoje jų artimieji yra smarkiai išsilavinę, daug pasiekę. Ir jiems pinigų nereikia“* (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK).

2.2.1.2. Siuntos

Kita ekonominio migrantų indėlio rūšis yra įvairios siuntos. Jos taip pat padeda prisidėti prie Lietuvoje likusių artimųjų aprūpinimo. Siuntų siuntimas turi galias tradicijas, seniau išvykusių migrantų tėvai jau siuntė siuntas savo artimiesiems sovietmečio laikotarpiu, nors buvo nemažai kliūčių: *„mano tėvai siuntė, ir tėtis siuntė, ir mama siuntė. Nebuvo taip paprasta, rusai labai kontroliavo ką ir kiek galima siųsti ir tą galima buvo daryti per jų įgaliotus agentus Londone. Turėjai labai kruopščiai surašyti kas yra, ribotas kiekis ką galima siųsti ir rusiškai reikėjo*

surašyti. Siųsdavo batus, medžiagas siuvimui, vilną gerą anglišką, siūlus mezgimui, tirpstančią kavą. <...> Ir daug kas siuntė“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK).

Ši tradicija išliko ir po Nepriklausomybės atgavimo, nors gyvenimui po truputį gerėjant Lietuvoje tos siuntos ilgainiui prarado būtinumą: „aš nežinau apie kitus, bet kai mes atvažiavome 1992, tai vežėme tokius dalykus, kurių trūko. Mama kojines savo ten giminaitėms, siūlų – tikrai. Ir kavą. Nescafe. Tą vežėme, gerai atsimenu. <...> Žinoma, dabartinė karta nemoka megzti ir visko yra“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK). Visgi kai kurie informantai teigė siuntas siunčiantys ir dabar, nes kai kurios prekės užsienyje yra pigesnės ir kartu su siunčiamais pinigais yra laikoma finansine pagalba: „ko jis prašo, tai aš jam viską – medicinos dalykų, tepalų, kremų – superku ir išsiunčiu“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK), „mama gauna 200 eurų pensijos, tai labai juokinga. Aš jai siunčiu vaistus, skalbimo priemonės, nes jos yra pigesnės čia. <...> Vyras taip pat [daro] su savo mama. Tai yra finansinė pagalba“ (moteris, 57 m., aukštasis, pardavimų vadybininkė, org. vadovė, 8 m. JK). Taip siuntos prisideda prie likusių Lietuvoje artimųjų gerbūvio išlaikymo ir stiprinimo.

2.2.1.3. Labdara, minios finansavimas

Kita ekonominio indėlio dalis yra labdara, skirta Lietuvoje gyvenančių žmonių (ne artimųjų) pagalbai. Tokia labdara gali būti teikiama ir pinigais, ir siuntiniais: „esu dalyvaavusi irgi labdaros rinkime, kur siunčia į globos namus, vaikų namus. Esame darę užpirkimus ir rinkimus labdaros tam tikros. Lietuvoje siuntinį esu siuntusi nepasiturinčioms šeimoms, kad leisti vaikus į mokyklą“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK), „padedu vienai šeimai. Jaunai moteriai, kuri turi tris vaikus. Jos vyras žuvo. Nėra tai ženkli pagalba, bet prieš rugsėjo pirmąją, ar Velykom, ar Kalėdom susirašome, ji man parašo, ko tikrai reikia, aš viską jai superku, išsiunčiu“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK).

Pastaruoju metu taip pat išryškėjo naujas finansinės pagalbos rinkimo būdas – minios finansavimas, kai daugelis žmonių prisideda prie kokio nors labdaringo tikslo, pvz., prie paramos apmokėti medicininės paslaugas, sudegus namams ar, kaip teigė viena iš informančių, prie galimybės įdomiam žmogui iš Lietuvos išvykti mokytis į užsienį: „ir kai yra akcijos įvairios, paremkime kažkokius žmones įdomiais projektais ar idėjomis, operatorius <...>, kur studijuoti išvažiavo į LA Kino institutą, tai irgi prisidėjau prie jo, jam tokią paramą tarsi suteikiau. Minios finansavimą“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK).

Labdaros teikimas Lietuvai vyksta ne tik per asmeninius kontaktus, bet ir šio indėlio mobilizacijos lietuvių bendruomenėse būdu: „o jei šnekant apie lietuvius, kaip bendriją, tai yra labai didelis indėlis. Mes viską darome savo pinigais. Siunčiame labai daug labdaros į Lietuvą“ (moteris, 57 m., aukštasis, pardavimų vadybininkė, org. vadovė, 8 m. JK), „šiemet mes jau dalyvavome su „Gėrio trupinėliu“, tai <...> nepasiturinčioms šeimoms Lietuvoje JK parama Lietuvai. Tai mes dalyvavome šitoje akcijoje ir rinkome dovanėles ir siuntėme į Lietuvą“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „Dirbam su Carito organizacija, remiam. Per mūsų klubo Kalėdinį vakarėlį mes rinkome lėšas ir darėm tokį labdaros vakarą, rinkome lėšas Caritui“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, 10 m. JK), „renkam papildomai lėšas labdarai. Pvz. su klubo nariais važiuvom slidinėti, aš buvusi kalnų slidininkė, kita mano draugė irgi sportavusi, tai mes padarėm klubo nariams pamokas, o jie paaukojo labdarai į mūsų fondą“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, org. vadovė, 10 m. JK).

Galima išskirti bent dvi lietuvių bendruomenių orientacijos į labdaros teikimą priežastis. Pirmą jų siejama su Vakarų šalyse turinčios senas tradicijas davimo, labdaros kultūros įtaka: „tarp išvykusių lietuvių [stiprėjanti] ta davimo kultūra, labdara, ką labai matome gyvendami Anglijoje ar Amerikoje, kur labai tas yra paplitę. Jei tik gali, verta tą daryti, ar pinigais, ar savo laiku, ar kažkokia kita pagalba“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK). Tai atspindėtų iš Lietuvos išvykusių žmonių habitus transformaciją kitos šalies vertybių ir elgesio modelių įtakoje.

Antroji lietuvių bendruomenių orientacijos į labdaros teikimą priežastis siejama su noru tą davimo kultūrą perkelti į Lietuvą, būti tokio filantropinio elgesio pavyzdžiu: „stengiamės tą [davimo] kultūrą kažkaip skatinti ir atvežti į Lietuvą“, „labdaros veikla užsiimame, tokiu būdu prisidedame prie Lietuvos gerovės. Aišku, tai nėra dideli mąstai, na, bet bent simboliškai svarbu, manau, tą pavyzdį rodyti, kad, galbūt, kitus įkvėpti tą patį daryti, nes to, manau, labai trūksta Lietuvoj“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK). Toks kultūrinių nuostatų perkėlimo siekimas taip pat atskleidžia užsienio lietuvių teikiamą kultūrinį indėlį vertybiniais Lietuvos gyventojų ir visuomeninių grupių pokyčiams.

2.2.1.4. Investicijos, verslo sukūrimas

Kai kurie užsienio lietuviai investuoja Lietuvoje ar sukuria savo verslą. Tokią praktiką turinčių informantų disertacijos tyrime nepavyko pasiekti, tačiau apie tai žino kiti kalbinti informantai. Viena dažnesnių investavimo formų

yra nekilnojamo turto pirkimas ar savo verslo sukūrimas: „daug kas, net negyvendami [Lietuvoje], bet kažkokią veiklą pradeda. Ir paskui palieka, kad ji pati veiktų. Galbūt dažniausiai yra nekilnojamas turtas. <...> Daug kas taip daro“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK).

Interviu atskleidė, kad kai kurie informantai pamažu perkelia dalį savo verslo į gimtąją šalį ir pan.: „aš čia pradėjau grįžinėti po truputį, dabar daug mentorystės darau, mentoring sessions, gana daug workshopų ir šiaip sesijų apie PR startupams. Nes sakau, mes galime padaryti gerą produktą, bet mes dar nelabai žinome, kaip tą produktą išvystyti taip, kad būtų įdomu užsieniečiams“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, verslininkė, 10 m. JK). Arba sukuria reikalingas sąlygas toliau vystyti savo verslą bei padėti kitiems verslams ar iniciatyvoms Lietuvoje: „dabar mes su drauge įkūrinėjame foto studiją, kurią tris metus statėme. Tai norime pasidaryti sau kūrybinę erdvę, nes mano draugė maisto tinklaraštį rašo ir jai irgi reikia vietos fotografuoti, ir aš visą laiką norėjau turėti erdvę kūrybai ir kažkaip [tokių] studijų nelabai buvo Lietuvoje, tai sugalvojome pastatyti ir ją nuomoti“ (vyras, 32 m., aukštasis, fotografas, 12 m. JK). Šiuose pavyzdžiuose atsiskleidžia ryškaus transnacionalinio gyvenimo tarp abiejų (ar daugiau) šalių situacija bei matomos verslo galimybės Lietuvoje. Šios galimybės kai kuriems informantams atrodo labai pagerėjusios nuo jų išvažiavimo laikų: „absoliučiai jau turime viską Lietuvoje. <...> Išnyko apribojimai, kur anksčiau Vilniuje, <...> tai nebėra jau tokio pranašumo Anglijos, kaip anksčiau buvo“ (vyras, 31, aukštasis, kino industrijos atstovas, 10 m. JK).

Kai kurie informantai atskleidė, kad patys norėtų sukurti verslą Lietuvoje ateityje: „aš įsivaizduoju, kad pats kurčiau investicinę kompaniją. <...> Nebūtų toks spartus tobulėjimas, bet manau kurčiau kažką savo“ (vyras, apie 24 m., aukštasis, finansų specialistas, 5 m. JK). Tokios investavimo ar savo verslo sukūrimo veiklos siejamos ne tiek su asmenine nauda, kiek su ryšio su Lietuva palaikymu ar net siekimu į ją sugrįžti: „nereikia to turto prižiūrėti, jį iš savęs jau turi vertę. Ir vėlgi, tada neprarandi ryšio su Lietuva, nes turi lyg ir namus ir visą laik gali grįžti“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK).

2.2.1.5. Kitos materialinės paramos rūšys

Be jau minėtų dažniausiai paplitusių materialinės paramos rūšių buvo paminėtos ir kitos rūšys: stipendijų skyrimas, prizų įsteigimas, bilietų artimiesiems nupirkimas, pinigų leidimas Lietuvoje ir pan. Nors jos nėra dažnai paminimos, tačiau parodo platesnį materialinės paramos spektrą: „moksleiviams įsteigėme

kelias stipendijas į jų vasaros verslumo stovyklą, tiek ir keletą kitų jų projektų remiamė ar prizais, ar kitaip. <...> Tikintis, kad tai galbūt pakeis jų gyvenimo trajektoriją į gerąją pusę“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK), „bilietus nuperku, kad pas mane atvažiuotų vaikai ar mama, ar sesuo. Tai visą laiką tuom prisidedu“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „grįžus namo pinigų leidi Lietuvoje, aš daug mieliau leisiu Lietuvos rinkoj pinigų, negu čia“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK).

2.2.2. Kultūrinis indėlis

Iš interviu su lietuvių migrantais JK išaiškėjo kelios pagrindinės kultūrinio indėlio, kuris mažiausiai buvo tyrinėtas kiekybinėse apklausose, formos: vertybių keitimas, žinių ir patirties perkėlimas, Lietuvos kultūrinės veiklos stiprinimas, Lietuvos menininkų pakvietimas į JK bei mokslinės veiklos stiprinimas.

2.2.2.1. Vertybės, kultūrinės nuostatos

Susipažinus su kitų šalių kultūra migrantams norisi geriausių dalykų, tam tikras kultūrinės nuostatos pamažu perkelti į Lietuvą. Kaip teigia viena informantė: *„mes stengiamės gražinti Lietuvai ne tik pinigais, bet keičiam kultūrą. Čia yra pagrindinė tokia mūsų misija. Bandyti keisti kultūrą į gerąją pusę. <...> Va čia yra tai, ko reikia šalia pinigų“* (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK).

Kaip vienas iš kultūrinių nuostatų pavyzdžių buvo paminėtas JK lietuvių tiesioginis ar netiesioginis LGBT maršo Vilniuje palaikymas, kaip tolerancijos ir liberalių vertybių skatinimo Lietuvoje išraiška: *„prieš du metus tapome, tikiuosi, kad ir vėl būsime Baltic Pride festivalio rėmėjai. Irgi tiesiog su ta žinute, ką mes matome ir perimame tas vertybes vakaruose, kad na visi žmonės yra lygūs, nepriklausomai nuo jų lyties, religijos ar ten kitų pažiūrų ir t.t. Matom, kad Lietuvoje to balso trūksta. <...> Tikim tom vertybėm, europietiškom, vakarietiškom ir norime jas skleisti Lietuvoje matydami, kaip tai yra svarbu ir kad tai daug gero atneša visai šaliai“* (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).

Tai vėlgi atspindi habitus transformaciją, migracijos šalies vertybių ir elgesio modelių perėmimą gyvenant migracijos šalyje: *„žmonės, kurie ilgai gyveno tokiose šalyse kaip Didžioji Britanija ar JAV, jie galbūt susidūrę su labiau tolerantiška visuomene ir su labiau liberaliomis vertybėmis, kurios labiau paplitusios ir jiems jos yra labai svarbios. Tai dažnai Lietuvoje jie dalyvauja ir bando visai asmeniškai skatinti tuos visus dalykus. Pvz., čia buvo tas LGBT maršas Vilniuje, daug mūsų narių*

arba morališkai dalyvavo, arba Facebook postino, arba patys atvyko, šnekėjo“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK).

Nebūtinai migrantų propaguojamos vertybės ir nuostatos gali būti priimtinas visiems Lietuvos gyventojams. Pavyzdžiui, Lenkijos atveju, buvo pastebėta, kad jos gyventojai priešinasi šeimos, religinių vertybių kaitai (White 2016a, 63-64), tad migrantams sunkiai sekasi perkelti į kilmės šalį pozityvų požiūrį į etninę, religinę ar rasinę įvairovę (Nowicka ir Šerbedžija 2016, 14).

2.2.2.2. Žinios ir patirtis

Viena iš labiausiai paplitusių kultūrinio indėlio rūšių yra žinios ir patirtis, kurios perkeliomos į Lietuvą per ekspertinės nuomonės pateikimą, konsultacijas, paskaitas, dalyvavimą konferencijose ir pan. Galima išskirti bent kelias tokio perdavimo sritis – vyriausybei, privačioms ir valstybinėms įmonėms, studentams ir mokslo bendruomenei:

- Pasisakymai dėl reformų, strategijų, programų: *„paskutinis [indėlis] yra kažkoks bandymas būti minties lyderiais, pasisakymais kažkokiais galbūt išsakyti savo požiūrį į kažkokių klausimus ar pasidalinti patirtimi. Keli tokie pavyzdžiai būtų, kad kai vyko diskusija Lietuvoje apie pensijų reformą, mes ten irgi viešoje erdvėje pasisakėme, išsakėme savo nuomonę, ką manome ta tema, kaip finansų ekspertai“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK), „pvz., Lietuvos energetikos strategija buvo. <...> Ir buvo galima teikti komentarus jai. <...> Vis tiek užtrunka tą komentarą ir parašyt, ir taip toliau, bet teikiau vien tam, kad pagerinti Lietuvos energetikos sprendimus“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, mokslininkė, 1,5 m. JK).*
- Patirties perdavimas privačioms įmonėms: *„esu gavusi prašymą, <...> draugai geri atidarė investicinį fondą. <...> Jie nori pasiimti iš žmogaus, kuris turi užsienio patirtį, atsivežti pas save. <...> Man smagu jiems ir patarti, ir savo patirtim pasidalinti“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK), „kadangi mes daug dirbame su startuoliais ir mano klientai, 95 procentai tikriausiai yra startuoliai iš viso pasaulio, aš tiesiog žinau, kas labai gerai veikia tose šalyse. Atvažiauvau ir pradėjau pasakoti, kas yra tas piaras, kas yra marketingas ir kas yra reklama, <...> kaip tą produktą išvystyti taip, kad būtų įdomu užsieniečiams“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, verslininkė, 10 m. JK).*
- Patirties perdavimas valstybinėms įmonėms: *„aš esu labai prisidėjusi prie Rise Vilnius, mes su Go Vilnius dabar labai daug dirbame, kai buvo ta G-Spot*

kampanija, mes jiems darėme PR Vokietijoje, taip ir prisidedi prie to Lietuvos kūrimo“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, verslininkė, 10 m. JK).

- Patirties perdavimas paskaitų, konferencijų metu: *„aš, pavyzdžiui, asmeniškai ir iš savo patirties žinau, kad daugelis lietuvių atvažiuoja čia į Lietuvą skaityt paskaitų, pavyzdžiui, ISM'e. Taip atiduodi savo patirtį, daliniesi. Arba kažkokioj gal konferencijoj sudalyvauji“* (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK), *„aš esu buvęs Lietuvoje neseniai dvi savaites, dėščiau Klaipėdos universitete“* (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas, 6 m. JK).

Pasak Kuznetsov, žinių, įgūdžių ir patirties perdavimas gali būti net veiksmingesnis nei ekonominis indėlis (Kuznetsov 2013). Tai leidžia sustiprinti kilmės šalių žmonių ir organizacijų kompetencijas spręsti iškilusias problemas, vysto kūrybiškumą ir skatina kurti bei pritaikyti naujoves.

2.2.2.3. Kultūrinė veikla

Išvykę lietuviai menininkai prisideda prie Lietuvos kultūrinės veiklos stiprinimo, organizuodami naujų krypčių kultūrinės veiklas, perduodami savo patirtį, organizuodami meninius renginius, pristatydami savo kūrybinę veiklą – grožines knygas, poeziją, pakviesdami Lietuvos menininkus į JK ir pan.:

- Festivalių, koncertų organizavimas Lietuvoje: *„2017 m. organizavome Anykščiuose pirmąjį Lietuvos pasakojimo festivalį. Šiemet vyko antras festivalis, 2019 m. bus trečiasis. O šalia to eina mokymai“* (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK), *„aš dirbu Lietuvoje – koncertuoju, rengiu festivalį, projektus. <...> Buvimas lietuviu turi įtakos pasirinkimams“* (vyras, 49 m., aukštasis, muzikantas, org. vadovas, 7 m. JK).
- Lietuvos literatūros vystymas: *„dar rašau grožines knygas ir prisidedu prie Lietuvos grožinės literatūros klestėjimo. Tai viskas pas mane susiję su Lietuva, tik kad patirtis truputį kitokia“* (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, org. vadovė, 8 m. JK), *„Lietuvoje esu išleidusi 4 poezijos knygas, priklausau Lietuvos rašytojų sąjungai. Sugrįžtu į renginius. Dalyvauju Druskininkų poezijos rudeny“* (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK).
- Lietuvos menininkų pakvietimas į JK: *„kviečiausi iš Lietuvos poetus, du, tris, kartais keturis pasikviečiu. Ir aš pradėjau juos jungti su vietos poetais, <...> glaudūs ryšiai gavosi“, „o vieną parodą aš dariau Londone, <...> buvo 14 dailininkų iš Lietuvos“* (moteris, apie 50 m., aukštasis, menininkė, org. vadovė, 10 m. JK).

Toks kultūrinės srities vystymas prisideda prie kultūrinio bendrumo, identiteto bei ryšių išsaugojimo ir puoselėjimo, kurio, kaip pastebi išvykę kultūros atstovai, labai trūksta. Kartu toks kultūrinis bendradarbiavimas gali prisidėti prie išvykusių ir pasilikusių Lietuvoje žmonių dialogo ir vieni kitų supratimo stiprinimo bei priešiško nusiteikimo silpninimo.

2.2.2.4. Mokslinė veikla

Išvykę mokslininkai prisideda prie Lietuvos mokslinės veiklos stiprinimo per dalyvavimą ekspertuojant mokslinius projektus, akademinį mentoriavimą, konferencijų mokslinė tematika organizavimu JK ir pan.:

- Mokslo projektų ekspertavimas: „*Aš stengiuosi tą ryšį su Lietuva palaikyti. <...> Esu Lietuvos mokslo tarybai pateikusi savo CV ekspertuoti tų mokslinių pasiūlymų vertinime. Tai vat jie mane į tą ratą priėmė*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, mokslininkė, 1,5 m. JK).
- Akademinė ir karjeros mentorystė: „*mes darėme akademinės mentorystės projektą, kuris iki šiol sėkmingas. Tai projektas moksleiviams, kurie stoja į geriausius universitetus ar nori studijuoti, tai jiems yra galimybė gauti mentorių, kuris yra studijuojantis tame universitete arba neseniai baigęs*“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK), „*menoryste užsiimame, tai per tą LT Big Brother projektą dauguma mūsų klubo narių yra mentoriai*“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).
- Mokslinių konferencijų JK organizavimas: „*Cambridge Baltic Conference – penkis metus vykęs renginys. Pradžioje buvo kaip konferencija su Baltijos šalimis, kad kartu padaryti renginį, kuris reprezentuotų tiek Baltijos šalis Anglijoje, tiek padėtų užmegzti kontaktus skirtingose srityse, <...> kad ir Lietuvoje, Latvijoje ir Estijoje tą būtų galima panaudoti pažangai*“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK), „*Baltic Symposium*“, *mane ten ambasadoj buvo pakvieta padaryt prezentaciją. <...> Tai aš vat per tuos tikrai palaikau ryšį su Lietuva*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, mokslininkė, 1,5 m. JK).

Užsienio lietuvių mokslininkų indėlis padeda perimti naujausias mokslo žinias, įsijungti į tarptautinius mokslo tinklus bei skleisti Lietuvos mokslo pasiekimus pasaulyje.

2.2.3. Socialinis indėlis

Lietuviai užsienyje prisideda prie įvairiausių socialinių veiklų Lietuvoje: nuo socialinių projektų iki tarpininkavimo tarp Lietuvos ir JK organizacijų, institucijų.

2.2.3.1. Socialiniai projektai

JK lietuvių savo interviu minėti socialiniai projektai buvo skirti globojamiems vaikams, neįgaliesiems, mirštantiesiems:

- Socialiniai projektai vaikams: *„Išvežame visą autobusą vaikų su mamomis iš Carito dienos centrų Švenčionėliuose, Ignalinoje ir Švenčionyse švęsti Mamos dienos Vilniuje. Tai yra kultūrinė, edukacinė, motyvacinė programa, kurios metu du mūsų nariai, kurie bus grįžę į Lietuvą skirs jiems savo laiką ir bandys pabendrauti“* (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK), *„kita sritis, kur aš jau dirbu ne vienus metus, tai su kolege, kuri irgi akademikė yra, mes globojame kelis vaikus iš globos namų Varėnos rajone, tiesiog, esame tokie vyresnieji draugai jų“* (vyras, 52 m., aukštasis, mokslininkas, 6 m. JK).
- Socialiniai projektai neįgaliesiems: *„jau ketvirtį-penktį metų kai yra arklių terapija. Labai padeda, pvz., neįgaliems vaikams, gali ir suaugusiems. <...> [mūsų organizacija] pakvietė dvi ponias iš Lietuvos pažiūrėti, kaip tokie terapijos centrai veikia Anglijoje. Jos apvažiavo 4 centrus įvairiose vietovėse, pasižiūrėjo, išmoko daug, grįžo ir pradėjo daryti“* (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK).
- Socialiniai projektai mirštantiesiems: *„mažas tas fondas, neturi jie labai daug pinigų, bet jų veikla yra know-how transfer, žinių, patirties perdavimas <...> paliatyvios medicinos srityje, tai anglų patirtis su mirštančiais. Tai tas fondas užmezgė ryšius su įvairiomis Lietuvos organizacijomis, kurios toje srityje veikia, pakvietė pamatyti kaip veikia paliatyvios medicinos hospisas“* (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK).

Kaip matyti, įvairūs užsienio lietuvių inicijuoti projektai padeda stiprinti pagalbą socialiai pažeidžiamiesiems Lietuvos žmonėms, supažindinant su inovatyviomis pagalbos formomis, paskatinant jas įdiegti Lietuvoje, skiriant savo laiką ir jėgas sukurti skatinančią pozityvius pokyčius aplinką. Tokie projektai prisideda mažinant socialinę atskirtį Lietuvoje.

2.2.3.2. Tarpininkavimas tarp Lietuvos ir JK organizacijų, institucijų

Kai kurie kalbinti informantai atlieka mediatoriaus, tarpininko vaidmenį, skatinantį Lietuvos ir JK organizacijų, specialistų ar net kraštiečių bendradarbiavimą. Tokio tarpininkavimo metu labai praverčia tarpininko socialiniai ryšiai abiejose šalyse: „ryt dar turiu su archeologais reikalų. <...> Tai jei išeina koks leidinys angliškai, aš perduodu Britų muziejaus bibliotekai. Paskui prie University College London yra archeologijos institutas, tai jie turi savo biblioteką, tai jiems nuvežu, palieku“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK), „skatinu savo visus bendruomenės narius, kad neprarasti ryšio ir ieškoti tokių globalių, poz., globalus Kaunas, globalus Vilnius, ieškoti ryšių, taip pat bendrauti, kaip ir aš su Širovintais pradėjau bendrauti, rašyti bendrus projektus, siūlyti idėjas, skleisti informaciją reikalingą, arba grįžimui reikalingą informaciją. Pagalbą kažkokią suteikti. Kad būtų kažkoks ryšys glaudesnis“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK).

Vis dėlto didžiausias indėlis tarpininkavimo atžvilgiu yra siejamas su žymių pasaulinio masto įmonių atėjimu į Lietuvą: „užmezgamas kontaktas vieno žmogaus ir per jį ten ateina įmonė, kuri sukuria tūkstančius darbo vietų. Barclays, Western Union. Žinoma, kad jos atvyko ne be tų išvykusių lietuvių pagalbos ir ryšių. Tokie pavyzdžiai rodo, kad tai nėra tokia gal nuolatinė graža, bet į tą investuojant, laikui bėgant gali su kaupu atsipirkti kad ir per vieną tokią iniciatyvą“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).

Tokiu būdu užsienio lietuvių turimi ryšiai (socialinis kapitalas) ženkliai prisideda Lietuvos ir užsienio bendradarbiavimo, investicijų pritraukimo ir naujų darbo vietų sukūrimo. Nors ir mažesniu mastu, tarpininkavimas prisideda ir prie kraštiečių ar kitų bendruomeninių organizacijų ryšių išlaikymo ir tais ryšiais pagrįsto bendradarbiavimo.

2.2.4. Simbolinis indėlis

Simbolinis indėlis daugiausia yra susijęs su Lietuvos vardo garsinimu, jo įvaizdžio gerinimu, prestižo kėlimu JK organizuojant renginius su JK atstovais, prisistatant Lietuvą susitikimuose: „užpraeitais metais darėme renginį su įtakingais bankininkais, praeitais metais Bankų Sąjungos susikūrimo proga darėm renginį. Per tokius renginius Lietuvos vardą irgi pagarsinam. Tai darome dėl Lietuvos vardo“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK), „mes visur visą laiką pristatome Lietuvą, aš visą laiką išdidžiai sakau „aš iš Lietuvos“ (moteris, 57 m., aukštasis, pardavimų vadybininkė, org. vadovė, 8 m. JK).

Taip pat vyksta lietuvių bendruomenės pristatymai miestų visuomenėms: „padarėme renginį miesto Rotušėje, tai buvo lietuvių bendruomenės pristatymas miestui ir miesto visuomenei, į renginius aš kviečiu ir miesto merą, savivaldybės atstovus, kitų bendruomenių lyderius“ (moteris, apie 50 m., aukštasis, menininkė, org. vadovė, 10 m. JK).

Taip pat vykdomi Lietuvos kultūros pristatymai: „turėsime pasirodymą Škotijos pasakojimo centre esančiame teatre. Aš ir vokietė – dvi pasakotojos, turėsime programą. Tuo pat metu vyks lietuvių paroda fotografijų. <...> O praėjusią vasarą kartu su škotu pasakotoju darėme tradicinių pasakų valandas, kur deriname lietuvių tradicines pasakas su škotų tradicinėmis pasakomis“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK), „aš pasakojau savo istoriją, bet aš papasakojau ir lietuvių kuršių istoriją. <...> Mūsų kuršiai buvo vikingai. <...> Labai panašūs simboliai jų buvo, panteonas, tikėjimai panašūs, simbolika, išraiška tos simbolikos ir t.t. Tai, kas jungia“ (moteris, apie 50 m., aukštasis, menininkė, org. vadovė, 10 m. JK).

Visgi yra teigiama, kad yra sudėtinga viešinti Lietuvos vardą, nes Lietuva nėra žinoma, neturi aiškaus pozicionavimo: „kitas dalykas, tai viešinti Lietuvos vardą, nėra jis pasaulyje nuskambėjęs labai gerai. Neturime mes kuo pasigirti. Mes nesame žinomi. <...> Jie čia nustemba išgirdę, kad Lietuva sugriovė Sovietų Sąjungą. Kodėl mes to nepozicionuojame?“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK). Be to, atskleidžiama, kad Lietuva bent jau JK neturi gero įvaizdžio, tad jį tikrai reikia gerinti: „reikia investuoti į Lietuvos, tiesiog, vardo platinimą. Nes, kartais tikrai Lietuva asocijuojama su [paūzė] kartais nekažkoku vardu ir norisi jį pagerinti, ir norisi, kad žmonės turėtų va kaip apie gerą gero krepšinio šalį ir apie gerų profesionalų žmonių šalį [sužinoti]“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK).

Lietuvos vardo garsinimas nėra savitikslis, jis prisideda prie visų kitų sričių stiprinimo, ar tai būtų investicijų pritraukimas, ar užsienio tyrėjų pakvietimas vykdyti aukšto lygio mokslinius tyrimus. Tad turėtų būti įgyvendinamos priemonės, skatinančios ir padedančios (aiškiai suformuluotomis pozicionavimo kryptimis, viešinimo medžiaga ir pan.) užsienio lietuviams teikti tokio pobūdžio simbolinį indėlį.

2.2.5. Politinis/pilietinis indėlis

Politis ir pilietinis indėlis dažniausiai siejamas su balsavimu Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose. Tačiau informantai pateikė daug platesnį politinio daly-

vavimo veiklų spektrą, įtraukdami politines konsultacijas, skatinimą ir pagalbą balsuojant, politinį švietimą, bendradarbiavimą su Lietuvos pilietinėmis iniciatyvomis, publicistinius straipsnius Lietuvos ir užsienio lietuvių spaudoje.

2.2.5.1. Balsavimas rinkimuose

Dalis kalbintų informantų teigė, kad turi balsavimo Lietuvos rinkimuose patirtį. Vieni balsuoja JK, kiti vizito Lietuvoje metu: „*balsavau rinkimuose Lietuvos, balsavau per ambasadą.*“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK), „*aš tuo metu, kai buvo prezidento rinkimai, buvau Lietuvoje ir <...> ir man leido ten balsuoti*“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK).

Balsavimo motyvacija siejama su suformuotu įpročiu balsuoti bei išugdytu Lietuvoje pilietiškumu: „*žinote, aš įpratęs balsuoti, aišku, Britanijos rinkimuose visuomet balsuoju. <...> Taip, aš balsuoju ir ten, ir čia*“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK), „*Lietuvos rinkimuose dalyvavau du kartus Lietuvoje*“, „*manau, kad labai daug čia esančių lietuvių dalyvauja Lietuvoje vykstančiuose rinkimuose*“, nes „*Lietuvoje tikrai neblogai pilietiškumą išugdo*“ (vyras, 23 m., studentas, org. vadovas, 3,5 m. JK).

Nebalsavimas Lietuvos rinkimuose visų pirma siejamas su sudėtingomis balsavimo procedūromis, kurias siūloma supaprastinti įvedus elektroninį balsavimą: „*mums įdomu, bet mes nebalsuojame, deja. Praktiškai labai sudėtinga. Aš nežinau kaip kitose šalyse, bet kiek aš pažįstu čia lietuvių, bent aš nežinau kas balsuoja. Labai nepraktiška, labai daug reikia darbo įdėti tam, kad balsuoti*“ (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas), „*ne, nedalyvavau seniai, nes yra labai apsunkinta. Turi kreiptis į ambasadą, ambasada turi atsiųsti tau popierius, tada vėl turi išsiųsti. Jei tas būtų elektroninis balsavimas, būtų visai kitaip*“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK). Kita paminėta nebalsavimo priežastis yra susijusi su nepakankamu įsigilinimu už ką balsuoti: „*dar ne [balsavau]. Bet buvo atsiuntę tuos laiškus, kviečiančius registruotis dėl balsavimo, bet tie metai buvo tokie intensyvūs, kad aš net nespėjau sudalyvauti, pasidomėti. Aš taip nemėgstu balsuoti vien dėl balsavimo. Man reikia būtinai pasidomėti*“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, architektė, 2 m. JK).

2.2.5.2. Skatinimas, pagalba balsuojant

Informantai atskleidžia, kad pastaraisiais metais susimastyta apie būtinas priemones skatinant lietuvių JK balsuoti, tam vykdomi specialūs projektai: „*vėl*

pradėjome kalbėti apie jaunimo potencialą užsienyje, kuris yra neišnaudojamas. <...> Aš pats balsavau kiekvieną kartą kai tik turėjau tam teisę, bet kai pradėjome kalbėti aš pasižiūrėjau skaičius, kadangi balsavo nedaug, kilo mintis padaryti tokį projektą, kuris būtų skatinantis, net tik jaunimo, bet visų lietuvių balsavimą, įsitraukimą“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

Išsiaiškinus, kad labai trūksta informacinės sklaidos, žinojimo, kaip užsiregistruoti, buvo stengiamasi padėti JK lietuviams registruotis į rinkimus Lietuvoje: „2016 metais toks pirmas dalykas, kaip aš prisidėjau prie tos organizacijos, pirmi renginiai turbūt buvo, tai padėjome žmonėms registruotis į tuo metu Seimo rinkimus“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK), „reikia tiksliai užsiregistruoti. Tai mes tą net darysime, pvz., <...> pas mus bendruomenės namuose mes žmones priregistruosime tinkamai, su tinkamu adresu, be klaidų stengsimės tai padaryti, <...> būtent dėl tos pagalbos ir paramos“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK).

Tokia pagalba ypač reikalinga ilgą laiką gyvenantiems JK lietuviams (dipukams), kurie nebeturi lietuvių kalbos įgūdžių bei vyresnio amžiaus žmonėms, kuriems sunku prisiregistruoti: „jis manęs klausė kaip balsuoti. Kodėl klausė? Nes jis lietuviškai nemoka. Tai aš jam perskaičiau tas rezoliucijas. <...> Aš jį ir užregistravau, kad galėtų paštu balsuoti Londone. Ir sutarėme, kad aš manau taip ir taip, kai gausi dokumentus, atsiųsk man fotokopijas ir aš tau perskaičysiu tiksliai. Tada paaiškinsiu, kur rašyti taip ir kur ne“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK), „ypač vyresniems žmonėms reikia, kad kažkas šalia sėdėtų ir pagelbėtų užsiregistruoti“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK).

Buvo įvardintos kelios priemonės, kurios padėtų daugiau įtraukti į balsavimą. Viena iš jų – daugiau komunikacijos: „daugiau komunikacijos ir daugiau to buvimo bendruomenėse. <...> Ne tik per facebook, bet per bendruomenes“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK). Kita labai reikalinga priemonė yra susijusi su kelių balsavimo punktų atidarymu kituose JK miestuose, ne tik Londone: „su lietuvių bendruomenė Londone ir su ambasada kalbėjome apie tai, kad reikalingi papildomi balsavimo punktai. Jei pritars Seimas, Lietuvoje jei pritars, tai gali būti, kad Anglijoje turėsime tris apygardos punktus. <...> Vienas iš balsavimo punktų galbūt bus pas mus Jorkšyre“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „buvo planų padaryti balsavimo punktus skirtinguose miestuose, kad būtų keli balsavimo punktai. Tas, manau, tikrai padėtų. Tikrai būtų žmonės, kurie atvažiuotų balsuoti fiziškai“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK).

Tokio skatinimo ir pagalbos registruojantis poveikis yra aiškiai matyti dėl išaugusio balsavimo JK: „*nes dabar daug kas tiesiog nežinojo. Nei ką kas veikia, nei kaip reikia balsuoti ir užsiregistruoti. Nepaisant to, šiek tiek išaugęs buvo balsavimas. Aišku, ne vien tik mūsų darbo dėka, bet tai rodo, kad yra daug daugiau kur augti*“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

Pagalba balsuojant padeda įgalinti užsienio lietuvius užsiregistruoti ir balsuoti Lietuvos rinkimuose. Balsavimas yra ne tik pilietinį (politinį) indėlį Lietuvai teikimas, bet ir ryšio su Lietuva palaikymo forma, skatinanti domėtis gimtosios šalies aktualijomis, sekti įvykius ir jų eigą, susidaryti savo nuomonę ir ją išreikšti.

2.2.5.3. Politinis švietimas

Ne mažiau svarbus balsavimo skatinimui yra ir politinis švietimas, kuris ugdo Lietuvos piliečių aktyvaus pilietinio dalyvavimo savo kilmės šalies pilietiniame/politiniame gyvenime įgūdžius. Tai tiesiogiai veikia Lietuvos visuomenės demokratizacijos procesą.

Kalbinti užsienio lietuviai pastebi, kad dalis lietuvių migrantų yra politiškai pasyvūs ir kad reiktų rasti priemones juos suaktyvinti: „*vis dar labai didelė dalis žmonių išeivijoje nebalsuoja patys, kaip ir pasitraukia iš tos pilietinės visuomenės. <...> labai didelė problema yra kaip iš tikrųjų juos įtraukti ir priminti, kad net jei jie gyvena užsienyje, jie vis tiek yra Lietuvos piliečiai ir turėtų balsuoti, ir turėtų dalyvauti toje politinėje diskusijoje*“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK). Remiantis Ahmadov ir Sasse (2016a) išvalgomis apie ilgai išliekančias politines pažiūras ir elgesį migracijoje, galima daryti prielaidą, kad tokias politines nuostatas ir pasyvumą, kaip atsivežto habitus dalį, lietuvių migrantai perkelia į migracijos šalį. Tai savotiškas Lietuvos žmonių politinio pasyvumo veidrodinis atspindys migracijoje.

Patys informantai kartais tokį pasyvumą sieja su nusivylimu Lietuvos politika: „*dalį žmonių yra nusivylę ta politika Lietuvoje, jie iškritę ir nedalyvauja*“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK). Išskiriamos galimos skirtingos nusivylimo priežastys labiau išsilavinusiems ir mažiau išsilavinusiems žmonėms: „*tokių žmonių yra ir išsilavinusių, ir neišsilavinusių. Išsilavinę žmonės [nusivylę, kad] išsirenka populistai visokie Lietuvoje, jiems irgi būna tas smūgis, ir kam aš čia balsavau... Žmonės, kurie galbūt mažiau išsilavinę, galvoja, kad Lietuvoje buvo labai blogai ir gal jie išvažiavo ir nori pamiršti ir pan.*“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK).

Pagrindine papildomo politinio šveitimo priemone JK buvo įvardintas politinių debatų organizavimas: „organizavome debatus kandidatų į Seimą, kurie atvažiavo visi į Londoną ir tą patį ketiname daryti šiais metais“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK), „tada Jaunimo sąjungą kartu su ambasada ir mes padėjome surengti didžiuosius debatus Londone, atvažiavo visi kandidatai vienmandatiniai ir partijų lyderiai. Mes tapome nebe provincija, bet jau mes tapome visaverčiai Lietuvos Respublikos piliečiai“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, rinkodaros specialistė, org. vadovė, 5 m. JK). Kitas informantas atskleidžia, kad organizuoti debatai, susitikimai su Lietuvos politikais, jų transliacija internete ir kitos panašios priemonės buvo labai veiksmingos supažindinant su kandidatais ir paskatinant balsuoti: „tai pasimatė, kad mūsų kaip projektas kaip ir buvo sėkmingas, mes tuos debatus darėme, kuriuos ir per internetą transliavome, <...> grynai toks aktyvus bendradarbiavimas su Lietuvos politikais. Ir renginiai, ir susitikimai. Dabar tikimės, kad dabar kai jau žmonės mato iš esmės tuos žmones, kurie yra jų atstovai, tai tikėtina, kad kituose Seimo rinkimuose aktyvumas bus dar didesnis“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

Toks užsienio lietuvių politinis švietimas prisideda tiek tiesiogiai aktyvinant juos balsuoti (perteikti politinį indėlį) Lietuvos rinkimuose, tiek sustiprinti jų domėjimasi Lietuvos reikalais, dalyvavimą pilietiniame Lietuvos gyvenime bei pilietinio (politinio) indėlio perteikimą savo artimiesiems, likusiems gimtojoje šalyje.

Politinio švietimo likusiems artimiesiems Lietuvoje praktika apima pokalbius su savo artimaisiais apie politiką, balsavimo principus ir už ką geriau balsuoti: „aš manau daug žmonių turi tą patirtį, kai jų artimieji paskui eina, klausia „tai kur čia reikia balsuoti?“ ir pan. Ir tu bandai paaiškinti, kaip reikia rinktis, už ką balsuoti pagal tavo asmeninį pasirinkimą, pagal žmonių programą, kurią skelbia, ar jie vykdo savo pažadus, o ne pagal tai, kad kažkas pasakė“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK), „apie politiką kalbu daug, bet beveik išimtinai su pusbroliu čia. Kalbame kas tuo metu aktualu“, „tai dabar, aišku, apie politiką kalbėta ir gana karštai. <...> Sekmadienį su kita gimine dėl dvigubos pilietybės referendumo iškilo diskusija tokia gyva. Paaiškėjo, kad ne visi yra už net mano giminių tarpe“ (vyras, 80 m., aukštasis, inžinierius, org. vadovas, 73 m. JK).

Kiti užsienio lietuviai pateikia savo politinę/pilietinę nuomonę viešoje Lietuvos erdvėje: „mes kartais išleidžiame straipsnius Lietuvos medijoje ir spaudoje. <...> Dar dalyvaujam politikoje, nors esame apolitiška organizacija. Visi nariai gali turėti skirtingas pažiūras, bet mes dalyvaujame politikoje, pasisakydami labai retai, bet labai svarbiais klausimais“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, org. vadovė, 10 m. JK).

Nebūtinai migrantų propaguojamos vertybės visada yra atviresnės, demo-

kratiškesnės ir pan., lyginant su likusiais kilmės šalyje, tai gali priklausyti nuo daugelio veiksnių, pavyzdžiui, nuo atsivežtų pažiūrų, pasitikėjimo partijomis, priimančios šalies politinio režimo ir pan. Pavyzdžiui, Rother atskleidė, kad Filipinų migrantai iš Hong Kongo buvo linkę labiau perteikti savo tautiečiams žmogaus ir darbo teisių svarbą, kai filipiniečių migrantai iš Saudo Arabijos – labiau buvo linkę palaikyti autoritarinio režimo privalumus (Rother 2009). Atsakyti į klausimą, kas lemia užsienio lietuvių politinių pažiūrų formavimą ir balsavimo tendencijas, reiktų atskiro užsienio lietuvių politinių pažiūrų ir elgesio tyrimo.

2.2.5.4. Bendradarbiavimas su Lietuvos pilietinėmis iniciatyvomis

Kalbantis su informantais taip pat išaiškėjo ir bendradarbiavimo su Lietuvos pilietinėmis iniciatyvomis: *„buvo tas su JK kai darėme balsavimo skatinimą, tai vis tiek bandėme bendradarbiauti ir su Lietuvoje esančiomis iniciatyvomis, kurios apie tai rašė: „Žinau ką renku, Man ne dzin, Baltos pirštinės“. Tai grynai iš pilietinės iniciatyvos, bet tas veikimas, jis grynai nu, kad su rinkimais, tai jis toks savaiminis buvo. Tiesiog, sutapo interesai, ką norėjome pasiekti“* (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK). Tai akivaizdžiai parodo JK ir Lietuvos organizacijų veikimą politinėje srityje transnacionalinėje erdvėje.

2.2.5.5. Atstovavimas pasaulinėms lietuvių organizacijoms

Be jau paminėtų politinio/pilietinio indėlio formų, buvo atkreiptas dėmesys, kad JK lietuviai prisideda dar ir atstovavimu pasaulinėms lietuvių organizacijoms, tokioms, kaip Pasaulio lietuvių bendruomenė, Pasaulio lietuvių jaunimo sąjunga ir kt. ne tik formuojant nuomonę, bet aktyviai siūlant pakeitimus įstatymuose: *„dabar su Pasaulio lietuvių jaunimo bendruomenės platforma irgi tenka Seime daryti pristatymus, dėl Globalios Lietuvos esu kalbėjęs. Kartais yra tekę konsultuojant programas arba Jaunimo reikalų departamentą, tai dabar jau mes su PLJS pasiekėme, kad mus įtrauktų į Jaunimo reikalų tarybą, jau nuo šių metų įstatymas įsigalioja. Aktyviai man teko prisidėti prie to, kad tą įstatymą pakeistų“* (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

2.3. Apibendrinimas

Daugiausiai užsienio lietuviai prisideda prie Lietuvos vystymo savo finansinėmis perlaidomis, remdami savo artimuosius. Apklaustos rodo, kad tokį

indėlių teikia arti pusės lietuvių migrantų. Tokių indėlių teikia tiek aukštos, tiek ir žemesnė kvalifikacijos ar išsilavinimo migrantai, tačiau žemos kvalifikacijos migrantams tai bene vienintelė (kartu su labdara) indėlio rūšis, kurią jie teikia. Aukštos kvalifikacijos migrantai prisideda dar daugeliu kitų būdų, iš kurių dažniausiai minimi yra Lietuvos vardo garsinimas savo gyvenamose šalyse bei dalyvavimas pilietinėje/politinėje veikloje. Taip pat nemaža dalis prisideda per vartojimą: perka lietuvišką produkciją, skatina turizmą ir patys atostogauja Lietuvoje.

Užsienio lietuvių apklausų duomenimis, kitos indėlio formos yra praktikuojamos mažesnės dalies migrantų, bet nėra mažiau svarbios: labdara, kontaktų tarp savo buvimo šalies ir Lietuvos atstovų užmezgimo, investavimas ir kitos. Kokybiniai interviu duomenys atskleidžia, kad daromo indėlio rūšių kiekvienoje iš indėlio formų (ekonominio, kultūrinio, socialinio ir pilietinio/politinio) yra žymiai didesnis spektras ir kiekviena iš indėlio rūšių yra labai naudinga. Be to, tiek apklausos, tiek kokybiniai interviu atskleidė, kad visų pirma lietuvių migrantai savo indėlių į Lietuvos gerovę mato per savo profesinių kompetencijų prizmę, pavyzdžiui verslininkai, įmonių ar įstaigų vadovai per investicijas, verslo kūrimą, mokslininkai – per dalyvavimą bendroje mokslinėje veikloje, menininkai – per Lietuvos kultūros vystymą.

3. Lietuvos migrantų motyvacija, paskatos ir kliūtys teikti indėlių

3.1. Motyvacija teikti indėlių

Motyvacija teikti indėlių šiame tyrime suprantama, kaip vidinė asmens motyvacija, kodėl jis/ji prisideda prie Lietuvos gerovės. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos 2013- 2018 m. tyrimuose apie tokią vidinę motyvaciją klausimo nebuvo užduota.

Klausimas apie motyvaciją teikti indėlių buvo užduotas Lietuvos diasporos profesionalų tyrime. Respondentų motyvacija palaikyti dalykinius ryšius su Lietuva dažnai yra paremta savirealizacijos galimybe, galimybe padėti savo draugams ir pažįstamiems bei prisidėti prie Lietuvos gerovės kūrimo bendrai (9 lentelė).

9 lentelė. Respondentų motyvacija palaikyti dalykinius ryšius su Lietuva ir dalyvauti jos gerovės kūrimo (N=520)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku	Neatsakė
Bendradarbiauju, nes taip padedu asmeniškai savo draugams ar pažįstamiems Lietuvoje	14,5	28,7	31,3	10	6,1	9,6
Bendradarbiauju, nes tai yra įdomi veikla, jaučiuosi įdomiai praleidęs/usi laiką	12,5	39,5	27,7	6,3	4,5	9,6
Bendradarbiauju, nes tai yra būdas būti su man patinkančiais žmonėmis	12,3	39,1	29,9	5,3	3,5	10
Bendradarbiauju, nes manau, kad mano pareiga yra prisidėti prie Lietuvos gerovės	17,2	33	27,5	7,4	5,5	9,4
Bendradarbiauju, nes ketinu grįžti į Lietuvą ir noriu grįžti į ją geresnę	10,2	17,6	37,3	16,2	8,2	10,5
Bendradarbiauju, nes man tai naudinga (pvz., pajamos, ryšiai, naujos žinios)	8	26,4	33,6	12,7	9,2	10,2

Bendradarbiauju, nes noriu palaikyti ryšius tam atvejui, jei turėčiau sugrįžti	6,8	21,3	32,8	18,2	10,7	10,2
Bendradarbiauju, nes taip galiu panaudoti savo žinias, patirtį, realizuoti save	17	38,1	25,6	5,5	4,1	9,8
Bendradarbiauju, nes noriu daryti gerus darbus, nesvarbu kam	16,6	35,4	26,6	7,4	4,3	9,8

Šaltinis: sudarytas autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Daugiausia respondentų sutinka, kad bendradarbiauti motyvuoja galimybė panaudoti savo žinias, patirtį, realizuoti save (55,1 proc.), tačiau taip pat motyvuoja įdomi veikla, kur respondentai jaučiasi įdomiai praleidę laiką, galintys bendrauti su patinkančiais žmonėmis ar darantys gerus darbus, nesvarbu kam (apie 52 proc.). Ryšių su Lietuva palaikymo priežastį dėl pareigos prisidėti prie Lietuvos gerovės nurodė 50,2 proc., o dėl galimybės padėti draugams ar pažįstamiems Lietuvoje – 43,2 proc. respondentų. Vyresniems žmonėms statistiškai reikšmingai dažniau svarbi pareiga yra prisidėti prie Lietuvos gerovės, jauniems žmonėms – įdomi veikla ir būdas būti su patinkančiais žmonėmis.

Diasporos profesionalų indėlio teikimo situacija turi ryšį su motyvacija, visgi, nors šis ryšys su motyvacija prisidėti prie Lietuvos gerovės yra statistiškai reikšmingas, tačiau neišsiryškina skirtumai tarp skirtingų motyvacijų, nes toks ryšys yra su visomis pateiktomis motyvacijomis.

Analizuojant kokybinių interviu duomenis apie motyvacinius veiksnius, lemiančius išvykusių iš Lietuvos žmonių motyvaciją teikti indėlį, visų pirma pastebima, kad užsienio lietuviai yra įvairūs, skiriasi ir jų poreikis teikti indėlį Lietuvai: „aš pastebėjau ir iš kalbėjimo su pažįstamais, kad labai įvairių žmonių yra ir vieni tiesiog natūraliai nori palaikyti ryšį, nori grįžti ir parvežti į Lietuvą dalykus, bet yra ir tokių, kuriems tiesiog neįdomu ir jie kažkaip nori pabėgti kuo toliau“ (vyras, 32 m., aukštasis, fotografas, 12 m. JK).

Interviu atskleidžia, kad spontaniškai yra paminimos dvi pagrindinės motyvacijos teikti indėlį:

- Siekis kelti Lietuvą, prisidėti prie jos gerovės: „tai vat tas labiau noras Lietuvą kelti, padėti. <...> Aš jaučiu ne tai, kad pareigą, bet norą. Vien tam, kad

tai mano šalis“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, mokslininkė, 1,5 m. JK).

- *Noras grąžinti Lietuvai, bendruomenei: „tai mane Lietuva išaugino. Galbūt mano daugiau ta ir jaunystė, ir studentavimas, ir darbo pradžia buvo kažkur kitur, bet aš kaip žmogus formavausi čia Lietuvoj. Ir natūraliai aš iš čia daug ką pasiėmiau. Ir natūraliai dabar norisi kažką grąžinti“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK).*

Kaip matyti, šios abi motyvacijos yra paremtos tam tikru patriotiškumu. Kaip teigė viena iš informančių, toks patriotiškumas labiau būdingas išvykusių iš Lietuvos gretose, nei likusiems Lietuvoje: *„yra tokia nuvalkiota frazė, kad emigrantai visą laiką yra didesni patriotai nei vietiniai. Tai ji yra teisinga. Gal dėl to, kad pasiilgsti, gal dėl to, kad supranti jog sukurti didelę gerą valstybę nėra taip sudėtinga. <...> Tos šaknys ir ta žemė – kažkas tokio yra. Klube pas mus yra žmonių, kurie mokyklas čia baigę ar Amerikoje, jie net pagrindo Lietuvoj neturi, net draugų rato neturi, nieko jie neturi, bet vis viena yra lietuviai ir nori duoti Lietuvai“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK).* Tai yra šiek tiek kitokio atspalvio motyvacija, nei Vyčio Čiubrinsko stebėta JAV, kuri siejama su ankstesnių lietuvių migracijos bangų misionieriškumu (Čiubrinskas 2006). Ši naujos lietuvių migracijos bangos motyvacija yra daugiau susijusi su patriotizmu ir graža Lietuvai, kuri juos išaugino, nes tai jų šalis.

Kitas šios motyvacijos aspektas susijęs su habitus transformacija, patiriama gyvenant migracijos šalyje, kai perimamos filantropinės vertybės: *„yra labai gera žinoti, kad tu atiduodi ne tam, kad gautum. Tai išsivysto gyvenant užsienyje. Aš apie tai galiu kalbėti, nes iš Lietuvos išvažiavau jau susiformavęs žmogus“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK).* Nors kai kurie informantai teigė, kad tokią dispoziciją jie jau atsivežė iš Lietuvos, kuri buvo įskiepyta tėvų pavyzdžiu: *„aš taip išmokyta gyventi. Kad ir kaip buvo sunku, iš mūsų namų niekas neišėjo nepavalgydintas. Mano tėvai taip gyveno ir aš. Išmokau aš“ (moteris, apie 60 m. aukštasis, slaugytoja, poetė, 15 m. JK).*

Kaip ir nenoras prisidėti, prisidėjimas prie savo kilmės šalies vystymosi turi emocinį atspalvį, tik šiuo atveju teikia didelį pasitenkinimą. Iliustratyviai šias patirtis perteikia šie tyrimo dalyvių pasakojimai: *„kai pasieki tą lygį yra fantastiška. Čia grynai filantropinė veikla, kuri teikia daug pasitenkinimo“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK), „man asmeniškai, man yra pasitenkinimas. Nes yra darbas, kuris man moka pinigų, ir aš galiu iš to gyventi, bet čia yra graža kitokia. <...> Man tai psichologinė graža eina didžiulė“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK).*

Iš kitos pusės, taip pat pateikiami pragmatiški motyvai prisidėti prie Lietuvos, tokie kaip savanoriškos veiklos įrašai CV ar žinomumo didėjimas: „*kitas dalykas, kas liečia profesionalumą, tai turėti savo CV kažkokias savanoriškas veiklas yra gerai. Tai rodo, kad tu moki susidėti savo laiką, kad esi geras žmogus ir pan.*“, „*grįžti į Lietuvą bus daug lengviau, jei tu būsi žinomas. Kaip kurie iš mūsų ir taip yra kviečiami grįžti į Lietuvą, bet ne visi. Mes kviečiami dėl to, kad esame šiek tiek žinomi. Kiekvienas žmogus yra organizacija ir kiekvienoje organizacijoje yra žmogiškieji ištekliai, t.y. labdaros fondas yra piaras, marketingas, viskas*“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK).

Visgi apibendrinant gali teigti, kad vyrauja altruistinė, patriotiškumu ir grąža Lietuvai paremta motyvacija teikti indėlį Lietuvos gerovei bei galimybė realizuoti save, panaudoti savo žinias ir patirtį, bei taip padidinti savo turimus kapitalo išteklius, ypač kultūrinius (pagerinti CV) ir simbolinius (pagerinti žinomumą). Tai atliepia Kuznetsov išskirtas dvi pagrindines motyvacijas, tačiau jas galima papildyti jauniems migrantams labiau būdinga „gyvenimo būdo“ motyvacija, susijusia su užsiėmimu įdomia veikla ir būvimu su patinkančiais žmonėmis. Taip pat svarbus yra emocinis motyvacinis veiksnys, kurį galima būtų labiau tyrinėti migrantų indėlio teikime.

3.2. Paskatos teikti indėlį

Nagrinėjant paskatas teikti indėlį minimos dviejų rūšių paskatos: finansinės krizės, stichinės nelaimės, politiniai neramumai ar karas kilmės šalyje ir migrantų kilmės šalies vyriausybių priemonės. Giliau paanalizavus finansinių perlaidų teikimą pasaulinės finansinės krizės metu 2008-2009 m. (6 pav.) matyti, kad tuo metu užsienio lietuvių finansinės perlaidos ženkliai sumažėjo. Galima daryti prielaidą, kad kai finansinė krizė paliečia ne tik kilmės, bet ir migracijos tikslo šalis, migrantų pagalba gali taip pat sumažėti.

Nagrinėjant kitas paskatas teikti indėlį, Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos 2013-2016 m. (2017-2018 m. tokio klausimo jau nebuvo įdėta) atliktose užsienio lietuvių apklausose buvo užduotas atviras klausimas „Kas jus labiau motyvuotų ištraukti į Lietuvos gyvenimą ir išlaikyti lietuviybę?“. Visuose tų metų tyrimuose beveik pusė (2014 m. 46 proc.) respondentų nenurodė, kas juos labiau motyvuotų. Iš kitos pusės, apie dešimtdalį respondentų (2012 m. 6 proc. 2014 m. 11,8 proc.) nurodė, kad motyvacijos jiems užtenka, jau yra pakankamai motyvuoti. Dažniau tokį atsakymą pateikė aukštąjį išsilavinimą turintys respondentai.

Kadangi šis klausimas buvo atviras, grupavimo į kategorijų formulavimas iš metų į metus skyrėsi, tačiau išsiskyrė 17 mažiau persidengiančių atsakymų grupių, kurios pateiktos 10 lentelėje. Panašios kategorijos nebuvimas vienu ar kitu metų atsakymuose pažymėtas brūkšneliu.

10 lentelė. Užsienio lietuvių indėlio Lietuvos gerovei paskatos (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2013 (N=657)	2014 (N=565)	2015 (N=1565)	2016 (N=1092)
Patriotizmo, meilės Lietuvai ugdyimas	-	-	-	3,9
Diasporos organizacijų aktyvesnė veikla	2,4	-	-	3,5
Lietuvių emigracijoje draugiškesnis požiūris	-	-	10,1	-
Užsienio lietuvių bendravimas ir bendradarbiavimas	2,4	11,8	7,3	-
Užsienio lietuvių ir Lietuvos žmonių bendradarbiavimas, daugiau vienijančių projektų ir iniciatyvų	-	-	7,3	5
Daugiau informacijos apie Lietuvą	2,4	5,8	-	11,5
Darbuotojų, atsakingų už ryšius su užsienio lietuviais profesionalumas	-	-	-	6,6
Dėmesys emigrantams iš Lietuvos politikų, institucijų pusės	3,1	10,4	-	-
Jei būtų labiau vertinama užsienyje įgyta patirtis, galimybė ją perteikti Lietuvai	-	-	-	3,6
Dvigubos pilietybės suteikimas	6,6	10,1	14,4	
Pozityvesnis Lietuvos valdžios požiūris į visus Lietuvos piliečius	-	4,6	-	-
Mažiau diskriminacijos, korupcijos, biurokratijos	4,8	-	-	5,4
Stabili ekonominė situacija, pastovios pajamos	1,7	-	9,1	7,1
Kultūros lygio kėlimas, Lietuvos kultūrų pristatantys renginiai, tradicijų perdavimas, mokslo veiklos plėtra	4,5	10,7	6,8	-

Palankesnis Lietuvos visuomenės požiūris į emigrantus	1,5	-	6,7	5,7
Asmeninės vertybės, šeima, vaikai, giminės, draugai, lietuviškos tradicijos, kalba	6	-	4,7	4,6
Ryšiai su įvairių sričių specialistais, partneriai, bendraminčiai	-	-	-	4,1

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2013-2016 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas.

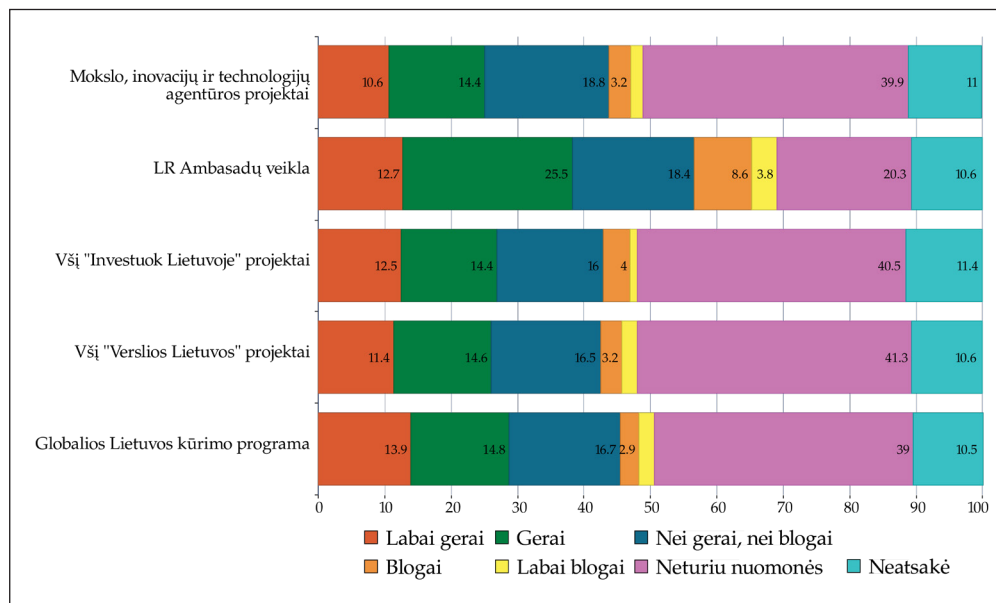
10 lentelėje išvardintas paskatas galima suskirstyti į kelias didesnes grupes:

- Patriotizmo, meilės Lietuvai ugdymas;
- užsienio lietuvių aktyvesnis bendravimas, bendradarbiavimas bei palankesnis požiūris į įsitraukimą į Lietuvos gyvenimą ir lietuvių išlaikymą;
- užsienio lietuvių ir Lietuvos žmonių bendradarbiavimas (bendri projektai ir iniciatyvos);
- Lietuvos valdžios veiksmai ir požiūris į migrantus (dviguba pilietybė, daugiau informacijos, daugiau dėmesio emigrantams, darbo su užsienio lietuviais profesionalumas, didesnis užsienyje įgytos patirties vertinimas ir pan.);
- bendros situacijos Lietuvoje gerėjimas (ekonomikos, kultūros ir tokių reiškinių, kaip korupcija, biurokratija, diskriminacija ir pan. srityse);
- palankesnis Lietuvos visuomenės požiūris į emigrantus;
- asmeninė situacija (šeimoms aplinkybės, ryšių palaikymas ir pan.).

Matyti, kad paskatos labiau įsitraukti į Lietuvos gyvenimą apima platų spektrą sričių – nuo asmeninių pastangų, užsienio bendruomenių aktyvinimo, Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūrio į užsienio lietuvius, iki bendros situacijos Lietuvoje gerinimo. Tad atitinkamai ir indėlio teikimo skatinimo priemonės turi būti kompleksinės.

2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrime buvo užduotas klausimas apie Lietuvos valdžios institucijų pastangas įtraukti Lietuvos diasporą į Lietuvos ekonominę, politinę, socialinę ir kultūrinę gyvenimą, išvardinant kelias pagrindines programas, projektus, ambasadų veiklą. Svarbu pažymėti, kad gana didelė respondentų neturi nuomonės apie šias pastangas (20-40 proc.), dar apie dešimtadalį neatsakė į šį klausimą.

Diasporos profesionalų tyrime taip pat buvo užduotas klausimas apie Lietuvos valdžios institucijų pastangas įtraukti Lietuvos diasporą į Lietuvos ekonominį, politinį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą vertinimą (8 pav.). Geriausiai vertinama LR ambasadų veikla (gerai ir labai gerai vertina 38,2 proc.), kitos programos vertinamos santūriau, jas gerai ir labai gerai vertina apie ketvirtį respondentų.

8 pav. Kaip vertinate Lietuvos valdžios institucijų pastangas įtraukti Lietuvos diasporą į Lietuvos ekonominį, politinį, socialinį ir kultūrinį gyvenimą? (N=512). Šaltinis: sudarytas autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Geriausiai yra vertinama Lietuvos ambasadų veikla, su kuria galimai daugiau apklaustųjų yra labiau susipažinę, nei su konkrečiomis Lietuvos vyriausybės programomis. Gerai ir labai gerai ambasadų veiklą įvertino 38,7 proc. respondentų. Kitų institucijų, tokių kaip Globalios Lietuvos kūrimo programa, VšĮ „Verslios Lietuvos“ projektai, VšĮ „Investuok Lietuvoje“ projektai, Mokslų, inovacijų ir technologijų agentūros projektai, pastangas gerai ir labai gerai įvertino nuo 25,2 iki 28,9 proc. respondentų.

2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakytame užsienio lietuvių tyrime buvo paklausta apie „Globalios Lietuvos“ (2011-2019 m.) programą. Beveik pusė (49 proc.) apklaustųjų šios programos nežino, tačiau dabar ja susidomėjo, apie dešimtadalį (12 proc.) – nežino šios programos ir jiems tai nežinoma.

Kita vertus, beveik trečdalis atsakiusiųjų (31 proc.) yra girdėję apie “Globalios Lietuvos” programą, o apie dešimtadalį (8 proc.) – yra gerai su ja susipažinę. Daugiau nei pusė (62 proc.) respondentų programą įvertino labai gerai ir gerai, apie trečdalį (34 proc.) – patenkinamai. Apklaustųjų nuomone, naudingiausiomis programos priemonėmis buvo: bendruomeniškumo skatinimo, organizacijų stiprinimo srityje (61 proc.), kultūros puoselėjimo srityje (53 proc.) bei lituanistinio švietimo srityje (50 proc.). Kitas programos priemonės rinkosi mažesnis dalis apklaustųjų“ (Vilmorus 2018, 28-29).

Kokybinių interviu analizė parodė, kad Lietuvos politika emigracijos atžvilgiu vertinama gana rezervuotai. Dažniausia kritika vyriausybės politikai, jos paskatoms migrantams teikti indėlių siejama su konkrečių veiksmų nebuvimu: „ar ji egzistuoja? Bijau kad nelabai. Kol kas yra tik daug pasvarstymų, pabandymų ir dejonų. <...> Globalios Lietuvos programos turi išsivystyti į labai konkrečius darbus“ (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, 8 m. JK), „aš esu girdėjęs tą programą, kad kažkas yra daroma, bet aš nematau kažkokių konkrečių veiksmų“ (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK). Kiti informantai teigė, kad pati programa gal ir nėra bloga, bet jos įgyvendinimas nėra efektyvus: „programa – puiki, tiesiog jos įgyvendinimas... Planas ir strategija labai šaunūs, bet veiklų planas ir veiklų plano įgyvendinimas yra dažniausiai problema. Problema ne tai, kas numatyta, bet kaip tai yra įgyvendinama. Tai be didesnės atsakomybės, be aiškesnių rodiklių įtraukimo, be aiškesnės atskaitomybės šitie projektai negali vystytis labai efektyviai“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

Be to, atskleidžiama, kad yra sudaromos įvairios biurokratinės kliūtys pasinaudoti Globalios Lietuvos programos priemonėmis: „jei yra projektai numatyti užsienio lietuvių jaunimo organizacijų veikloms, tai labai keista, kad iki šiol dažniausiai tuos konkursus laimėdavo Lietuvoje organizacijos kažkaip. Tiesiog tie pinigai nepasiekdavo tikslinės auditorijos arba pasiekdavo pačiu neefektyviausiu būdu“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK), „Globalios Lietuvos“ programa kultūros srityje, kurią administruoja Kultūros taryba. Tai programa, skirta išeivijai. Kai ji buvo įkurta, tik Lietuvoje registruotoms organizacijoms buvo leidžiama teikti paraiškias. Man užtruko beveik metus laiko įsikurti VŠĮ Lietuvoje ir įregistruoti Šiauliuose. Nuo šių metų Šiauliuose registruotos VŠĮ negali teikti projekto “Globalios Lietuvos” programai – gali teikti tik Vilniuje, Kaune ir Klaipėdoje registruotos įstaigos. Man atrodo, jog tai yra neteisinga, kita vertus, nėra jokių galimybių apsiginti“ (vyras, 49 m., aukštasis, muzikantas, org. vadovas, 7 m. JK).

Visgi kai kurios organizacijos pasinaudojo Globalios Lietuvos programos teikiama parama ir sustiprino savo veiklą, įgavo daugiau profesionalumo:

„atsidarius Globalios Lietuvos programai ir atsiradus finansavimo galimybėms, ta veikla truputį suprofesionalėjo. Pradėjome rengti daugiau politinio diskusinio pobūdžio renginius apie įvairias lietuvių diasporai svarbias temas. Ar tai būtų grįžimas į Lietuvą, šiuo metu, žinoma, dviguba pilietybė labai aktualus dalykas, ar tai būtų apskritai, kas vyksta Lietuvoje, užsienio politikos klausimai“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK). Kita informantė taip pat paminėjo, kad gavo paramą lietuviškoms knygoms nusipirkti bei dalyvavo užsienio bendruomenių lyderių mokymuose: „dar vieną projektą laimėjome neseniai, tai pirkome lietuviška knygas iš Lietuvos“, „buvome dar nuvykę į lyderių kursus mes dviese iš mūsų bendruomenės“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK). Tad manoma, kad gal dar reikia laiko Globalios Lietuvos programai įgyti pagreitį, reikia ilgesnio jos veikimo: „gal dar per mažai laiko praėjo, gal dar atsiras [poveikis]“ (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, 8 m. JK).

Net ir nevyriausybinės organizacijos, tokios kaip Global Lithuanian Leaders (GLL), yra gana skeptiškai vertinamos dėl nepakankamo savarankiškumo, priklausymo nuo Lietuvos valdžios: *„yra GLL. Ji labai reikalinga ir aš manau, kad ji turi būti nepriklausoma kaip NVO organizacija, kurią finansuoja ne valstybė, nes šiuo metu jie yra priklausomi nuo valdžios. Keičiasi valdžia, keičiasi ir veikla. Aš tikiuosi, kad Lietuva kažkada pribręs ir GLL bus nepriklausoma organizacija, kuri tikrai vienys diasporą“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, finansai, 10 m. JK), „Global Lithuanian Leaders organizacija, tai yra labai graži iniciatyva ir tai labai geras pirmas žingsnis bandyti visus suvienyti. Bet ateina momentas, kada tas visas suvienijimas turėtų nešti kažkokią materialią naudą Lietuvai. Ir aš nematau jokių veiksmų, kurie bent jau priartėtų link to“ (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK).*

Visgi matoma užsienio lietuvių indėlių skatinančių Lietuvos valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų nauda, tik norisi jos matyti daugiau: *„programos Kurk Lietuvai, Invest In Lithuania ir buvusios vyriausybės pastangos pritraukti tiesioginių investicijų į Lietuvą, bet ne per politinius postus, o pritraukiant žmones, kurie yra ekspertai savo srity, davė labai teigiamų pavyzdžių, kaip cituojami Barclays ar WesterUnion atėjimai“ (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK), „tokių organizacijų kaip Investuok Lietuvoje, Global Lithuanian Leaders, tai labai super, manau, iniciatyvos ir ką jie daro, tai, manau, viskas geryn eina. Bet dar yra kur pasitempti“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).*

Apibendrinant galima teigti, kad paskatos užsienio lietuviams teikti indėlių, esant gana stabiliai padėčiai Lietuvoje (nėra konfliktų, karų, didelių stichinių nelaimių), priklauso nuo migracijos tikslo šalies ekonominės situacijos (per finansinę krizę 2008-2009 m. finansinės perlaidos sumažėjo), pačių migrantų,

diasporos organizacijų aktyvumo ir požiūrio į indėlio teikimą, Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūrio į migrantus ir specialių priemonių, skatinančių prisidėjimą prie Lietuvos gyvenimo ir jos gerovės. Tai ženkliai papildė migrantų indėlio paskatų spektrą, aptariamą užsienio tyrėjų.

3.3. Kliūtys teikti indėlių

Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerijos užsakytose užsienio lietuvių apklausose buvo užduoti keli klausimai susiję su kliūtimis teikti indėlių, kurie skyrėsi skirtingų metų apklausose. 2013-2014 m. buvo užduotas klausimas „Jūsų nuomone, ar yra kliūčių bendradarbiauti su Lietuva?“. Dauguma užsienio lietuvių (2013 m 72 proc., 2014 m. 42 proc.) mano, kad kliūčių bendradarbiauti su Lietuva nėra, tereikia asmeninės iniciatyvos. Kliūčių bendradarbiauti nemato dažniau tie respondentai, kurie dažnai lankosi Lietuvoje, yra pragyvenę trumpą laiką (iki 3 metų) užsienyje ir kurie yra išvykę į ES šalis. Kliūtis bendradarbiauti su Lietuva dažniau mato tie respondentai, kurie yra pragyvenę užsienyje ilgesnį laiką (virš 10 metų) ir gyvena ne ES šalyse (Vilmorus 2013, 26; Vilmorus 2014, 39).

2013-2014 m. tyrimuose taip pat buvo prašoma nurodyti, kokias užsienio lietuviai mato pagrindines kliūtis glaudžiau bendradarbiauti su Lietuva. 2014 m. šiek tiek buvo pakeistos atsakymų alternatyvos, tad 11 lentelėje tyrimuose nebuvę atsakymų variantai pažymėti brūkšneliu. Buvo galima pažymėti tris atsakymų variantus, tad procentų suma yra didesnė nei 100 proc.

11 lentelė. Kliūtys užsienio lietuviams glaudžiau bendradarbiauti su Lietuva (proc.), N – atsakiusių į klausimą skaičius.

	2013 (N=177)	2014 (N=158)
Visuomenės nuostatos ir požiūris, vyraujantis užsienio lietuvių atžvilgiu	53,1	59,5
Teisinis reguliavimas	37,9	41,8
Lietuvos vyriausybės politika	57,1	52,5
Gyvenamosios šalies vyriausybės politika	-	10,8

Informacijos stoka	36,7	39,2
Bendradarbiavimo galimybių trūkumas	36,2	-

Šaltinis: autorės sudaryta pagal 2013-2014 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas.

Daugiau nei pusė respondentų visuose 2013-2014 m. tyrimuose pagrindinėmis priežastimis bendradarbiauti nurodė Lietuvos vyriausybės politiką ir visuomenės nuostatas ir požiūrį į užsienio lietuvius. Apie du penktadalius respondentų nurodė taip pat informacijos stoką ir teisinį reguliavimą.

2015-2016 m. tyrimuose buvo užduotas kitas klausimas – „Ar yra kliūčių dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime?“. 2015 m. 80 proc., o 2016 m. 68 proc. respondentų mano, kad kliūčių dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime nėra, reikia asmeninės iniciatyvos. Kliūčių dalyvauti dažniau nemato respondentai, gyvenantys ES šalyse. Respondentai, matantys kliūtis dalyvavimui, dažniau turi žemesnį, nei aukštąjį išsilavinimą, neturintys Lietuvos pilietybės (Vilmorus 2015, 31; Vilmorus 2016, 45).

2015-2016 m. tyrimuose taip pat buvo pateiktas klausimas „Kokias matote pagrindines kliūtis dalyvauti viešajame gyvenime?“. 2015 m. ir 2016 m. buvo pateiktos šiek tiek skirtingos atsakymų alternatyvos¹⁹, tad 12 lentelėje pateikiami visi atsakymų variantai, o prie tyrimų, kuriuose šie variantai nebuvo paminėti, įrašytas brūkšnelis. Be to, galima buvo pažymėti tris atsakymų variantus, tad atsakymuose yra daugiau nei 100 proc.

12. lentelė. Kliūtys užsienio lietuviams dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime (proc.), N – atsakusių į klausimą skaičius.

	2015 (N=156)	2016 (N=334)
Neigiamas lietuvių nusistatymas emigrantų atžvilgiu	5,1	-
Informacijos stoka	55,8	64,4
Neturiu tam laiko	35,9	43,4
Riboja finansai	35,3	36,2

¹⁹ Tikėtina, kad sudarant 2016 m. užsienio lietuvių apklausos klausimyną buvo išimti retai pasirinkti 2015 m. apklausoje atsakymų variantai.

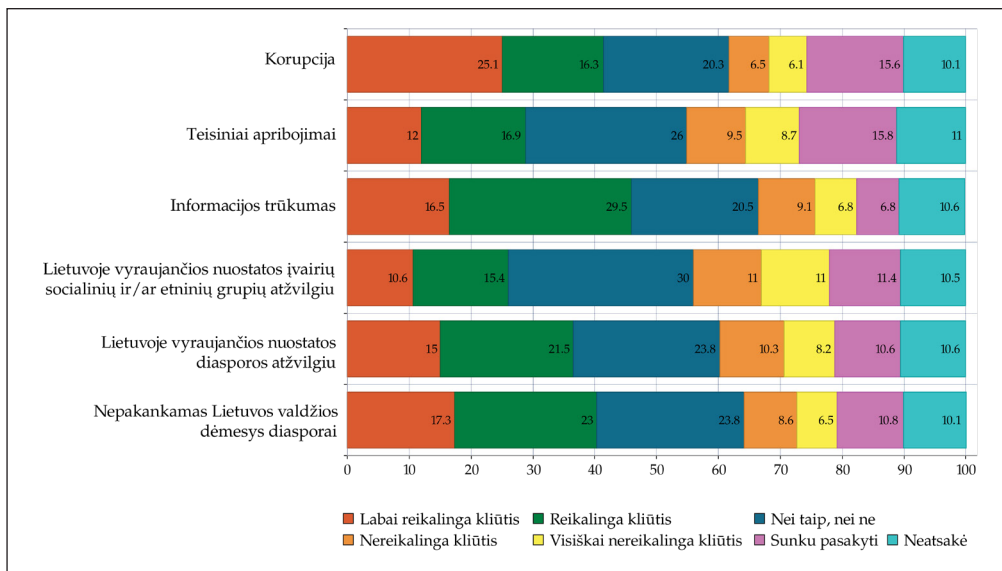
Nerandu bendraminčių	22,4	25,4
Reikiamų įgūdžių stoka	12,8	15,9
Nėra dvigubos pilietybės	6,4	-
Elektroninis balsavimas	3,8	-
Didelis atstumas iki Lietuvos	2,6	-
Nėra ambasados	0,6	-

Šaltinis: autorės sudaryta pagal 2015-2016 m. užsienio lietuvių tyrimų viešai prieinamas ataskaitas.

Pagrindinės tiek 2015 m., tiek 2016 m. įvardintos kliūtys dalyvavimui Lietuvos viešajame gyvenime – tai informacijos stoka, laiko trūkumas, riboti finansiniai ištekliai, bendraminčių trūkumas ir reikiamų įgūdžių stoka.

2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakymu atliktame užsienio lietuvių tyrime buvo užduotas uždaras klausimas „Jūsų nuomone, dalyvauti Lietuvos gyvenime trukdo“, į kurį galėjo atsakyti tik tie respondentai, kurie prieš šį klausimą buvusiame klausime atsakė, kad labiau nepitaria ar visiškai nepitaria teiginiui, kad ir negyvenant Lietuvoje galima dalyvauti įvairių sričių Lietuvos gyvenime. Daugumos respondentų manymu (79 proc.), dalyvauti Lietuvos gyvenime trukdo neigiamas požiūris į išvykusiuosius, nes jie jaučiasi nepageidautini. Dažnai paminėtas ir informacijos trūkumas (46 proc.), tačiau santykinai nedidelė dalis (9 proc.) respondentų kaip kliūtį paminėjo Lietuvos Respublikos pilietybės neturėjimą. Kitas priežastis nurodė 21 proc. apklaustųjų (Vilmorus 2018, 36).

2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrime taip pat buvo klausiama apie kliūtis prisidėti prie Lietuvos gerovės kūrimo (9 pav.). Pagrindine kliūtimi respondentai įvardijo informacijos trūkumą (46 proc.). Taip pat svarbios kliūtys yra korupcija (41,4 proc.), nepakankamas Lietuvos valdžios dėmesys diasporai (40,3 proc.) bei Lietuvoje vyraujančios nuostatos diasporos atžvilgiu (36,5 proc.).

9 pav. Veiksniai, trukdantys prisidėti prie Lietuvos gerovės kūrimo (N=512). Šaltinis: sudarytas autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Kokybiniai interviu detaliau atskleidžia kliūtis prisidėti prie Lietuvos gerovės, visų pirma siejamas su atsainiu Lietuvos valdžios požiūriu į bendradarbiavimą su užsienio lietuviais: „per dešimt metų, nežiūrint visų kvietimų, pas mus neatvyko nei vienas žmogus iš Kultūros ministerijos, pakalbėti apie Lietuvos kultūros politiką diasporos atžvilgiu“ (vyras, 49 m., aukštasis, muzikantas, org. vadovas, 7 m. JK). Kai kada netikima, kad iš viso yra Lietuvos pastangos pritraukti užsienio lietuvius: „visų pirma, aš nelabai sutikčiau su jumis, kad Lietuvoje norima pritraukti lietuvius iš užsienio. Jei būtų norėję, būtų visiškai kiti veiksmai“ (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas). Tai siejama su įvairiomis biurokratinėmis kliūtėmis ir politinio nenoro susigrąžinti lietuvius: korupciniais skandalais: „kai aš buvau Klaipėdoje, ten sudarė autorinę sutartį. Aš važiauvau ten ne dėl pinigų, pinigai buvo gal tiesiog apmokėti mano kelionę, bet net to dalyko jie nesugebėjo padaryti normaliai. Aš gyvenu čia, bet man teko mokėti mokesčius Lietuvoje. Aš tikrai netikiu, kad yra tikras noras Lietuvoj pritraukti žmones. Tam tikrų profesijų, pvz., statybininkų, galbūt, bet ne daugiau“, „dėl pritraukimo aš tikrai galvoju, kad nėra tos tikros iniciatyvos, nėra tikro noro, yra tiesiog šnekos, nes kai kurie darbdaviai, aišku, gal skundžiasi, kad trūksta žmonių, bet matote, jei grįžtų didelė dalis lietuvių iš užsienio, rinkimų rezultatai būtų visiškai kitokie ir tas nebūtų gerai tam tikriems politikams“ (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas).

Taip pat didelė kliūtis indėliui yra korupcija, darbo kultūra, nepotizmas, neskaidrūs konkursai ir pan.: „mes žinome, kad tos organizacijos, tame tarpe ir Global Lithuanian Leaders, yra kaltinamos pinigų švaistymu. Invest Lithuania, man atrodo, ar kita organizacija... žodžiu, ten korupciniai skandalai kažkokie. Tas automatiškai žmonėms siunčia signalą, kad Lietuvoje niekas nepasikeitė“, „daugumai žmonių nepatinka ta darbo kultūra, kuri egzistuoja Lietuvoje. <...> mes žinome, kad korupcija tame sektoriuje, nepotizmas yra labai didelis. Mes žinome, kokios įmonės laimi konkursu“ (vyras, apie 50 m., aukštasis, mokslininkas, 6 m. JK).

Paminima kaip kliūtis valdymo problemos, kurios aiškiau matomos pagyvenus užsienyje ir susidūrus su kitokia kultūra, įgūdžiais: „dirbus korporacijose didelėse, matomi kitokio valdymo įgūdžiai. <...> Aišku, reikia rasti visų pirma gerus žmones ir duoti laisvę, kad jie projektą patys valdytų ir ne per daug koordinuoti gal iš vyriausybės pusės, <...> nes yra buvę projektų, kurie dėl to ir nenusisekė“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, 10 m. JK), „kai atiduodi šiek tiek kontrolės žmonėms, kurie žino ką daro, jie patys gali imtis iniciatyvos ir padaryti daug gerų dalykų“ (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK).

Sunku bendradarbiauti su Lietuvos institucijomis, kai nėra informacijos sklaidos, atgalinio ryšio: „kartais trūksta tos informacijos sklaidos. Dažnai tenka matyti tokių iniciatyvų, kurios staiga, na, kažkas kažką bando daryti, bet tuo ir pasibaigia. <...> Buvo dabar kažkoks vyriausybės susitarimas, kad ten labiau diasporą įtraukti į valstybės veiklą, ten diskusijos kažkokios, kur ir mus kvietė, bet kaip į bedugnę nuėjo, kažkokio tokio nėra nuoseklumo, grįžtamojo ryšio, kad bent būtų aišku, kas toliau bus daroma, ko tikėtis ir su kuo čia kontaktuoti“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK), „reikia išrasti iš naujo kažkokią mūsų tą kultūrą, kur tie žmonės jaustųsi, kad tai, ką jie daro, tai yra prasminga, yra į tai atsižvelgiama, kad yra duodamas atgalinis ryšys. <...> Dažnai būna, pateiki pasiūlymus ir tau niekada niekas nebeatrašo“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

Taip pat atskleidžiama, kad nors Lietuvių pasaulio bendruomenė iš tiesų yra pakankamai įgalinta, turi atstovybę Seime, yra Seimo komisija ir Užsienio lietuvių reikalų koordinavimo komisija, tačiau užsienio lietuvių interesų atstovavimas vyksta neefektyviai: „šios organizacijos neatlieka tos funkcijos, kurią turėtų. <...> Ta Seimo komisija arba būtent ministrų komisija yra labai neefektyviai išnaudojama. Nėra keliami klausimai, kurie turėtų ir jei tie klausimai keliami, tai nėra padaromi namų darbai, nėra pasiruošama. Ir kitas dalykas, kas yra dar svarbiau, tai nėra to vadinamo follow through, kad kai pradedi kažką daryti, reikia pasirūpinti, kad tas būtų įgyvendinta. Siekimas rezultato“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK).

3.4. Apibendrinimas

Respondentų motyvacija prisidėti savo indėliu prie Lietuvos gerovės dažnai yra paremta altruizmu, patriotiškumu ir grąža Lietuvai. Svarbi ir motyvacija, susijusi su galimybe realizuoti save, panaudoti savo žinias ir patirtį, bei taip padidinti savo turimus kapitalo išteklius. Tai atliepia Kuznetsov išskirtas dvi pagrindines motyvacijas teikti indėlį. Visgi, atsižvelgus į jaunų migrantų dažniau paminimą motyvaciją bendradarbiauti su Lietuva dėl įdomios veiklos ir būvimo su patinkančiais žmonėmis, galima būtų pasiūlyti „gyvenimo būdo“ motyvacijos išskyrimą. Taip pat svarbus yra emocinis motyvacinis veiksnys, susijęs su pasitenkinimu teikiant indėlį, kurią galima būtų labiau tyrinėti migrantų indėlio teikime.

Atskleistos paskatos užsienio lietuviams teikti indėlį ženkliai papildoma kitų tyrėjų paminimas paskatas. Užsienio lietuviams teikti indėlį paskatintų gera migracijos šalies ekonominė situacija (per pasaulinę 2008-2009 m. krizę finansinės perlaidos sumažėjo), pačių migrantų, diasporos organizacijų aktyvavimas, pozityvaus požiūrio į indėlio teikimą skatinimas, Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūrio į migrantus gerinimas bei specialių priemonių, skatinančių prisidėjimą prie Lietuvos gyvenimo ir jos gerovės, taikymas.

Kliūtys teikti indėlį yra siejamos su neigiamu Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūriu užsienio lietuvių atžvilgiu, nepalankia Lietuvos vyriausybės politika, nepakankamu Lietuvos valdžios dėmesiu diasporai, neefektyviu užsienio lietuvių interesų atstovavimo instrumentų panaudojimu, neigiamai visuomenės reiškiniams kaip korupcija, biurokratija ir diskriminacija, informacijos stoka, sudėtingu teisiniu reguliavimu ir apribojimais, bei bendradarbiavimo galimybių trūkumu bei atgalinio ryšio negavimu. Taip pat kliūtys yra siejamos ir su asmeniniais apribojimais – laiko trūkumu, ribotais finansiniais ištekliais, bendraminčių trūkumu ir reikiamų įgūdžių, kompetencijos stoka.

4. Lietuvos migrantų indėlio perdavimo proceso etapai: mobilizacija, perkėlimas ir poveikis

Šioje dalyje aptariami užsienio lietuvių indėlio perdavimo proceso etapai, kurie apima tiek indėlio mobilizaciją, tiek indėlio perkėlimą, tiek daromą poveikį Lietuvos gyventojams ir institucijoms.

4.1. Indėlio mobilizacija

Migrantų indėlio teikimo mobilizacija daugiausia siejama su migrantų įtraukimu į diasporos organizacijas bei įvairiomis akcijomis, kurias gali inicijuoti tiek kokia nors diasporos organizacija, tiek kilmės šalies vyriausybė ar visuomeninės organizacijos. Turimi tyrimo duomenys leidžia aptarti diasporos organizacijų įtaką indėlio mobilizacijai bei požiūrį į mobilizacijos veiksmingumą.

2017 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakytos užsienio lietuvių apklausos metu priklausančių kokiai nors diasporos organizacijai buvo klausiama, kokios yra tos organizacijos pagrindinės veiklos sritys. Dauguma (72 proc.) apklaustųjų nurodė, kad pagrindinė veiklos sritys yra lietuviškos tapatybės puoselėjimas, mažiau (44 proc.) respondentų paminėjo lituanistinį švietimą (44 proc.), integracijos gyvenamojoje šalyje klausimus (savipagalba organizacijos narių tarpe) (36 proc.), bei užsienyje gyvenančių lietuvių interesų atstovavimą Lietuvos institucijose, politikoje (21 proc.), o prisidėjimas prie gerovės kūrimo Lietuvoje paminimas rečiausiai (12 proc.) (Vilmorus 2017, 51).

Nors diasporos organizacijose prisidėjimas prie Lietuvos gerovės nėra pagrindinė funkcija, 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų apklausoje klausiant apie respondentų dalyvavimo diasporos organizacijose motyvus gauti atsakymai atskleidžia, kad 81,6 proc. respondentų sutinka, kad dalyvavimas organizacijose padeda išlaikyti ryšį su Lietuva, o 56,9 proc. šalia kitų motyvų taip jaučiasi prisidedantys prie Lietuvos gerovės kūrimo (13 lentelė). Be to, vertindami diasporos organizacijų veiksmingumą 58,2 proc. apklaustų diasporos profesionalų mano, kad organizacijų veiklos rezultatai yra reikšmingi Lietuvai.

13 lentelė. Diasporos profesionalų motyvai dalyvauti diasporos organizacijose (N=325)

	Visiškai sutinku	Sutinku	Nei sutinku, nei nesutinku	Nesutinku	Visiškai nesutinku
Tai yra įdomi veikla, jaučiuosi įdomiai praleidęs/usi laiką	27,7	49,8	18,5	2,2	0,9
Sužinau kažką naujo, išmokstu naujų dalykų, plečiu akiratį	24,3	45,5	23,4	4	1,5
Tai yra būdas būti su man patinkančiais žmonėmis	25,2	48,6	21,5	2,5	0,9
Taip jaučiuosi išlaikantis/i ryšį su Lietuva	35,1	46,5	11,1	5,2	0,9
Taip jaučiuosi prisidedantis/i prie Lietuvos gerovės	28,3	28,6	27,4	11,4	3,7
Taip palaikau ir plečiu sau naudingus ryšius	21,2	42,8	25,5	6,5	3,1
Dalyvaudamas/a galiu panaudoti savo žinias, patirtį, realizuoti save	29,8	40	20,6	6,2	2,8
Gaunu pasitenkinimą matydamas/a nuveiktus darbus	31,4	37,8	21,2	7,1	1,8
Dalyvauti tokioje organizacijoje yra prestižas	9,2	17,2	41,8	21,8	8

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Galima teigti, kad užsienio lietuvius vienijančios organizacijos turi tiek tiesioginį, tiek ir netiesioginį poveikį mobilizacijai. Netiesioginis poveikis pasireiškia per pagalbą palaikyti ryšius su Lietuva, neatitrūkti nuo jos: „*visuomeninė veikla, aš manau, daugiau yra iš to noro būti įsitraukus į lietuvių bendruomenę. Ir neprarasti to ryšio su Lietuva. Tas buvimas lietuvių bendruomenėje, tiek formalus, tiek neformalus, dalyvavimas renginiuose tikrai duoda tą jausmą, kad vis dar esi Lietuvoje viena koja*“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK). Tas ryšys, buvimas tarp kitų lietuvių migrantų padeda tiek išverti migracijos sunkumus, tiek suteikia gilų emocinį pasitenkinimą: „*ir kadangi aš labai ilgiuosi, turėjau veiklą Lietuvoje ir čia atvažiavus man labai trūko to lietuviškumo, to žmonių būriavimo ir visa kita, užtai aš ir įsijungiau į šitą bendruomenės veiklą, jei ne bendruomenės veikla, aš tikrai būčiau jau Lietuvoje*“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „*kiekvienam skirtingai, bet man asmeniškai tai pirmiausiai yra malonumas su tautiečiais bendraminčiais bendrauti. Su panašiais į save, nes tas ryšys emocinis ir kiek bendro turime yra daug stipresnis, nei jis bus su užsieniečiu, kuris užaugo visai kitoje aplinkoje. <...> Tas motyvuoja, tas pasitenkinimo jausmas*“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).

Lietuvybės išsaugojimas vyksta ne tik per tarpasmeninius bendravimą su kitais lietuviais, bet ir per pagrindinių švenčių šventimą, tradicijų palaikymą: „*Jonines, Velykas, Atvelykį, Užgavėnes, Kalėdines šventes organizuodavau*“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK), „*minime visas Lietuvos šventes, labai pas mus populiarias ir didelis renginys – Kaziuko mugė. Toliau eina Kalėdinis renginys. Kaziuko mugė jau net ir Londono pralenkė. Žmonės važiuoja ir susirenka pas mus 700-800 tautiečių*“ (moteris, 63 m., aukštasis, vertėja, org. vadovė, 10 m. JK), „*mūsų pati didžiausia misija – išlaikyti lietuvių užsienyje. Tai yra didžiausia misija. Tai mes visas šventes valstybines turime, rengiame įvairias diskusijas, vakarones*“ (moteris, apie 40 m., aukštasis, rinkodaros specialistė, org. vadovė, 5 m. JK), „*turime tas šventes, kurios yra ir šiek tiek priminimas Lietuvos istorijos. Nors atrodo visi žinome, bet reikia vis priminti. Tai tos šventės, kurios yra svarbios Lietuvai kaip valstybei ir tradicijų, kurios yra kultūros pamatas*“ (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, 8 m. JK).

Be to, yra organizuojami lietuvių jungiantys sporto renginiai: „*5 km bėgimas yra lietuvių. Visame pasaulyje būna. <...> Į bėgimą susirenka ir jauni, ir studentai, ir šeimos*“ (moteris, apie 35 m., aukštasis, kūrybininkė, 5 m. JK), „*surengėme tą [bėgimo] renginuką „Penki už Lietuvą“. <...> Viso pasaulio lietuviai bėga tą pačią dieną. Čia yra birželio pirmas sekmadienis. <...> O dabar kiekvienais metais ir organizuojame. Ir šiaip organizuojame renginius su lietuvičiais tokius sportinius,*

vaikams sportinius renginius vasaromis rengiame, šiaip aktyviai gyvename“ (moteris, apie 30 m., aukštasis, menininkė, verslininkė, 5 m. JK).

Didelį darbą palaikant lietuvių ryšį su Lietuva, lietuvių kalba atlieka lietuviškos šeštadieninės mokyklėlės: *„mokyklėlės yra atskira veikla, kuri naudinga ir lietuviškam ugdymui ir žmonėms, kurie tuo užsiima“ (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, 8 m. JK), „renginių mes turime, mokomės ne tik lietuvių kalbą, mokomės ir apie Lietuvą, kultūrinį paveldą, etnografinius regionus. <...> Renginius organizuojame, valstybines šventes švenčiame, tai tos veiklos tikrai labai daug“ (moteris, 31 m., lietuviškos mokyklėlės mokytoja, org. vadovė, 7 m. JK). Šių lietuviškų mokyklėlių kuriasi vis daugiau ir jos įtraukia vis daugiau vaikų daugėjant lietuvių migrantų: *„mes turėjome pačioje pradžioje ar 8, ar 10 vaikiukų, dabar mes turime 120 vaikų, išaugome per 10 metų, turime daugiau kaip 10 klasių, dabar jau turime ir atskirą muzikos pamoką, ir liaudies šokių pamoką, ir dabar dramos va šiais metais jau vaikų dramos studiją turime. Tai tas vadinamas lietuviškumo puoselėjimo, lietuviškų tradicijų išlaikymo linkmės tas darbas“ (moteris, apie 50 m., aukštasis, menininkė, org. vadovė, 10 m. JK).**

Lietuviškos mokyklėlės be pamokų ir užsiėmimų dar organizuoja vasaros vaikų stovyklas Lietuvoje, į kurias suvažiuoja skirtingų JK miestų, kitų šalių ir Lietuvos mokyklų vaikai ir susipažįsta su Lietuva, tarpusavyje bei kalba lietuviškai: *„važiuojame vasarą į stovyklą – emigrantų lietuvių stovyklą iš skirtingų 7 mokyklų Lietuvoje. <...> Šiais metais į stovyklą važiuos 10 vaikų, stovykla yra lietuvių mokyklėlių vaikams iš Londono, iš Škotijos, Airijos, Islandijos, šiais metais prisijungė Barselona ir dar dvi Lietuvos mokyklos, kad vaikai, atvykdami iš užsienio, negalėtų kalbėti su lietuviais anglų kalba, nes jie kaip ir nesupranta“ (moteris, 31 m., lietuviškos mokyklėlės mokytoja, org. vadovė, 7 m. JK). Pagal 2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakyto užsienio lietuvių apklausos duomenis, daugumą (60,9 proc.) užsienio lietuvių, turinčių vaikų, tokios vasaros vaikų stovyklos dominėtų, tik manoma, kad jos turėtų būti atitinkamai pritaikytos (Vilmorus 2018, 24).*

Užsienio lietuviškos mokyklėlės gauna paramą iš Lietuvos, skirtingai nuo lietuvių bendruomenių: *„lietuvių mokyklėlė gauna. O pati bendruomenė tai ne“ (moteris, 59 m., profesinis, mėsos cecho darbuotoja). Visgi pagal 2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakyto užsienio lietuvių apklausos duomenis, ketvirtadalis (26,1 proc.) turinčių vaikų užsienio lietuvių mano, kad lituanistinės mokykloms pakanka dėmesio iš Lietuvos, tačiau dėmesio galėtų būti daugiau, dar ketvirtadalis mano, kad tokio dėmesio nepakanka ir pasisako už tai, kad mokyklos turi būti pilnai išlaikomos valstybės (Vilmorus 2018, 25).*

Nors lietuviškos mokyklėlės ženkliai prisideda prie naujos kartos lietuvių

užsienyje ryšio su Lietuva palaikymo, jų mokytojos mato, kad ne visi lietuvių migrantai siunčia savo vaikus į tokias mokyklėles: „galėtų jų [mokyklėlių] būti ir daugiau, bet ne visi nori, ne visiems reikia“ (moteris, 31 m., lietuviškos mokyklėlės mokytoja, org. vadovė, 7 m. JK). Pagal 2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakyto užsienio lietuvių apklausos duomenis, tik trečdalis (29,8 proc.) respondentų, kurie turi vaikus, vaikai lanko lietuvišką mokyklą. Pagrindinės nelankymo priežastys yra susijusios su tokios mokyklos nebuvimu gyvenamojoje vietoje (51 proc.) bei lietuvių kalbos mokymu namuose (35,9 proc.), visgi apie dešimtadalį (9 proc.) respondentų teigė, kad jų vaikams nereikės lietuvių kalbos ir tiek pat – kad jų vaikai lankė, bet mokykla nepateisino lūkesčių (Vilmorus 2018, 20-21). Tad lietuviškų mokyklėlių plėtrai ir profesionalumo didinimui dar reikia nemažos pagalbos ir paramos.

Tiesioginis migrantų indėlio mobilizavimas dažniausiai vyksta įgyvendinant paramos Lietuvai projektus. 2017 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakytos užsienio lietuvių apklausoje dalyvaujančių diasporos organizacijų veikloje buvo klausiama „Kaip dažnai jūsų organizacija įgyvendina paramos Lietuvai projektus?“. Kad kasmet užsienio lietuvių organizacija įgyvendina paramos Lietuvai projektus nurodė 24 proc. apklaustųjų, beveik kasmet nurodė 8 proc. arba retkarčiais nurodė 18 proc. Visgi pusė (51 proc.) apklaustųjų apie tokius projektus neturi informacijos (Vilmorus 2017, 52).

Pagal kokybinių interviu duomenis, daugelis indėlio mobilizavimo iniciatyvų kaip tik buvo realizuotos per dalyvavimą diasporos narius jungiančiose organizacijose. Kaip viena iš informančių teigia, daugelyje jų organizacijos renginių yra aukojamos lėšos Lietuvos nevyriausybinėms organizacijoms: „mes turėjom maldos pusryčius irgi kaip tokią labdarinę iniciatyvą, kartu su ambasada, kartu su kitom organizacijomis čia buvo. Visos lėšos, kurios buvo suaukotos per tuos pusryčius, buvo skirtos Vaikų ir jaunimo linijai Lietuvoje paremti, savižudybių ir patyčių bei smurto prevencijai. Ir visą laiką, kai būdavo mūsų tie kalėdiniai labdaros baliai, tai ten buvo irgi į Lietuvą, į Lietuvos organizacijas nukreipta“ (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, 8 m. JK).

Taip pat yra vykdomi specialūs projektai. Pavyzdžiui, lietuvių studentų mentorystės projektai kaip vienas iš būdų, leidžiantis perduoti sukauptą patirtį. Bene žymiausia savanoriška profesinės mentorystės programa lietuviams visame pasaulyje – 2009 metais Londone pradėtas projektas „LT Big Brother“. Projekto tikslas yra per neformalų asmenišką bendravimą perduoti įvairiose profesinėse srityse įsitvirtinusių lietuvių profesionalų žinias ir patirtį perspektyviam Lietuvos jaunimui, studijuojančiam visame pasaulyje: „programa įsikūrė kažkur 2009 m. <...> ir rėmėsi užsienio univer-

siteto panašiomis esančiomis programomis. <...> Programa prasidėjo Londone ir mentoriai buvo pagrįdę tik tai Šičio klubo nariai. <...> Šiuo metu programa yra apima šešis regionus – beveik visą pasaulį“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK).

Keletas informantų pažymėjo, kad būtent lietuvių organizacijos platforma padėjo labiau realizuoti siekį prisidėti prie Lietuvos kūrimo, nes tai užtikrina žmonių mobilizaciją bendram tikslui, užtikrinti veiklų tęstinumą: „*universitete norėjosi tuos projektus įgyvendinti, akademinės mentorystės ir pan., nes visi mes ir sutarėme bendruomenėje, kad tai yra toks bendro gėrio projektas. Bet tam, kad tu galėtum jį sėkmingiau įgyvendinti, organizacijos oficialus statusas labai svarbus. Žinajame, kad taip galėsime tęstinumą užtikrinti lengviau. Kai viskas daroma ne asmens pagrindu, o būtent organizaciniu. Nes norėjosi, kad tie projektai tęstųsi*“ (vyras, apie 28 m., aukštasis, mokslininkas, 9 m. JK). Taip pat dalyvavimas migrantų indėlio mobilizavime per diasporos organizacijas padeda labiau išplėsti ryšius, padeda „atverti duris“, nes gali kreiptis jau kaip organizacijos atstovas: „*tų ryšių atsiranda per organizaciją daugiau nei aš tikėjau. Reikia paminėti, kad tie ryšiai suintensyvėjo ir atsirado naujų ryšių būtent per organizacinę veiklą. Lietuvių organizacijų yra labai nemažai JK, tikrai yra galimybių išlaikyti ryšius su Lietuva*“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK), „*man, kaip mūsų klubo atstovui, tikrai yra daug atviresnės durys Lietuvoje kažkam parašyti, pasiūlyti susitikti, nebesu beveidis kažkoks eilinis emigrantas, bet galiu save pozicijuoti kaip kažkokios organizacijos atstovą, kuri kažką daro, kažkiek yra žinoma ir žmonėms įdomu apie tai išgirsti*“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK).

4.2. Indėlio perkėlimas

Migrantų indėlio perkėlimas gali vykti tiek nuotoliniu būdu, tiek grįžtant į kilmės šalį. Pagal 2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsakyto užsienio lietuvių apklausos duomenis, didžioji dauguma (84,6 proc.) pritaria ar iš dalies pritaria, kad nėra kliūčių ir negyvenant Lietuvoje dalyvauti įvairių sričių Lietuvos gyvenime (Vilmorus 2018, 35). Galima daryti prielaidą, kad tokių kliūčių nėra daug ir teikti įvairių formų indėlių nuotoliniu būdu, kaip tai vyksta su finansinėmis perlaidomis. Pavyzdžiui, 2006 m. atlikto užsienio lietuvių mokslininkų trumpalaikių vizitų tyrimo metu buvo atkleista, kad nuotoliniu būdu galima suteikti net daugiau žinių perdavimo, ryšių mezgimo tarp Lietuvos ir užsienio mokslininkų, nei likus Lietuvoje. Kaip teigė viena iš išvykusių mokslininkų²⁰:

²⁰ Interviu atliktas autorės.

„aš kalbu, aš tiesiog mąstau apie Lietuvą, aš grįžinėju į Lietuvą, aš darbus rašau apie Lietuvą. <...> Aš esu prieš tą teritorinį supratimą, prieš tą proto kaip lokalizuojamo vienoje vietovėje ar kitoje supratimą ir man atrodo, kad būnant kitur gali daugiau gero padaryti. <...> Klausimas, ar būtų buvę geriau, jeigu aš čia būčiau likusi, ar dabar, kai aš išvažiavau ir galiu parvežti naujų idėjų“ (cit., iš Užduotis Lietuvai – nuo protų nutekėjimo prie protų pritraukimo 2008, 68). Tačiau ir indėlio perdavimui nuotoliniu būdu reikalingas ryšių palaikymas su likusiais Lietuvoje artimaisiais, draugais ir kolegomis, bei įmonėmis, organizacijomis ar institucijomis.

Ryšių palaikymo su Lietuva atveju daugiausia duomenų gauta iš 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo. Nagrinėjant asmenis, su kuriais palaikomi ryšiai Lietuvoje, dažniausiai yra bendraujama su šeimos nariais (14 lentelė). Bent kartą per savaitę su šeimos nariais bendrauja 48,4 proc. respondentų. Bent kartą per mėnesį daugiausia respondentų bendrauja su draugais (17,8 proc.), giminaičiais (11,9 proc.) ir kolegomis (11,1 proc.). Nemaža atsakiusiųjų dalis (32,4 ir 36,3 proc.) iš vis nepalaiko ryšių su buvusiais bendrakursiais, bendraklasiais ir kolegomis.

14 lentelė. Asmenys, su kuriais diasporos profesionalai palaiko ryšius Lietuvoje (proc., N=512)

	Bent 1 kartą per savaitę	Bent 1 kartą per mėnesį	Bent 1 kartą per 3 mėnesius	Bent 1 kartą per pusę metų	Bent 1 kartą per metus	Rečiau	Nepalaiko	Neatsakė
Šeimos nariais	48,4	10,9	1,6	2,3	2,9	2,9	22,5	8,4
Giminaičiais	11,9	24	18	11,3	10,9	6,4	11,1	6,3
Draugais	17,8	27	16	9	6,1	3,7	13,3	7,2
Buvusiais bendrakursiais ar bendraklasiais	5,7	12,3	12,9	8,8	11,3	8	32,4	8,6
Buvusiais ar esamais bendradarbiais	7,2	11,1	9,2	8,2	9	10,5	36,3	8,4

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

15 lentelėje matyti, kad ryšiai su organizacijomis ar institucijomis Lietuvoje yra palaikomi silpnai. 48,2 – 77,9 proc. respondentų nurodė, kad nepalaiko ryšių su jokiais išvardintomis organizacijomis. Tarp bendradarbiaujančių su išvardintomis organizacijomis ar institucijomis bent kartą per pusę metų nesiekė ir 10 proc.

15 lentelė. Diasporos profesionalų bendradarbiavimas su institucijomis ar organizacijomis Lietuvoje (N=512)

	Bent 1 kartą per mėnesį	Bent 1 kartą per pusę metų	Bent 1 kartą per metus	Rečiau	Nepalaikau	Neatsakė
Nevyriausybiniams organizacijomis, klubais	8	11,6	7	8	58,8	6,6
Bendruomenėms (pvz., kraštiečių)	3,7	7,2	4,7	8,4	68,2	7,8
Universitetams, tyrimų institutams, mokykloms ir kt. švietimo ir mokslo institucijomis	9,4	12,5	9,6	13,9	48,2	6,4
Verslo įmonėms	8	8	4,5	9,6	62,3	7,6
Valstybės ir vietos savivaldos institucijomis	4,9	7,4	6,1	12,5	61,5	7,6
Kultūros institucijomis (teatrai, muziejai, meno galerijos ir pan.)	6,9	14,4	11,5	10,9	49,2	7
Profesinėms organizacijomis (pvz., Sociologų sąjunga)	2,2	5	2,5	10,2	72,5	7,6
Politinėms organizacijomis	2,2	2,6	1	8,8	77,9	7,6

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Kiek svarbus ryšių palaikymas indėlio teikimui yra matoma iš aktyviai teikiančių indėlių diasporos profesionalų ryšių palaikymo, nes indėlio teikimo

aktyvumo kintamasis turi statistiškai reikšmingai rysiu su laiku, praleistu Lietuvoje. Aktyvūs indėlio teikėjai dažniau lankosi Lietuvoje ir praleidžia joje daugiau laiko, nei potencialūs indėlio teikėjai ir ypač neaktyvūs indėlio teikėjai (16 lentelė). Be to, kaip buvo minėta apie individualių indėlio veikėjų aprašymo (3 lentelė), ryšių palaikymas su Lietuvos profesinėmis organizacijomis, gyvenamosios šalies universitetais ir profesinėmis organizacijomis kelis kartus padidina tikimybę, kad asmuo aktyviai teiks ar bus potencialiai nusiteikęs teikti indėlį Lietuvai.

16 lentelė. Indėlio teikimo aktyvumas pagal laiką, praleistą Lietuvoje

	Nuo 1 mėnesio iki 3 mėnesių ir daugiau	Nuo 1 savaitės iki 1 mėnesio ir mažiau	Iš viso nesilankau Lietuvoje
Aktyvūs	22,3	73,7	3,8
Potencialūs	16,2	68,8	15,0
Neaktyvūs	9,6	54,7	35,7

Šaltinis: sudaryta autorės pagal 2014 m. Lietuvos diasporos profesionalų tyrimo duomenis.

Aptariant indėlio perkėlimą negrįžtant yra tyrėjų nagrinėjami indėlio perkėlimo kanalai, kurie gali būti patys įvairiausi – nuo telefono, e-pašto, socialinių tinklų, iki susitikimų užsienyje ir panašiai. 2018 m. autorės užsakytų klausimų Lietuvos gyventojų nuomonės apklausoje duomenimis su išvykusiais artimais šeimos nariais dažniausiai bendraujama atvykus jiems į Lietuvą (71,4 proc.), interneto pagalba (66,8 proc.) bei telefonu (49,2 proc.) (17 lentelė). Dešimtadalis respondentų, turinčių artimųjų užsienyje, iš vis nebendruoja su išvykusiais artimaisiais ar nežino, neatsakė kokiais būdais bendruoja.

17 lentelė. Bendravimo būdai su išvykusiais artimaisiais (N=549).

	N	Proc.
Nebendruoju	10	1,8%
Bendruoju telefonu	270	49,2%
Bendruoju interneto pagalba (e-mail, skype ir pan.)	367	66,8%

Bendrauju, kai nuvykstu juos aplankyti	193	35,2%
Bendrauju, kai jie atvyksta į Lietuvą	392	71,4%
Bendrauju laiškais, atvirlaiškiais ir pan.	32	5,8%
Nežino/ neatsakė	46	8,4%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal pačios užsakytus klausimus.

Kiti indėlio teikimo kanalų pavyzdžiai, pateikti lietuvių migrantų JK interviu metu, siejami su publicistinių straipsnių rašymu Lietuvos žiniasklaidai: „*nuo pat išvažiavimo laiko nuo laiko publikuoju publicistinio pobūdžio tekstus Lietuvoje žiniasklaidoje ir tas tikrai jaučiasi toks prisidėjimas, ryšio išlaikymas.*“ (moteris, 27 m., aukštasis, NVO, org. vadovė, 8,5 m. JK), „*Lietuvos rytui rašau ir Kultūros barams dažniausiai*“ (moteris, apie 56 m., aukštasis, žurnalistė, org. vadovė, 8 m. JK).

Nagrinėjant migrantų indėlio teikimą grįžtant, daugelis užsienio lietuvių JK informantų minėjo trumpalaikius vizitus. Sugrįžtama 1-2 kartus per metus aplankyti artimųjų, atostogauti, atvykstama į konferencijas ir susitikimus, pravedamos paskaitos, atvykstama į Global Lithuanian Leaders organizuojamus renginius, į diasporos organizacijų lyderių mokymus, kurie jau paminėti anksčiau. Atliekant interviu pasitaikė keli labai įdomūs ryškaus transnacionalinio pobūdžio nuolatinio gyvenimo tarp Lietuvos ir JK atvejai, vienur ilgiau gyvenant JK, bet nuolat atvykstant padirbėti Lietuvoje ir, atvirkščiai, grįžus gyventi į Lietuvą yra nuolat išvykstama padirbėti į JK ar net kitas šalis. Vieniems pabandyti grįžinėti atskleidė, kad per išvykimo laikotarpį Lietuva labai pasikeitė, labai pakilo gyvenimo kokybė: „*jau pabodęs Londono miestas iš savęs. Jis labai yra sudėtingas gyventi, labai nepatogus. Pabandžius pabūti kažkiek Vilniuje, dažnai grįžinėti, tai pasimatė, kokia yra aukštesnė gyvenimo kokybė Vilniuje. <...> Išnyko apribojimai, sunkumai tam tikrus dalykus pradėti daryti arba padaryti, tai dabar jau kažkaip pagerėjusi [situacija] ir internetu labai daug dalykų išsisprendžia, tai nebėra jau tokio pranašumo Anglijos, kaip anksčiau buvo*“ (vyras, 31, aukštasis, kino industrijos atstovas, 10 m. JK). Tačiau paminėti ir bandymai sugrįžti ilgam, bet buvo nusivilta dėl darbo kultūros ir išvykta vėl: „*du metus išdirbau <...>. Tapau vilniečiu, įsigijau savo namus. Paskui atėjo krizė tikra, nes tas grįžimas pasirodė labai sunkus ne kultūrine prasme, bet darbo prasme, nes papuoliau į labai bjaurią, nedraugišką, konkurencingą, pavydo ir intrigų pilną darbo aplinką. Daviau sau žodį, kad aš ten daugiau nedirbsiu*“ (vyras, 52 m., aukštasis, mokslininkas, 6 m. JK).

Remiantis 2018 m. Užsienio reikalų ministerijos užsienio lietuvių apklausos duomenimis, matyti, kad į Lietuvą grįžti planuoja 16 proc. užsienio lietuvių, tokios galimybės sugrįžti kada nors ateityje neatmeta 62 proc. apklaustųjų, tačiau net 22 proc. užsienio lietuvių grįžti neketina. Šalia kitų priežasčių grįžti į Lietuvą buvo paminėta ir noras dirbti ir kurti Lietuvai, kurią nurodė 27,6 proc. apklaustųjų (Vilmorus 2018, 39-40). Nepaisant sugrįžimo priežasties, sugrįžę užsienio lietuviai gali padaryti labai daug perduodami savo žinias, įgūdžius ir net darbo kultūrą įvairiausiose srityse, kas detaliau analizuojama kitoje dalyje.

4.3 Indėlio poveikis

Paskutinė migrantų indėlio perdavimo proceso dalis yra indėlio poveikis kilmės šaliai. Toks poveikis gali apimti visus visuomenės lygmenis – migrantų artimuosius ir draugus, kitus asmenis, nevyriausybinės organizacijas, judėjimus ir bendruomenes, privatų sektorių (komercines įmones ir socialinį verslą) bei viešąjį sektorių (institucijas ir įstaigas). Išanalizuoti visą poveikio spektrą vienoje disertacijoje nėra įmanoma, tad buvo pasirinkta ištirti du platesnio poveikio aspektus: poveikio apimtį visos Lietuvos visuomenės atžvilgiu bei ištirti migrantų indėlių skatinančių programų poveikį per jų naudą programų dalyviams bei platesne prasme – Lietuvai kaip šaliai. Šioje dalyje nesiimama nagrinėti, koks yra poveikio mechanizmas, kaip migrantų indėlis pakeičia migrantų artimųjų, poveikį patiriančių asmenų, įmonių ar institucijų vertybes ir/ar elgesį. Tokiam poveikio mechanizmui ištirti turėtų būti atliekamas atskiras tyrimas, kuris galėtų būti disertacijos temos tolesnio vystymo dalis.

4.3.1 Migrantų indėlio poveikio apimtis (Lietuvos gyventojų patirtis)

Siekiant ištirti užsienio lietuvių indėlio poveikio apimtį buvo suformuluoti keturi klausimai ir patalpinti 2018 m. gruodžio mėn. į visuomenės nuomonės tyrimo Omnibusą. Šios reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos rezultatai leidžia suprasti, kokia dalis Lietuvos gyventojų asmeniškai patiria išvykusių į užsienį giminaičių indėlių, bei iš dalies suprasti, koku mastu išvykę artimieji prisideda prie Lietuvos ekonomikos (investuoja, yra įkūrę įmonę ar verčiasi prekyba) ir socialinės srities (yra įsitraukę į nevyriausybinių organizacijų, bendrųjų, paramos grupių veiklą Lietuvoje) vystymą, žinių bei idėjų perdavimo.

Atliktos apklausos rezultatai parodė, kad 54,9 proc. respondentų turi artimų šeimoms narių, gyvenančių užsienio šalyse. Moterys dažniau nei

vyrai teigė, kad turi išvykusių į užsienį artimųjų: 60,1 proc. moterų ir 49 proc. vyrų turi tokių artimųjų. Taip pat respondentai su aukštesniu nei pagrindinis išsilavinimas dažniau teigė, kad turi tokių artimųjų, gyvenančių užsienio šalyse, nei respondentai, turintys pradinį ir pagrindinį išsilavinimą. Pavyzdžiui, jei 59,2 proc. su aukštesniu išsilavinimu turi tokių artimųjų, tai tarp pradinį išsilavinimą turinčių respondentų tokių artimųjų turi 42,3 proc. Su kitais socio-demografiniais veiksniais statistiškai reikšmingų sąsajų nenustatyta. Jei yra sudėtinga paaiškinti, kodėl moterys turi daugiau išvykusių artimųjų, tai paaiškinti, kodėl turintys žemą išsilavinimą gyventojai mažiau turi išvykusių artimųjų padeda ankstesnė tyrėjų įžvalga, kad žmonėms su mažai išteklių (finansinių, kultūrinių ar socialinių) yra sunkiau išvykti.

Daugelio gyventojų, turinčių užsienyje gyvenančių artimųjų šeimos narių, artimieji užsienyje gyvena nuo 6 iki 15 m. (61,2 proc.), t.y. jie išvyko po Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą 2004 m. (18 lentelė). Išvykusių iki Lietuvos nepriklausomybės paskelbimo (užsienyje gyvenančių daugiau nei 29 m.) artimųjų šeimos narių turi tik 3,3 proc. respondentų.

18 lentelė. Turimų artimųjų šeimos narių gyvenimo užsienyje laikotarpis (N=549).

Gyvenimo užsienyje laikotarpis	N	Proc.
Mažiau nei 5 metus	129	23,5%
Nuo 6 iki 15 metų	336	61,2%
Nuo 16 iki 28 metų	57	10,4%
Daugiau nei 29 metus (dar iki Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo)	18	3,3%
Nežino/ neatsakė	9	1,6%

Šaltinis: sudaryta autorės pagal pačios užsakytus klausimus.

Siekiant išsiaiškinti koks indėlio, kurį respondentai gauna iš išvykusių artimųjų, poveikio skirtingoms sritims mastas, buvo prašoma pritarti ar nepritarti teiginiams, atitinkantiems teorinėje dalyje aptartas indėlio rūšis ir operacionalizuojant jas į klausimus (19 lentelė). Atsakymą "nežinau" dažniausiai rinkosi neturintys artimųjų šeimos narių, gyvenančių užsienyje.

19 lentelė. Lietuvos gyventojų patiriamo išvykusių artimųjų indėlio formų poveikio mastas (proc., N=1000).

Patiriamo migrantų indėlio formos	Taip	Ne	Nežinau
1. Išvykę artimieji atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms	46,8	28,5	24,7
2. Išvykę artimieji investuoja Lietuvoje (perka butus, namus, investuoja į įmones ir pan.)	45,5	25,5	29,0
3. Išvykę artimieji yra įkūrę įmonę Lietuvoje ar verčiasi prekyba	23,1	38,6	38,3
4. Išvykę artimieji pasidalina naujomis idėjomis, žiniomis su Jumis ar kitais žmonėmis Lietuvoje (mokina kitus, pasiūlo verslo idėją, konsultuoja organizacijas, įmones ar valdžios institucijas)	34,9	27,3	37,8
5. Išvykę artimieji skatina keisti jūsų vertybes (pvz., prisidėti prie socialinės paramos kitiems žmonėms, gyvūnams, prie aplinkos apsaugos, mažesnio vartojimo, sveiko gyvenimo būdo ir pan.)	30,5	30,4	39,1
6. Išvykę artimieji skatina plėsti akiratį, pažinti šalį, kitas šalis ir kultūras	54,3	17,1	28,6
7. Išvykę artimieji yra išitraukę į nevyriausybinių organizacijų, bendrijų, paramos grupių veiklą Lietuvoje	16,0	36,1	47,9
8. Išvykę artimieji gerina jūsų nuomonę apie Lietuvą, jos įvaizdį pasaulyje	36,2	23,7	40,1
9. Išvykę artimieji kalbasi su jumis apie politiką, skatina jus dalyvauti rinkimuose ar kitose su politika susijusiose veiklose	28,8	36,2	35,0
10. Išvykę artimieji skatina jus išvykti iš Lietuvos	29,5	44,2	26,3

Šaltinis: sudaryta autorės pagal savo užsakytus klausimus.

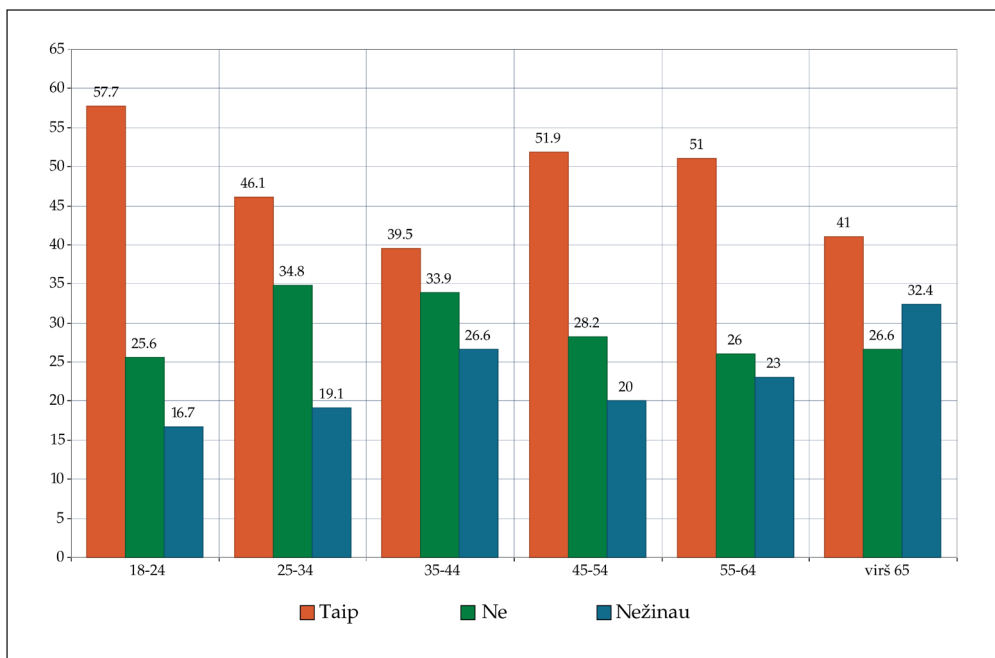
Lietuvos gyventojai daugiausiai pastebi kultūrinio išvykusių artimųjų indėlio poveikį. Daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų teigia, kad išvykę artimieji skatina plėsti akiratį, pažinti šalį, kitas šalis ir kultūras (54,3 proc.), apie trečdalį teigia, kad skatina keisti vertybes (pvz., prisidėti prie socialinės paramos kitiems žmonėms, gyvūnams, prie aplinkos apsaugos, mažesnio vartojimo, sveiko gyvenimo būdo ir pan.) (30,5 proc.). Taip pat trečda-

lis respondentų teigia, kad išvykę artimieji pasidalina naujomis idėjomis, žiniomis su žmonėmis Lietuvoje (34,9 proc.). Tad šis poveikis apima ne tik artimuosius, bet ir platesnį ratą žmonių.

Arti pusės gyventojų pažymi, kad išvykę artimieji perteikia ekonominį indėlį: atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms (46,8 proc.) bei investuoja Lietuvoje (perka butus, namus, investuoja į įmones ir pan.) (45,5 proc.). Mažiau respondentų pritarė, kad išvykę artimieji yra įkūrę įmonę Lietuvoje ar verčiasi prekyba, tačiau tai vis tiek sudaro beveik ketvirtadalį respondentų (23,1 proc.). Toks ekonominis indėlis prisideda ne tik prie artimųjų gerovės, bet kartu didina vartojimą bei skatina verslo plėtotę, taip prisidedami prie ekonominio šalies vystymo per mokesčius, naujų darbo vietų sukūrimą bei pragyvenimo lygio kėlimą. Visgi galimas ir neigiamas poveikis, aptartas kitų tyrėjų: nelygybės didinimas, nekilnojamo turto kainos kilimas ir pan.

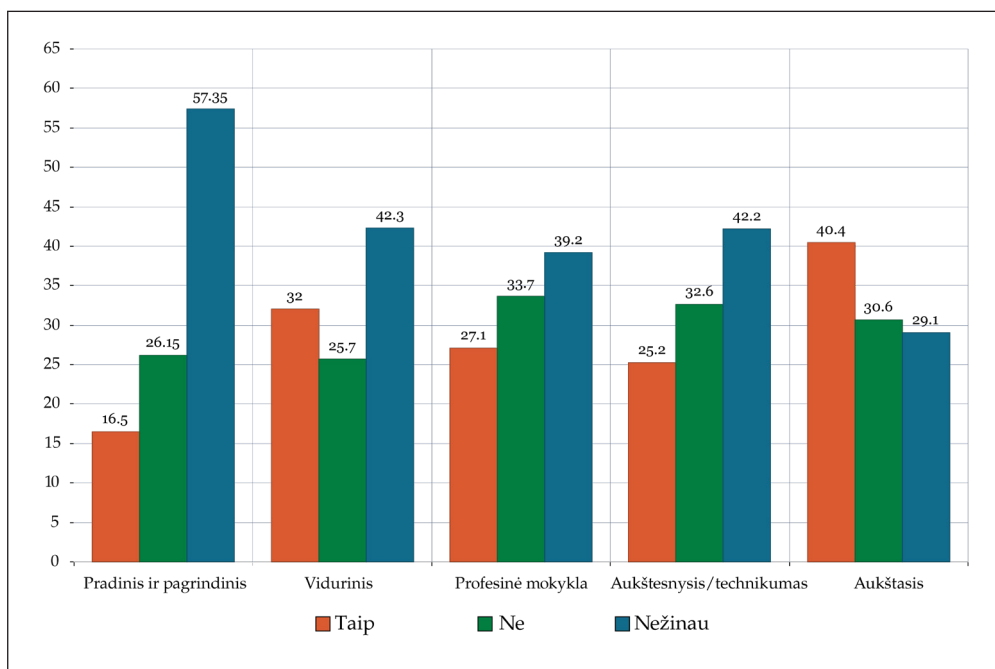
Be to, išvykę artimieji perteikia politinį/pilietinį indėlį: kiek daugiau nei ketvirtadalis respondentų teigia, kad išvykę artimieji kalbasi su jais apie politiką, skatina dalyvauti rinkimuose ar kitose su politika susijusiose veiklose (28,8 proc.), apie penktadalis respondentų pritarė teiginiui, kad išvykę artimieji yra išitraukę į nevyriausybinių organizacijų, bendrijų, paramos grupių veiklą Lietuvoje (16 proc.). Šiuo atveju vėlgi migrantai prisideda ne tik prie savo artimųjų pilietiškumo skatinimo, bet ir nevyriausybinių iniciatyvų veiklas apima platesnį ratą žmonių, kurių labai šios organizacijos veikia.

Iš socio-demografinių veiksnių respondentų atsakymams daugiausiai daro įtaką amžius, kadangi pastebimi statistiškai reikšmingi respondentų amžiaus ryšiai su visais teiginiais apie migrantų indėlio poveikį. Paprastai daugiausiai pritaria, kad patiria visų rūšių indėlio poveikį jauniausia respondentų grupė (18-24 m.) bei respondentai nuo 45 m. iki 64 m. Vyresni nei 65 m. respondentai patiria mažesnę emigrantų finansinio indėlio poveikį. Pavyzdžiui, jei 57,7 proc. jauniausio amžiaus grupės respondentų pritaria teiginiui, kad išvykę artimieji atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms, tai vyresnių nei 65 m. grupėje pritariančių šiam teiginiui yra 41 proc. (10 pav.). Panaši tendencija išlieka beveik visų indėlio rūšių atveju.

10 pav. Lietuvos gyventojų, pritariančių, kad išvykę artimieji atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms, pasiskirstymas pagal amžių (proc., N=1000). Šaltinis: sudaryta autorės pagal pačios užsakytus klausimus.

Kai kurių indėlio rūšių atveju pastebimi statistiškai reikšmingi ryšiai ir su kitais socio-demografiniais veiksniais. Teiginiui, kad išvykę artimieji skatina keisti Lietuvoje likusių žmonių vertybes, daugiau pritaria moterys (33,1 proc.) nei vyrai (27,6 proc.), turintys aukštesnę nei pagrindinį išsilavinimą (11 paveikslas). Šiam teiginiui mažiau linkę pritarti respondentai, gyvenantys kaimuose bei gaunantys mažesnes pajamas. Šiam teiginiui pritaria 23,9 proc. kaimo gyventojų, kai miesto gyventojų tarpe – apie 33 proc. Taip pat šiam teiginiui pritaria 21,9 proc. respondentų, turinčių iki 200 eurų vienam šeimos nariui, kai turinčių daugiau nei 601 eurą vienam šeimos nariui gyventojų tarpe tokių yra beveik dvigubai daugiau – 44 proc. Tikėtina, kad du pastarieji socio-demografiniai veiksniai yra susiję su išsilavinimo lygiu, nes su aukštesniu išsilavinimu respondantai daugiau gyvena miestuose ir gauna didesnes pajamas vienam šeimos nariui.

11 pav. Respondentų, pritariančių, kad išvykę artimieji skatina keisti Lietuvoje likusių žmonių vertybes, pasiskirstymas pagal išsilavinimą (proc., N=1000). Šaltinis: sudaryta autorės pagal pačios užsakytus klausimus.

Amžius, lytis, išsilavinimas, gyvenamoji vieta ir pajamos panašiai statistiškai reikšmingai turi ryšį ir su kitų indėlio rūšių poveikiu: kultūriniu (išvykę artimieji skatina plėsti akiratį, pažinti šalį, kitas šalis ir kultūras), socialiniu (išvykę artimieji yra įsitraukę į nevyriausybinių organizacijų, bendrijų, paramos grupių veiklą Lietuvoje), simboliniu (išvykę artimieji gerina jūsų nuomonę apie Lietuvą, jos įvaizdį pasaulyje) bei politiniu (išvykę artimieji kalbasi su jumis apie politiką, skatina jus dalyvauti rinkimuose ar kitose su politika susijusiose veiklose).

Visgi apie trečdalį (29,5 proc.) respondentų teigia, kad patiria ir iš dalies negatyvų Lietuvos gerovės atžvilgiu išvykusių artimųjų poveikį – išvykę artimieji skatina ir juos išvykti iš Lietuvos. Toks poveikis yra tik iš dalies negatyvus, nes nebūtinai skatinama išvykti visam laikui, be to, išvykę galės padidinti savo resursus ir vėlgi prisidėti prie likusiųjų Lietuvoje ir pačios šalies gerovės kūrimo. Patiriantys tokį poveikį dažniau teigia jaunesnio amžiaus (iki 34 m.), bedarbiai, namų šeimininkės ir techniniai darbuotojai bei kvalifikuoti darbininkai. Kiti socio-demografiniai veiksniai tam įtakos neturi.

Iš Lietuvos gyventojų apklausos apie išvykusių artimųjų indėlį matyti, kad beveik pusė jų gauna vienokią ar kitokią indėlį, tačiau indėlio poveikis apima didesnę žmonių ratą per gaunamas žinias, idėjas, ekonomikos stiprėjimą bei migrantų paramą gaunančių nevyriausybinų organizacijų veiklą. Tai patvirtina ginamąjį teiginį, kad migrantų teikiamo indėlio poveikį patiria didžioji Lietuvos gyventojų dalis ir šis poveikis apima daugelį kilmės šalies sričių – ekonominę, kultūrinę, socialinę ir politinę/pilietinę. Kadangi migrantų indėlio apimtis neatskleidžia, kokie konkretūs indėlio rezultatai ir kaip tas indėlis daro poveikį, kitame šios dalies poskyryje siekiama iš šiuos klausimus bent iš dalies atsakyti nagrinėjant migrantų indėlį skatinančių programų poveikį.

4.3.2. Lietuvos migrantų indėlį skatinančių programų poveikis

Siekiant giliau ištirti Lietuvos migrantų indėlio poveikį taip pat buvo išnagrinėtos trys migrantų indėlį skatinančios programos:

- „Big Brother“ – savanoriška profesinės mentorystės programa lietuviams visame pasaulyje. Jos tikslas – į tandemus suburti ir per neformalų asmenišką bendravimą perduoti įvairiose profesinėse srityse išsivirtinusių lietuvių profesionalų (Big Brothers/Sisters) žinias ir patirtį perspektyviam visame pasaulyje studijuojančiam ar karjerą pradedančiam Lietuvos jaunimui (Small Brothers/Sisters);
- „Talentai Lietuvai“ (Lietuva) – siekia suteikti galimybę užsienyje mokslus baigusiems lietuviams įgauti konkrečios darbinės patirties ir pritaikyti tarptautinę patirtį pažangiose įmonėse Lietuvoje. Programos dalyviai užsienyje įgytas žinias pritaiko dirbdami inovatyviausiose Lietuvos verslo įmonėse, kuriose įgyja rinkoje konkurencingos darbo patirties ir savo talentu bei žiniomis prisideda prie Lietuvos verslo sėkmės pasaulyje bei šalies ekonomikos augimo;
- „Kurk Lietuvai“ (Lietuva) – profesinio tobulinimo ir gerosios užsienio praktikos pritaikymo programa Lietuvos viešajame sektoriuje, suteikianti galimybę tarptautinės patirties turintiems užsienio lietuvių profesionalams savo žiniomis ir idėjomis prisidėti prie strateginių Vyriausybės projektų ir modernios Lietuvos ateities kūrimo. Pokyčiai įgyvendinami ekonomikos, švietimo, inovacijų, saugumo, aplinkosaugos, socialinės politikos ir kitose srityse.

Programų pasirinkimą lėmė tai, kad jos visos skirtos skatinti užsienio lietuvių indėlį Lietuvai, jos jau turi virš 5 metų veiklos istoriją, tad jau gali

įvertinti teikiamą naudą. Visos šios programos skirtos jaunimui, tačiau skatina indėlių skirtingose srityse: pirmoji jų skirta mentorystei, antroji – darbinei patirčiai verslo įmonėse, trečioji – darbinei patirčiai viešajame sektoriuje. Visų šių programų metu daugiausiai skatininamas kultūrinio migrantų indėlio (migrantų žinias, įgūdžius, vertybes ir patirtį) perdavimas Lietuvos studentams, įmonėms ir viešajam sektoriui. Jei pirmos dvi programos yra organizuojamos nevyriausybinės organizacijos, tai „Kurk Lietuvai“ programa yra organizuojama valstybinės institucijos. Skiriasi ir programų finansavimas, kai „Big Brother“ yra vykdoma savanoriškais pagrindais, prie programos „Talentai Lietuvoje“ prisideda Lietuvos įmonės, kurios moka dalyvavimo programoje nario mokesčių, o trečioji programa „Kurk Lietuvai“ yra finansuojama valstybės lėšomis.

Pasirinktų programų analizei buvo pasitelkta informacijos, pateiktos šių programų internetinėse svetainėse, turinio analizė bei interviu su šių programų atsakingais asmenimis, o programos LT Big Brother atveju ir kelių buvusių šios programos koordinatorių JK bei mentorių interviu, nes paaiškėjo, kad keli kalbinti lietuviai JK yra šiuo metu ar anksčiau dalyvavę šioje programoje. Programų analizės metu buvo išskirtos šios užsienio lietuvių indėlio skatinimo iniciatyvų analizės kategorijos: programos idėjos kilmė ir išvystymas, dalyvių motyvai dalyvauti programoje, dalyvių pritraukimo praktika ir problemos, programos vykdymo kliūtys, programos teikiama nauda (poveikis). Pagal jas toliau pateikiamas programų analizės aprašymas.

4.3.2.1. LT Big Brother (<https://www.ltbigbrother.com>)

Programos idėjos kilmė ir išvystymas

LT Big Brother projektas buvo pradėtas Londone 2009 metais London City Lithuanian Club (LCLC) iniciatyva, kurios vienas iš pradininkų buvo Rytis Vitkauskas, ilgametis LT Big Brother mentorius. Programą įkvėpė JK universitetų ir įmonių turimos gilios mentorystės kultūra, tradicijos ir programos. Kaip teigė vienas iš šios programos vadovų JK, „yra mentorystės programos oficialios, aš Facebook dirbu, tai tiesiog gali paprašyti gauti tą mentorių, daugumoje kitų vietų tai yra neoficialiai, tiesiog labai paplitę ir žmonės tuo naudojami“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK).

Nuo 2011 metų LT Big Brother projektą organizuoja VšĮ Global Lithuanian Leaders (GLL). Per 10 metų LT Big Brother be JK regiono išsiplėtė į kitus

penkis regionus – į Lietuvą, JAV, Beniliukso šalis, Skandinaviją, o mentoriai iš įvairių kitų šalių, nepriklausančių likusiems penkiems projekto regionams, suburti į Global regioną. Jiems vadovauja tiems regionams skirti koordinatoriai. Remiantis organizacijos svetainės informacija, iki 2019 metų rudens į projektą buvo įtraukti daugiau nei 2500 dalyvių, kurie sujungti į 1300 mentorių ir jaunųjų profesionalų porų. Kasmet vykstanti 9 mėnesių trukmės programa priima apie 200 mentorių (lietuvių profesionalų iš žinomiausių Lietuvos ir užsienio kompanijų) iš 24 skirtingų šalių.

Pagrindinės bendravimo tarp mentorių ir studentų kryptys yra šios: karjeros planavimas, patarimai stojantiems į magistrantūros / doktorantūros programas, patarimai ieškant profesinės praktikos ar darbo, verslo idėjos aptarimas ar verslo pradžia, ryšių mezgimas atvykus gyventi į naują šalį. Šio bendravimo poveikio rezultatas – nemaža dalis mažųjų brolių ir seserų savo mentorių padedami pasirinko geriausiai tinkantį karjeros ar mokslų kelią. Be pagrindinės projekto veiklos – tiesioginio bendravimo mentorystės rėmuose – projekto dalyviai taip pat kviečiami į verslo, visuomenės lyderių bei kitų sričių profesionalų renginius, tokius kaip susitikimai su žinomais Lietuvos politikais, didžiausių įmonių vadovais, menininkais ar sportininkais, todėl projektas atveria plačias galimybes tobulėti ir užmegzti naudingus ryšius.

Studentai – mažieji broliai ir sesės – gali rinktis mentorių iš bet kurio regiono, nepriklausomai nuo jų esamos šalies. Visgi projekto patirtis rodo, kad bendravimas su mentoriumi dažnai yra lengvesnis ir efektyvesnis, būnant toje pačioje šalyje ar mieste dėl galimybės susitikti gyvai bei laiko skirtumų nebuvimo, todėl tai reikėtų apsvarstyti renkantis mentorius.

Dalyvių motyvai dalyvauti programoje

Dažniausiai paminimi mentorių prisijungimo prie programos motyvai yra susiję su tikėjimu mentorystės idėja, naudos studentui matymu bei gražos gražinimu, nes jiems studijuojant yra kas nors taip pat padėjęs: „*norėjau tuo užsiimti ir priežastis tam buvo tokia, kad aš labai tikiu mentoryste. Aš manau, kad tai yra vienas iš geriausių būdų padėti žmonėms pasiekti tai, ko jie nori*“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK), „*jie nori kažką gražinti bendruomenei. <...> Yra tiesiog pasitenkinimas, kai tu žinai, kad prisidedi prie teigiamo pasikeitimo, tai pačiam yra gera*“ (vyras, apie 24 m., aukštasis, finansų specialistas, 5 m. JK).

Atskleidžiamas ir patriotinis dalyvavimo šioje programoje motyvas, siejamas su grąža Lietuvai, nes ji daug investavo į užsienio lietuvių profesionalus:

„galima iš patriotinės pusės irgi pasakyti, [...] dalis [užsienio lietuvių] nori grįžti atgal, kitai daliai tokio varianto kaip ir nėra dėl visokių asmeninių priežasčių, bet dauguma jaučiame sąryšį su Lietuva, tikrai jaučiame, kad Lietuva labai daug į mus investavo ir norisi kažkiek gražinti atgal. Tai kaip ir tokia pilietinė iniciatyva irgi, nes mentoriauji ne bet kam, mentoriauji žmonėms, kurie yra lietuviai ir padedi stiprinti mūsų rolę pasaulyje“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK). Atskleista gražos kilmės šaliai motyvacija yra viena iš papildančių teorinėje dalyje pristatytas migrantų indėlio motyvacijos rūšis.

Dalyvių pritraukimo praktika ir problemos

Dažniausiai nėra problemų surasti mentorius, tam talpinami kviečiantys prisijungti prie programos skelbimai į dienraščius, bet daugiau mentorių JK prisijungia sužinodami apie programą vienas iš kito: *„dedam straipsnius Lietuvos Ryte, 15min ir panašiuose dienraščiuose. Bet tikriausiai pagrindinis dalykas yra tas vadinamas žinios perdavimas žodiniu būdu. <...> Ypač JK regione mes pastaruosius gal 2-3 metus matom tokią tendenciją, kad mentoriai susirenka patys. Jie patys rašo e-mailus, klausdami kada prasidės, kada registracija ir pan.“* (vyras, apie 24 m., aukštasis, finansų specialistas, 5 m. JK). Visgi atkreipiamas dėmesys, kad kituose nei JK regionuose mentorius gali būti sunkiau pritraukti, kol nėra susiformavusio tinklo: *„Skandinavijoje, galbūt, reikia daugiau siųsti kažkokius bendrus laiškus į organizacijas, kadangi, galbūt, nėra tokių susiformavusių stiprių profesionalų tinklų“* (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK).

Sunkiau surinkti studentus ir tai siejama su mentorystės tradicijos Lietuvoje nebuvimu, tad matomas programos indėlis į tokios mentorystės tradicijos ugdymą: *„kažkodėl tarp studentų nėra tos tradicijos – patirties semtis iš vyresnių žmonių, imtis iniciatyvos, juos kontaktuoti ir pan. Bet projektas viena iš priemonių, kuri iš esmės pradeda tą ugdyti“* (vyras, apie 24 m., aukštasis, finansų specialistas, 5 m. JK). Studentų ieškoma per žiniasklaidą, lietuvių bendruomenės JK, studentų bendruomenės JK, vedamos paskaitos, pristatymai Lietuvos universitetuose: *„turėjom taip vadinamą karjeros klubą, tai vyko ISM kelios paskaitos, kur daugiau pasiekę žmonės kalbėjo apie savo verslą“* (vyras, apie 24 m., aukštasis, finansų specialistas, 5 m. JK). Tad be tiesioginio pozityvaus programos indėlio poveikio studentams pasirinkant geriausiai tinkantį karjeros ar mokslų kelią, programa turi ir papildomą poveikį praturtinant žinių perdavimo praktiką mentorystės tradicijos ugdymu programos dalyvių (tiek studentų, tiek mento-

rių, ypač iš Lietuvos įmonių) gretose. Plintant šiai tradicijai Lietuvos įmonėse galimas ir programos rėmus peržengiantis šios tradicijos efektas, pagerinantis įmonių vidinę darbo kultūrą.

Programos vykdymo kliūtys

Be jau minėtų studentų pritraukimo į programą problemų, kita kliūtis taip pat siejama su studentų motyvacija, nes kalbinti informantai teigė, kad kai kurie jų yra per mažai motyvuoti: „yra studentų, kurie labai yra motyvuoti ir nori, ir jie žino kokių mentorių nori, labai visą laiką būna produktyvūs. O kiti studentukai ateina tikėdamiesi, kad mes jiems surasim darbą ir, kai darbo nesurandi, jie tiesiog nebeat-siliepia į mentorius žinutes“ (moteris, apie 28 m., aukštasis, finansų specialistė, org. vadovė, 10 m. JK). Trečioji kliūtis siejama su savanorišku projekto koordinatorių veiklos pobūdžiu: „projektas yra valdomas žmonių, kuriems tas projektas nėra prioritetas. Visi turi savo darbus, turi savo laisvalaikį ir projektas yra graži iniciatyva prie kurios daugelis nori prisidėti, bet galų gale tai nėra prioritetas“ (vyras, apie 24 m., aukštasis, finansų specialistas, 5 m. JK). Tai siejama su programos finansavimo nebuvimu, tačiau iš kitos pusės, tai skatina savanorišką veiklą. Šios kliūties neigiamas poveikis yra sprendžiamas dažnai keičiant programos koordinatorius.

Programos teikiama nauda

Kalbinti programos koordinatoriai programos poveikį visų pirma sieja su nauda studentams dėl galimybės pasisemti patirties iš daug pasiekusių mentorių: „privalumas pagrindinis yra tiems vadinamiems mažiesiems broliams ir sesėms, kurie gauna patyrusį žmogų, kuris įsipareigoja bendrauti beveik visus metus, skirti laiką, nes tai yra be galo sunku tą gauti kitais būdais“ (vyras, 31 m., aukštasis, rinkodara, org. vadovas, 9 m. JK). Taip pat nauda siejama su lietuvių tinklų stiprinimu: „tokie renginiai ir veiklos padeda ji [lietuvių tinklą] sustiprinti, tokios programos mentorystės Big Brother ar LT Academic Brother mano draugų iš Kembridžo sukurta“ (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK). Programa taip pat naudinga ir mentoriams, nes stiprinamas jų profesionalumas, lavinami jų įgūdžiai bendrauti: „pats tobulėji kaip profesionalas ir kaip žmogus kai mentorini kitus žmones, tau tenka labiau įsigilinti į tuos visus dalykus, kai klausia kiti žmonės, tai tu ir kaip profesionalas išsiugdai, bet iš kitos pusės ug-dosi ir tos žmogiškos savybės bendravimo, kaip pajauti, ko iš tikrųjų reikia šiuo

metu tavo mentee“ (vyras, 27, aukštasis, IT, org. vadovas, 9 m. JK).

Pasklausus, ar ši programa neturi ir neigiamo poveikio, pavyzdžiui, ar ne-
skatina lietuvių studentų emigruoti, viena iš informančių pastebėjo, kad gali
būti toks poveikis, nes dažniausiai Lietuvos studentai nori išvykti studijuoti į
užsienį, bet pats žmogus nusprendžia ar išvyks visam laikui: *„praeitais metais
mergina buvo, kuri čia, Lietuvoje, darbą gavo, rinkosi tarp dviejų sričių, tarp viešo-
jo sektoriaus ir privataus. Mums tiesiog reikėjo pagalvoti, kuriame geriau pradėti,
ką po to galima daryti, tai tikrai nebūtinai [programa skatina] emigruoti. <...> Gali
būti ir taip, kad skatina emigruoti, bet pats žmogus nusprendžia“* (moteris, apie 32,
aukštasis, mokslininkė, 11 m. JK). Šiuo atžvilgiu, Lietuvos studentų išvykimas
ne būtinai yra neigiamas poveikis, nes jie užsienyje turės galimybę kelti savo
kvalifikaciją – įgyti žinių, įgūdžių, patirties ir nuostatų, kurias galės sugrįžę ar
nuotoliniu būdu toliau perduoti likusiems Lietuvoje.

Apibendrinant LT Big Brother programos poveikį galima daryti prielaidą,
kad ši programa prisideda perkeliant užsienio lietuvių žinias, įgūdžius bei
patirtį (kultūrinį kapitalą) Lietuvos jauniems žmonėms, padeda jiems siekti
mokslo užsienio universitetuose ar pradėti darbo karjerą Lietuvos viešajame
sektoriuje bei Lietuvos ar užsienio įmonėse. Taip didinamos jaunų žmonių ga-
limybės bei pačių mentorių profesionalumas. Be šio poveikio, programa pri-
sideda prie mentorystės tradicijos ugdymo, lietuvių tinklų stiprinimo. Ši pro-
grama iš dalies gali daryti ir neigiamą poveikį, padėdama išvykti iš Lietuvos,
tačiau tuo atveju, jei išvykę jauni žmonės po studijų ir įgiję darbo patirties už-
sienyje sugrįžtų į Lietuvą, jie galėtų toliau perteikti savo kultūrinį kapitalą tiek
savo artimiesiems, tiek platesnei visuomenei.

4.3.2.2. „Talentai Lietuvai“ (<http://glltalentai.lt>)

Programos idėjos kilmė ir išvystymas

VšĮ Global Lithuanian Leaders programa „Talentai Lietuvai“ yra skirta iš
Lietuvos kilusiems užsienio universitetų absolventams ir jauniems profesio-
nalams, skatinanti pradėti ar tęsti karjerą Lietuvos verslo įmonėse. Kar-
jeros Lietuvoje programą „Talentai Lietuvai“ įkvėpė gausūs kitų Europos
šalių pavyzdžiai, su kuriais programos sumanytojai susipažino Strateginės
partnerystės „GRADual“ projekto dėka bei Lietuvoje veikiančios programos
„Kurk Lietuvai“ sėkminga veikla pritraukiant užsienio lietuvių indėlį vieša-
jame sektoriuje. Buvo pastebėta, kad Lietuvoje nėra tokios programos, kuri

kažką pasiūlytų išvykusiems iš žmonėms, kurie yra baigę mokslus užsienyje ir dabar ieškosi darbo.

Iš pradžių, pasak organizacijos direktorės, programa buvo sumanyta kaip stažuotčių Lietuvos įmonėse iniciatyva: „iš pradžių [vyko] kaip stažuotčių programa su šūkiu „Pasimatuok Lietuvą“, kad žmogus baigęs universitetą, galėtų kažkokią praktiką atlikti, gauti apmokamą stažuotę Lietuvoje, tam, kad tarsi pasimatuotum Lietuvą“. Buvo noras pristatyti užsienio lietuviams progresyvias Lietuvos įmones ir taip paskatinti juos sugrįžti ir įsijungti į tų įmonių veiklą. Visgi po kelių metų programa nuo stažuotčių organizavimo perėjo į ilgalaikio įdarbinimo skatinimą. Tai buvo motyvuojama išaugusiu Lietuvos įmonių poreikiu rasti nuolatinius darbuotojus bei dideliu pasiliekančių po stažuotčių programos Lietuvoje dalyvių procentu, kuris šiuo metu siekia apie 80 proc. Pasak organizacijos direktorės, likę 20 proc. sudaro tie dalyviai, kurie atvyko išskirtinai tik stažuotei: „tie dvidešimt procentų, kurie vėl išvyksta, yra grynai stažuotėms atvažiuavę“.

Vykdamas „Talentai Lietuvai“ programą yra surenkamos tiek norinčios priimti užsienio lietuvius Lietuvos įmonės su siūlomomis stažuotčių ar darbo vietomis, tiek užsienio lietuvių paraiškos atlikti stažuotę ar dirbti pasirinktoje įmonėje. Po to, pasirinkusių konkrečią įmonę dalyvių duomenys yra persiunčiami tai įmonei, kuri pati atlieka atranką į pasiūlytas vietas. Remiantis organizacijos svetainės duomenimis, iki 2019 metų rudens programos vykdymo metu buvo gauta daugiau nei 1500 užsienio lietuvių, baigusiu 74 skirtingus universitetus, paraiškų bei priimti stažuotis ar dirbti 92 dalyviai. Galima atkreipti dėmesį, kad priėmimo procentas yra labai nedidelis – tik 6 proc., tačiau priežastys nėra aiškios, ypač dabartinėje situacijoje, kai Lietuvos įmonėms labai trūksta darbuotojų. Į tai programos koordinatoriai turėtų atkreipti dėmesį ir, išsiaiškinę pagrindines priežastis, rasti sprendimus kaip efektyviau vykdyti programą.

Dalyvių motyvai dalyvauti programoje

Pasak organizacijos vadovės, pagrindinis Lietuvos įmonių dalyvavimo programoje motyvas rasti kokybišką išsilavinimą gavusius motyvuotus darbuotojai, padedančius spręsti įmonėms kylančius iššūkius. Užsienio lietuvių motyvacija siejama su siekiu įgyti rinkoje konkurencingos darbo patirties bei išbandyti karjeros galimybes gimtojoje šalyje. Be to, užsienio absolventus dalyvauti motyvuoja tokių pačių, kaip jie, bendruomenė Lietuvoje: „kiek mes klausiame stu-

dentų, kodėl jie per šią programą dalyvauja, tai sako, kad [jiems svarbu] bendruomenė, žmonės, kurie grįžta per programą. [...] Jie sueina, jie užmezga kontaktus, jie jaučiasi bendruomenės dalimi“ (organizacijos direktorė). Tai atskleidžia vieną pagrindinių išvykusių lietuvių įtraukimo į tokias migrantų indėlio skatinimo programas elementų – sukurti palaikančią turinčių tokią pat gyvenimo užsienyje patirtį žmonių bendruomenę. Kaip parodo kitos programos „Kurk Lietuvai“ patirtis, tokia bendruomenė padeda bent jau pirmaisiais metais adaptuotis, sulaukti palaikymo ir supratimo susiduriant su remigracijos sunkumais, suteikti smagaus laiko praleidimo su bendraminčiais galimybes. Tai kartu atskleidžia ir jaunimui būdingą „gyvenimo būdo“ per įdomią veiklą ir buvimą su patinkančiais žmonėmis motyvacijos svarbą.

Dalyvių pritraukimo praktika ir problemos

Kaip atskleidė organizacijos direktorė, buvo siekiama į programą pritraukti tokias įmones, kurios būtų progresyvios ne tik produkcija ar paslaugomis, bet ir darbo kultūra, nes buvo pastebėta, kad daug užsienio lietuvių turi negatyvią nuomonę apie darbo kultūrą Lietuvoje: „labai daug žmonių yra prisiklausę daugiausia apie darbo kultūrą [Lietuvoje], apie hierarchijas egzistuojančias, kad darbuotojų nuomonė nėra gerbiama. O jie išvažiuoja ir galvoja, kad Lietuvoje viskas trimis žingsniais atgal. Tai mūsų noras buvo rinkti tas progresyvias įmones tuo, ką jie daro, kaip daro, kokie vadybos principai ir t. t., tam, kad parodyti tiems studentams, ką mes turime geriausio ir, kad yra ko ir Lietuvoje siekti, kur dirbti“.

Iš pradžių stažuotėms organizuoti buvo sukurti du sezonai, pavasarinis ir rudeninis. Pavasarinis buvo skirtas vasaros stažuotėms, o rudeninis – jau pritraukti mokslus pabaigusius užsienio lietuvius. Tačiau nuo 2019 m. rudens sezono buvo atsisakyta, nes pastebėta, kad rudenį surandama mažiau darbuotojų ir jų įdarbinimas sudėtingesnis, nes rudenį studentai dar nebūna pabaigę mokslų ir įmonėms kildavo sunkumų išlaikyti stažuotės ar darbo vietą: „studentai rudenį aplikuoja, kai dar mokosi, o grįžta [į Lietuvą] tik pavasarį. Įmonės retai kada gali tiek laukti“ (organizacijos direktorė).

Kita išsakyta problema yra susijusi su užsienyje baigusius mokslus ir norinčių įsidarbinti Lietuvos įmonėse pritraukimu. Panašiai kaip LT Big Brother programos atveju, surasti įmonių, kurios nori darbuotojų, yra gerokai paprasčiau, nei surasti kokybiškų kandidatų: „prisitraukti įmones yra lengviau, nei rasti žmones, kurie norėtų dirbti ir norėtų grįžti. Kad būtų kokybiški, tinkami aplikantai“ (organizacijos direktorė). Kadangi užsienyje baigusius mokslus potencialius darbuotojus

yra sunkiau pritraukti, programos koordinatoriai labiau programą derina ne su įmonių poreikius, o orientuojasi į užsienio lietuvių pritraukimą, prisitaikant prie jų tam tikro sezoniškumo bei išlaikant programos šaukimų reguliarumą, nors tai nėra patrauklu įmonėms, kurioms darbuotojų reikia nuolat.

Programos vykdymo kliūtys

Dalyvių pritraukimo problemos siejamos su dviem pagrindinėmis programos vykdymo kliūtimis: tiek su vidinių organizacijos resursų trūkumu, tiek su pačiomis įmonėmis. Iš vienos pusės, teigiama, kad dėl vidinių resursų trūkumo nepavyksta labiau suburti užsienio absolventų bendruomenės ir programa tarsi tampa „talentų įdarbinimo agentūra“: „*neturime pakankamai resursų, projektas finansuojamas tik iš įmonių ir tas dalyvavimo mokestis nėra didelis, tai dėl vidinių resursų neturėjimo neturime kada užsiimti bendruomenės kūrimu. [...] Buvo jausmas, kad pasidarėme mechaniški, o mechaniškai jaunimo nepritrauksi. Jiems turi būti kažkokia aukštesnė priežastis, idomumas, smagumas*“ (organizacijos direktorė). Šiuo atžvilgiu akivaizdu, kad ši programa susiduria su lėšų pritraukimo kartu ir su darbuotojų, koordinuojančių programą, išlaikymo sunkumais. Tačiau, kaip minėta, programos dalyvių bendruomenės palaikymas ir jaunimui būdingos „gyvenimo būdo“ motyvacijos stiprinimas yra vienas iš tokių programų efektyvaus veikimo veiksnių.

Iš kitos pusės, dalis įmonių nesulaukia paraiškų, nes, programos koordinatorių nuomone, jos neatrodo patrauklios, kai kitos įmonės sulaukia daugiau paraiškų, nei gali priimti. Tai siejama su įmonės įvaizdžiu, reputacija: „*[kai kurios įmonės] pasamdo pakankamai daug per mūsų programą ir jie sulaukia daugiausiai paraiškų. Kodėl? Vienas dalykas, jie – finansų sritis, daug lietuvių studijuoja finansus. Bet kadangi pasklidęs gandas, kad tai gera įmonė, tai žmonės vienas kitą pradeda traukti*“ (organizacijos vadovė). Be to, labai svarbi įmonės tarptautinė darbo aplinka: „*kai kurių profesinė kalba yra anglų ir kai ateini į aplinką, kur daugiau tokių pačių žmonių, tai tu gerai jautiesi. O kai ateini į aplinką, kur nėra žmonių su tarptautine patirtimi, tai jie jaučiasi pakankamai svetimi. [...] Tai tos įmonės, kur dalyvauja [programoje] seniai, kur turi jau nemažai žmonių įdarbintų, tai jos traukia kitus, joms lengviau, nei kažkokioms visiškai naujoms surasti*“ (organizacijos direktorė).

Siekiant išspręsti užsienio lietuvių pritraukimo problemas organizacija artimiausiu laiku numato įsivertinti projektą, pasidaryti interviu su įmonėmis ir studentais. Jau dabar pačių programos koordinatorių matomas vienas iš ga-

limų sprendimų yra dalyvių bendruomenės stiprinimas – „*stiprinti bendruomenę studentų, kurie grįžta, nori grįžti arba grįžo*“ (organizacijos direktorė). Tačiau galima būtų ieškoti būdų, kaip padidinti lėšų programos įgyvendinimui pritraukimą, užtikrinti programos vykdytojų kompetencijas, darbo kokybę ir motyvuojantį gerai dirbti atlygį.

Programos teikiama nauda

Programos dėka dalyvaujančios Lietuvos įmonės pritraukia jiems reikalingus darbuotojus ir gali panaudoti jų užsienyje įgytas kompetencijas. Organizacijos svetainėje pabrėžiama, kad užsienio lietuviai gali „užsienyje įgytas žinias tikslingai pritaikyti Lietuvoje“, išbandyti save sėkmingiausiose ir progresyviausiose Lietuvos įmonėse, užmegzti „aukštos kokybės profesinių pažinčių tinklą“ bei „įsitikinti, kad Lietuvoje yra daugybė galimybių siekti karjeros“. Visgi galima pastebėti, kad labai trūksta programos efektyvumo (poveikio) tyrimo.

Programos vertinimas kol kas atliekamas skaičiuojant aplikacijų, įdarbintų užsienio lietuvių skaičių ir įmonių dalyvavimą: „*vertinimas tas, kiek tu pasamdai žmonių per sezoną, kiek gauni aplikacijų ir ar toliau įmonės dalyvauja*“ (organizacijos direktorė). Kaip minėta, detalesnį vertinimą atliekant dalyvių interviu yra planuojama atlikti artimiausiu laiku. Toks įsivertinimas padėtų tiek išsiaiškinti mažo pritraukiamų Lietuvos migrantų skaičiaus priežastis, programos dalyvių (tiek užsienio lietuvių, tiek Lietuvos įmonių) pasitenkinimą dalyvavimu programoje, migrantų indėlio įmonėms poveikį bei galimas programos efektyvumo didinimo būdus. Iš kitos pusės, toks programos poveikio įsivertinimas padėtų geriau komunikuoti programos tikslus ir pritraukti daugiau programos dalyvių.

Apibendrinant „Talentai Lietuvai“ programos poveikį, matoma, kad ši programa prisideda perkeliant užsienio lietuvių žinias, įgūdžius bei patirtį (kultūrinį kapitalą) Lietuvos įmonėms, tačiau šis poveikis nėra didelės apimties ir nėra pakankamai aiškus. Visgi galima daryti prielaidą, kad pritraukusios užsienio universitetuose aukšto lygio išsilavinimą gavusius darbuotojus, įmonės gali sparčiau siekti savo tikslų ir vystyti veiklą, kartu prisidedamos prie Lietuvos ekonomikos augimo. Likę gyventi Lietuvoje užsienio lietuviai taip pat gali daryti poveikį savo artimiesiems, draugams, kolegoms (pvz, žinių, darbo kultūros atžvilgiu) bei platesnei visuomenei,

jei įsijungtų į nevyriausybinių organizacijų, judėjimų ar bendruomenių veiklą. Norint atsakyti, koks tai poveikis ir jo mechanizmas, reikėtų atlikti tolimesnius tyrimus.

4.3.2.3. „Kurk Lietuvai“ (<http://kurklt.lt>)

Programos idėjos kilmė ir išvystymas

„Kurk Lietuvai“ programa yra skirta pritraukti tarptautinę patirtį turinčius profesionalus į Lietuvos viešąjį sektorių. Pasak programos koordinatorės, šios programos iniciatorė buvo užsienio lietuvė Milda Dargužaitė, 2012 metais vadovavusi VŠĮ „Investuok Lietuvoje“. Ji pati buvo grįžusi į Lietuvą po 17 metų gyvenimo JAV ir pasiūlė iniciatyvą, kaip paskatinti daugiau žmonių sugrįžti Lietuvą. Buvo siekiama orientuotis į Lietuvos diasporos profesionalus, kurie turi tarptautinę patirtį ir daryti pokyčius Lietuvos viešajame sektoriuje. Ši programa kitų disertacijos tyrimo dalyvių (lietuvių, gyvenančių JK) buvo įvardinta kaip geriausias Lietuvos migrantų indėlio pritraukimo pavyzdys: *„mano pažįstami dalyvavo ir ten buvo puiki patirtis susipažinti su Lietuvos socialiniu sektoriumi ir privačiu sektoriumi. Tai geriausias pavyzdys kurį kada nors mačiau ir ganėtinai unikalus netgi pasaulyje“* (vyras, apie 25 m., aukštasis, IT, 5 m. JK).

Kadangi tokių programų analogų nelabai buvo, kuriant programą iš pradžių buvo siekiama išsiaiškinti, kokius užsienio lietuviai profesionalai turi poreikius ir lūkesčius šios programos atžvilgiu: *„buvo daug bendraujama su užsienio bendruomenėmis ir užsienyje gyvenusiais profesionalais, klausiant „dėl ko jūs grįžtumėt į Lietuvą? Ko jums reikia?“* (programos koordinatorė). Po konsultacijų paaiškėjo, kad programai labiausiai tiktų neilgo laiko projektinis darbas, leidžiantis jauniems žmonėms išbandyti save viešojo sektoriaus įstaigose: *„žmonės nenori ilgam išsipareigoti, ypač kai šnekama apie Y kartos žmones arba dar jaunesnius, tai žmonės nori pabandyti kartais, vėl iš naujo prisijaukinti tą Lietuvą“* (programos koordinatorė).

Taip pat žinant, kad atlyginimais nebus įmanoma konkuruoti su užsienio šalimis, buvo siekta sužinoti, kas geriausiai motyvuotų užsienio lietuvių dalyvauti tokioje programoje. Konsultacijų metu buvo išsiaiškinta, kad tai būtų „pokyčio galimybės“ motyvacija: kaip *„aš galėčiau savo turimas žinias, patirtis pritaikyti ir kad jos iš tiesų būtų panaudotos ir kad galėčiau pamatyti rezultatą“* (programos koordinatorė). Taip buvo nuspręsta, kad programa finansuos projektus, kurie spręstų konkrečias įvairių sričių problemas ir galėtų pamatyti savo darbo rezultatus: *„tai*

supratome, kad turime duoti projektus, turime duoti konkrečias problemas, kurias jie išspręstų grįžę į Lietuvą“ (programos koordinatore). Be to, siekiant išvengti hierarchinių santykių konstruojant programą buvo stengiamasi sudaryti sąlygas, kad žmogus, kuris atvyksta ir tampa programos dalyviu, turėtų galimybę savo idėjas pristatyti ir tartis su aukščiausio lygio institucijų vadovais.

2012 m. prasidėjusi „Kurk Lietuvai“ programa į Lietuvą kasmet pakviečia dalyvauti programoje skirtingą tarptautinės patirties turinčių profesionalų skaičių. Tai, pasak programos koordinatės, priklauso nuo valstybės teikiamo finansavimo galimybių: *„mes pernai turėjome ir šiais metais priimsime po 26 žmones į programą. Kai startavome, turėjome 20, buvo metai, kai turėjome tik 10, bet tai priklauso ir nuo valstybės finansavimo galimybių“* (programos koordinatore). 12 programos mėnesių dalyviai rotacijos principu nacionalinio ir regioninio lygmens viešojo sektoriaus institucijose inicijuoja ir įgyvendina pokyčių projektus. Pokyčiai įgyvendinami ekonomikos, švietimo, inovacijų, saugumo, aplinkosaugos, socialinės politikos ir kitose srityse.

Pasak programos koordinatės, pirmuosius trejus metus į programą daugiausiai atvykdavo žmonės, kurių amžiaus vidurkis buvo apie 22-23 metai, dažniausiai tik ką užsienyje bakalauru ar magistro studijas baigę Lietuvos migrantai. Tai sąlygojo programoje tuo metu naudotas dalyvių atrankos kriterijus, kad dalyvis būtinai turi būti baigęs studijas užsienyje. Nuo ketvirtų „Kurk Lietuvai“ programos įgyvendinimo metų šio kriterijaus buvo atsisakyta, siekiant nediskriminuoti žmonių, kurie Lietuvoje baigė studijas, tačiau dirbo užsienyje ir lygiai taip pat gali atvežti tarptautinę patirtį. Tad buvo įdėtas darbinės patirties užsienyje kriterijus, nes buvo norima matyti labiau apčiuopiamus programos rezultatus. Pastebėta, kad nuo tų metų kasmet labai stipriai auga dalyvių, kandidatų profesionalumo lygis, patirtis ir amžius. Šiuo metu amžiaus vidurkis yra 28 metai, tad dalyviai tikrai turi darbo užsienyje patirtį. Bourdieu socialinės praktikos teorijai terminais, tokie dalyviai turi daugiau vertingų kapitalo, ypač kultūrinio, resursų – žinių, įgūdžių ir užsienyje suformuotų nuostatų. Taip pagaliau, pasak programos koordinatės, buvo priartėta prie pirminės programos idėjos, kad projektus vykdytų profesionalai ir savo žiniomis bei idėjomis prisidėtų prie modernios Lietuvos ateities kūrimo.

Dalyvių motyvai dalyvauti programoje

Dalyvių motyvacija dažniausiai siejama su galimybe, ambicija įgyvendinti pokyčius. Buvo pastebėta, kad ši motyvacija kartu su programos teikiamo-

mis galimybėmis sparčiau, nei užsienyje, kilti karjeros laiptais, yra tikrai patrauklus būdas paskatinti užsienio lietuvių indėlį. Šiuo atžvilgiu, pasak programos koordinatorės, *„Lietuva yra ta nuostabi galimybė, kurios vargiai kitoje Vakarų kultūroje gali rasti, kur iš tikrųjų galimybė jaunam žmogui su nebūtinai keliolikos metų patirties, kilti karjeros laiptais vien dėl to, kad jis turi ambiciją, turi darbštumo, to draivo vadinamo viduje ir noro daryto pokytį ir būti orientuotam į pokytį“*. Šios atskleistos „pokyčio galimybės“ ir „profesinės karjeros“ motyvacijos atliepia Kuznetsov (2013, 7) išskirtas diasporos profesionalų motyvacijas – norą keisti kilmės šalį į gerą pusę ir kilti profesinėje ir ekonominėje srityse.

Dalyvių pritraukimo praktika ir problemos

Skirtingai nuo dviejų anksčiau aptartų programų, „Kurk Lietuvai“ programa po daugelio metų įdirbio nebeturi užsienio lietuvių pritraukimo problemų. Pasak programos koordinatorės, pastarųjų kelių metų konkursuose į vieną vietą kandidatuoja 8 dalyviai, tai konkurencija yra pakankamai didelė ir programos organizatoriai turi galimybę atsirinkti iš tiesų labai stiprius žmones. Taip pat ir viešojo sektoriaus institucijos, pamačiusios naudą, pačios prašo programos dalyvių: *„kuo toliau, tuo labiau daugėja institucijų, kurios jau mums beldžiasi, rašo, prašo, duokit tik mums, pačios labai intensyviai“* (programos koordinatorė). Visgi pastebima, kad kai kurios viešojo sektoriaus institucijos ar įstaigos yra labiau linkusios priimti programos dalyvius, nei kitos. Pavyzdžiui, paminima, kad LR Energetikos ir Aplinkos ministerijos yra labiau nei kitos ministerijos aktyvios pritraukiant programos dalyvius. Tai atskleidžia skirtingą viešojo sektoriaus institucijų atvirumą migrantų indėliui.

Programos vykdymo kliūtys

Buvo paminėtos kelios kliūtys programai veikti efektyviai, kurios susijusios su priimančių viešojo sektoriaus institucijų nerimtu, skeptišku požiūriu, prasta darbo kultūra: *„vis nustembame, kai išgirstame, kad mūsų dalyvius vadina institucijose praktikantais, stažuotojais, mergaitėmis, berniukais, studentais, nes vis dar girdisi tokių“* (programos koordinatorė). Vis dar išlieka reiškinys, kad institucijų vadovai yra labai suinteresuoti perimti užsienio migrantų indėlį, o vykdytysis personalas suinteresuotumo vis dar stokoja: *„yra vadovai dažniausiai institucijų ar departamentų, kurie labai tiki, labai nori*

ir labai laukia. O kai nusileidžiame į žemesnę lygmenį, ar skyrių, ar specialistus, tai dažniausiai mes sulaukiame labai daug skepsio“ (programos koordinatorė).

Programos teikiama nauda

Programos nauda, įvardinta programos svetainėje, apima tiek naudą užsienio lietuviams profesionalams, tiek naudą priimančioms institucijoms:

- Nauda ir galimybės profesionalams: inicijuoti ir dalyvauti įgyvendinant svarbius ir realius pokyčius Lietuvos viešajame sektoriuje, tikslinškai pritaikyti įgytas žinias bei patirtį, kaupti vertingą profesinę patirtį dirbant Lietuvos viešajame sektoriuje, dalyvaujant mokymuose ir papildomose veiklose bei sėkmingai integruotis į Lietuvos darbo rinką, dalyvauti susitikimuose su Lietuvos ir pasaulio politinio, ekonominio ir socialinio gyvenimo strateginių sprendimų priėmėjais bei išplėsti savo profesinių kontaktų tinklą.
- Nauda dalyvaujančioms valstybinėms institucijoms ir Lietuvai: programos dalyvių teorinės ir praktinės žinios, profesinės išvalgos bei patirtis suteikia viešojo sektoriaus institucijoms galimybę perimti užsienio gerąją praktiką, inovatyvius veiklos modelius, darbo kultūrą, viešojo sektoriaus darbuotojams suteikiama profesinio tobulėjimo galimybė, bendradarbiaujant su programos dalyviais ir įtraukiant kitas suinteresuotas šalis (verslas, NVO), kompleksiskai spręsti problemas, pasitelkiant projektinio darbo principus, gerinamas visuomenės požiūris į viešąjį sektorių, skatinama protų apykaita (iš užsienio bei privataus sektoriaus) bei domėjimasis valstybės tarnyba, galimybėmis kurti šalies gerovę, formuojama pavyzdinė pasaulio lietuvių bendruomenės ir Lietuvos viešojo sektoriaus partnerystės praktika, buriamas aktyvių, pilietiškų profesionalų tinklas.

Programos „Kurk Lietuvai“ dalyviai konsultuoja institucijas ir vykdo projektus šiose srityse: socialinės-ekonominės inovacijos, viešojo sektoriaus tobulinimas, pilietinės visuomenės stiprinimas, verslo aplinkos gerinimas, e-sprendimai, Lietuvos įvaizdžio gerinimas, konkurencingumo didinimas, verslumo skatinimas, tiesioginių užsienio investicijų pritraukimas. Remiantis programos svetainės informacija, šiuo metu programos dalyviai jau sugeneravo 400 konkurencingumo didinimo pasiūlymų, 159 profesionalai grįžo kurti Lietuvai, įvykdyta 210 projektų įvairiose institucijose, 80 proc. programos dalyvių pasiliko Lietuvoje. Programos koordinatorės teigimu

įgyvendintų projektų ekonominė nauda yra didžiulė, siekianti apie 330 milijonų eurų – „projektų pasiūlymų įgyvendinimas sutaupo Lietuvai apie 330 milijonų eurų“.

Interviu su programos koordinatorė metu išaiškėjo, kad programa, be tiesioginio poveikio (spręsti visuomenei svarbias problemas), turi ir netiesioginį poveikį – keisti darbo kultūrą viešojo sektoriaus institucijų viduje: *„turėjome projektą Energetikos ministerijoje ir projektas buvo apie elgsenos ekonomiką ir elgsenos ekonomikos sprendimų technologijų taikymą skatinant žmones taupyti elektros energiją. Tuomet dalyviai galvojo kaip jiems labiau įsijungti į tą energetikos ministerijos kolektyvą, tai jie sugalvojo tokią Ted Talks peržiūrą ir ne vieną kartą tą darė su kolektyvu, su vaisiais kažkokiais ir pan., kad patį kolektyvą įjungti ir užvesti. <...> To šalutinis efektas, kad iš karto pradėjo institucija šnekėti: „o, žiūrėkite, mes tą konkrečiai pavyzdį galime pas save kažkur pritaikyti“, net jau ne vien projekto rėmuose, bet ir kitose srityse“* (programos koordinatorė).

Programa yra siekiama, dalyviai po programos liktų ir dirbtų viešajame sektoriuje, tai, pasak koordinatorės, didžioji dalis jų gauna pasiūlymus likti. Paskaičiuota, kad per programos gyvavimo metus virš 30 procentų užsienio lietuvių programos dalyvių yra likę dirbti Lietuvos viešajame sektoriuje. Šis procentas paskutiniųjų metų dalyvių tarpe yra dar didesnis – apie 60 proc. liko dirbti. Kaip teigia programos koordinatorė, jie lieka aukštosiose pareigose ir tai daro didelį poveikį institucijų kultūrai: *„nuo ministro, tarkim, iki viceministrų ar padalinių vadovų viešajame sektoriuje, tai natūralu, kad visa ta kultūra jau dar labiau ateina per tą išliekamąją vertę į instituciją ir toliau yra kuriama kitokiu pagrindu, kitokiu požiūriu“*.

Apibendrinant gali teigti, kad „Kurk Lietuvai“ programa kaip ir ankstesnės dvi programos labai prisideda prie užsienio lietuvių kultūrinio indėlio perkėlimo į Lietuvą. Skirtingai nuo anksčiau aptartų programų, ši programa turi privalumą, kad ji yra remiama vyriausybės lėšomis, kurios dengia tiek programą administruojančių žmonių, tiek programos dalyvių – užsienio lietuvių – atlyginimus. Atskaitomybė už panaudotas lėšas kartu skatina įsivertinti programos poveikį, tad tai geriausiai poveikį išanalizavusi programa, kuri leidžia suvokti poveikio mastą bei valstybės remiamų paskatų pritraukti migrantų indėlį svarbą. Visgi kartu atskleidžiamas vis dar išliekantis viešojo sektoriaus inertiškumas ir tam tikras pasipriešinimas migrantų indėlio perėmimui, tai patvirtina ankstinio 2014 m. atlikto diasporos potencialo tyrimo rezultatus (žr. Nevinskaitė, 2016).

4.4 Apibendrinimas

Lietuvos migrantų indėlio mobilizacija dažniausiai vyksta diasporos organizacijų pagalba. Nors užsienio tyrėjai teigia, kad tokia mobilizacija gali vykti ir per socialinius tinklus (Brinkerhoff 2009), tokių tik tinklinio mobilizavimo pavyzdžių nebuvo rasta, daugiau informacinės ir komunikacinės technologijos naudojamos kaip priemonė jau egzistuojančių migrantų bendruomenių, klubų, draugijų narių bendravimui. Diasporos organizacijos vykdo tiek netiesioginį, tiek tiesioginį indėlio mobilizavimą. Netiesioginis indėlio mobilizavimas vyksta per diasporos organizacijų tautinio identiteto, tradicijų, kultūrinio švietimo, lietuviškumo palaikymą ir ugdymą (vaikams). Tiesioginis indėlio mobilizavimas vyksta per lėšų paramai ar daiktų labdarai rinkimą renginių metu, specialius projektus ir akcijas. Be to, indėlio mobilizavimo organizavimas per diasporos organizacijas atveria daugiau galimybių, nei asmeninis, nes sukuria platesnius ryšius (socialinis kapitalas), bei atveria institucijų duris, nes būti organizacijos vadovu yra didesnis socialinis statusas (simbolinis kapitalas).

Migrantų indėlio perkėlimas gali vykti tiek nuotoliniu būdu, tiek grįžtant į kilmės šalį, tiek nuolat migruojant iš vienos šalies į kitą. Nematoma kliūčių teikti indėlį nuotoliniu būdu, o kartais nuotoliniu būdu galima net teikti svaresnę indėlį, nei grįžus ir praradus priėjimą prie naujausių tendencijų. Indėlio perkėlimui labai svarbus ryšius su Lietuva palaikymas tiek su asmenimis ir ypač institucijomis, nes toks ryšius palaikymas padidina tikimybę tiek aktyviai, tiek potencialiai teikti indėlį. Indėlio teikimo aktyvumas yra susijęs su laiku, praleistu Lietuvoje. Aktyvūs indėlio teikėjai dažniau lankosi Lietuvoje ir praleidžia joje daugiau laiko, nei potencialūs indėlio teikėjai ir ypač neaktyvūs indėlio teikėjai. Galimi indėlio teikimo kanalai yra patys įvairiausi – nuo telefono, e-pašto, socialinių tinklų, iki susitikimų užsienyje ir panašiai. Indėlio teikimas grįžtant yra taip pat labai svarbus dėl žinių, įgūdžių ir net darbo kultūros perdavimo.

55 proc. Lietuvos gyventojų turi artimų šeimos narių, gyvenančių užsienio šalyse. Lietuvos gyventojai daugiausiai pastebi kultūrinį ir ekonominių išvykusių artimųjų indėlį. Daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų teigia, kad išvykę artimieji skatina plėsti akiratį, pažinti šalį, kitas šalis ir kultūras bei pasidalina naujomis idėjomis, žiniomis su žmonėmis Lietuvoje. Arti pusės gyventojų pažymi, kad išvykę artimieji perteikia ekonominių indėlių: atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms bei investuoja Lietuvoje (perka butus, namus, investuoja į įmones ir pan.). Mažiau respondentų pritarė,

kad išvykę artimieji yra įkūrę įmonę Lietuvoje ar verčiasi prekyba, tačiau tai vis tiek sudaro beveik ketvirtadalį respondentų. Taip pat verta paminėti, kad beveik trečdalis respondentų pritarė, kad išvykę artimieji skatina keisti vertybes ir perteikia politinį indėlį. Kaip vienas iš neigiamų užsienio lietuvių daromų poveikių Lietuvos gerovei būtų pagalba ar skatinimas emigruoti. Migrantų indėlio poveikis tiesiogiai pasiekia kiek daugiau nei pusę gyventojų, tačiau šis poveikis apima didesnę žmonių ratą per gaunamas žinias, idėjas, ekonomikos stiprėjimą bei migrantų paramą gaunančių nevyriausybių organizacijų veiklą.

Migrantų indėlių skatinančių programų Lietuvoje analizė atskleidė, kad migrantų indėlio poveikis yra nors ir sunkiai išmatuojamas, tačiau didžiulis. Visų programų atvejais stipriai nuskambėjo leitmotyvas, kad šių programų vykdymo eigoje yra keičiamos kultūrinės nuostatos, darbo kultūros situacija, stiprinami lietuvių transnacionaliniai tinklai, auga dalyvių profesionalumas. Be to, vien „Kurk Lietuvai“ programos atveju, priklausomai nuo metų apie 60 proc. projekto dalyvių pasilieka dirbti Lietuvos viešajame sektoriuje, pačių projektų pasiūlymų įgyvendinimas sutaupo Lietuvai apie 330 milijonų eurų, tačiau didžiausią poveikį turi projekto dalyvio pasilikimas dirbti valstybinėse institucijose lyderiaujančioje pozicijoje, kurioje jis gali daryti daug didesnę poveikį visai kuruojamai viešojo sektoriaus ar verslo sričiai. Visgi buvo atskleistas ir Lietuvos viešojo sektoriaus institucijų skeptiškas požiūris į užsienio lietuvių profesionalus, sudarantis kliūtis priimti teikiamą indėlį.

Disertacijos tyrime buvo nagrinėtos tik kelios Lietuvoje veikiančios užsienio lietuvių indėlių Lietuvai skatinančios programos. Tačiau yra nemažai ir kitų, pavyzdžiui mokslo vystymo srityje 2018 m. startavo valstybinė „Mokslininkų iš užsienio pritraukimas vykdyti mokslinius tyrimus“ programa, 2019 m. – „Valstybės profesorių programa“, kurios nukreiptos pritraukti aukšto lygio tyrėjus į Lietuvos mokslo ir studijų institucijas ir kurios, kaip matyti iš konkurso rezultatų, daugiausiai pritraukia išvykusius iš Lietuvos mokslininkus. Taip pat yra Lietuvos ir užsienio lietuvių menininkų bendradarbiavimą skatinančios Lietuvos Kultūros Tarybos priemonių, kurios tikėtina taip pat turi nemažą poveikį kultūros sričiai.

IŠVADOS

Migrantų teikiamas indėlis globalizacijos, išaugusių migrantų srautų ir kilmės šalių socialinių pokyčių plačiaja prasme kontekste pastaruoju metu įgavo labai didelę reikšmę. Imtasi nagrinėti ne tik migrantų siunčiamų finansinių perlaidų kieki ir poveikį kilmės šalių ekonomikai, bet ir kitų migrantų indėlio rūšių poveikį kilmės šalių visuomenių vystymuisi keičiant jos vertybes, nuostatas ir elgesio praktikas. Nors dažniausiai nagrinėjamas trečiųjų šalių migrantų indėlis, vis dėlto pastebima, kad ir tokios šalys, kurios turi sąlyginai didelį bendrąjį vidaus produktą bei žmogiškojo kapitalo indeksą, kaip 2004 ir 2007 m. priimtose Europos Sąjungą šalyse (tarp jų ir Lietuva), taip pat patiria didelius emigracijos mastus ir atitinkamai – migrantų indėlių. Visgi plačiau išnagrinėtas tik Lenkijos migrantų atvejis (Nowicka ir Šerbedžija 2016, Grabowska ir Garapich 2016, Grabowska ir Engbersen 2016, White 2016, Dzieglewski 2016, Karolak 2016 ir kt.), tad šioje disertacijoje tiriamas Lietuvos migrantų indėlio atvejis papildo posocialistinių šalių migrantų indėlio kilmės šalims studijas.

Nagrinėjant migrantų teikiamo indėlio priimančiai ir kilmės šaliai veiksnius ir jų sąveiką, empirinio tyrimo teoriniu pagrindu pasitelkta transnacionalinė teorija ir ją papildantys Bourdieu socialinės praktikos teorijos aspektai bei naujausios migracijos ir vystymosi sąsajų teorinės išvalgos. Šių teorinio pagrindo pasirinkimą lėmė ankstesnių makro lygio teorijų nepajėgumas paaiškinti naujų migracijos tendencijų bei mažas dėmesys migrantų indėliui. Pasirinktos teorinės priegios pateikia teorinius įrankius migrantų indėlio analizei per transnacionalinės teorijos dėmesį socialiniams ryšiams tarp migrantų ir jų kilmės šalies ir šių ryšių dėka veikiančiai indėlio cirkuliacijai abejomis kryptimis, Bourdieu socialinės praktikos teorijos išvalgų dėka išskiriamus skirtingus migrantų kapitalus ir atitinkamas indėlio rūšis, atskleidžiamą migrantų ir ne migrantų galios santykius bei habitus įtaką tiek indėlio teikimui, tiek priėmimui, bei naujausių migracijos ir vystymosi teorinių išvalgų išplėtotą motyvacijos, paskatų ir poveikio kilmės šalims analizę. Šios trys teorinės priegios puikiai viena kitą papildo ir įgalina kompleksiskai iširti migrantų indėlio teikimo procesą.

Siekiant sukurti migrantų indėlio teorinės analizės modelį buvo pasitelkti visų trijų aptartų teorinių priegių privalumai. Šiame modelyje koncentruojamasi ties migrantų indėlio veikėjais, indėlio rūšimis, motyvacija ir paskatomis, indėlio perdavimo procesu: mobilizacija, perdavimu ir poveikiu. Šio

teorinės migrantų indėlio analizės modelio pranašumas – nuoseklus ir procesinis požiūris į migrantų indėlių kilmės šalims, įgalinantis migrantų indėlio teikimo situaciją nagrinėti kompleksiskai. Šis autorės sukurtas modelis padeda išvengti dažnai būdingo migrantų indėlio kilmės šalims nagrinėjimo fragmentiškumo ir gali būti naudingas kitiems tyrėjams, nagrinėjant jų šalių migrantų indėlio situaciją ar palyginant migrantų indėlio teikimo procesą skirtingose kilmės šalyse.

Disertacijos tyrimo metu atliktos migrantų indėlio Lietuvos gerovei analizės rezultatai patvirtino ankstesnių tyrimų rezultatus, kuriuose atskleistas diasporos profesionalų didesnis indėlis savo kilmės šalims (pvz., Kuznetsov 2013). Migrantai su aukščiau išsilavinimu, mokslininkai ir įmonių, įstaigų vadovai, kuriuos galima būtų priskirti prie Lietuvos diasporos profesionalų, dažniau teigė dalyvaujantys Lietuvos viešajame gyvenime ir teikiantys įvairių formų indėlių. Ir atvirkščiai, užsienio lietuvių grupę, kuri teigė nedalyvaujantys ir neketinantys dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime, daugiau sudaro migrantai, neturintys aukštojo išsilavinimo, darbininkai. Pačioje diasporos profesionalų grupėje ryšių palaikymas su Lietuvos bei gyvenamosios šalies kolegomis ir profesinėmis organizacijomis kelis kartus padidina tikimybę, kad asmuo bus nusiteikęs teikti ar jau aktyviai teikia indėlių Lietuvai. Šie rezultatai patvirtino 1 ginamąjį teiginį, kad aukštasis išsilavinimas, socialinė padėtis ir ryšių palaikymas su kilmės šalimi turi didesnę pozityvų poveikį indėlio teikimui kilmės šaliai nei kiti socio-demografiniai veiksniai.

Be išsilavinimo ir ryšių palaikymo su Lietuva įtakos indėlio teikimui buvo atskleisti ir kiti trys vienas su kitu stipriai susiję veiksniai – dalyvavimas užsienio lietuvių vienijančiose organizacijose ir požiūriai į lietuviybės išsaugojimą bei Lietuvos pažangos ir gerovės svarbą. Kiekvienas savaip šie veiksniai atspindi migrantų požiūrį į ryšių su Lietuva išlaikymą. Prie Lietuvos gerovės neprisidedantys ir neketinantys prisidėti teigė apie dešimtadalį migrantų, nes jiems nesvarbus lietuviybės išlaikymas, kurie nedalyvauja migrantų organizacijose, kuriems nesvarbi Lietuvos pažanga ir gerovė, kurie nenori ryšio su Lietuva. Interviu duomenys atskleidžia, kad dažnai toks nenoras prisidėti susijęs su neigiamu požiūriu į Lietuvą, jos žmones ir kultūrą, yra stipriai emociškai nuspalvintas išsakant galias emociškas nuoskaudas savo šaliai.

Atlikto tyrimo duomenys leidžia daryti prielaidą, kad vyrauja altruistinė, patriotiškumu ir grąža Lietuvai paremta motyvacija teikti indėlių Lietuvos gerovei bei galimybės realizuoti save, panaudoti savo žinias ir patirtį motyvacija. Tai atliepia Kuznetsov (2013) išskirtas dvi pagrindines motyvacijas, tačiau

jas galima papildyti jauniems migrantams labiau būdinga „gyvenimo būdo“ motyvacija, susijusia su užsiėmimu įdomia veikla ir būvimu su patinkančiais žmonėmis. Taip pat analizuojant konkrečias migrantų indėlio skatinimo priemonių programas buvo atskleista, kad finansinės paskatos nėra pačios svarbiausios, didesnė motyvacija yra siejama su suteikta galimybe padaryti pokytį savo kilmės šalies gyvenime. Tai praplečia motyvacinių veikslių spektrą aptariamą kitų tyrėjų. Be to, tyrimas atskleidė, kad migrantų motyvacija teikti indėlį, dalyvauti Lietuvos viešajame gyvenime ir diasporos organizacijose yra nulemta jų dispozicijų perkeltų iš Lietuvos ar įgytų gyvenant užsienio šalyje. Tai patvirtina 2 ginamąjį teiginį, kad labai svarbią įtaką indėlio teikimui kilmės šaliai turi migranto habitus (indėlio atveju tai poreikis prisidėti prie kilmės šalies gerovės, socialinis aktyvumas ir pan.), perimtas dar gyvenant kilmės šalyje ir sustiprintas priimančioje šalyje.

Daugiausiai užsienio lietuviai prisideda prie Lietuvos vystymo savo finansinėmis perlaidomis, remdami savo artimuosius, kurios savo dydžiu nuo 2004 m. siekia per tą patį laikotarpį gautas iš Europos Sąjungos lėšas. Apklausos rodo, kad finansines perlaidas siunčia arti pusės lietuvių migrantų. Tokių indėlių teikia tiek aukštos, tiek ir žemesnės kvalifikacijos ar išsilavinimo migrantai, tačiau žemos kvalifikacijos migrantams tai bene vienintelė (kartu su labdara) indėlio rūšis, kurią jie teikia. Aukštos kvalifikacijos migrantai prisideda dar daugeliu kitų būdų, iš kurių dažniausiai minimi yra Lietuvos vardo garsinimas savo gyvenamosiose šalyse, savo patirties ir žinių perdavimas bei dalyvavimas pilietinėje/politinėje veikloje. Taip pat nemaža dalis prisideda per vartojimą: perka lietuvišką produkciją, skatina turizmą ir patys atostogauja Lietuvoje.

Tyrimas atskleidė, kad kitos indėlio formos yra praktikuojamos mažesnės dalies migrantų, bet nėra mažiau svarbios: labdara, kontaktų tarp savo buvimo šalies ir Lietuvos atstovų užmezgimo, investavimas ir kitos. Kokybiniai interviu duomenys atskleidžia, kad daromo indėlio rūšių kiekvienoje iš indėlio formų (ekonominio, kultūrinio, socialinio, simbolinio ir pilietinio/politinio) yra žymiai didesnis spektras ir kiekviena iš indėlio rūšių yra labai naudinga. Be to, tiek apklausos, tiek kokybiniai interviu atskleidė, kad visų pirma lietuvių migrantai savo indėlį į Lietuvos gerovę mato per savo profesinių kompetencijų prizmę, pavyzdžiui verslininkai, įmonių ar įstaigų vadovai per investicijas, verslo kūrimą, mokslininkai – per dalyvavimą bendroje mokslinėje veikloje, menininkai – per Lietuvos kultūros vystymą.

Visgi tyrimo duomenys atskleidžia ir nemažą migrantų potencialą prisidėti prie Lietuvos gerovės. Tų, kurie dar neprisideda prie Lietuvos gerovės

ir/ar nedalyvauja Lietuvos viešajame gyvenime, bet norėtų prisidėti bendroje užsienio lietuvių apklausoje yra apie 15 proc., diasporos profesionalų apklausoje – apie 20-30 proc., o apie trečdalis iš jau prisidedančių diasporos profesionalų galėtų prisidėti daugiau. Atsižvelgiant į tyrimo metų atskleistą nemažą indėlio teikimo potencialą, galėtų būti teikiama daugiau informacijos apie prisidėjimo galimybes bei taikomos papildomo paskatinimo priemonės, didinant jų motyvaciją prisidėti.

Paskatos užsienio lietuviams teikti indėlių, esant gana stabiliai padėčiai Lietuvoje (nėra konfliktų, karų, didelių stichinių nelaimių), priklauso nuo migracijos tikslo šalies ekonominės situacijos (per finansinę krizę 2008-2009 m. finansinės perlaidos Lietuvai sumažėjo), pačių migrantų, diasporos organizacijų aktyvumo ir požiūrio į indėlio teikimą, Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūrio į migrantus ir specialių priemonių, skatinančių prisidėjimą prie Lietuvos gyvenimo ir jos gerovės. Tai ženkliai papildoma migrantų indėlio paskatų spektrą, aptariamą užsienio tyrėjų (pvz., Brinkerhoff 2012).

Kliūtys teikti indėlių visų pirma yra siejamos su neigiamu Lietuvos valdžios ir visuomenės požiūriu užsienio lietuvių atžvilgiu, nepalankia Lietuvos vyriausybės politika migrantų atžvilgiu, nepakankamu Lietuvos valdžios dėmesiu diasporai, Lietuvos valstybinių institucijų nepasiruošimu priimti indėlių. Kitos įvardintos kliūtys susijusios su neigiamais visuomenės reiškiniiais, tokiais kaip korupcija, biurokratija ir diskriminacija. Taip pat buvo išsakytos kliūtys apimančios informacijos apie bendradarbiavimą stoka, sudėtingą teisinį reguliavimą ir apribojimus, bei bendradarbiavimo galimybių trūkumą. Be to, kliūtys yra siejamos ir su asmeniniais apribojimais – laiko trūkumu, ribotais finansiniais ištekliiais, bendraminčių trūkumu ir reikiamų įgūdžių stoka.

Migrantų indėlio mobilizacija dažniausiai vyksta diasporos organizacijų pagalba, kurios vykdo tiek netiesioginį, tiek tiesioginį indėlio mobilizavimą. Netiesioginis indėlio mobilizavimas vyksta per diasporos organizacijų tautinio identiteto, tradicijų, kultūrinio švietimo, lietuviškumo palaikymą ir ugdymą. Tiesioginis indėlio mobilizavimas vyksta per lėšų paramai ar daiktų labdarai rinkimą renginių metu, specialius projektus ir akcijas. Be to, indėlio mobilizavimo organizavimas per diasporos organizacijas atveria daugiau galimybių, nei asmeninis, nes sukuria platesnius ryšius bei suteikia aukštesnę organizacijos vadovo socialinį statusą, kuris palengvina priėmimą prie valstybinių institucijų. Prie migrantų indėlio mobilizavimo ženkliai prisideda ir Lietuvos institucijų ir organizacijų specialios programos, tokios kaip LT Big Brother, „Talentai Lietuvai“, „Kurk Lietuvai“ ir kitos programos mokslo ir kultūros srityse. Tai

patvirtina 3 ginamąjį teiginį, kad migrantų organizacijos ir specialios migrantų indėlių skatinančios programos atlieka didelį vaidmenį migrantų indėlio teikimo mobilizavimui, perdavimui ir poveikiui užtikrinti.

Migrantų indėlio perkėlimas gali vykti tiek nuotoliniu būdu, tiek grįžtant į kilmės šalį, tiek nuolat migruojant iš vienos šalies į kitą. Nematoma kliūčių teikti indėlių nuotoliniu būdu, o kartais nuotoliniu būdu galima teikti net svaresnę indėlių, nei grįžus ir praradus tiesioginį priėjimą prie išteklių, ar tai būtų darbas užsienio universitetuose, įmonėse ar valdžios institucijose, ar galimybės mobilizuoti indėlių (pvz., padėti sukontaktuoti Lietuvos įmonėms, universitetams ir pan.). Indėlio perkėlimui labai svarbus ryšius su Lietuva palaikymas tiek su asmenimis ir ypač institucijomis, nes toks ryšius palaikymas padidina tikimybę tiek aktyviai, tiek potencialiai teikti indėlių. Indėlio teikimo aktyvumas yra susijęs su laiku, praleistu Lietuvoje, nes aktyvūs indėlio teikėjai dažniau lankosi Lietuvoje ir praleidžia joje daugiau laiko, nei potencialūs indėlio teikėjai ir ypač neaktyvūs indėlio teikėjai. Galimi indėlio teikimo kanalai yra patys įvairiausi – nuo telefono, e-pašto, socialinių tinklų, iki susitikimų užsienyje ir panašiai. Indėlio teikimas grįžtant yra taip pat labai svarbus dėl žinių, įgūdžių ir net darbo kultūros perdavimo.

Analizuojant migrantų indėlio poveikio apimtį buvo atskleista, kad daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų turi artimų šeimos narių, gyvenančių užsienio šalyse. Lietuvos gyventojai daugiausiai pastebi kultūrinį ir ekonominį išvykusių artimųjų indėlių. Daugiau nei pusė Lietuvos gyventojų teigia, kad išvykę artimieji skatina plėsti akiratį, pažinti šalį, kitas šalis ir kultūras bei pasidalina naujomis idėjomis, žiniomis su žmonėmis Lietuvoje. Arti pusės gyventojų pažymi, kad išvykę artimieji perteikia ekonominį indėlių: atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms bei investuoja Lietuvoje (perka butus, namus, investuoja į įmones ir pan.). Mažiau respondentų pritarė, kad išvykę artimieji yra įkūrę įmonę Lietuvoje ar verčiasi prekyba, tačiau tai vis tiek sudaro beveik ketvirtadalį respondentų. Taip pat verta paminėti, kad beveik trečdalis respondentų pritarė, kad išvykę artimieji skatina keisti vertybes ir perteikia politinį indėlių. Kaip vienas iš neigiamų užsienio lietuvių daromų poveikių Lietuvos gerovei būtų pagalba ar skatinimas emigruoti. Gali teigti, kad migrantų indėlis tiesiogiai pasiekia kiek daugiau nei pusę gyventojų, tačiau jo poveikis gali apimti didesnę žmonių ratą per gaunamas žinias, idėjas, ekonomikos stiprėjimą bei migrantų paramą gaunančių nevyriausybinų organizacijų veiklą. Gauti rezultatai patvirtina 4 ginamąjį teiginį, kad migrantų teikiamo indėlio poveikį patiria

didžioji Lietuvos gyventojų dalis ir šis poveikis apima daugelį kilmės šalies sričių – ekonominę, kultūrinę, socialinę ir politinę/pilietinę.

Migrantų indėlių skatinančių programų Lietuvoje analizė atskleidė, kad pritraukto migrantų indėlio poveikis yra nors ir sunkiai išmatuojamas, tačiau didžiulis. Vien „Kurk Lietuvai“ programos atveju, priklausomai nuo metų apie 60 proc. projekto dalyvių pasilieka dirbti viešajame Lietuvos sektoriuje, pačių projektų pasiūlymų įgyvendinimas sutaupo Lietuvai apie 330 milijonų eurų, tačiau didžiausią poveikį turi projektų dalyvių pasilikimas dirbti valstybinėse institucijose lyderiaujančioje pozicijoje, kurioje jie gali daryti daug didesnę poveikį visai kuruojamai viešojo sektoriaus ar verslo sričiai. Ši tyrimo išvalga atliepia Kuznetsov pateiktą teorinę prielaidą, kad didžiausią poveikį kilmės šalies vystymuisi daranti migrantų indėlio forma yra institucinės reformos. Be to, visų programų atvejais buvo pabrėžtas migrantų indėlio poveikis keičiant kultūrinės nuostatas, darbo kultūrą Lietuvoje, stiprinant lietuvių transnacionalinius tinklus bei keliant programų dalyvių profesionalumą.

Disertacijos tyrimas leido įvairiapusiškai įvertinti migrantų teikiamą indėlį nuo motyvacijos ir paskatų teikti indėlį iki to indėlio poveikio. Tad tyrimo rezultatai leido patvirtinti pirmąjį disertacijos ginamąjį teiginį, kuriame tvirtinama, kad transnacionalinės migracijos, Bourdieu socialinės praktikos ir naujausiomis migracijos ir vystymosi sąsajų teorinėmis išvalgomis pagrįstas migrantų indėlio kilmės šaliai tyrimo teorinis analizės modelis, kuriame nagrinėjama indėlio veikėjai, motyvacija, paskatos ir kliūtys, indėlio teikimo mobilizacija, perteikimas ir poveikis, leidžia visapusiškai atskleisti migrantų teikiamą indėlį ir jo teikimui įtaką darančius veiksnius. Tad šis analizės modelis gali būti lengvai pritaikomas kitų šalių migrantų indėlio kompleksinei analizei ar kelių šalių migrantų indėlio palyginimui.

Atliktas Lietuvos migrantų indėlio teikimo tendencijų tyrimas bei jo rezultatų analizė leidžia atskleisti Europos posocialistinių šalių regiono išskirtinumą migrantų indėlio tyrinėjimuose pasauliniu mastu, nes ankstesnė migrantų indėlio kilmės šalims analizė koncentravosi ties migrantais iš skurdžių ir mažai išsilavinusių trečiojo pasaulio šalių. Kaip pastebi tyrėjai, posocialistinių santykinai labiau industrializuotų, palyginti aukštų pajamų ir išsilavinimo šalių migrantų elgesio analizė gali gerokai pakoreguoti ankstesnes teorines išvalgas (Brinkerhoff, Johnson ir Gudelis 2019) ir taip prisidėti prie tolesnio migrantų indėlio kilmės šalims teorinio vystymo.

Atlikto tyrimo apribojimai ir tolesnės migrantų indėlio tyrimų kryptys

Suprantama, kad į viename disertaciniame tyrime neįmanoma apimti visko, tad nemažai tolimesnių migrantų indėlio tyrimų potencialo galima atskleisti aptariant tai, ko teko atsisakyti dėl ribotų laiko ir finansinių išteklių. Visų pirma, galima būtų atlikti kiekybinį migrantų iš Lietuvos tyrimą, paremtą disertacijoje taikomu migrantų indėlio teorinės analizės modeliu. Tai padėtų įvertinti, kokios kokybinių interviu metu atskleistų migrantų motyvacijos, paskatų, indėlio formų, indėlio teikimo proceso nuo mobilizacijos iki poveikio aspektų pasiskirstymo Lietuvos migrantų užsienio šalyse tendencijos.

Antra, analizuojant migrantų indėlio poveikį yra labai svarbu išsiaiškinti, kokios yra migrantų indėlio skirtingų formų (ne)priėmimo kilmės šalyje tiek individų, tiek grupių ar institucijų lygmenyje aplinkybės, koks migrantų indėlio poveikio mechanizmas. Todėl galima būtų atlikti tiek migrantų artimųjų interviu, tiek nevyriausybinį organizacijų, įmonių ar valstybės institucijų, kurios patiria migrantų indėlių, atstovų kokybinius interviu. Šiuo atžvilgiu galima būtų apčiuopti ne tik struktūrinius, bet ir kultūrinius migrantų indėlio aspektus, pvz., „kultūrinės baimės“ šeimos, religinėms vertybėms ir pan. (White 2016a, 63-64), „migracijos kultūra“ (White 2016b) ar „transnacionalinę moralinę ekonomiką“, kaip besikeičiančią indėlio prasmę perduodant vienas ar kitas vertybes (angl. *transnational moral economies*) (Solaris 2018, 14). Remiantis tokių interviu duomenimis, galima būtų toliau tirti migrantų indėlio priėmimo aspektus taikant kitus kokybinius ar kiekybinius metodus.

Atlikto disertacijos tyrimo kokybinėje dalyje buvo fokusuojamasi į JK migrantų iš Lietuvos indėlių, tai sumažino galimybes palyginti indėlio skirtumus, kuriuos įneša migrantų indėliui gyvenimas skirtingose priimančiose šalyse. Pavyzdžiui, Krzyzowski (2013) atskleidė, kad skiriasi lenkų migrantų gyvenančių Islandijoje ir Austrijoje indėlis prižiūrint savo pagyvenusius tėvus, nes indėlio pobūdžiui įtaką darė skirtingas tėvų priežiūros modelis skirtingose priimančiose šalyse. Tad lenkų migrantai Islandijoje daugiau rėmė savo tėvus finansinėmis perlaidomis, o lenkų migrantai Austrijoje – asmenine priežiūra, be to, Austrijos lenkų atžvilgiu ir atgalinis indėlis buvo stebimas, kai lenkų migrantų seneliai prižiūrėjo savo vaikų migrantų vaikus (Krzyzowski 2013). Panašiai, Filipinų migrantai iš Hong Kongo buvo linkę labiau perteikti savo tautiečiams žmogaus ir darbo teisių svarbą, kai filipiniečių migrantai iš Saudo Arabijos – labiau buvo linkę palaikyti autoritarinio režimo privalumus (Rother 2009). Tad viena iš galimų

tolimesnių migrantų indėlio tyrimo kryptių būtų palyginamasis migrantų indėlio tyrimas, įtraukiant tos pačios kilmės šalies migrantus, pasirinkusius gyvenimui skirtingas priimančias šalis (pvz. demokratiškas ir nedemokratiškas).

Iš kitos pusės, disertacijos tyrime nebuvo siekiama palyginti migrantų indėlio iš skirtingų kilmės šalių. Kai kurie tyrėjai atskleidė, kad skirtingas kilmės šalių institucinis kontekstas gali daryti didelę įtaką migrantų indėlio priėmimui. Pavyzdžiui, Irako kurdų JK ir Norvegijoje tyrimas atskleidė, kad nors migrantai, gyvendami stiprios demokratijos šalyse perima demokratines vertybes, politinio ir ekonominio gyvenimo skaidrumo svarbos supratimą ir norėtų mažinti korupciją savo kilmės šalyje, šių vertybių perkėlimas yra blokuojamas ar atmetamas kilmės šalyje (Paasche 2016). Panašiai, tiriant lenkų migrantų JK ir Vokietijoje atvejį pastebėta, kad jiems sunkiai sekasi perkelti į kilmės šalį pozityvų požiūrį į etninę, religinę ar rasinę įvairovę ((Nowicka ir Šerbedžija 2016, 14). Tokiu būdu, kita iš galimų tolimesnių migrantų indėlio tyrimo kryptių būtų tirti migrantų iš skirtingų kilmės šalių indėlio mobilizaciją, perkėlimą ir (ne)galimą poveikį kilmės šalims. Tokiam tyrimui būtų reikalinga tarptautinė tyrėjų komanda, galinti atlikti tyrimus savo šalies migrantų lauko tyrimus.

Disertacijos tyrimo metu buvo atskleisti emociniai migrantų indėlio teikimo aspektai, apimantys tiek emocijomis pagrįstą motyvaciją teikti indėlį gaunant didelį pasitenkinimą, tiek emocijomis pagrįstas nuoskaudas savo kilmės šalies atžvilgiu, sudarančias kliūtis teikti indėlį. Kiti tyrėjai taip pat atkreipė dėmesį, kad migrantai gali turėti mišrius jausmus kilmės šaliai, pvz., nostalgiją, kalbę, liūdesį, pyktį ar praradimo jausmą (Barnard ir Pendock 2013), tačiau emocijų aspektas yra labai mažai tyrinėtas dėl vyraujančio migracijos ekonominės ir politinės analizės pobūdžio (Bocagni ir Baldassar 2015, 73). Tikėtina, kad emociniai aspektai gali turėti didelę įtaką visoms migrantų indėlio formoms, prisidėti prie motyvacijos, paskatų ir indėlio teikimo proceso. Į emocinį aspektą verta labiau pasigilinti, nes geresnis emocinių migrantų investavimo kilmės šalyje aspektų išmanymas gali padėti tikslingiau nukreipti kilmės šalies paskatas siekiant pritraukti investicijas (Nielsen ir Riddle 2007, 25). Galima daryti prielaidą, kad geresnis emocinių aspektų išmanymas galėtų padėti paskatinti ne tik investicijas, bet ir kitas migrantų indėlio formas.

LITERATŪRA

1. Abadan-Unat, N. (2011). *Turks in Europe: From Guest Worker to Transnational Citizen*. New York: Berghahn Books.
2. Ancien, D., Boyle, M. and Kitchin, R. (2009). „Exploring Diaspora Strategies: An International Comparison“. *NUI Maynooth Workshop report*, pp.1-39.
3. Ahmadov, A. K. and Sasse, G. (2016a). „Empowering to engage with the homeland: do migration experience and environment foster political remittances?“. *Comparative Migration Studies*, 4(12), pp.1-25.
4. Ahmadov, A. K. and Sasse, G. (2016b). „Voice Despite Exit: The Role of Assimilation, Emigrant Networks, and Destination in Emigrants’ Transnational Political Engagement“. *Comparative Political Studies*, 49(1), pp. 78-114.
5. Akkoyunlu, S. (2013). Migration-Induced Women’s Empowerment: The Case of Turkey. *EUI Working Paper RSCAS, MPC Series 2013/77*.
6. Alba, R. and Nee, V. (1997). “Rethinking assimilation theory for a new era of immigration”. *International Migration Review*, 31, pp. 826–74.
7. Ambrosini, M. (2014). „Migration and Transnational Commitment: Some Evidence from the Italian Case“. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 40 (4), pp. 619–37.
8. Andersson, P. and Guo, S. (2009). „Governing through non/recognition: the missing ‘R’ in the PLAR for immigrant professionals in Canada and Sweden“. *International Journal of Lifelong Education*, 28, pp. 423–437.
9. Appadurai, A. (1996). *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*, London, Mineapolis: University of Minnesota Press.
10. Bagdonavičienė, V. (2009). „Pasaulio lietuvių parama atkuriant Lietuvos valstybę“. *Gimtasis kraštas*, t.2. Prieiga per internetą: <http://www.ziemgala.lt/lt/metrastis-gimtasai-krastas/gimtasai-krastas-2009/pasaulio-lietuviu-parama-atkuriant-lietuvos-valstybe>. [žiūrėta 2019.10.02]
11. Bagdonavičienė, V. (2012). *Lietuvos diasporos politikos formavimasis ir raida 1990-2009 metais*. Daktaro disertacija. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
12. Barcevičius E. ir kiti (2005). *Ekonominių migrantų skatinimo grįžti į tėvynę priemonės*. Tyrimo ataskaita, Viešosios vadybos ir

- politikos institutas. Prieiga per internetą: https://www.academia.edu/11991507/Ekonomini%C5%B3_migrant%C5%B3_skatinimo_gr%C4%AF%C5%BEti_%C4%AF_T%C4%97vyn%C4%99_priemon%C4%97s [žiūrėta 2019.10.02]
13. Barcevičius, E. ir Žvalionytė, D. (2012). „Įvadas: Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija“. *Užburtas ratas? Lietuvos gyventojų grįžtamoji ir pakartotinė migracija*, Barcevičius, E. ir Žvalionytė, D. (red.), Vaga.
 14. Basch, L. G., Glick-Schiller, and N. G., Blanc, C. S. (1994). *Nations Unbound: Transnational Projects, Postcolonial Predicaments and Deterritorialized Nation-States*, Langhorne: Gordon and Breach.
 15. Bauböck, R. (2010). “Cold constellations and hot identities: Political theory questions about transnationalism and diaspora”. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Bauböck, R. and Faist, Th. (eds.), Amsterdam University Press.
 16. Bauböck, R. (1994). *Transnational Citizenship: Membership and Rights in International Migration*. Aldershot: Edward Elgar.
 17. Bauman, Z. (2011). “Migration and identities in the globalized world”. *Philosophy and Social Criticism*, 37(4), pp.425–435.
 18. Barnard, H. and Pendock, C. (2013). „To share or not to share: the role of affect in knowledge sharing by individuals in a diaspora“. *Journal of International Management*, 19(1), pp.47–65.
 19. Boccagni, P. (2010). “Private, public or both? On the scope and impact of transnationalism in immigrants’ everyday lives” in *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, R. Bauböck and Th. Faist (eds.), Amsterdam University Press.
 20. Boccagni, P. and Baldassar, L. (2015). „Emotions on the move: Mapping the emergent field of emotion and migration“. *Emotion, Space and Society*, 16, pp.73-80.
 21. Boccagni, P., Lafleur, J. M. and Levitt, P. (2015). „Transnational Politics as Cultural Circulation: Toward a Conceptual Understanding of Migrant Political Participation on the Move“. *Mobilities*, 11(3), pp. 444-463.
 22. Boccagni, P. and Decimo, F. (2013). „Editorial: Mapping social remittances“, *Migration Letters*, 10(1), pp. 1-10.
 23. Bourdieu, P. (1986). „The Forms of Capital“. Richardson, J.G. (ed.), *Handbook for Theory and Research for the Sociology of Education*, New

- York: Greenwood Press.
24. Bourdieu, P. (1990). *The Logic of Practice*, Oxford: Polity Press.
 25. Bourdieu, P. ir Wacquant, L. (2003). *Įvadas į refleksyviąją sociologiją*. Baltos lankos.
 26. Brettell, C.B. (2008). "Theorizing Migration in Atropology: The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes". *Migration Theory: Talking across Disciplines*, Brettell, C.B. and Hollifield, J.F (eds). New York, London: Routledge.
 27. Brinkerhoff, J. M. (2012). "Creating an Enabling Environment for Diasporas' Participation in Homeland Development". *International Migration*, 50 (1), pp. 75-95.
 28. Brinkerhoff, J. M. (2011). „Diasporas and conflict societies: conflict entrepreneurs, competing interests or contributors to stability and development?“. *Conflict, Security and Development*, 11(2), pp.115-143.
 29. Brinkerhoff, J. M. (2009). *Digital Diasporas: Identity and Transnational Engagement*. New York: Cambridge University Press.
 30. Brinkerhoff, J. M., Johnson, J. and Gudelis, D. (2019). „Are Our Assumptions About Diaspora and Immigrant Philanthropy Generalizable? Exploring the Relevance to High-Income Countries of Origin“. *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly*, 48(5), p. 1-16.
 31. Carling, J., Bivand Erdal, M. and Horst, C. (2012). „How does Conflict in Migrants' Country of Origin Affect Remittance Sending? Financial Priorities and Transnational Obligations Among Somalis and Pakistanis in Norway“. *International Migration Review*, 46(2), pp. 283-309.
 32. Castles, S. and Miller, M. J. (2009). *The Age of Migration: International Population Movements in the Modern World*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
 33. Creswell, J. W. (2007). *Research design: Qualitative and quantitative approaches*. Thousand Oaks, CA: Sage.
 34. Čiubrinskas, V. (2018). „Returning with Resources: Social Remittances and the uncertain belonging of transatlantic remigrants“. Hornstein-Tomic, C., Pichler, R. & Scholl-Schneider (eds.) *Remigration to Post-Socialist Europe: Hopes and Realities of Return*. Wien, Zurich: LIT Verlag, pp. 45-70.
 35. Čiubrinskas, V. (2014). „Posocialistinių migrantų saistymosi trajektorijos Čikagoje: saviškių ratai ir manipuliuojamas lojalumas valstybei(-ėms)“. *Etniškumo studijos*, 2, p. 9-28.

36. Čiubrinskas, V. (2013). "Diaspora as a Resource of Homeland Nationalism forged Overseas and Contested Back Home". Kokot, W., K., Giordano, CH. & Gandelsman-Trier, M. (eds.) *Diasporas as a Resource . Comparative Studies in Strategies, Networks and Urban Space*. Wien, Berlin: LIT Verlag, pp. 105-122.
37. Čiubrinskas, V. (2009a). „Diasporas coming home. Identity and uncertainty of transnational returnees in postcommunist Lithuania“. Kūrti, L. and Skalnik, P. (eds) *Postsocialist Europe. Anthropological Perspectives from Home*, pp. 95-117.
38. Čiubrinskas, V. (2009b). „Reclaimed identity: heritage and genealogy of the Lithuanian immigrants in Texas“. *Identity politics: Histories, regions and borderlands*. Acta Historica Universitatis Klaipedensis xix, Studia Anthropologica III, 2009, pp.79–91.
39. Čiubrinskas, V. (2006). „To be of Use for Your Own Country – Missionary Identity of the Lithuanian Transmigrants“. *Social Sciences*, 3 (35), pp. 25-32.
40. Čiubrinskas, V. (2005). „Transnacionalinis identitetas ir paveldas: lietuviškumas diasporoje“, *Sociologija.Mintis ir veiksmai*, 16, p. 41-54.
41. Čiubrinskas, V., Kuznecovienė, J. (2008). *Lietuviškojo identiteto trajektorijos*. Kaunas: VDU leidykla.
42. De Haas, H. (2010). "Migration and development: a theoretical perspective". *International Migration Review*, 44 (1), pp. 227–264.
43. De Hass, H. (2007). „Remittances, Migration and Social development: a conceptual Review of the Literature“. *Social Policy and Development Programme Paper*, 34. United Nations Research Institute for Social Development.
44. De Hass, H. (2006). „Engaging diasporas: How governments and development agencies can support diaspora involvement in the development of origin countries“. *International Migration Institute Working Paper Series No. 117*. Oxford: International Migration Institute.
45. *Diasporas and development: bridging between societies and states* (2013). International Organization of Migration. Diaspora ministerial conference, International conference Centre Geneva 18–19 June.
46. Dziegłowski, M. (2016). „Return Migration and Social Change in Poland: ‘Closures’ to Migrants’ Non-Economic Transfers“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp. 167-188.
47. Erel, U. and Ryan, L. (2019). „Migrant Capitals: Proposing a Multi-level

- Spatio-temporal Analytical Framework". *Sociology*, 53(2), pp. 246-263.
48. Europos migracijos tinklas (2019a). *Emigracija: Kiek sumažėjo Lietuva?* Prieiga per internetą: <http://123.emn.lt/> [žiūrėta 2019.09.11].
 49. Europos migracijos tinklas (2019b). *Emigracija: Kur gyvena daugiausiai lietuvių?* Prieiga per internetą: <http://123.emn.lt/> [žiūrėta 2019.09.11].
 50. Faist, T. (2010a). „Diaspora and transnationalism: What kind of dance partners?“. Bauböck, R. and Faist, T. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*. Amsterdam: University Press.
 51. Faist, T. (2010b). „Transnationalisation: its conceptual and empirical relevance“. *Migration in A Globalised World: New Research Issues and Prospects*, Audebert, C. and Dorai, M.K. (eds), Amsterdam University Press.
 52. Faist, T. (2008). “Migrants as transnational development agents: an inquiry into the newest round of the migration-development nexus”. *Population, Space and Place*, 14(1), pp. 21-42.
 53. Faist, T. (2000). *The Volume and Dynamics of International Migration and Transnational Social Spaces*, Oxford: Oxford University Press.
 54. Faist, T., Fauser, M. and Reisenauer, E. (2013). *Transnational Migration*. Cambridge, UK and Malden USA: Polity Press.
 55. Frank, A.G. (1969). *Capitalism and underdevelopment in Latin America*. New York: Monthly Review Press.
 56. Frank, A.G. (1966). „The Development of Underdevelopment“. *Monthly Review*, 18(4), pp. 17-31.
 57. Garapich, M. (2016). „‘I Don’t Want This Town to Change’: Resistance, Bifocality and the Infra-Politics of Social Remittances“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp. 155-165.
 58. Gečienė, I. (2011). „Transnacionalinė Lietuvos mokslininkų migracija ir tapatumo raiška“, *Lietuviškasis identitetas šiuolaikinės emigracijos kontekstuose*, Čiubrinskas, V. (sud.), Kaunas: VDU leidykla, p. 185-202.
 59. Gečienė, I. (2008). „Išvykusių į užsienį Lietuvos mokslininkų reintegracijos nuostatos“, *Tyrėjų gebėjimų ugdymas Lietuvai integruojantis į Europos Sąjungos infrastruktūrą*, Taljūnaitė, M. ir Sviklas, K. (sud.). Vilnius: Socialinių tyrimų institutas, p. 165-185.
 60. Gečienė, I. (1999). „Galia stratifikacijos teorijose“. *Socialinis struktūrinimasis ir jo pažinimas*, Taljūnaitė, M. (sud.). Vilnius: Lietuvos filosofijos ir sociologijos institutas, p. 54-75.
 61. Gečienė, I. ir Kanopaitė, S. (2015). „Diasporos indėlis į Lietuvos gerovės

- kūrimą". *Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę, kolektyvinė monografija*, Mykolo Romerio universitetas ir Socialinių inovacijų institutas.
62. Gečienė, I. ir Matulaitis, Š. (2012). „Lithuanian Diaspora Role in Sustainable Development of Country“. *Regional Formation and Development Studies*, Klaipėda University, 3 (8), p. 84-91.
 63. Ghosh, B. (2006). *Migrants' remittances and development: Myths, rhetoric and realities*. Geneva: International Organization for Migration.
 64. Gilroy, P. (1994). "Diaspora". Vertovec, S. and Cohen, R. (eds), *Migration, Diasporas, and Transnationalism*. Cheltenham: Edward Elgar.
 65. Glick Schiller, N. and Faist, T. (2010). "Introduction: Migration, Development, and Social Transformation". *Migration, Development and Transnationalization: A Critical Stance*, Glick Schiller, N. and Faist, T. (eds), Berghahn Books: New York and Oxford.
 66. Glick Schiller, N., Basch, L. and Szanton Blanc, C. (1995). "From Immigrant to Transmigrant: Theorizing Transnational Migration". *Anthropological Quarterly*, 68 (1), pp. 48-63.
 67. Grabowska, I. and Garapich, M. P. (2016). „Mapping Social Remittances and 'Segmented Development' in Central and Eastern Europe“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp. 5-13.
 68. Grabowska, I. and Engbersen, G. (2016). „Social Remittances and the Impact of Temporary Migration on an EU Sending Country: The Case of Poland“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp. 99-117.
 69. Guarnizo, L. E. (1997). „The emergentce of a transnational social formation and the mirage of return migration among Dominican transmigrants“. *Identities*, 4, pp. 281-322.
 70. Guarnizo, L.E., Portes, A. and Haller, W. (2003). „Assimilation and transnationalism: determinants of transnational political action among contemporary migrants“. *American Journal of Sociology*, 108 (6), pp. 1211-1248.
 71. Gudelis, D. (2015). "Lietuvos diasporos organizacijos ir jų vadybos galimybės". *Diasporos profesionalai: kaip juos telkti kuriant Lietuvos gerovę, kolektyvinė monografija*, Mykolo Romerio universitetas ir Socialinių inovacijų institutas.
 72. Gudelis D., Gečienė I., ir Jakulevičienė L. (2012). *Lietuvos diasporos potencialo panaudojimas valstybės gerovei kurti: Europos sąjungos šalių*

- narių geroji praktika*. Prieiga per internetą: http://www.esparama.lt/es_parama_pletra/failai/ESFproduktai/2012_LT_diasporos_potencialo_panaudojimas_valstybes_gerovei_kurti.pdf [žiūrėta 2019.10.02]
73. Harris, J., and Todaro, M. (1970). „Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis“. *American Economic Review*, 60, pp.126-142.
74. Heering, L., Van Der Erf, R. and Van Wissen, L. (2004). „The role of family networks and migration culture in the continuation of Moroccan emigration: A gender perspective.“ *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30 (2), pp. 323-337.
75. Herman, B. and Jacobs, D. (2015). „Ethnic Social Capital and Political Participation of Immigrants“. Ryan L., Erel U., D’Angelo A. (eds), *Migrant Capital: Migration, Diasporas and Citizenship*. London: Palgrave Macmillan.
76. Holdaway, J., Levitt, P., Fang, J. and Narasimhan, R. (2015). „Mobility and health sector development in China and India“. *Social Science and Medicine*, 130, pp. 268-276.
77. Imigracijos politika (2015). Prieiga per internetą: http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/lt/FTU_5.12.3.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
78. Ionescu, D. (2006). *Engaging Diasporas as Development Partners for Home and Destination Countries: Challenges for Policymakers*. International Organization for Migration, Geneva.
79. Isaakyan, I., and Triandafyllidou, A. (2016). „“Sending so much more than money”: exploring social remittances and transnational mobility“. *Ethnic and Racial Studies*, 40(15), pp. 2787–2805.
80. Itzigsohn, J. and Saucedo, S. (2002). „Immigrant Incorporation and Sociocultural Transnationalism“. *International Migration Research*, 36(3), pp.766-798.
81. Johnson, B., and Sedaca, S. (2004). *Diasporas, Émigrés and Development: Economic Linkages and Programmatic Responses*. A Special Study of the U.S. Agency for International Development (USAID) Trade Enhancement for the Services Sector (TESS) Project. Prieiga per internetą: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/PNADC365.pdf [žiūrėta 2019.10.02]
82. Kapur, D. (2004). *Remittances: the new development mantra?* G-24 Discussion Paper No. 29. Prieiga per internetą: http://www.cities-localgovernments.org/committees/fccd/Upload/library/gdsmdpbg2420045_en_en.pdf [žiūrėta 2019.10.02]

83. Kapur, D. (2010). *Diaspora Development and Democracy*. Princeton University Press.
84. Karolak, Mateusz (2016). „From Potential to Actual Social Remittances? Exploring How Polish Return Migrants Cope with Difficult Employment Conditions“. *Central and Eastern European Migration Review*, vol. 5, No. 2, p. 21-39.
85. Keles, J. (2015). „Diaspora, the Internet and Social Capital“. Ryan L., Erel U., D'Angelo A. (eds), *Migrant Capital: Migration, Diasporas and Citizenship*. Palgrave Macmillan, London.
86. Khan, S. and Merritt, D. M. (2018). „Motivations for Remittances and Philanthropy – Lessons from a Qualitative Meta-Synthesis of Literature“. *Journal of Social Sciences*, 14 (1), pp. 81-90.
87. King, R. and Christou, A. (2010). “Diaspora, migration and transnationalism: Insights from the study of second-generation ‘returnees’“. *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Bauböck, B. and Faist, T. (eds.), Amsterdam University Press.
88. King, R., Dalipaj, M., and Mai, N. (2006). „Gendering Migration and Remittances: Evidence from London and Northern Albania“. *Population, Space and Place*, 12, pp.409-434.
89. Kivisto, P. (2001). „Theorizing transnational immigration“. *Ethnic and Racial Studies*, 24(4), pp. 549-77.
90. Kivisto, P. and Faist, T. (2010). *Beyond a Border The Causes and Consequences of Contemporary Immigration*, Thousand Oaks, CA: SAGE/ Pine Forge Press.
91. Kripienė, I. (2012). „The Construction of the Lithuanian Identity in the Transmigrant Experiences: Contemporary Migrants from Lithuania in New York“. *Oikos. Lithuanian Migration and Diaspora Studies*, 1(13), p. 26-37.
92. Kurekova, L. (2011). “Theories of migration: Conceptual review and empirical testing the the context of the EU East-West flows“. Paper prepared for Interdisciplinary conference on Migration, Economic Change, Social Challenge, april 6-9, University College London. Prieiga per internetą: https://cream.conference-services.net/resources/952/2371/pdf/MECSC2011_0139_paper.pdf [žiūrėta 2019.10.02]
93. Kuzmickaitė, D. K. (2004). *Tarp dviejų pasaulių: naujieji imigrantai lietuviai Čikagoje (1988-2000)*. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.

94. Kuzmickaitė, D. K. (2008). „Teoriniai tarptautinės lietuvių migracijos diskursai“, *Oikos: Lietuvių migracijos ir diasporos studijos*, 1 (5), p. 24-32.
95. Kuznecovienė, J. (2009). „Lietuvių imigrantų Norvegijoje, Anglijoje ir Ispanijoje išitraukimo strategijos: nuo konformizmo iki navigacijos“. *Filosofija. Sociologija*, 20 (2), p. 96–103.
96. Kuznetsov, Y. (2013). “Main conceptual, empirical, and policy issues”. *How can talent abroad induce development at home? Towards a Pragmatic Diaspora Agenda*, Kuznetsov, Y. (ed), Migration Policy Institute.
97. Kuznetsov, Y. (2008). „Mobilizing intellectual capital of diasporas: from first movers to a virtuous cycle“. *Journal of Intellectual capital*, 9(2), pp. 264-282.
98. Kuznetsov, Y. (2010). From Brain Drain to Brain Circulation? How Countries Can Draw on Their Talent Abroad. World Bank Institute. Presentation at conference „Science Against Poverty“, La Granja, Spain. Prieiga per internetą: <http://web.worldbank.org/archive/website01419/WEB/IMAGES/KUZNETSO.PDF> [žiūrėta 2019.10.02]
99. Kuznetsov, Y., Sabel, C. (2006). „International Migration of Talent, Diaspora Networks, and Development: Overview of Main Issues“. Kuznetsov, Y. (ed.), *Networks and the International Migration of Skills: How Countries Can Draw on Their Talent Abroad*. WBI Development Studies. Washington, D.C.: World Bank.
100. Lacroix, T. (2009). „Transnationalism and Development: The example of Moroccan Migrant Networks“. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 35(10), pp.1665-1678.
101. Lahneman, W.J. (2005). “Impact of Diaspora Communities on National and Global Politics: Report on Survey of the Literature”, Department of Security Studies and International Affairs. Prieiga per internetą: http://works.bepress.com/william_lahneman/5 [žiūrėta 2019.10.02]
102. Landolt, P. (2001). „Salvadoran economic transnationalism: embedded strategies for household maintenance, immigrant incorporation, and entrepreneurial expansion“. *Global networks*, 1, pp. 217-242.
103. Lazar, A. (2011). „Transnational migration studies. Reframing sociological imagination and research“. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, 2(2), pp. 69-83.
104. Levitt, P. (2016). „Social Remittances and More: Reflections on 25 Years of Migration Studies“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp.15-19.

105. Levitt, P. (1998). „Social Remittances: Migration Driven Local-Level Forms of Cultural Diffusion”. *International Migration Review*, 32(4), pp. 926-948.
106. Levitt, P. and Glick Schiller, N. (2004). „Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society”. *International Migration Review*, 38(3), pp. 1002-1039.
107. Levitt, P. and Jaworsky, N. B. (2007). „Transnational Migration Studies: Past Developments and Future Trends”. *Annual Review of Sociology*, 33, pp. 129-56.
108. Levitt, P. and Lamba-Nieves, D. (2011). „Social Remittances Revisited”. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 37(1), pp. 1-22.
109. Lewis, J. R. (1986). „International Labour Migration and Uneven Regional Development in Labour Exporting Countries”. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 77 (1), pp. 27-41.
110. Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija (2019). „Lietuva – viena iš nedaugelio valstybių, kurioje vykdomas balsavimas užsienyje”. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/naujienos/-/content/10180/7/lietuva---viena-is-nedaugelio-valstybiu-kurioje-vykdomas-balsavimas-uzsienyje> [žiūrėta 2019.09.11].
111. Lietuvos respublikos Vyriausioji rinkimų komisija (2016). „Balsavimas Lietuvos Respublikos diplomatinėse atstovybėse ir konsulinėse įstaigose”. Seimo rinkimai 2016. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/documents/10180/606155/SEIMO+RINKIMAI+2016.pdf/ba01f8f0-2826-4091-85d9-730b557e7f81> [žiūrėta 2019.09.11].
112. Lietuvos Respublikos Vyriausioji rinkimų komisija (2014). „Išankstiniai balsavimo užsienyje rezultatai”. Prieiga per internetą: <https://www.vrk.lt/en/naujienos/-/content/10180/1/isankstiniai-balsavimo-uzsienyje-rezultatai> [žiūrėta 2019.09.11].
113. Lietuvos Respublikos Užsienio reikalų ministerija (2018). „Globali Lietuva”. Prieiga per internetą: <http://www.urm.lt/default/lt/globali-lietuva> [žiūrėta 2019.09.11].
114. Light I., Zhou M., Kim R. (2002). „Transnationalism and American Exports in an English-Speaking World”. *International Migration Review*, 36 (3), pp.702-725.
115. Lodigiani, E. and S. Salomone (2012). Migration-induced Transfers of Norms. The Case of Female Political Empowerment, IRES Discussion Paper 2012-1.

116. Mačiulis, N. (2019). „15 metų Europos Sąjungoje: pergalės, praradimai, perspektyvos“, publikuota 2019.03.06 lrt.lt. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/703608/nerijus-maciulis-15-metu-europos-sajungoje-pergales-praradimai-perspektyvos> [žiūrėta 2019.08.14]
117. Markley, E. (2011). „Social remittances and social capital: values and practices of transnational social space“. *Quality of Life / Calitatea Vietii*, 22(4), pp. 365-378.
118. Massey, D. S., J. Arango, G. Hugo, A. Kouaouci, A. Pellegrino, and Taylor J. E. (1993). „Theories of international migration: A review and appraisal“. *Population and Development Review*, 19(3), pp. 431-466.
119. McKenzie, D. and Rapoport, H. (2006). „Can Migration Reduce Education Attainment? Evidence from Mexico“. *Journal of Population Economics* 24, DOI: 10.1596/1813-9450-3952.
120. Myrdal, G. (1957). *Rich Lands and Poor*. New York: Harper and Row.
121. Morawska, E. (2001). „Immigrants, Transnationalism, and Ethnicization: A Comparison of this Great Wave and the Last“. *E Pluribus Unum? Contemporary and Historical Perspectives on Immigrant Political Incorporation*, Gerstle, G. and Mallenkopf, J.H. (eds.), New York, Russell Sage, pp. 175-212.
122. Morawska, E. (2003). „Immigrant transnationalism and assimilation: a variety of combinations and the analytic strategy it suggests“. *Towards Assimilation and Citizenship: Immigrants in Liberal Nation-States*, Joppke, C. and Morawska, E.T. (eds), Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan.
123. Morawska, E. (2005). „The Sociology and History of Immagination: Reflections of a Practitioner“. *International Migration Research: Constructions, Omissions, and the Promises of Interdisciplinarity*, Bommers, M. and Morawska, E. (eds), London, Ashgate, pp.204-242.
124. Navarro, Z. (2006). „In search of a cultural interpretation of power: the contribution of Pierre Bourdieu“. *IDS Bulletin*, 37(6), pp. 11-22.
125. Nevinskaitė, L. (2016). „Social Remittances from the Professional Diaspora: The Issue of Home-Country Receptivity“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp. 135-153.
126. Newland, K. (2004). *Beyond remittances: The role of diaspora in poverty reduction in their countries of origin*, Washington, DC: Migration Policy Institute report for the Department for International Development.
127. Newland K., Tanaka H. (2010). *Mobilizing Diaspora Entrepreneurship for*

- Development*. Migration Policy Institute, Washington, USA.
- 128.Nielsen, T. M. and Riddle, L. (2007). „Why Diasporas Invest in the Homeland: A Conceptual Model of Motivation“. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=987725> [žiūrėta 2019.09.11].
- 129.Nowicka, M. (2015a). „Habitus: Its Transformation and Transfer through Cultural Encounters in Migration“. Costa C., Murphy M. (eds), *Bourdieu, Habitus and Social Research*, London: Palgrave Macmillan.
- 130.Nowicka, M. (2015b). „Bourdieu’s Theory of Practice in the Study of Cultural Encounters and transnational transfers in migration“. *MMG Working Paper*, 15(1).
- 131.Nowicka, M. and Šerbedžija, V. (2016). „Migration and Remittances in a Global Europe“, *Migration and Social Remittances in a Global Europe*, Nowicka, M. and Šerbedžia, V. (eds.), Palgrave Macmillan.
- 132.Oliver, C. and O’Reilly (2010). „A Bourdieusian Analysis of Class and Migration: Habitus and the Individualizing Process“. *Sociology*, 44(1), pp. 49-66.
- 133.Olwig, F. K. and Sorensen, N. N. (2002). „Mobile Livelihoods: Making a Living in the World“. Olwig, F.K. and Sorensen, N.N. (eds.), *Work and Migration. Life and Livelihoods in a Globalizing World*, London and New York: Routledge.
- 134.Omelaniuk, I. and others eds. (2013). *Developing a Road Map for Engaging Diasporas in Development: A Handbook for Policymakers and Practitioners in Home and Host Countries*, IOM and the Migration Policy Institute.
- 135.Ozkul, D. (2012). „Transnational migration research“, *Sociopedia.isa*, DOI: 10.1177/2056846012111.
- 136.Paasche, E. (2016). „A Conceptual and Empirical Critique of ‘Social Remittances’: Iraqi Kurdish Migrants Narrate Resistance“. *Migration and Social Remittances in a Global Europe*, Nowicka, M. and Šerbedžia, V. (eds.), Palgrave Macmillan.
- 137.Pessar, P.R. (2000). „The Role of Gender, Households, and Social Networks in the Migration Process: A Review and Appraisal“. *The Handbook of International Migration: The American Experience*, Hirschman, C., Kasinitz, P. and DeWind, J. (eds). New York: Russell Sage Foundation.
- 138.Piracha, M. and Saraogi, A. (2011). „Motivations for Remittances: Evidence from Moldova“. *IZA Discussion Paper*, No. 5467.
- 139.Plaza S., Radha D. (2011). „Harnessing Diaspora Resources for Africa“. *Diaspora for development in Africa*. The World Bank, Washington, USA.

140. Poros, M. (2011). „Migrant Social Networks: Vehicles for Migration, Integration, and Development“. *Migration information Source*, the Online Journal of the Migration Policy Institute. Prieiga per internetą: <http://www.migrationpolicy.org/article/migrant-social-networks-vehicles-migration-integration-and-development> [žiūrėta 2019.10.02]
141. Portes, A. (1996). „Global Villagers: The Rise of Transnational Communities“. *The American Prospect*, 2, pp. 74-77.
142. Portes, A. (1995). „Transnational Communities: Their Emergence and Significance in the Contemporary World System“. *Working Papers Series*, No. 16. Program in Comparative and International Development, Department of Sociology, The Johns Hopkins University.
143. Portes, A., Guarnizo, L.E., Landolt, P. (1999). „The Study of Transnationalism: Pitfalls and Promise of the Emergent Research Field“. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), pp. 217-237.
144. Portes, A. and Rumbaut, R. G. (1990). *Immigrant America: A portrait*. Berkeley: University of California Press.
145. Portes, A., Guarnizo, L. and Haller, W.J. (2002). „Transnational entrepreneurs: An alternative form of immigrant economic adaptation“. *American Sociological review*, 67, pp. 278-98.
146. Pries L. (2006). „Transnational Migration: New Challenges for nation states and new opportunities for regional and global development“. *Ethnic and Racial Studies*, 22(2), pp. 217-237
147. Rapoport, H. and Docquier, F. (2006). „The Economics of Migrants' Remittances“. *Handbook of the Economics of Giving, Altruism and Reciprocity*, 1, pp. 1135-1198, Elsevier.
148. Reay, D., Crozier, G. and Clayton, J. (2009). “‘Strangers in Paradise’? Working-class Students in Elite Universities“. *Sociology*, 43(6), p.1103–1121.
149. Reichert, J. S. (1981). “The migrant syndrome: Seasonal U.S. labor migration and rural development in central Mexico“, *Human Organization*, 40, pp.56-66.
150. Rodriguez-Montemayor, E. (2012). *Diaspora Direct Investment: Policy Options for Development*. Policy Brief No. IDB-PB-183, Inter-American Development Bank Integration and Trade Sector. Prieiga per internetą: <http://publications.iadb.org/bitstream/handle/11319/1444/Diaspora%20Direct%20Investment%20Policy%20Options%20for%20Development.pdf?sequence=1> [žiūrėta 2019.10.02]

151. Rouse, R. (1992). „Making Sense of Settlement: Class Transformation, Cultural Struggle, and Transnationalism Among Mexican Migrants in the United States“. *Toward a Transnational Perspective on Migration: Race, Class, Ethnicity, and Nationalism Reconsidered*, Glick Schiller, N., Basch, L. and Szanton Blanc, C. (eds.), New York: Annals of the New York Academy of Sciences 645, pp. 22-55.
152. Ryan, L. Erel, U., D'Angelo, A. (2015). „Introduction Understanding 'Migrant Capital'“. Ryan L., Erel U., D'Angelo A. (eds), *Migrant Capital: Migration, Diasporas and Citizenship*. London: Palgrave Macmillan.
153. Sabelli, S. (2005). „Transnational Identities and the Subversion of the Italian Language“. Makaping, G., De Caldas Brito, C. and Očkayovi, J. (eds), *Dialectical Anthropology*, 29(3-4), pp. 439-451.
154. Saxenian, A., Yasuyuki M., Xiaohong Q. (2002). *Local and global networks of immigrant professionals in Silicon Valley*. San Francisco, CA: Public Policy Institute of California.
155. Siar, S. (2011). „Skilled migration, knowledge transfer and development“. *Journal of Current Southeast Asian Affairs*, 30(3), pp. 61-94.
156. Skeldon, R. (1997). *Migration and development: A global perspective*. Essex: Longman.
157. Solari, C. (2018). „Transnational moral economies: The value of monetary and social remittances in transnational families“. *Current Sociology*, pp. 1-18,
158. Smith, M. P. (1994). „Can You Imagine? Transnational Migration and the Globalization of Grassroots Politics“, *Social Text*, 39, pp. 15-33.
159. Smith, M. P. and Bakker, M. (2008). *Citizenship Across Borders – The Political Transnationalism of El Migrante*, Ithaca and London: Cornell University Press.
160. Smith, M. P. and Guarnizo, L. E. (1998). „The Locations of Transnationalism“. *Transnationalism from Below*, Smith, M. P. and Guarnizo, L. E. (eds), New Brunswick and New York: Transaction Books.
161. Smith, R. C. (2003). „Diasporic membership in historical perspective: Comparative insights from the Mexican, Italian and Polish cases“. *International Migration Review*, 37(3), pp. 724-59.
162. Snel, E., Engbersen, G. and Leerkes, A. (2006). „Transnational involvement and social integration“. *Global Networks*, 6 (3), pp. 285-308.
163. Sprung, A. (2013). „Adult education in migration societies and the challenge of ‚recognition‘ in Austrian and German adult education“.

- Studies in the education of adults*, 45(1), pp. 82-98.
164. Straughan J. and Hondagneu-Sotelo P. (2002). „From Immigrants in the City, to Immigrant City”. *From Chicago to LA: Making sense of Urban Theory*, Dear, M. (ed), Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
165. Tabar, P. (2014). “‘Political Remittances’: The Case of Lebanese Expatriates Voting in National Elections”. *Journal of Intercultural Studies*, 35(4), pp. 442–460.
166. Tabar, P. and Maalouf, W. (2016). „The Emergence of a ‘Diasporic Political Field’: A Case for Political Remittances”. *Migration and Social Remittances in a Global Europe*, Nowicka, M. and Šerbedžia, V. (eds.), Palgrave MacMillan.
167. Taylor, J. E. (1999). „The new economics of labour migration and the role of remittances in the migration process”. *International Migration*, 37(1), pp. 63-88.
168. Taylor, M. J., Moran-Taylor, M., Rodman Ruiz, D. (2006). „Land, ethnic, and gender change: Transnational migration and its effect on Guatemalan lives and landscapes”. *GeoForum*, 37, pp.41-61.
169. Taljūnaitė M. (2010). „Intelektinio kapitalo kaita: sąvoka, tyrimai ir politikos modelių kūrimas”. *Filosofija. Sociologija*, 21(2), p. 160–168.
170. Taljūnaitė M. ir Labanauskas L. (2009). *Lietuviai svetur: tautinio tapatumo išsaugojimas, mokslo studija*. Socialinių tyrimų institutas.
171. Thieme, S. (2011). „Sustaining a multi-local life: possible theoretical foundations for livelihood and transnational migration studies”. Wiesmann, U., Hurni, H. (eds.), *Research for Sustainable Development: Foundations, Experiences, and Perspectives*. Bern: Universitat Bern, p. 331-341.
172. Tittenbrun, J. (2018). „Pierre Bourdieu’s Theory of Multiple Capitals: A Critique”. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3101351> [žiūrėta 2019.10.02]
173. Užduotis Lietuvai – nuo protų mnutekėjimo prie protų pritraukimo (2008). Projekto “Protų susigrąžinimo programos parengimas ir įgyvendinimas” baigiamasis leidinys.
174. Užsienio reikalų ministerija (2017). „Naujienos: Užsienio reikalų ministerijoje susirinko užsienio lietuviai”. Prieiga per internetą: <https://www.urm.lt/default/lt/naujienos/uzsienio-reikalu-ministerijoje-susirinko-uzsienio-lietuviai> [žiūrėta 2019.09.11].
175. Van Houte, M. (2016). „Transnational Transformations: Coupling

- Migration and Change“, *Working paper* No.130, International Migration Institute, Oxford University.
176. Vertovec, S. (1999). „Conceiving and researching transnationalism“. *Ethnic and Racial Studies*, 22 (2), pp. 445-462
177. Vertovec, S. (2005). „The Political Importance of Diasporas“. Migration policy institute website. Prieiga per internetą: <http://www.migrationpolicy.org/article/political-importance-diasporas> [žiūrėta 2019.09.11]
178. Vertovec, S. and Cohen, R. (1999). *Migration, Diasporas and Transnationalism*. Aldershot: Edward Elgar.
179. Vilmorus (2013). Užsienio lietuvių apklausa apie jų būklę ir poreikius. Prieiga per internetą: https://urm.lt/uploads/default/documents/Papildomas_meniu/Globali_lietuva/UL_apklauskosREZULTATAI.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
180. Vilmorus (2014). Užsienio lietuvių apklausa apie jų būklę ir poreikius. Prieiga per internetą: https://urm.lt/uploads/default/documents/Papildomas_meniu/Globali_lietuva/Uzsienio_lietuviu_apklausa2014.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
181. Vilmorus (2015). Užsienio lietuvių apklausa apie jų būklę ir poreikius. Prieiga per internetą: https://urm.lt/uploads/default/documents/Papildomas_meniu/Globali_lietuva/Uzsienio_lietuviu_apklausa2015.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
182. Vilmorus (2016). Užsienio lietuvių apklausa apie jų būklę ir poreikius. Prieiga per internetą: https://urm.lt/uploads/default/documents/globali_lietuva/tyrimai/UL16_Ataskaita.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
183. Vilmorus (2017). Užsienio lietuvių apklausa apie jų būklę ir poreikius. Prieiga per internetą: https://urm.lt/uploads/default/documents/2017%20m_%20u%C5%B3%20apklausa.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
184. Vilmorus (2018). Užsienio lietuvių apklausa apie jų būklę ir poreikius. Prieiga per internetą: https://urm.lt/uploads/default/documents/U%C5%B3%20lietuviai_suminiai%202018.pdf [žiūrėta 2019.09.11]
185. Waldinger, R. D. (2015). *The Cross-border connection: Immigrants, emigrants, and their homelands*. Cambridge: Harvard University Press.
186. Waldinger, R. D. and Fitzgerald, D. (2004). „Transnationalism in question“. *American Journal of Sociology*, 109(5), pp.1177-1195.
187. Weinar, A. (2010). „Instrumentalising diasporas for development:

- International and European policy discourses". *Diaspora and Transnationalism: Concepts, Theories and Methods*, Bauböck, R. and Faist, T. (eds.), Amsterdam: University Press.
- 188.White, A. (2016a). „An Inside-Out Approach to Social Remittances: Linking Migration and Social Change in Poland“. *Migration and Social Remittances in a Global Europe*, Nowicka, M. and Šerbedžia, V. (eds.), Palgrave McMillan.
- 189.White, A. (2016b). „Social Remittances and Migration (Sub-)Cultures in Contemporary Poland“. *Central and Eastern European Migration Review*, 5(2), pp. 63-80.
- 190.Wimmer, A. and Glick Schiller, N. (2003). „Methodological nationalism, the social sciences, and the study of migration: An essay in historical epistemology“. *International Migration Review*, 37 (3), pp. 576-610.
- 191.Wise, R. D. and Covarrubias, H. M. (2010). „Understanding the Relationship between Migration and Development: Toward a New Theoretical Approach in Migration“. *Development and Transnationalisation: A Critical Stance*, Glick Schiller, N. and Faist, T. (eds), New York and Oxford: Berghahn Books.
- 192.Wong, J. and Levitt, P. (2014). „Travelling faiths and migrant religions“. *Global Networks*, 14(3), pp. 1- 6.
- 193.Yang, Y. (2013). „Bourdieu, Practice and Change: Beyond the criticism of determinism“. *Educational Philosophy and Theory*, 46(14), p. 1522–1540.

PRIEDAI

1 PRIEDAS

2017-2019 m. pusiau struktūruotų interviu informantų sąrašas

Informanto identifikacinis Nr.	Vadovavimas ar priklausymas lietuvių bendruomenei	Lytis	Amžius	Profesinė sritis	Išsilavinimas
1	Vadovauja	M	45	Specialistas, verslas	Aukštasis
2	Vadovauja	V	70	Specialistas, verslas	Aukštasis
3	Vadovauja	V	30	Specialistas, verslas ir mokslas	Aukštasis
4	Vadovauja	V	28	Mokslas	Aukštasis
5	Vadovauja	V	24	Studentas	Aukštasis
6	Vadovauja	M	57	Specialistė	Aukštasis
6	Vadovauja	V	50	Kultūra	Aukštasis
7	Vadovauja	M	30	Specialistė	Aukštasis
8	Vadovauja	M	30	Kultūra	Aukštasis
9	Vadovauja	M	50	Kultūra	Aukštasis
10	Vadovauja	M	28	Specialistė, NVO	Aukštasis
11	Vadovauja	M	35	Specialistė	Aukštasis
12	Priklauso	M	35	Kultūra	Aukštasis
13	Priklauso	M	40	Kultūra, mažai kvalifikuotas darbas	Aukštasis
14	Priklauso	M	50	Kultūra	Aukštasis
15	Ne	V	30	Kultūra	Aukštasis
16	Ne	V	35	Verslas	Aukštasis

17	Ne	M	30	Verslas	Aukštasis
18	Priklauso	M	30	Verslas	Aukštasis
19	Ne	M	30	Verslas	Aukštasis
20	Priklauso	V	50	Mokslas, verslas	Aukštasis
21	Ne	M	30	Mokslas	Aukštasis
22	Ne	V	50	Mokslas	Aukštasis
23	Ne	M	45	Specialistė, valst. sektorius	Aukštasis
24	Priklauso	M	30	Specialistė, verslas	Aukštasis
25	Ne	M	40	Specialistė	Aukštasis
26	Ne	M	45	Mokslas	Aukštasis
27	Ne	V	40	Mažai kvalifikuotas darbas	Profesinis
28	Priklauso	M	60	Mažai kvalifikuotas darbas	Aukštasis
29	Ne	V	25	Mažai kvalifikuotas darbas	Aukštasis
30	Priklauso	M	59	Mažai kvalifikuotas darbas	Profesinis

2 PRIEDAS

KOKYBINIS KLAUSIMYNAS JUNG TINĖS KARALYSTĖS LIETUVIAMS

1. **Profesinė situacija.** Trumpai įvardinkite, kuo šiuo metu užsiimate (profesinės veiklos esmė/ pareigos).
2. **Emigracija.** Kaip ir kodėl išvažiavote studijuoti/ dirbti į užsienį? Kodėl būtent į JK? Kai važiavote, ar planavote, kad išvažiuosite visam laikui? Ar jau turėjote pažįstamų toje šalyje ir/ ar institucijoje, į kurią važiavote (tiek asmeninių, tiek profesinių)? Ar gali būti, kad kada nors grįšite į Lietuvą?
3. **Sugrįžimo galimybės ir motyvacija.** O ar norėtumėte grįžti (bendrai į Lietuvą)? Kas paskatintų? Kas sulaiko nuo grįžimo?
4. **Integracija.** Kiek jaučiatės integravęsis čia? Kaip įvertintumėte savo indėlį į JK visuomenę, mokslą, verslą ir pan.? Koks Jūsų gyvenimo (asmeninio, profesinio) santykis tarp Lietuvos ir šios šalies?
5. **Profesiniai ryšiai užsienyje ir Lietuvoje.** Kaip Jūsų profesinė veikla susijusi su Lietuva? Ar bendradarbiaujate su kokiomis organizacijomis/ pavieniais žmonėmis, jei taip, su kokiomis? Dalyvaujate projektuose?

Jei neturite tokių ryšių – kodėl ne? Ar turėjote anksčiau, kas pasikeitė? Kas motyvuoja palaikyti tokius dalykinius ryšius, ką iš to gaunate? Ar susiduriate su kliūtimis, palaikant tokius dalykinius ryšius su Lietuva, kokiomis?

Ar buvimas lietuviu turi įtakos įvairiems pasirinkimams (kokius projektus įgyvendinti, kur dirbti, kokius partnerius pasirinkti ir t.t.)?

6. **Asmeniniai ryšiai užsienyje ir Lietuvoje.** Kokius kitus, ne dalykinius ryšius, palaikote su Lietuva, su kuo bendraujate? Kaip dažnai atvykstate į Lietuvą?

Koks jūsų asmeninis santykis su Lietuva? Ką jums reiškia buvimas lietuviu?

Ar sekate įvykius Lietuvoje, ką skaitote /žiūrite iš Lietuvos žiniasklaidos (laikraščiai internete, interneto naujienų portalai, radijas per internetą, TV internete, palydovas). Koks kiekybinis santykis su vietos žiniasklaida, kurią naudojate daugiau?

7. **Santykis su užsienio lietuvių organizacijomis.** Ar palaikote ryšius su vietos užsienio lietuvių bendruomene? Jei taip, kokius ir kaip dažnai (dalyvaujate renginiuose, prisidedate prie organizavimo ir t.t.)?

Ar palaikote ryšius su kokia kita užsienio lietuvių formalia ar neformalia organizacija ar grupe?

Kas motyvuoja dalyvauti šiose organizacijose?

Jei nedalyvaujate, kodėl?

8. **Bendradarbiavimo su Lietuva galimybės.** Kokios būtų kitos galimybės bendradarbiauti su Lietuva, kaip būtų galima plėsti bendradarbiavimą, ar jis galėtų būti intensyvesnis?

- Ekonominis indėlis: finansinės perlaidos, investavimas, eksporto/importo veikla
 - Kultūrinis, švietimo indėlis: mentorystė, mokymai, konsultavimas, ekspertinės paslaugos, paskaitų skaitymas, moksliniai tyrimai, kultūriniai projektai
 - Socialinis indėlis: tarpininkavimas, socialiniai projektai, labdara, parama
 - Politinis indėlis: Balsavimas rinkimuose
- Jei nebendradarbiaujate – o kokias galimybes matote bendradarbiavimui, kaip galėtumėte prisidėti prie veiklų Lietuvoje?

9. **Bendradarbiavimo kliūtys.** Su kokiomis kliūtimis susiduriate, bendradarbiaudami su Lietuva? Kaip jas būtų galima išspręsti?

10. **Požiūris į Lietuvos valstybės politiką emigracijos atžvilgiu.** Kaip vertinate Lietuvos institucijas, įgyvendinančias diasporos pritraukimo

politiką, "Globalios Lietuvos" programą? Kokias pagrindines problemas matote Lietuvoje šioje srityje?

- 11. Kontaktai.** Ar turite pažįstamų užsienyje gyvenančių lietuvių – įvairių sričių profesionalų, - kurių kontaktais galėtumėte pasidalinti, su kuriais mes galėtume atlikti panašius interviu?

3 PRIEDAS

KLAUSIMAI APIE POVEIKĮ, ĮDĖTI Į 2018 M. GRUODŽIO MĖN. OMNIBUSĄ

1. Ar turite artimų šeimos narių, gyvenančių užsienio šalyse?

- Taip
- Ne (praleisti visus klausimus)
- Nežinau (praleisti visus klausimus)

2. Kiek laiko jūsų artimieji jau gyvena užsienyje (pasirinkti vieną labiausiai tinkantį atsakymą)?

- Mažiau nei 5 metus
- Nuo 6 iki 15 metų
- Nuo 16 iki 28 metų
- Daugiau nei 29 metus
- Kokiais būdais bendraujate su jais (galimi visi tinkami pasirinkimai)?
- Nebendrauju (praleisti visus klausimus)
- Bendrauju telefonu
- Bendrauju interneto pagalba (e-mail, skype ir pan.)
- Bendrauju, kai nuvykstu juos aplankyti
- Bendrauju, kai jie atvyksta į Lietuvą

4. Ar pritariate, ar nepritariate šiems teiginiams?

	Taip	Ne	Nežinau
Man išvykę artimieji atsiunčia ar atveža pinigų kasdieninėms išlaidoms			
Išvykę artimieji investuoja Lietuvoje (perka butus, namus, investuoja į įmones ir pan.)			
Išvykę artimieji yra įkūrę įmonę Lietuvoje ar verčiasi prekyba			
Išvykę artimieji pasidalina naujomis idėjomis, žiniomis su Jumis ar kitais žmonėmis Lietuvoje (mokina kitus, pasiūlo verslo idėją, konsultuoja įmones ir valdžios institucijas)			

Išvykę artimieji paskatina keisti jūsų vertybes (pvz., prisidėti prie socialinės paramos kitiems žmonėms, gyvūnams, prie aplinkos apsaugos, mažesnio vartojimo ir pan.)			
Yra išitraukę į nevyriausybinių organizacijų, bendrijų, paramos grupių veiklą Lietuvoje			
Keičia jūsų nuomonę apie Lietuvą, jos įvaizdį pasaulyje			
Kalbasi su jumis apie politiką, skatina jus dalyvauti rinkimuose ar kitose su politika susijusiose veiklose			
Skatina jus išvykti iš Lietuvos			

PUBLIKACIJŲ IR PRANEŠIMŲ SĄRAŠAS

1. Gečienė-Janulionė, Ingrida (2018). „Migracija ir gerovės valstybė: gerovės valstybės ir migracijos režimų sąsajos su migracijos srautais“. *Filosofija Sociologija*, t. 29, Nr.4. p. 298–305.
2. Young-Jun Lee, Hiroaki Sugiura, and Ingrida Gečienė (2017). „Stay or Relocate: The Roles of Networks After the Great East Japan Earthquake“ in *Social Network Analysis of Disaster Response, Recovery, and Adaptation*, ed. by E.C. Jones and A. J. Faas, Elsevier, p.223-238, 2017, ISBN: 978-0-12-805196-2.
3. Gečienė, Ingrida (2016). “Paradoxes of Family Life Trajectories in Soviet and Post-Soviet Life Strategies” in *The Soviet Past in the Post-Socialist Present: Methodology and Ethics in Russian, Baltic and Central European Oral History and Memory Studies*, ed. by M. Ilic and D. Leinartė, Routledge, p. 71-91, 2016, ISBN 978-1-138-93345-3.

Konferencijų pranešimai užsienyje

1. Gečienė, I. "Understanding of Social Impact of Migrants' Contribution for Home Country Development" tarptautinėje IMISCOE tinklo konferencijoje "Conceptual and Methodological Approaches", Malmö, Švedija, 2019 m. birželio 26-28.
2. Gečienė, I. "Migrants' Potential to Contribute For Home Country Development: Lithuanian Case" tarptautinėje konferencijoje „The Migration Conference 2018“, Lisabona, Portugalija, 2018 birželio 26-28 d.
3. Gečienė, I. "Diaspora as a builder of bridges between host and home countries" tarptautinėje konferencijoje "Building Bridges in a Complex World", Chania, Kreta, Graikija, 2017 liepos 6-8.
4. Gečienė, I. "Diaspora potential to contribute for home country development: Lithuanian case" tarptautinėje konferencijoje "Twenty five years later (1991-2016): between Soviet past and unclear European and Eurasian future", Budapeštas, Vengrija, 2016 m. lapkričio 25-26.
5. Gečienė, I. "Impact of highly skilled migrants on home country development: Lithuanian case" tarptautinėje IMISCOE tinklo konferencijoje "Migration and Development", Praha, Čekijos Respublika, 2016 m. birželio 30 - liepos 2.
6. Gečienė, I. "Diaspora professionals: how to mobilize them to create home country wellbeing" tarptautiniame simpoziume "Baltic Symposium 2016: Cutting Edges of Europe", Londonas, Jungtinė Karalystė, 2016 m. balandžio 20 d.
7. Gečienė, I. "Cooperation of Diaspora Professionals with the Country of Origin: Lithuanian case" tarptautinėje konferencijoje „BSA Annual Conference 2016 – Global Societies: Fragmenting and Connecting“, 6 -8 April 2016, Aston University, Birmingham, Jungtinė Karalystė.